

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ویژه نامه پایه دهم

مدیر مسئول: محمد ناصری
سر دبیر: دکتر محمود امانی طهرانی
مدیر داخلی: علی اکبر روشندل، سید غلامرضا فلسفی
ویراستار: جعفر ربانی
طراح گرافیک: ایمان اوجیان
چاپ و صحافی: شرکت افست (سهامی عام)
نشانی دفتر مجله: تهران، خیابان ایرانشهر شمالی، پلاک ۲۶۶

عکس جلد: اعظم لاریجانی

یادداشت سردبیر ۴

کلیات

بخش اول

برنامه‌های درسی جدید ناظر بر نیازهای کشور	۶
چگونگی تأمین معلمان پایه دهم	۸
فرایند تدوین و اجرای سند تحول	۱۴
نگاهی به برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی	۱۸
نیم نگاهی به دوره دوم متوسطه	۲۴
سامانه فروش و توزیع مواد آموزشی	۳۲
سامانه فروش و پخش مدرسه	۳۴
ویرایش کتاب درسی، ضرورت‌ها و بایسته‌ها	۳۷
فارسی به مثابه زبان علم؛ آری یا نه؟	۳۹

برنامه‌های درسی و دروس جدید

بخش دوم

فرایند تولید کتاب‌های درسی پایه دهم	۴۰
یک اثر یک گام به آینده	۴۵
معرفی شناسنامه کتاب‌های درسی پایه دهم	۴۸
سواد رسانه‌ای واجب‌تر از نان شب	۷۲
زندگی واقعی در محتوای برنامه‌های درسی پایه دهم	۷۵

علم و هنر یاددهی – یادگیری

بخش سوم

۸۱	به سوی تحول کلاس درس
۸۶	تحول در فرهنگ آموزش با درس پژوهی
۹۲	مهارت‌های موردنیاز دانش‌آموزان در قرن ۲۱
۹۵	معرفی کتاب
۹۷	وبگاه‌هایی با دوره‌های آموزشی برخط
۱۰۰	فیلمی نو برای افزایش تعامل با فراگیر
۱۰۴	تولید فیلم آموزشی چرا؟
۱۰۶	آموزش ساده و سریع گرافیک اطلاع‌رسان
۱۱۱	فصل‌نامه‌های رشد در بستر تحول
۱۱۵	کلاس معکوس در فیزیک ۱ پایه دهم
۱۱۹	نهفت یادگیری در کلاس و مدرسه
۱۲۲	آموزش محیط زیست در پایه دهم
۱۲۶	آموزش معلمان

برنامه ویژه مدارس

بخش چهارم

۱۲۸	۲۵ پرسش و پاسخ درباره برنامه ویژه مدرسه
۱۳۳	توصیه‌های لازم به مدیران مدارس
۱۳۴	مدیران مثبت‌اندیش، راهبران تحول
۱۳۸	طرح تعالی مدیریت مدرسه، بهبود مستمر فرایندها
۱۴۲	حجم کتاب‌های درسی به سوی تحول کلاس درس

جهان و هر آنچه در آن است، آموختنی است

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
إِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ، خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ، إِقْرَأْ
وَ رَبُّكَ الْأَكْرَمُ، الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ، عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ

جهان را با آموختن شناختیم و جهان این مهم را به ما آموخت که هر چه در آن می‌گذرد آموختنی است و این آموختن جز با نظامی کامل و هدفمند به نتیجه نخواهد رسید. در طول زمان تحولات فکری، اجتماعی و اقتصادی، از جهات گوناگون بر نظام آموزش و پرورش تأثیر گذاشته و منجر به اصلاحاتی در این نهاد اجتماعی شده است. برنامه‌های درسی نیز به‌عنوان یکی از ارکان بسیار مهم و تعیین‌کننده نظام آموزشی مشمول این اصلاحات بوده و به تبع هر تحول دچار تغییر می‌شوند. ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور ما بر مبنای سه مصوبه مهم آغاز شده است. نخست در اجرای بند یک اصل ۱۱۰ قانون اساسی سیاست‌های کلی توسط مقام معظم رهبری ابلاغ گردید، آنگاه سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران تدوین شد و در شورای عالی

انقلاب فرهنگی به تصویب رسید؛ و در ادامه، برنامه درسی ملی براساس اسناد فوق تولید گردید و مورد تصویب شورای عالی آموزش و پرورش قرار گرفت.

با توجه به تصریحات و تلویحات فراوان این اسناد در خصوص عناصر مختلف برنامه‌های درسی، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی که مسئولیت تأمین و تولید برنامه‌های درسی و منابع و مواد آموزشی مورد نیاز دانش‌آموزان و معلمان کشور را بر عهده دارد بر آن شد که از طریق تولید برنامه‌های درسی و مواد آموزشی منطبق با شرایط و نیازهای علمی، فرهنگی و اجتماعی کشور، گامی اساسی به سوی تحول مورد تأکید اسناد بالادستی بردارد. این حرکت که از سال تحصیلی ۹۱-۹۰ با عنوان همسوسازی مواد آموزشی دوره ابتدایی آغاز گردید اینک در سال تحصیلی ۹۶-۹۵ به پایه دهم رسیده است.

ویژه‌نامه‌ای که پیش روی شماست مستندی از تغییرات و تحولات ایجاد شده در برنامه درسی پایه دهم و شامل چهاربخش کلیات؛ معرفی برنامه‌ها و دروس جدید؛ علم و هنر یاددهی - یادگیری (پداگوژی)؛ و برنامه ویژه مدرسه می‌باشد.

مهارت‌های مورد نیاز دانش‌آموزان در قرن جدید، از جمله دوره‌های آموزشی بر خط، حضوری و کلاس معکوس و ... پرداخته است.

۴. برنامه ویژه مدرسه

در کشور ما که همواره تنها برنامه درسی متمرکز و مشترک ملی در مدارس اجرا می‌شده است، با مصوبه اخیر شورای عالی آموزش و پرورش روزه‌ای باز شده است. ذیل عنوان «برنامه ویژه مدرسه» که امیدواریم بتوانیم فضایی را برای ارائه «برنامه درسی سطح مدرسه» ایجاد کنیم. این برنامه هم مبنای قانونی دارد (بند ۵-۵ سند تحول بنیادین و ماده ۲-۱۳ برنامه درسی ملی) و هم مبنای علمی در حوزه مطالعات برنامه درسی. مدیران مدارس و تک‌تک مربیان و معلمان باید با نقش خود در این زمینه آشنا شوند و نسبت به آن احساس تعهد و علاقه درونی پیدا کنند.

۱. بخش کلیات

در این بخش با نگاهی به فرایند تدوین و اجرای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و برنامه درسی ملی به مأموریت، ویژگی‌ها، رشته‌های تحصیلی و جداول عناوین دروس دوره دوم متوسطه و نگاه مسئولان و دست‌اندرکاران آموزش و پرورش به دوره دوم متوسطه، به‌ویژه به پایه دهم تحصیلی، پرداخته شده است.

۲. معرفی برنامه‌های درسی و دروس

در این بخش با تشریح و تبیین فرایند تولید و تدوین مواد آموزشی پایه دهم، ضمن ارائه شناسنامه کتاب‌های درسی این پایه، به معرفی آن‌ها و ارتباط محتوای برنامه درسی این پایه با زندگی واقعی اشاره می‌کند.

۳. علم و هنر یاددهی - یادگیری (پداگوژی)

با توجه به تغییرات سریع برنامه درسی در قرن پیشرفت و انفجار اطلاعات و ورود مؤثر رسانه‌های پرشمار آموزشی در چرخه آموزش، در این بخش به مثلث تحول کلاس درس، تحول فرهنگ آموزش با درس پژوهی، و نیز آموزش

حجت الاسلام والمسلمین دکتر محمدیان در خصوص برنامه‌های درسی جدید در پایه دهم گفت:

برنامه‌های درسی جدید ناظر به نیازهای کشور است

دهم بر روی سامانه دفتر تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه نظری به نشانی اینترنتی www.talif.sch.ir قرار گرفته تا معلمان علاوه بر آشنایی با محتوای کتاب‌ها بتوانند نظرات اصلاحی خود را به آموزش و پرورش منتقل کنند. محمدیان ادامه داد: اهتمام آموزش و پرورش به آموزش معلمان به ویژه در کتب جدید تألیف جدی است و این آموزش به شیوه‌های حضوری، نیمه حضوری و تلفیقی انجام می‌شود.

رئیس سازمان پژوهش حضور معلمان در تهیه محتوای الکترونیکی را یک فرصت خواند و تصریح کرد: باید از ظرفیت علمی معلمان در تهیه محتوای الکترونیکی و حضور آن‌ها در مجلات رشد تخصصی استفاده کنیم تا بتوانیم از بهترین آن‌ها در تألیف کتب درسی دانش‌آموزان بهره لازم را ببریم.

محمدیان به اجرا درآمدن پایه دهم تحصیلی را بسیار مهم خواند و گفت: پایه دهم تحصیلی یک پروژه بزرگ برای آموزش و پرورش محسوب می‌شود که طی آن باید چاپ و تألیف کتاب‌های درسی این پایه، اجرای متوازن شاخه‌ها و رشته‌ها براساس هدایت تحصیلی و

رئیس سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی از افزوده شدن پنج عنوان درسی جدید به دوره دوم متوسطه خبر داد و اعلام کرد برنامه‌های درسی جدید ناظر به برخی نیازها در کشور است. حجت الاسلام والمسلمین محمدیان، رئیس سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش، با اشاره به عناوین دروس جدید گفت: امسال دوره دوم متوسطه خوشه‌های دروس جدیدی ایجاد شده که ناظر به برنامه درسی ملی است گفت: دروس «تفکر و سواد رسانه‌ای»، «کارگاه کارآفرین و تولید»، «بهداشت و سلامت» و «انسان و محیط زیست» و «هنر» از این جمله هستند و در راستای سیاست‌های کلی ابلاغی رهبری، مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی در حوزه نقشه علمی، سیاست‌های جمعیتی و سیاست‌های زیست محیطی تنظیم شده است.

دکتر محمدیان، با بیان اینکه آموزش و پرورش در نظر دارد تا از ظرفیت علمی معلمان مؤلف در تألیف کتب درسی استفاده کند، گفت: «محتوای تمام کتب درسی پایه دهم تهیه، تدوین و اعتبارسنجی شده است.» وی افزود: برای استفاده از نظر کارشناسی معلمان پیش‌نویس تمام کتاب‌های درسی به ویژه پایه

برگزاری کلاس‌های آمادگی ضمن خدمت برای معلمان همزمان صورت گیرد که اگر به‌صورت مطلوب انجام شود استقرار پایه‌های یازدهم و دوازدهم نیز تسهیل خواهد شد.

نرم‌افزارهای آموزشی همراه کتاب‌های درسی

محمدیان درباره تولید نرم‌افزارهای آموزشی همراه کتب درسی در سال جدید گفت: تولید بسته‌های آموزشی، یک سیاست ساری و جاری است و امسال نیز در کنار کتاب‌های درسی نرم‌افزارهای آموزشی تولید و در قالب بسته آموزشی عرضه می‌شود.

وی خاطرنشان کرد: فیلم‌های آموزش معلمان به نام «بر فراز آسمان» در پایه دهم مهرماه ۹۵ آماده تحویل به معلمان است و انتظار می‌رود مدیران کل و معاونان پژوهشی استان‌ها ضمن ارائه گزارش پیرامون روند توزیع متوازن و فراگیر این محتوای الکترونیکی، بازخورد استفاده از این فیلم‌ها را جهت اصلاح یا رفع نقص به سازمان پژوهش اعلام کنند.

حجت‌الاسلام محمدیان گفت حجم کتاب‌ها متناسب با ساعت درسی آن‌ها تنظیم شده است. همچنین امسال درس آزمایشگاه برای رشته‌های ریاضی و تجربی به‌صورت جداگانه در برنامه آمده است.

وی تصریح کرد: اهداف اولیه یا ثانویه برخی کتاب‌ها به درس‌های دیگر منتقل شده است. به‌طور نمونه اگر از هدف اولیه برخی درس‌ها یک ساعت کم شده، در هدف ثانویه کتاب دیگری ایجاد شده است. برای مثال، در سال‌های گذشته در درس فارسی، موضوع محیط‌زیست را مطرح می‌کردیم و اگر امروز می‌بینید یک ساعت از این درس کم شده، در عوض کتابی با عنوان انسان و محیط زیست در پایه یازدهم داریم. همچنین برخی از اهدافی که در این کتاب درسی آمده بود، در کتاب مدیریت خانواده و سبک زندگی پایه دوازدهم نیز مطرح خواهد شد. رئیس سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی پژوهش آموزشی درخصوص مهم‌ترین وجه تمایز کار امسال سازمان با سال‌های گذشته تصریح کرد: در حال حاضر پایه دهم همسو با برنامه درسی ملی طراحی شده که این برنامه درسی اتخاذ شده از سند تحول بنیادین است و برنامه درسی جدید پایه دهم نیز همسو با آن‌هاست؛ به‌لحاظ ساختاری نیز دوره دوم متوسطه در گذشته ۴ سال بود ولی در ساختار جدید ۳ سال شده؛

معاون پژوهشی وزیر آموزش و پرورش یادآور شد: درس‌های کارگاه کارآفرینی و تولید، تفکر و سواد رسانه‌ای و هنر در دوره دوم متوسطه انتخابی است و مدرسه در پایه دهم و یازدهم آزاد است از بین این سه عنوان لااقل دو درس را انتخاب و ارائه نماید و دانش‌آموز آزاد است آن را انتخاب کند یا نکند.

برنامه درسی جدید، ناظر بر نیازهای کشور

وی افزود: برنامه‌های درسی جدید ناظر به برخی نیازها در کشور است. در همین راستا روش‌های ارائه بخشی از کتب متفاوت شده، در برخی دیگر محتوا تغییر کرده و بخشی ناظر به برنامه‌های درسی جدید، تألیف و به جدول دروس اضافه شده است. رئیس سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی با بیان اینکه در خوشه علوم تجربی روش ارائه دروس فیزیک، زیست‌شناسی و زمین‌شناسی، تغییر کرده است گفت: درس آزمایشگاه نیز به این حلقه اضافه شده و دامنه دروس را توسعه داده‌ایم.

محمدیان با بیان اینکه درس عربی نیز به شیوه جدید تحت عنوان «عربی، زبان قرآن» ارائه می‌شود، اظهار کرد: برخی مفاهیم تعلیمات دینی نیز در سایر عناوین آموزشی متناسب با موضوع مربوط ارائه می‌شود؛ به این معنا که مباحثی از تعلیمات دینی به کتب دیگر همچون تفکر و سواد رسانه‌ای و مدیریت خانواده و سبک زندگی منتقل می‌شود.

وی ادامه داد: در واقع از ساعت درسی دینی کاسته نشده و اگر در کل دوره‌های تحصیلی یک ساعت از مجموع ساعات درس دینی کم شده، در راستای اضافه شدن دروس جدید به جدول برنامه درسی است و ما مباحثی از درس دینی را در دروس دیگر ادغام کرده‌ایم.

فیلم‌های آموزش معلمان به نام «بر فراز آسمان» در پایه دهم مهرماه ۹۵ آماده تحویل به معلمان است و انتظار می‌رود مدیران کل و معاونان پژوهشی استان‌ها ضمن ارائه گزارش پیرامون روند توزیع متوازن و فراگیر این محتوای الکترونیکی، بازخورد استفاده از این فیلم‌ها را جهت اصلاح یا رفع نقص به سازمان پژوهش اعلام کنند

گفت‌وگو با مهندس علی زرافشان،
معاون آموزش متوسطه وزارت آموزش و پرورش

چگونگی تأمین معلمان پایه دهم

برای اینکه کار را دقیق‌تر انجام بدهیم، باید توجه داشت که در دوره دوم متوسطه برای تأمین نیروی انسانی پنج عامل اصلی رشته، جنسیت، منطقه جغرافیایی، وضعیت بازنشستگی و جدول برنامه درسی جدید دوره دوم متوسطه تأثیرگذار است: در مورد رشته تحصیلی با توجه به اینکه دوره دوم متوسطه دوره نیمه‌تخصصی است رشته تحصیلی معلمان مهم است و جابه‌جایی با توجه به این امر باید انجام شود. در مورد دوم که جنسیت است باید متناظر با توزیع دانش‌آموزان در مدارس دخترانه و پسرانه توزیع همکاران زن و همکاران مرد صورت گیرد. عامل سوم هم منطقه جغرافیایی است یعنی باید طوری عمل کنیم که توزیع معلمان در مناطق و شهرستان‌های کشور متعادل باشد تا در جایی با کمبود یا اضافه معلم روبه‌رو نشویم. عامل چهارم یعنی بازنشستگی هم در برآورد نیروی انسانی باید در نظر بگیریم تا بتوانیم در مورد بازنشسته کردن یا نکردن همکاران تصمیم بگیریم؛ یعنی اگر به ادامه همکاری آن‌ها در رشته‌ای نیاز بود، سنوات خدمتشان را تمدید کنیم و اگر نیاز بود از فرصت بازنشستگی استفاده کنند.

● برای تأمین معلمان مورد نیاز پایه دهم، در سال تحصیلی ۹۵-۹۶، چه تدابیری اندیشیده‌اید؟

در سال تحصیلی ۹۵-۹۶ با استقرار پایه تحصیلی دهم، پایه دوم نظام قبلی دانش‌آموز نخواهد داشت؛ لذا معلمانی که در سال تحصیلی قبل در پایه تحصیلی دوم تدریس می‌کردند، امسال به پایه دهم منتقل می‌شوند. به علاوه با توجه به اینکه از یک طرف، در پایه دوم نظام گذشته، هدایت تحصیلی انجام و شاخه‌ها و رشته‌های دانش‌آموزان هم تعیین شده بود و معلمان بر همان اساس در مدارس توزیع شدند. برای پایه دهم نیز براساس هدایت تحصیلی، تمامی دانش‌آموزان با تعیین شاخه و رشته وارد این پایه خواهند شد، بنابراین هم از نظر تخصصی و هم از جهت رشته هماهنگی و تطابق لازم بین این دو گروه معلمان وجود دارد. و در بخش تأمین معلم با مشکل جدی روبه‌رو نخواهیم شد.

● در پایه دهم به چه تعداد معلم نیاز است؟

تعداد این معلمان با توجه به برآورد ما حدود پنجاه هزار نفر که خوشبختانه این تعداد تأمین است و فقط باید مجموعه‌ای از جابه‌جایی‌ها صورت گیرد. البته

عامل پنجم جدول برنامه‌داری درسی جدیدی است که برای دوره دوم متوسطه به تصویب شورای عالی آموزش و پرورش رسیده است. در این جدول تعدادی درس جدید با عنوان «خوشه‌ها» اضافه شده که برای برخی از این درس‌ها باید از رشته‌های مرتبط معلمان تأمین شود. براساس این عوامل، در حدود هفت ماه قبل از نیروی انسانی استان‌ها و مناطق و شهرستان‌ها به تفکیک پنج عامل فوق یک برآوردی انجام دادیم.

● در بخش آموزش نیروی انسانی چه برنامه‌هایی دارید؟

برای آموزش نیروی انسانی پایه دهم، دو مرحله پیش‌بینی شده است:

مرحله اول برگزاری دوره تربیت مدرس کشوری است که با همکاری سازمان پژوهش و مؤلفان کتاب‌های درسی، مرکز آموزش نیروی انسانی و معاونت آموزش متوسطه، با توجه به جدول دروس و تعداد مدرسانی که برای کشور نیاز است، انجام می‌شود. این کار است که ما هر ساله انجام می‌دهیم و امسال هم طبعاً اتفاق می‌افتد.

ما الان در مرحله طراحی برنامه برای همین آموزش‌ها هستیم. مرکز آموزش نیروی انسانی بعد از اینکه با سازمان پژوهش، راجع به کم و کیف برنامه‌ها به توافق رسید و معلوم شد کدام آموزش‌ها لزوماً حضوری و کدام غیرحضوری خواهد بود و نیز چگونگی آموزش و نحوه آن مشخص شد، جدول زمانی لازم تنظیم و برای اجرا ابلاغ خواهد شد.

تعیین مراکز مجری هم کار دیگری است که باید انجام دهیم معمولاً پردیس‌های دانشگاه فرهنگیان در این مرحله با ما همکاری می‌کنند.

خوشبختانه جلسات استقرار پایه دهم به نحو هماهنگ و منظمی برگزار و بنا به دستور مقام عالی وزارت، معاونت متوسطه وزارت آموزش و پرورش مسئول تشکیل «کمیته برنامه‌ریزی استقرار ساختار پایه دهم» شده است. در این کمیته نمایندگان همه بخش‌های وزارت آموزش و پرورش حضور دارند و تاکنون هر یک از معاونت‌ها وظایف مرتبط با خودشان را در این امر با تهیه جدول زمانی لازم، مشخص کرده‌اند. این جداول پس از تهیه برای اعضای کمیته فرستاده شد

تا تکلیف وظایف مشترک آن‌ها روشن شود. برای مثال، اگر کار گروه مرکز منابع انسانی بحث آموزش را مطرح می‌کند حتماً سازمان پژوهش هم باید نظر بدهد، معاونت متوسطه و شاید بخش‌های دیگر نیز لازم باشد نظراتشان را اعلام کنند. این وظایف مشترک باید مشخص شود. به هر حال این جداول نهایی و به معاونت‌ها ابلاغ شده است و معاونت‌ها هم بر مبنای این جداول فعالیت‌های خودشان را انجام می‌دهند. هر دو هفته یکبار، جلسه ارائه گزارش تشکیل می‌شود. خوشبختانه تاکنون دو جلسه از این جلسات در «شورای راهبری وزارت آموزش و پرورش» با حضور آقای دکتر فانی، وزیر محترم تشکیل شده که در آن گزارش بخش‌های مختلف اعم از مصوبات شورای عالی آموزش و پرورش، جدول مواد درسی، آیین‌نامه‌های مورد نیاز و آموزش نیروی انسانی ارائه شده است.

در این جلسات، آقای دکتر محمدیان، رئیس سازمان پژوهش، آمادگی‌های سازمان را در بخش تولید مواد آموزشی اعلام کرده‌اند و رئیس مرکز برنامه‌ریزی منابع انسانی هم در بخش اجرای آموزش‌ها، و تمهید مقدمات و همچنین نیازهایی که در این حوزه وجود دارد گزارش داده‌اند. در پی آن آقای دکتر فانی هم دستور دادند که همه بخش‌ها برای حوزه آموزش نیروی انسانی به‌طور جدی ورود پیدا کنند و به‌خصوص معاونت برنامه‌ریزی و پشتیبانی از جهت تأمین منابع مالی برای عقد قرارداد با پردیس‌های فرهنگیان اقدام کند. خوشبختانه در این خصوص مشکل و موضوع خاصی در حال حاضر وجود ندارد.

● از نظر محتوا و کیفیت آموزش در پایه دهم چه اقداماتی انجام شده است؟

بله، آن چیزی که هدف اصلی این تغییر و تحولات است تغییر محتواست؛ یعنی تغییر در محتوای آموزش و تغییر در کیفیت آموزش، و کیفیت آموزش هم جز با معلمان آموزش‌دیده به‌دست نمی‌آید. بنابراین تأمین نیروی انسانی نیز در راستای راهبرد «ارتقای کیفیت» که یکی از راهبردهای اصلی وزارت آموزش و پرورش و ابلاغی مقام عالی وزارت است، می‌باشد. به‌همین جهت هم سامان‌دهی و سازمان‌دهی معلمان را داریم تا مبدا کلاسی بدون معلم بماند و هم بحث آموزش معلمان را به‌عنوان عامل کیفیت‌بخشی به یاددهی

- یادگیری مورد توجه قرار می‌دهیم، لذا آموزش معلمان برای ما بسیار حائز اهمیت است.

● استقرار پایه دهم در پروژه مهر چه جایگاهی دارد؟

یکی از زمینه‌های دیگری که برای استقرار پایه دهم و کیفیت بخشی آن به کار گرفته‌ایم، بحث «پروژه مهر» است. در آغاز هر سال تحصیلی پروژه‌ای تحت عنوان پروژه مهر تعریف می‌شود. در واقع پروژه مهر، مدیریت ویژه شروع سال تحصیلی است و همه عواملی که در آغاز یک سال تحصیلی مطلوب و تأثیرگذارند در این پروژه دیده می‌شوند. اعم از آماده‌سازی فضا (چه به لحاظ فضای فیزیکی و چه به لحاظ فضای هنری، بهداشتی و ورزشی) و آماده‌سازی نیروی انسانی مطلوب و دیگر عواملی که در آغاز سال تحصیلی مهم به‌شمار می‌آیند.

امسال در پروژه مهر، بحث استقرار پایه دهم را، به‌عنوان یک محور اصلی، مورد توجه قرار داده‌ایم با توجه به اینکه استان‌ها قبل از شروع سال جدید در دی یا بهمن‌ماه کار تشکیل ستادهای پروژه مهر خود را آغاز می‌کنند، تأکید کرده‌ایم پایه دهم را به‌عنوان یکی از محورهای اصلی پروژه برای آغاز سال تحصیلی ۹۵-۹۶ مورد توجه قرار بدهند و امیدواریم امسال که سال حساسی برای آموزش و پرورش است، با آمادگی لازم سال تحصیلی را شروع کنیم.

● برای تأمین معلمان پایه دهم با چه مشکلاتی روبه‌رو هستید؟

امسال شاید از جهاتی نسبت به سال قبل شرایط مهیاتر و مشکلات کمتر است. ولی از جهات دیگری مشکلات تازه داریم که عرض می‌کنم. بهتر بودن شرایط امسال بدان جهت است که آموزش و پرورش درگیر تغییر فقط یک پایه تحصیلی است! از وقتی که تغییر در پایه ششم شروع شد، هر سال هم‌زمان تغییر را در دو پایه دنبال می‌کردیم و تا همین سال گذشته هم که پایه نهم مستقر شد، ما این تغییرات را داشتیم. اما امسال ما فقط در پایه دهم تغییر داریم، به‌همین جهت تمرکز مدیریت آموزش و پرورش برای استقرار یک پایه است و طبعاً حجم کار کمتر و مشکل کمتر است. مثلاً سال گذشته که ما پایه نهم را داشتیم، هم‌زمان دو پایه ما دچار تغییر شد. یکی پایه نهم در دوره اول متوسطه، یکی پایه اول در

دوره متوسطه قدیم. یعنی برای پایه نهم که جدید بود، باید معلم تأمین می‌کردیم، آموزش می‌دادیم، فضا تأمین می‌کردیم و برای بیکار نبودن معلمان پایه اول دوره متوسطه قدیم که دانش‌آموزانش حذف می‌شدند، هم فکر می‌کردیم و برای آن‌ها کلاس تأمین می‌کردیم. برای اینکه حداکثر استفاده از فضای فیزیکی مدارس صورت بگیرد، باید ساماندهی مدارس را انجام می‌دادیم. لذا در کاری که پارسال انجام دادیم دو دوره را با هم ساماندهی کردیم و این کار، هر دو دوره را تحت تأثیر خودش قرار داد و خیلی کار دشوار و پیچیده بود. سال قبل عمدتاً در پایه نهم، برای آموزش معلمان، متمرکز بودیم. لذا آموزش‌مان یک مقداری نسبت به امسال، آسان‌تر بود.

البته امسال هم اگرچه فقط یک پایه دچار تغییر می‌شود، اما باز درگیر یک رشته مسائل و مشکلات هستیم، از جمله بحث بازنشستگی.

سال گذشته، با توجه به اجرای رتبه‌بندی معلمان، جمع زیادی از همکاران فرهنگی ترجیح دادند بازنشستگی‌شان با یک‌سال تأخیر انجام شود تا بتوانند از مزایای رتبه‌بندی استفاده کنند و این کار انجام شد. لذا امسال تعداد نیروهایی که در شرف بازنشستگی هستند، بیشتر از سال گذشته است و این یکی از مشکلات جدی ماست.

پس بحث بازنشستگی یکی از مسائلی است که در ترکیب نیروی انسانی ما تأثیرگذار است. نکته دومی که در بحث نیروی انسانی ما اثرگذار است این است که سال قبل وقتی می‌خواستیم نیروهایمان را ساماندهی کنیم، برای اینکه منطق روشنی برای پاسخگویی به همکاران فرهنگی داشته باشیم که چرا مثلاً فلان همکار من در دوره دوم متوسطه است ولی من در دوره اول؟ در حالی که قبلاً هر دو در دبیرستان بودیم! آمدیم و از فرم یک آموز استفاده کردیم.

یکی از مهم‌ترین شاخصه‌هایی که در فرم یک آموز مورد توجه قرار می‌گیرد، سنوات خدمت است. به‌همین جهت سال قبل اکثر همکارانی که دارای سنوات خدمت بالاتری بودند در دوره دوم متوسطه مشغول به کار شدند و حالا تعداد افراد بیشتری از آن‌ها بازنشسته می‌شوند و ما را با کمبود در پایه دهم روبه‌رو می‌کنند. نکته بعد اینکه ما در پایه دهم تنوع رشته‌های درسی بیشتری داریم تا در پایه نهم. در

پایه نهم نهایتاً ۱۳ عنوان درس داشتیم که هم‌ه‌اش تغییر نکرده بود و فقط شش عنوان درس تغییر کرده بود که برای آن‌ها دوره‌های آموزشی گذاشتیم. اما امسال در شاخه نظری ۴ رشته، شاخه فنی و حرفه‌ای با حدود ۴۱ رشته و شاخه کار دانش با حدود ۱۵۰ رشته که هر کدام دارای جدول مواد درسی متفاوت هستند، مواجه هستیم. پس آنچه که امسال پیچیدگی کار را افزایش می‌دهد، همین تنوعی است که در شاخه‌ها و رشته‌ها و جدول عناوین دروس وجود دارد. این تنوع در ساماندهی معلمان ما تأثیر می‌گذارد، سازماندهی را نیز دشوار می‌کند و در آموزش نیروی انسانی هم تأثیر می‌گذارد، از جمله آموزش‌ها را خیلی متنوع و پراکنده می‌کند. مثلاً در سال‌های گذشته ۵۰۰ نفر مدرس به تهران می‌آمدند، ریاضی پایه نهم را یاد می‌گرفتند و برمی‌گشتند استان‌ها و به همه معلم‌های ریاضی درس می‌دادند. اما امسال درس ریاضی در رشته تجربی یک کتاب است، در رشته ریاضی کتاب دیگر و در رشته انسانی نیز یک کتاب دیگر. حتی در فنی و حرفه‌ای هم یک کتاب جدا است. این تنوع کار ما را دشوارتر می‌کند.

با توجه به همین وضعیت سال‌های قبل اصلاً به فکر آموزش‌های غیر حضوری نبودیم ولی امسال درصدد هستیم اگر امکان‌پذیر شود از ظرفیت‌های فضای مجازی و چند رسانه‌ای هم برای آموزش همکارانمان استفاده کنیم.

● **به نظر می‌رسد تنوع رشته‌ها و عناوین دروس برگزاری دوره‌های آموزش ضمن خدمت را به صورت متمرکز دچار مشکل کند. چقدر خوش بین هستید که دوره‌های آموزشی امسال حضوری برگزار شود؟**

در دروسی که بین شاخه‌ها و رشته‌ها مشترک است، حتماً کلاس‌ها حضوری برگزار می‌شود، مثل درس دینی و ادبیات فارسی و زبان. حتی برخی از دروس خوشه‌ها که مشترک هستند، همگی به شکل متمرکز برگزار می‌شود. فرض کنید، ۴۰۰ هزار دانش‌آموز ما در رشته تجربی تحصیل می‌کنند، طبیعتاً معلمان دروس مربوط به این رشته آن قدر زیاد هستند که بشود برایشان دوره‌ها را به شکل حضوری برگزار کرد. با توجه به اثربخش بودن و مؤثرتر بودن دوره‌های حضوری آموزش و پرورش به دنبال این است که

دوره‌ها بیشتر به شکل حضوری برگزار شود. اما در برخی رشته‌ها، به خصوص در شاخه فنی و حرفه‌ای و کار دانش، تعداد هنرجویان در بعضی رشته‌ها بسیار کم است و به تبع آن تعداد هنرآموزانی هم که می‌خواهند به آن‌ها درس بدهند کم خواهد بود. به همین جهت ما فکر می‌کنیم به جای اینکه دوره متمرکز تربیت مدرس بگذاریم اگر مؤلف کتاب یک کلاس حضوری بگذارد و همه هنرآموزان آن رشته را جمع کند و برایشان آموزش بدهد، به راحتی قابل انجام است. یا اگر مدرس از طریق فضای مجازی به معلمان تدریس کند راحت‌تر انجام می‌شود. امکان خوبی از طریق صدا و سیما فراهم شده است و آن هم ایجاد تلویزیون تعاملی است که به IPTV معروف است.

تلویزیون تعاملی این امکان را فراهم می‌کند که بیننده با دستگاه تلویزیون بدهستان داشته باشد. یک ظرفیت خیلی خوبی است که در آن اختیار پخش برنامه در اختیار بیننده است. بیننده هر زمانی که فرصت داشت، می‌تواند برنامه را تماشا کند و اگر احیاناً در وسط برنامه برایش کاری پیش آمد، می‌تواند برنامه را قطع کند و برود کارش را انجام بدهد و بعد مجدداً ادامه برنامه را نگاه کند. حتی اگر خواست می‌تواند برنامه را ضبط کند و شب یا هر وقت دیگر نگاه کند، حتی می‌تواند تولیدات خودش را نیز به برنامه اضافه کند. این کار با مشارکت یک مرکز غیردولتی که آموزش معلمان را برعهده دارد و کنسرسیومی که با IPTV و آن مرکز غیردولتی آموزش نیروی انسانی و یک شرکتی که تولیدکننده ستاپ باکس setup-Box؛ آی‌پی‌تی‌وی IPTV هست، انجام شده است. در هر حال، از طریق این تعامل بخشی از معلمان خواهند توانست از این شبکه تعاملی آموزش ببینند.

● **انتظار شما از سایر بخش‌های وزارتخانه در اجرای دوره دوم متوسطه چیست؟**

تأمین نیروی انسانی در راستای راهبرد «ارتقای کیفیت» یکی از راهبردهای اصلی وزارت آموزش و پرورش و ابلاغی مقام عالی وزارت است.

کلیه معلمان که سال تحصیلی ۹۵-۹۴ در پایه تحصیلی دوم نظام گذشته تدریس می‌کردند، برای سال تحصیلی ۹۶-۹۵ به پایه دهم منتقل می‌شوند در پایه دهم تحصیلی به ۵۰ هزار معلم نیاز داریم

خوشبختانه در این کار، همان‌طور که گفتیم، همه بخش‌های ذیربط آموزش و پرورش همکاری دارند. حتی معاونت پرورشی هم در این کار حضور دارد، چون ما امسال در پایه دهم بحث مشاوره و هدایت تحصیلی و توسعه متوازن شاخه‌ها و رشته‌ها را داریم. حتی برای آن‌ها هم تعیین تکلیف صورت گرفت و اقداماتی را نیز باید انجام بدهند.

ما حتی برای سازمان نوسازی مدارس هم تعیین تکلیف کرده‌ایم، از این جهت که تأمین فضا برعهده آن سازمان است، به‌خصوص که با استقرار پایه دهم، دوره دوم متوسطه‌مان، حتی در شاخه نظری، سه ساله می‌شود. در آینده دیگر پیش‌دانشگاهی نخواهیم داشت. از آن طرف فنی و حرفه‌ای هم که دو ساله بوده بعد از سه سال، ان‌شاءاً... سه ساله خواهد شد. لذا این امر در فضای آموزشی مورد نیاز ما نیز تأثیر می‌گذارد.

ما همه برنامه‌هایمان را در یک چشم‌انداز سه ساله می‌بینیم. یعنی می‌بینیم سه سال بعد که حدود ۱/۸۰۰/۰۰۰ دانش‌آموز نظری خواهیم داشت و ۱/۲۰۰/۰۰۰ دانش‌آموز فنی و حرفه‌ای و کاردانش، برای این ترکیب جمعیتی به چه معلمان و چقدر نیاز داریم، فضای آموزشی چگونه خواهد بود، آموزش‌هایمان چگونه خواهد بود؟ و محتوای آموزش‌ها چه خواهد بود؟ در واقع این‌ها را برای آینده می‌بینیم و به‌همین جهت این کارها با مشارکت بخش‌های مختلف پیش می‌رود.

در درون سازمان، حوزه‌های آموزشی، پرورشی و فنی و حرفه‌ای هستند، الان هماهنگی بینشان وجود دارد، تعامل مثبت و بسیار خوبی هم برای پیشبرد کارها وجود دارد و کارها به شکل مستمر پیگیری می‌شود تا ان‌شاءاً... به نتایج مطلوبی برسد. اما یک

تعداد انتظارات بیرون‌سازمانی هم داریم، که اول از همه انتظار از اولیای دانش‌آموزان در بحث هدایت تحصیلی است. با توجه به آیین‌نامه‌ای که مصوب شده و سامانه‌ای که طراحی شده اولیا در هنگام ثبت‌نام باید کمک کنند. زیرا هرچه کار ثبت‌نام زودتر انجام شود کار ساماندهی معلمان و بعد از آن آموزش معلمان زودتر انجام می‌شود. به‌همین جهت اصرار داریم ثبت‌نام‌ها تا پایان مردادماه انجام شود و طوری پیش برود که بتوانیم کار ساماندهی را انجام دهیم.

در بحث هدایت تحصیلی پدر و مادرها خیلی نقش کلیدی دارند و باید کمک کنند دانش‌آموزان به‌طور متوازن در همه شاخه‌ها و رشته‌ها توزیع شوند.

در این جهت رسانه‌ها، بازو و کمک ما هستند تا بتوانند افکار عمومی را نسبت به این تغییری که در حال اتفاق افتادن است، توجیه کنند و دلایل تغییر، لوازم تغییر و همکاری‌هایی که باید صورت بگیرد را به اطلاع اولیا برسانند.

● برای دبیرانی که قرار است در پایه دهم فعالیت نمایند چه توصیه‌ای دارید؟

همان‌گونه که همیشه مطرح می‌شود ما هرگونه تحولی را باید در کلاس درس جست‌وجو کنیم و تحول در کلاس را هم معلم آن کلاس باید به‌وجود آورد. به‌همین جهت بار اصلی تغییراتی که در حال اتفاق افتادن است، به دوش معلمان عزیز است. ما در سه سال آینده در دوره متوسطه قدیم، در هر سال یک پایه را خواهیم داشت و همکاران ما باید بیایند و پایه پایین‌تر را تدریس کنند؛ آن هم کتاب‌های جدیدی که با برخی از بخش‌های آن یا کل آن کتاب آشنا نیستند. این کار طبعاً تلاش مضاعفی لازم دارد چون معلمان باید از محتوای آموزش و روش‌های جدید آموزشی که در برنامه‌های درسی و کتاب‌های درسی آمده استفاده کنند و آموزش بدهند.

در همین‌جا از همکاران عزیز درخواست می‌کنم که اولاً در کلاس‌هایی که در تابستان برگزار می‌شود حتماً شرکت کنند تا ان‌شاءاً... سال تحصیلی جدید را با آمادگی کامل آغاز کنیم.

چند سالی است سازمان پژوهش کار خوبی انجام داده و بسته‌های آموزشی را برای معلمان مختلف، به نام «بر فراز آسمان» تولید کرده است. این بسته به

در سال‌های قبل به فکر آموزش‌های
غیر حضوری نبودیم، ولی امسال با توجه به
تنوع مواد و شاخه‌های درسی، در تلاشیم که
از آموزش‌های غیر حضوری هم استفاده کنیم

واحدهای آموزشی، دعوت از سرگروه‌ها برای رفع
مشکلات درسی همکاران می‌تواند توسط مدیران
مدارس انجام شود که همکاران با آرامش‌خاطر
بتوانند کلاس‌های درس را مدیریت و اجرا کنند.

عنوان یک کتاب راهنما همیشه در اختیار معلم است
و اگر همکار فرهنگی ما درسی یا دروسی را بخواهد
در فلان هفته تدریس کند می‌تواند با مراجعه به این
نرم‌افزار و دیدن مطالبی که مؤلفان و دست‌اندرکاران
تألیف کتب درسی گفته‌اند، آمادگی‌های لازم را پیدا
کند.

نکته بعدی بحث گروه‌های آموزشی است. امسال
گروه‌های آموزشی باید در پایه دهم فعالیت کنند و
تمرکز بیشتری را از خودشان نشان دهند و مخصوصا
از معلمانی که در پایه دهم مشغول به تدریس هستند
بیشتر حمایت کنند.

درست است که در تابستان آموزش‌هایی ارائه
می‌شود ولی این کافی نیست. هر معلمی وقتی سر
کلاس می‌رود و تدریس را شروع می‌کند در تعامل
با دانش‌آموز به نکات جدیدی برمی‌خورد که حتما
نیاز دارد از منبع یا مرجعی استفاده کند یا آن را با
همکاران خود در میان بگذارد و راه‌حلی برای آن پیدا
کند. به همین دلیل گروه‌های آموزشی در پایه دهم
باید فعالیت و جدیت بیشتری داشته باشند تا بتوانند
این کار را انجام بدهند.

در بعضی از استان‌ها، هم از طریق شبکه‌های مجازی
و هم از طریق تلفن‌های گویا بخشی برای پاسخ‌گویی
به معلمان راه‌اندازی شده است.

اگر همه استان‌ها بتوانند چنین اقدامی را برای
همکارانشان انجام دهند، این هم وسیله‌ای است
برای اینکه ما در دسترس معلمان برای پاسخ‌گویی به
سؤالات و نیازهایشان باشیم.

● توصیه و پیام شما به مدیران مدارس در دوره دوم متوسطه چیست؟

با توجه به این تلقی که در برنامه درسی ملی نسبت
به مدیران مدارس شده و آن‌ها را رهبران آموزشی
مدارس گفته‌اند، اولاً باید مدیران مدارس تلاش کنند
که همه همکاران واحد آموزشی آن‌ها، آموزش‌های
لازم را قبل از شروع سال تحصیلی دیده باشند. برای
این منظور، از همین حالا مدیران باید پیگیری کنند
و زمینه را فراهم کنند تا همکاران آن‌ها بتوانند در
کلاس‌های تابستان شرکت کنند. نکته دوم در طول
سال تحصیلی است که باید مثل گروه آموزشی،
مدیران از معلمانشان حمایت کنند. تشکیل جلسات
تبادل تجربه و گروه‌های آموزشی در داخل خود

فرایند تدوین و اجرای سند تحول

با حکم وزیر آموزش و پرورش در شهریور ۱۳۸۰ تشکیل شد و به دنبال آن، به منظور بررسی ابعاد و زوایای اصلاحات موردنظر، «همایش ملی مهندسی اصلاحات در آموزش و پرورش» در خرداد ۱۳۸۱ برگزار گردید. علاوه بر این، به منظور تبیین مفهوم اصلاحات، نشست‌هایی علمی نیز با شرکت متخصصان و صاحب‌نظران برگزار شد. حاصل این نشست‌ها تدوین پیش‌نویس اول (آذرماه ۱۳۸۱) و دوم (تابستان ۱۳۸۲) سند اصلاح نظام آموزش و پرورش توسط کمیته‌ای مرکب از پژوهشگران و کارشناسان بود. بررسی پیش‌نویس دوم و منشور اصلاحات در جمع صاحب‌نظران دانشگاهی و مسئولان و کارشناسان آموزش و پرورش منجر به پیشنهاد تدوین طرح جامعی شد که در قالب ساختاری منعطف، ضمن پایبندی به معیارها و ارزش‌های جامعه، اندیشه‌های نوین و یافته‌های علمی را برای اصلاح نظام آموزشی به کارگیرد. این پیشنهاد در دستور کار شورای عالی آموزش و پرورش قرار گرفت و در ششصد و هشتاد و هشتمین جلسه مورخ ۸۲/۳/۶ با عنوان «موافقت با طراحی و اجرای مطالعه ملی به‌منظور آسیب‌شناسی آموزش و پرورش و ترسیم چشم‌انداز آینده در برنامه توسعه کشور» به تصویب رسید. این طرح در جلسه مورخ ۱۳۸۳/۷/۲۲ هیئت‌دولت مطرح و مسئولیت اجرای آن بر عهده وزارت آموزش و پرورش گذاشته شد تا با هماهنگی سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور و زیر نظر شورای عالی آموزش و پرورش، نسبت به تدوین سند ملی آموزش و پرورش اقدام نماید.^۵

فرایند تدوین سند ملی آموزش و پرورش

مطالعه تجربه سایر کشورها در تدوین سیاست‌های کلان آموزشی بیانگر وجود سه وظیفه سیاسی، فنی و مدیریتی در این امر است. این مراحل عبارت است از اراده سیاسی (دستور کار)، شکل‌گیری سیاست، تنظیم و تصویب سیاست، آماده‌سازی برای اجرا، اجرا و تعدیل روش‌های کار و ارزشیابی و شروع فرایند جدید. این گزارش مروری گذرا بر فرایند تدوین و تصویب سند تحول بنیادین و اقدامات اولیه برای اجرای آن از سال ۱۳۹۰ دارد.

گام اول: طراحی الگوی مفهومی تدوین سند

در این مرحله الگوهای مختلف مورد بحث و بررسی واقع شد و نهایتاً، با توجه به سند چشم‌انداز ۲۰ ساله الگوی برنامه‌ریزی راهبردی مورد تأکید قرار گرفت. با اتخاذ این

در سده اخیر، از سال ۱۲۹۰ شمسی که قانون اساسی معارف به تصویب رسید تا کنون، دو جهت‌گیری کلی در طراحی اصلاحات در نظام آموزشی ایران دنبال شده است. برنامه‌هایی که تغییرات ساختاری - کیفی را مورد توجه قرار داده‌اند و طرح‌ها و برنامه‌هایی که در قالب برنامه‌ریزی‌های سنتی و اکثراً در چارچوب برنامه‌های توسعه کشور دنبال شده‌اند. پس از پیروزی انقلاب اسلامی، موضوع اصلاح نظام آموزشی در برهه‌های مختلف زمانی از سوی مسئولان کشور و نهادهای تصمیم‌گیر مطرح شد تا اینکه با اصلاح قانون وظایف وزارت آموزش و پرورش در سال ۱۳۶۶ از سوی مجلس شورای اسلامی^۱ این وزارت موظف شد تا نسبت به اصلاح نظام آموزشی اقدام نماید. مطالعه پیشینه این مصوبات و تغییرات حاصل از آن نشان می‌دهد که تلاش‌های صورت گرفته مبتنی بر یک الگوی مفهومی مبتنی بر اقتضائات فرهنگی و اجتماعی ایران نبوده، و به همین دلیل تلاش‌های صورت گرفته نتوانست نتایج مورد انتظار را در اصلاح نظام آموزشی به دنبال بیاورد.

فرایند شکل‌گیری سند تحول بنیادین^۲ آموزش و پرورش

پس از ابلاغ قانون وظایف وزارت آموزش و پرورش از سوی مجلس شورای اسلامی، کمیته اصلاحات آموزش و پرورش

الف. تدوین برنامه زیر نظامها: پس از تصویب و ابلاغ سند تحول بنیادین در شورای عالی آموزش و پرورش در سال ۱۳۹۰، وزارت آموزش و پرورش موظف شد تا نسبت به اجرایی نمودن مفاد سند در قالب برنامه زیر نظامها اقدامات لازم را معمول دارد

تجربه جهانی

- ۴ گزارش سرفصل‌های سند ملی آموزش و پرورش
- ۵ گزارش تطبیقی استخراج مقوله‌ها و نمایه‌سازی اسناد قانونی کشورها
- ۶ ترجمه کتاب «توسعه صلاحیت‌های کلیدی در آموزش و پرورش»

بخش دوم: مطالعات محیطی

محیط‌های متعامل با نظام آموزش و پرورش شامل چهار سطح است: ۱. محیط اداری - اجرایی و دولتی و عمومی؛ ۲. محیط حقوقی، قضایی و تأمین؛ ۳. محیط اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی؛ و ۴. محیط بین‌المللی. این مطالعات شامل:

- ۱ محیط علمی و نظام آموزش عالی
- ۲ نظام‌های آموزش فنی و حرفه‌ای و آموزش‌های بزرگسالان و مادام‌العمر
- ۳ محیط دستگاه‌های ستادی و فرابخشی
- ۴ محیط حقوقی (قانون‌گذاری) - قضایی (مباحث تأمین - قضایی)
- ۵ چشم‌انداز بخش‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و فرابخش‌ها در افق ۲۰ ساله
- ۶ محیط اقتصادی
- ۷ محیط تاریخی - فرهنگی
- ۸ محیط اجتماعی - سیاسی
- ۹ محیط جمعیتی
- ۱۰ محیط خانواده
- ۱۱ محیط بین‌المللی و منطقه‌ای

بخش سوم: مطالعه مؤلفه‌های نظام

آموزش و پرورش

مطالعات این بخش شامل سه دسته مطالعه بود. دسته اول: بررسی مؤلفه‌های آموزش و پرورش در ساحت

رویکرد در تدوین سند از سویی نگاه از درون، که انسان آرمانی و وضع مطلوب را مورد توجه قرار می‌داد و از سوی دیگر به ارتباط نظام آموزش و پرورش با محیط بیرونی در سطح ملی و بین‌المللی توجه داشت به عنوان الگوی تدوین سند از سوی صاحب‌نظران اتخاذ گردید. در این الگو، با رویکرد پژوهش‌محور، بنیان‌های نظری و آرمان‌ها و غایات مشخص شده و وضع مطلوب مشتمل بر هدف‌ها، ساختارها و فرایندها براساس ملاک‌های مفهومی - نظری و ملاک‌های تجربی - تطبیقی شناسایی می‌شود. سپس با آسیب‌شناسی وضع موجود و شناسایی نقاط قوت و ضعف در درون آموزش و پرورش و فرصت‌ها و تهدیدهای محیط بیرونی (در سطح ملی و بین‌المللی)، امکان تحلیل موقعیت و چالش‌های راهبردی فراهم می‌گردد.

گام دوم: تعریف سند ملی

«سند ملی آموزش و پرورش در چشم‌انداز بیست ساله کشور مجموعه‌ای است دربردارنده مؤلفه‌های مبانی نظری، اهداف و اصول، مأموریت، چالش‌ها، چشم‌انداز و راهبردها. این سند به‌عنوان پایه، ملاک و راهنمای تصمیم‌گیری‌های اساسی برای هدایت، راهبری، نظارت و استقرار نظام آموزش و پرورش کشور در سطح ملی، به‌منظور تحقق تحولات محتوایی و ساختاری، مورد استناد و استفاده قرار می‌گیرد»^۶.

گام سوم: مطالعات نظری

برای تدوین سند ملی آموزش و پرورش مطالعات وسیعی صورت گرفت که در زیر فهرست مهم‌ترین مطالعه ارائه شده و بخش مطالعات نظری به دلیل نقش و اهمیت آن با تفصیل بیشتری مطرح خواهد شد.

- مطالعات مقدماتی و زمینه‌ساز
- مطالعه محیطی
- مطالعه مؤلفه‌های نظام آموزش و پرورش
- مطالعه بنیان‌های نظری

بخش اول: مطالعات مقدماتی و زمینه‌ساز

شامل

- ۱ بررسی ویژگی‌های انسان مطلوب نظام آموزش و پرورش
- ۲ بررسی روند تحولات آموزش و پرورش در سال‌های بعد از انقلاب: فرا تحلیل وضع موجود
- ۳ گزارش برنامه راهبردی آموزش و پرورش ایران در آینده

محور دوم مطالعات نظری؛

شامل فلسفه تربیت که خود شامل شش پژوهش فرعی در زمینه‌های زیر بود: تبیین مبانی فلسفی و دینی (رویکرد صدراپی و تفسیر قرآن و احادیث)؛ تدوین فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی؛ تعیین وظایف دولت اسلامی و خانواده در حوزه تربیت رسمی و عمومی؛ تعیین مبانی حقوقی تربیت رسمی و عمومی؛ تعیین مبانی فقهی اقتصاد تربیت رسمی و عمومی؛ تبیین تعلیم و تربیت رسمی و ویژگی‌ها و اقتضائات آن. یافته‌های مطالعات در این بخش مبنا و معیار اتخاذ تصمیمات در کلیه مراحل مطالعاتی و تلفیق یافته‌های مطالعات نظری در کلیه محورهای چهارگانه قرار گرفت.

محور سوم مطالعات نظری؛

مطالعات این محور به شیوه مرور انتقادی بر پیشینه نظری و تجربیات سایر کشورها در هر یک از ساحت‌ها (ساحت دینی، اعتقادی، اخلاقی، اجتماعی - سیاسی؛ زیبایی‌شناختی هنری، علمی و فناوری؛ حرفه‌ای اقتصادی؛ زیستی بدنی) انجام شد و سپس با فراتحلیل مطالعات ناظر به توصیف و تبیین وضع موجود نظام آموزشی در هر یک از ساحت‌ها میزان سازگاری یافته‌ها با فلسفه تربیت در نظام جمهوری اسلامی ایران مورد بررسی قرار گرفت و الگوی تربیت در هر یک از ساحت‌های تربیتی طراحی شد.

محور چهارم مطالعات نظری؛

مطالعات در این محور منجر به طراحی الگوی نظری زیر نظام‌های آموزش و پرورش شد. این زیر نظام‌ها شامل مدیریت و راهبری تربیتی؛ برنامه درسی؛ تأمین و تربیت منابع انسانی؛ تأمین و تخصیص منابع مالی؛ فضا، تجهیزات و فناوری، پژوهش و ارزشیابی. مطالعات این بخش نیز مشابه مطالعه در ساحت‌های تربیت به شیوه مرور انتقادی بر پیشینه نظری، تجربیات سایر کشورها در هر یک از زیر نظام‌ها و فراتحلیل مطالعات ناظر به وضع موجود هر یک از زیر نظام‌ها در نظام آموزشی بود. نتایج این مطالعات در پرتو یافته‌های فلسفه تربیت اسلامی مبنای طراحی الگوی نظری هر یک از زیر نظام‌ها قرار گرفت.

گام چهارم: اجرای سند تحول بنیادین

الف. تدوین برنامه زیر نظام‌ها: پس از تصویب و ابلاغ

تربیتی، ساحت اجتماعی - سیاسی؛ ساحت علمی فناوری؛ ساحت دینی، اعتقادی، اخلاقی؛ ساحت زیبایی‌شناختی هنری؛ ساحت زیستی بدنی؛ ساحت حرفه‌ای اقتصادی دسته دوم: مطالعه مؤلفه‌های ناظر به عوامل درون‌دای و فرایند، شامل نظام‌های مدیریت و راهبری؛ تحقیق و توسعه؛ منابع انسانی؛ تأمین منابع مالی و مادی؛ برنامه‌ریزی درسی و فناوری، فضا و تجهیزات. دسته سوم: مطالعه مربوط به سطح آموزش در دوره‌های تحصیلی شامل پیش‌دبستان، ابتدایی، راهنمایی و متوسطه و انواع آموزش، شامل آموزش عمومی، فنی و حرفه‌ای، کودکان استثنایی، تیزهوشان و آموزش بزرگسالان.

بخش چهارم: مطالعات نظری

مطالعات این بخش شامل چهار محور بود و پس از اتمام مطالعات کار جمع‌بندی، تلفیق و برهم نهی یافته‌ها با تأکید بر یافته‌های فلسفه تربیت به عنوان معیار توسط کارگروهی مرکب از متخصصان و کارشناسان انجام شد و سه سند فلسفه تربیت در نظام ج.ا.ا؛ فلسفه تربیت رسمی و عمومی در ج.ا.ا؛ رهنامه تربیت در نظام ج.ا.ا تدوین گردید. کلیه یافته‌های مطالعات نظری در دو مرحله مورد اعتبار بخشی قرار گرفت. نظرخواهی مستمر از متخصصان و کارشناسان در فرایند مطالعات، پس از تلفیق نتایج مطالعات در قالب مجموعه بنیان‌های نظری سند ملی آموزش و پرورش اعتبارسنجی شد این مجموعه مبنای تدوین سند راهبردی قرار گرفت و پس از آن از سند ملی آموزش و پرورش تحت عنوان سند تحول بنیادین نام برده شد. این مطالعات به تفکیک عبارت‌اند از:

محور اول مطالعات نظری؛

این محور شامل چهار مطالعه در ابعاد نظری و فلسفی بود. این مطالعات شامل: تدوین بنیان‌های دینی، فلسفی سند ملی آموزش و پرورش؛ تدوین بنیان‌های روان‌شناختی سند ملی آموزش و پرورش؛ تدوین بنیان‌های جامعه‌شناختی سند ملی آموزش و پرورش؛ تدوین چارچوب فلسفی و دینی (برای انجام تحقیقات سند ملی آموزش و پرورش)

با اصلاح قانون وظایف وزارت آموزش و پرورش

در سال ۱۳۹۶ از سوی مجلس شورای

اسلامی ۱ این وزارت موظف شد تا نسبت به

اصلاح نظام آموزشی اقدام نماید

فرایند اجرای استقرار نظام جدید آموزشی

سال تحصیلی									
۹۷-۹۸	۹۶-۹۷	۹۵-۹۶	۹۴-۹۵	۹۳-۹۴	۹۲-۹۳	۹۱-۹۲	۹۰-۹۱	پایه	دوره تحصیلی
							×	۱	سه ساله اول
						×		۲	
					×			۳	
				×				۴	سه ساله دوم
			×					۵	
						×		۶	
					×			۷	متوسطه اول
				×				۸	
			×					۹	
		×						۱۰	متوسطه دوم
	×							۱۱	
×								۱۲	

دوم در سه شاخه نظری، فنی و حرفه‌ای و کار دانش آغاز گردیده است.

با دستور وزیر وقت اجرای سند تحول بنیادین از سوی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی با عنوان «طرح همسوسازی کتاب‌های درسی با برنامه درسی ملی» آغاز شد

سند تحول بنیادین در شورای عالی آموزش و پرورش در سال ۱۳۹۰، وزارت آموزش و پرورش موظف شد تا نسبت به اجرایی نمودن مفاد سند در قالب برنامه زیرنظام اقدامات لازم را معمول دارد و نتایج آن را به شورای عالی انقلاب فرهنگی گزارش کند. از مجموع شش زیرنظام ذکر شده، به دلیل نقش و اهمیت زیرنظام برنامه درسی، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی طی ماده واحده‌ای که در سال ۱۳۸۶ به تصویب شورای عالی آموزش و پرورش رسیده بود برای تدوین سند برنامه درسی ملی کمیته‌های تخصصی با حضور کارشناسان و متخصصان تشکیل داد و نسبت به تدوین پیش‌نویس برنامه درسی ملی اقدام کرد. این پیش‌نویس در نشست‌های استانی با حضور مدیران، کارشناسان، معلمان مورد نقد و بررسی قرار گرفت و نهایتاً در سال ۱۳۹۱ به تصویب شورای عالی آموزش و پرورش رسید. از آنجا که اجرای برنامه درسی ملی نیازمند آغاز به کار برنامه سایر زیرنظام‌ها بود، لذا با دستور وزیر وقت اجرای سند تحول بنیادین از سوی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی با عنوان «طرح همسوسازی کتاب‌های درسی با برنامه درسی ملی» آغاز شد. اولین اقدام در این رابطه استقرار ساختار جدید در نظام آموزشی از ساختار ۳-۴-۵ به ساختار ۳-۶-۳ بود. در همین راستا تغییر کتاب‌های درسی دوره‌های ابتدایی (دوره اول و دوم) و دوره اول متوسطه طی سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۴ دنبال شد و در حال حاضر تغییرات دوره دوم متوسطه با تصویب جدول عناوین درسی دوره متوسطه

پی‌نوشت‌ها

۱. قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۶۶، مجلس شورای اسلامی، اداره کل قوانین، تهران.
۲. عنوان این سند در آغاز «سند ملی آموزش و پرورش» بود ولی در جریان تصویب به «سند تحول بنیادین آموزش و پرورش» نام‌گذاری شد.
۳. مجموعه مصوبات شورای عالی آموزش و پرورش.
۴. این سند در آغاز سند ملی آموزش و پرورش نامیده شد و سپس در طی تدوین و تصویب به سند تحول بنیادین آموزش و پرورش تغییر نام داد.
۵. دبیرخانه طرح تدوین سند ملی، اردیبهشت ۱۳۸۴، طرح کلی تدوین سند ملی اصلاحات در آموزش و پرورش. تهران.
۶. نفیسی، عبدالحسین. روش‌شناسی و فرایند تدوین سند ملی آموزش و پرورش. شورای عالی آموزش و پرورش.

مبتنی بر نظام فلسفی، اعتقادی و سیاسی کشور باشد و حمایت سیاستمداران، قانونگذاران و عوامل پشتیبان و اجرایی را کسب کند. برنامه درسی ملی نقشه این تغییر است که با توجه به آرمان‌های ملی طراحی می‌شود. این نقشه در سال ۱۳۹۰ و به دنبال تدوین مبانی نظری سند تحول بنیادین تعلیم و تربیت عمومی جمهوری اسلامی تدوین شده و جایگاه، چیستی و سایر مؤلفه‌های آن به شرح نمودار زیر است.

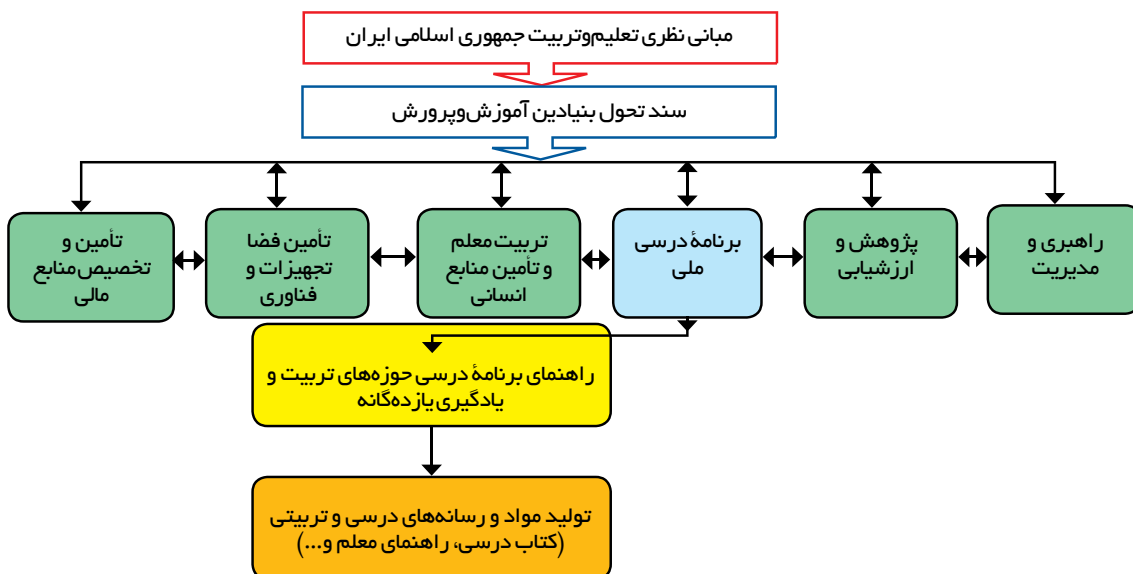
تعریف برنامه درسی ملی

همان‌طور که می‌دانید، برنامه درسی ملی همانند نقشه ساختن یک بنا، طرح اجرای یک پژوهش و... می‌باشد. برنامه درسی مشخص می‌کند که دانش‌آموزان در مدرسه و سایر محیط‌های یادگیری با چه هدف و منظوری باید یاد بگیرند، چه چیزهایی باید یاد بگیرند و آن‌ها را در زندگی به کار برند؟ اولویت با کدام شایستگی‌ها و حوزه‌های تربیت و یادگیری است؟ به چه میزان، در چه زمانی و کجا و چگونه باید یاد بگیرند، معلمان و مربیان با چه روش‌هایی باید شرایط یادگیری را تسهیل کنند؟ پیشرفت یاددهی - یادگیری و پیامدهای آن چگونه سنجش و ارزشیابی می‌شود؟ سهم استان‌ها، مناطق آموزشی و مدارس در برنامه‌ریزی چیست؟ و پرسش‌هایی از این قبیل، که پاسخ به آن‌ها همگی در حیطه برنامه درسی ملی است.

نگاهی به برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران

نظام آموزش و پرورش با توجه به تحولات فرهنگی و علمی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فناورانه، هر چند مدت نیازمند بازنگری در خرده‌نظام‌های خود می‌باشد. خرده‌نظام‌هایی چون نظام برنامه درسی، نظام رهبری و مدیریت، نیروی انسانی، فضا و تجهیزات، منابع مالی و نظام پژوهش و ارزشیابی. از این میان، نظام برنامه درسی مهم‌ترین خرده‌نظام است و سایر خرده‌نظام‌ها در درجه بعدی از اهمیت قرار دارند. نظام برنامه درسی هر چند مدت به دلیل انفجار در علوم، مطالبات رهبران، تحولات فناوری، تغییرات اجتماعی، تغییر در ارزش‌ها و طرح شدن دیدگاه‌های نوین تربیتی نیازمند تغییراتی است. تغییرات برنامه درسی در صورتی قابلیت اجرایی خواهد داشت که

نمایه جایگاه برنامه درسی ملی در اسناد تحول بنیادین آموزش و پرورش

آموزش و پرورش به چه سمت و سویی باید حرکت کند. بنابراین گزاره‌ها از بنیادی‌ترین قضایای حوزه تعلیم و تربیت به طور خاص، و علوم تربیتی، به‌ویژه برنامه درسی و مؤلفه یادگیری، به طور عام به شمار می‌روند که در پیوست سند برنامه درسی ملی به تفصیل آمده است.

چشم‌انداز

منظور از چشم‌انداز افق نگاه و وضعیت قابل حصول و ممکن نظام تربیت رسمی و عمومی کشور تا سال ۱۴۰۴ می‌باشد که با توجه به مأموریت‌ها و چالش‌های فراروی این نظام به بهره‌گیری از الگو و برنامه پیشرفته و بومی (در سند به هشت ویژگی عمده آن اشاره شده است) که زمینه تربیت نسلی (انسان تراز نظام جمهوری اسلامی ایران) موحد، مؤمن و معتقد به معاد و آشنا و متعهد به مسئولیت‌ها و وظایف در برابر خدا، خود، دیگران و طبیعت، حقیقت‌جو ... و آماده ورود به زندگی شایسته فردی، خانوادگی و اجتماعی را، براساس نظام معیار اسلامی (زندگی پاک و پسندیده) فراهم می‌سازد.

اصول ناظر بر برنامه درسی و تربیتی

گزاره‌های تجویزی به مثابه ملاک و معیارهای اساسی و هنجاری به صورت هماهنگ و درهم‌تنیده، ناظر بر برنامه‌های درسی و تربیتی از سطح ملی تا مدرسه است.

سند برنامه درسی ملی سندی است که نقشه کلان برنامه درسی و چارچوب نظام برنامه‌ریزی درسی کشور را به منظور تحقق اهداف آموزش و پرورش نظام جمهوری اسلامی ایران تعیین و تبیین می‌نماید. در یک جمله ساده **برنامه درسی طرح یا چارچوب محتوایی کلان یاددهی و یادگیری در مدرسه را معین می‌کند**. این سند در پانزده بخش، به تصویب شورای عالی آموزش و پرورش رسیده است که در این مجال به بخش‌هایی از آن به صورت مختصر و تا حدی که برای دبیران و مدیران آموزشی دوره متوسطه ضروری است، اشاره می‌گردد.

مبانی فلسفی و علمی برنامه درسی ملی

همان طور که یک ساختمان بلند برای استحکام خود نیاز به پی محکم دارد تا بر آن استوار گردد، بنای تعلیم و تربیت در یک جامعه نیز باید بر پایه‌ای محکم بنا شود تا دوام و بقای آن تضمین شود؛ و چه مبانی مستحکم‌تر از مبانی عمیق و اصیل مکتب جامع اسلام که با مبانی عقل سازگار است و ریشه در یافته‌های علمی معتبر دارد.

مبانی فلسفی و علمی از موقعیت آدمی، ظرفیت‌ها، امکانات و محدودیت‌هایش و نیز از ضرورت‌هایی که حیاتش را همواره تحت تأثیر قرار داده است بحث می‌کند. در واقع مبانی نشان می‌دهد که در تعلیم و تربیت به هستی، انسان، معرفت انسان، ارزش‌ها و جامعه چگونه نگاه می‌شود و نظام

منظور از رویکرد جهت‌گیری‌های یک برنامه درسی در ارتباط با هدف‌های اساسی، محتوا، روش، شیوه ارزشیابی، مواد آموزشی و نحوه نگاه برنامه به دانش‌آموز، فرایند یادگیری و معلم است

در واقع اصول در برنامه درسی وظیفه دارد از چارچوب برنامه مراقبت نماید و اجازه ندهد که برنامه خارج از ضوابط و مبانی حرکت نماید. در سند، اصول یازده‌گانه به تفصیل آمده است که در اینجا به کلیدواژه‌های اساسی آن اشاره می‌شود:

- ۱ **دین‌محوری** (مبتنی بر مبانی توحیدی و اصول ارزش‌های اسلام ناب محمدی (ص))
- ۲ **تقویت هویت ملی** (تأکید بر تعمیق باورها و ارزش‌های اسلام، ایران و انقلاب)
- ۳ **اعتبار نقش یادگیرنده** (به عنوان فردی فعال، صاحب‌اختیار و آگاه)
- ۴ **اعتبار نقش مرجعیت معلم یا مربی** (به عنوان تسهیل‌کننده و غنی‌سازی محیط تربیتی و یادگیری و فعال‌سازی دانش‌آموزان)
- ۵ **اعتبار نقش پایه‌ای خانواده** (تقویت بنیان خانواده و تحکیم مناسبات)
- ۶ **جامعیت** (در نظر گرفتن نیازهای گوناگون دانش‌آموزان و جامعه در سطوح محلی، منطقه‌ای، ملی و جهانی)
- ۷ **توجه به تفاوت‌ها** (برنامه‌های ناشی از محیط، جنسیت و فردیت دانش‌آموزان)
- ۸ **تعادل** (پرهیز از افراط و تفریط و رعایت تناسب و توازن در طراحی، تولید، اجرا و ارزش‌یابی از برنامه‌ها)
- ۹ **یادگیری مادام‌العمر** (زمینه کسب شایستگی‌های لازم برای استمرار و معنادار شدن یادگیری در زندگی)
- ۱۰ **جلب مشارکت و تعامل** (در زمینه مشارکت و تعامل مؤثر معلمان، دانش‌آموزان، خانواده‌ها و سایر گروه‌ها)
- ۱۱ **یکپارچگی و فراگیری** (برای تمام دانش‌آموزان عادی، با نیازهای ویژه و استعدادهای درخشان)

رویکرد و جهت‌گیری کلی

منظور از رویکرد جهت‌گیری‌های یک برنامه درسی در ارتباط با هدف‌های اساسی، محتوا، روش، شیوه ارزشیابی، مواد آموزشی و نحوه نگاه برنامه به دانش‌آموز، فرایند

یادگیری و معلم است. رویکرد را روح حاکم یا جهت نهایی یک برنامه می‌دانند. رویکرد برنامه‌های درسی و تربیتی «فطرت‌گرایی توحیدی» است. این رویکرد نگاه جامع و کاملی به انسان دارد و رشد ابعاد جسمانی و روحانی او را مدنظر قرار می‌دهد. کلمه فطرت ریشه قرآنی دارد. فطرت به معنای معرفت و کشش‌های روحانی انسان در پذیرش دین حق است. محیط مناسب تربیتی زمینه‌ساز شکوفایی فطرت الهی دانش‌آموزان است، به طوری که آنان بتوانند به‌طور پیوسته از طریق درک و اصلاح موقعیت خویش به مراتبی از زندگی پاک و پسندیده دست یابند. معروف‌ترین ابعاد فطری انسان به شرح زیر است:

- ۱ **حقیقت‌جویی و عقلانیت**: یعنی انسان به دنبال کنجکاو، میل به یادگیری، شناخت حقایق و جدا کردن حق از باطل است.
- ۲ **زیبایی‌دوستی**: یعنی انسان در جست‌وجوی جمال و تجلیات الهی و طالب شناخت زیبایی‌های مادی، عملکردی و معنوی و خلق آثار زیبا و زیبایی‌بینی و فضیلت دادن به آن در برابر زشتی است.
- ۳ **خداجویی و پرستش و کمال‌گرایی**: عبودیت و پرستش حقیقت و کمال مطلق و میل به جاودانگی و پیشرفت ناشی از این گرایش فطری است.
- ۴ **گرایش به فضایل اخلاقی**: که شامل میل به فضائل و ارزش‌های اخلاقی مانند عدالت و بی‌زاری از ظلم است. جامعیت این رویکرد ما را به سمت برنامه خاص پیشرفته‌ای هدایت می‌کند. به‌طوری که نوع نگاه ما به اصلی‌ترین عناصر برنامه ویژگی‌هایی دارد که دلالت‌های آن در جدول شماره ۱ صفحه ۱۱ به اختصار آمده است.

هدف و شایستگی‌های پایه

این بخش با ارائه یک الگو و شبکه مفهومی درهم‌تنیده درصدد پاسخ به این سؤال اساسی است که: نظام آموزش و پرورش در صدد دستیابی به کدامین انسان و با چه ویژگی‌ها و مختصات است؟ به زبان ساده الگوی هدف‌گذاری می‌خواهد بگوید که نظام تعلیم و تربیت اسلامی ما باید به دنبال انسان‌هایی اهل فکر و اندیشه و حکمت، مؤمن، با محبت، دارای علم و دانش و بصیرت، اهل عمل صالح، تلاشگر شایسته، اهل اخلاق و رفتار نیک و دارای فضایل انسانی باشد و در عرصه‌های گوناگون زندگی بر طبق معیارهای درست

ارتباطات و وظایف خود را تنظیم و به آن عمل کنند. یعنی در برابر **خداوند** (صفات و افعال خدا و پیامبران و اولیای الهی) با **خود** (ابعاد جسمانی و روحانی)، با **خلق** (سایر انسان‌ها) و با **عالم خلقت** (طبیعت و ماوراءطبیعت) چنان تعامل کنند که خدای مهربان می‌پسندد. در فرایند عمل تربیت هر کدام از این عناصر، متناسب با نیازها و شرایط دانش‌آموز می‌تواند سرآغاز سیر تربیتی دانش‌آموز باشند و سایر عناصر را تقویت و تعمیق نماید. در مجموع انتظار می‌رود دانش‌آموزان طی دوره تحصیلات مدرسه‌ای (۱۲ پایه) به مرتبه‌ای از شایستگی‌های پایه که بیان تفصیلی آن در سند آمده است دست یابند.

حوزه‌های تربیت و یادگیری

حوزه‌های یازده‌گانه تربیت و یادگیری در گستره‌ای به هم پیوسته و منسجم و معنادار اندیشه‌ها، اعتقادات، علوم، اعمال و اخلاقیات مرتبط با یادگیری متربیبان تمامی دوره‌های تحصیلی ۱۲ پایه را توصیف می‌کنند. هر یک این حدود محتوایی، با یکدیگر ارتباط دارند ولی عناوین موضوعات درسی در دوره‌ها و پایه‌های تحصیلی لزوماً معادل عناوین حوزه‌ها نخواهد بود و مفاهیم حوزه‌های یادگیری به صورت تلفیقی ارائه خواهد شد. عناوین حوزه‌های یازده‌گانه بدین قرار است: ۱. حکمت و معارف اسلامی ۲. قرآن و عربی ۳. زبان و ادبیات فارسی ۴. فرهنگ و هنر ۵. سلامت و تربیت بدنی ۶. کار و فناوری ۷. علوم انسانی و مطالعات اجتماعی ۸. ریاضیات ۹. علوم تجربی ۱۰. زبان‌های خارجی ۱۱. آداب و مهارت‌های زندگی و بنیان خانواده همان‌طور که ملاحظه می‌نمایید از این تعداد پنج عنوان جدید است؛ شماره‌های ۱، ۴، ۵، ۶ و ۱۱. هر یک از این عناوین ماهیتی دو وجهی دارد، یعنی هم به صورت بین‌رشته‌ای و تلفیق در سایر حوزه‌های یادگیری و هم به صورت مستقل با آموزش خاص دنبال خواهد شد. چنانچه، با مراجعه به سند، هر یک از بیانیه‌ها را مطالعه و بررسی کنیم متوجه خواهیم شد که در هر حوزه به **منطق و ضرورت و کارکرد، قلمرو و نکات کلیدی** و **جهت‌گیری کلی در سازماندهی محتوا و آموزش** محدوده آن حوزه پرداخته شده است.

اصول حاکم بر انتخاب راهبردهای یاددهی-یادگیری

یکی از اصلی‌ترین بخش‌های برنامه درسی ملی بخش روش است. محتوا هر قدر هم متناسب، متوازن و جامع

انتخاب و سازماندهی شود، بدون اعمال شیوه‌های مناسب و متنوع یاددهی و یادگیری، در وجود دانش‌آموزان درونی و به عمل تبدیل نمی‌شود. این در حالی است که از طریق تسهیل شرایط طبیعی رشد و مطابق فطرت انسان، هر مربی متناسب با موقعیت خود می‌تواند به درک مطلوب نسبت به خویشتن، خلق و خلقت با محوریت خداوند متعال برسد و به مسئولیت‌های خود به نحو احسن عمل نماید. برای تحقق این مهم علاوه بر توجه به اصول ناظر بر برنامه‌های درسی و تربیتی، توجه به اصول حاکم بر انتخاب راهبردهای یاددهی-یادگیری نیز به شرح زیر لازم خواهد بود:

- ۱ **امکان درک و تفسیر پدیده‌ها، وقایع، و روابط** را در موقعیت‌های واقعی زندگی تدارک ببیند، به گونه‌ای که شرایط را برای درک و تصمیم‌گیری در مورد مسایلی که دانش‌آموزان در موقعیت‌های مختلف با آن مواجه می‌شوند با رعایت نظام معیار اسلامی فراهم کند.
- ۲ انگیزه دانش‌آموزان را، از طریق **کاوشگری** در تلاش مداوم، برای یافتن پاسخ پرسش‌هایی درباره پدیده‌ها، وقایع و روابط آن‌ها شکوفا و تقویت کند.
- ۳ امکان درک و تفسیر قوانین کلی حاکم بر هستی و رابطه‌های علت و معلولی یا وابستگی پدیده‌ها را، همراه با افزایش بصیرت، برای دانش‌آموزان فراهم کند.
- ۴ **فرصت‌هایی** را تدارک ببیند که شایستگی‌های کسب شده، در فواصل زمانی، توسط دانش‌آموز مرور شود و تصمیماتی برای تعدیل، بازنگری یا ادامه مسیر یادگیری توسط او اتخاذ شود.

- ۵ **فرصت لازم برای پیوند نظر و عمل، تلفیق دانش و تجربیات پیشین با یادگیری‌های جدید** را به صورت یکپارچه و معنادار جهت تحقق ظرفیت‌های وجودی دانش‌آموزان و توسعه شایستگی‌ها فراهم کند.
- ۶ از روش‌های **فعال، خلاق و تعالی‌بخش** استفاده شود و با سازمان‌دهی نوآورانه و خلاق فرآیند جمع‌آوری و انباشت حقایق، زمینه ساختن علم و معرفت را فراهم

اگر از مسائل و مشکلات یادگیری در زمان مناسب مطلع نشویم، به تدریج موانع بزرگ‌تر می‌شوند و برنامه را از موجودیت معمولی و اثرگذار خود خارج می‌سازند و این حالت همان مرگ برنامه درسی است

(جدول شماره ۱) مقایسه مؤلفه‌های رویکرد برنامه‌درسی سنتی (موجود) با رویکرد نوین برنامه‌درسی ملی

مؤلفه‌های اساسی	مؤلفه‌های برنامه‌درسی با توجه به رویکرد سنتی (موجود)	مؤلفه‌های برنامه‌درسی با توجه به رویکرد فطرت‌گرای توحیدی (مطلوب)
دانش‌آموز	- یادگیرنده منفعل، منتظر سوال، دریافت‌کننده اطلاعات، حافظه‌محور و انتقال‌دهنده چیزی است که دریافت کرده است؛ - آرام، ساکت، کم تحرک، بی‌انگیزه، فردگرا؛ - پذیرنده انفعالی شرایط زندگی و هنجارمدار؛ - وابسته به کنترل و تأیید دیگران؛	- متربی فعال، سؤال‌کننده، متفکر، عامل، خلاق و کاوشگر؛ - با نشاط، اهل جنب و جوش، با انگیزه، تلاشگر، مشارکت‌جو؛ - به دنبال ارتقای موقعیت (هویت متعالی)، حضور فعال در زندگی، معیارمدار (یادگیری فعال ارزش‌های اصیل)؛ - خودپا (متقی)، مسئولیت‌پذیر، خودارزیاب و خودپالایش‌گر
معلم	- انتقال‌دهنده اطلاعات، وفادار به کتاب درسی؛ - آموزش نظری، غیرمنعطف (خشک) و دانش‌محور؛	- تسهیل‌کننده یادگیری، مربی و الگوی امین و موقعیت‌مدار؛ - خالق فرصت‌های تربیتی و آموزشی جذاب، متنوع و شایستگی‌مدار؛
محتوا	- کتاب درسی محور، موضوع‌محور و به صورت رشته‌های مجزا؛ - تأکید بر علوم رشته‌ای برای ورود به دانشگاه؛ - مواد آموزشی عمدتاً شامل کتاب درسی و کتاب راهنمای - معلم	- برنامه‌محوری، ایده‌های اساسی مبتنی بر شایستگی‌ها، فرارشته‌ای؛ - تلفیق و یکپارچه‌نگری علوم و کاربرد آن در زندگی؛ - منابع و مواد درسی و تربیتی متنوع، بسته آموزشی تعاملی و پویا
محیط	- مدرسه و کلاس با قواعد سخت و زمان محدود و دروس خشک و بی‌روح؛ - خانه محل انجام تکالیف درسی نوشتنی؛ - مدیریت مدرسه آمرانه، غیرمنعطف و دستورالعملی	- مدرسه و کلاس محل امن و غنی، زمان منعطف برای کسب بهترین فرصت‌ها و تجربیات زندگی؛ - تعامل مستمر و مؤثر مدرسه، خانواده، محله و رسانه ملی برای کسب شایستگی‌های پایه - بهره‌گیری از مراکز متنوع اجتماعی، اقتصادی، طبیعی و فرهنگی - مدیریت مدرسه راهبر آموزشی و تربیتی، دارای سعه صدر و صلاحیت حرفه‌ای

و رشد، آگاهی از مسائل و مشکلات فرآیند یادگیری و همچنین کسب اطلاع از قوت‌ها و جنبه‌های مثبت این فرآیند از لوازم اصلی رهبری داده‌ی - یادگیری است، و این امر از طریق ارزشیابی محقق می‌شود. در صورت بی‌توجهی به ارزشیابی، برنامه‌های درسی پیشرفت نخواهد کرد. اگر برای برنامه‌درسی حیات و مرگ را تصور کنیم، این دو به انجام دادن و یا انجام ندادن ارزشیابی بستگی دارند. گفتنی است که اگر از مسائل و مشکلات یادگیری در زمان مناسب مطلع نشویم، به تدریج موانع بزرگ‌تر می‌شوند و برنامه را از موجودیت معمولی و اثرگذار خود خارج می‌سازند و این حالت همان مرگ برنامه‌درسی است. بنابراین برای نظام‌بخشی به تصمیمات، ارزشیابی پیشرفت تحصیلی و تربیتی، در کلیه دوره‌های تحصیلی، باید به گونه‌ای انجام شود که:

۱ با استفاده از **انواع روش‌ها و ابزارها**، بتواند توانایی دانش‌آموزان را در بهره‌گیری از شایستگی‌های پایه در موقعیت‌های مختلف به صورت **معنادار** منعکس نماید.

نماید.

۷ صرفاً به انتقال دانش بسنده نشود بلکه زمینه تولید علم از سوی دانش‌آموزان را، با تأکید بر مشارکت آنان در مفهوم، تدارک ببیند.

۸ زمینه تعامل مؤثر دانش‌آموزان را با معلم، همسالان و انواع محیط‌های یادگیری فراهم کند.

۹ زمینه بهره‌گیری هوشمندانه از فناوری‌های نوین آموزشی را فراهم نماید و استفاده از آن‌ها را با نگاه تقویتی و تکمیلی یا توانمندسازی (نه نگاه جایگزینی و واگذاری) دنبال کند.

اصول حاکم بر ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی و تربیتی

بی‌اطلاعی برنامه‌ریز، معلم و یادگیرنده از وضع و نتیجه یادگیری و میزان رشد استعدادها، یکی از کاستی‌ها و آسیب‌های نظام برنامه‌ریزی درسی است. در حالی که اطلاع از میزان تحقق یا عدم تحقق هدف‌های یادگیری

۲ با ارائه شواهد متنوع و کافی، امکان قضاوت درخصوص سطح دستیابی دانش‌آموزان به اهداف برنامه درسی را تعیین نماید.

۳ به صورت منعطف و مستمر، با توجه به وجوه متفاوت یادگیری هریک از دانش‌آموزان، فرآیند دستیابی به اهداف و چگونگی اقدام مؤثر را منعکس نماید.

۴ با تأکید بر خودآگاهی، خودارزیابی و تصمیم‌گیری از سوی دانش‌آموزان، چگونگی جبران، رفع کاستی‌ها و دستیابی به سطوح بالاتر شایستگی در هر یک از حوزه‌های یادگیری را تدارک ببیند.

۵ برای حفظ شأن و کرامت انسانی دانش‌آموزان و تقویت خود پنداره مثبت آنان، در ارزشیابی، از به‌کارگیری روش‌ها و ابزارهای ارزشیابی اضطراب‌آور و مایوس‌کننده، پرهیز شود.

۶ برای تبیین و منعکس نمودن ظرفیت‌های وجودی و وجوه توانایی‌های متفاوت هر یک از دانش‌آموزان، امکان مشارکت سایر دانش‌آموزان، مربیان و اولیا را در امر سنجش فراهم سازد.

۷ در این فرآیند، نقش محوری و تصمیم‌سازی مدرسه و معلم در چارچوب سیاست‌های کلی آموزش و پرورش حفظ شود.

ساختار و زمان آموزش

۱ ساختار نظام آموزش و پرورش

این قسمت از ۷ بند تشکیل شده است، به‌طوری که از مهم‌ترین گزاره‌های آن می‌توان به این موارد اشاره کرد: - ساختار نظام تحصیلی آموزش و پرورش شامل ۶ سال دوره ابتدایی و ۶ سال دوره متوسطه (جمعاً دوازده سال) است. هر دوره تحصیلی نیز به دو دوره سه ساله تقسیم می‌شود؛

- دوران تحصیل رسمی و عمومی، با توجه به ماهیت و ویژگی برنامه‌های درسی، شامل دوره آموزش عمومی (مرکب از دوره ابتدایی و دوره متوسطه اول) و نیمه تخصصی (دوره متوسطه دوم) خواهد بود، به‌طوری که در پایان این دوره به دانش‌آموزان مدرک دیپلم اعطا می‌شود؛ - مشاوره و هدایت تحصیلی و تربیتی در همه دوره‌های تحصیلی الزامی است. - دوره متوسطه دوم دارای سه شاخه نظری، فنی و حرفه‌ای و کار دانش است.

۲ زمان تعلیم و تربیت

این بخش مشتمل بر ۶ بند است که از مهم‌ترین گزاره‌های آن می‌توان به جدول زیر اشاره نمود: **تبصره:** زمان اختصاص یافته به هر جلسه ۵۰ دقیقه و زمان استراحت بین دو جلسه ۱۰ دقیقه است. باید دانست که تلفیق دو جلسه درسی، مجاز نیست. - مبنای محاسبه زمان آموزش و امتحانات ۳۷ هفته، از اول مهرماه تا پایان خردادماه، می‌باشد.

در خاتمه، مطابق مصوبه ۹۲۶ جلسه شورای عالی آموزش و پرورش مورخ ۹۴/۱۲/۱۰، اجرای موارد زیر ابلاغ شده است.

۱ در برنامه رسمی مدارس، علاوه بر ساعات دروس روزانه، باید هر روز ۳۰ دقیقه به زنگ نماز اختصاص یابد.

۲ برنامه ویژه مدرسه: در تحقق اجرای بند ۵-۵ سند تحول بنیادین و بند ۲-۱۳ برنامه درسی ملی، مشتمل بر عناوینی مانند پژوهش و ارائه خلاصانه (سمینار)، یادگیری پروژه محور و آموزش مهارت تأمین معاش حلال فعالیت‌های خارج از برنامه درسی با عنوان «برنامه ویژه مدرسه» سالانه از ۵۰ تا ۱۰۰ ساعت اجرا می‌گردد.

زمان هر جلسه (دقیقه)	میانگین ساعات کار هفتگی (جلسه درس)	زمان در اختیار استان، مناطق و مدارس (ساعت)	زمان آموزش هر پایه تحصیلی (ساعت)	دوره تحصیلی	
		فعالیت‌های خارج از کلاس و مدرسه و متناسب با شرایط و اقتضائات محیطی			
۵۰	۳۰	۵۰ تا ۱۰۰	۱۱۱۰	متوسطه اول	
۵۰	۳۵	۵۰ تا ۱۰۰	۱۲۹۵	نظری	متوسطه دوم
۵۰	۴۰	۵۰ تا ۱۰۰	۱۴۸۰	فنی و حرفه‌ای و کار دانش	

به مناسبت آغاز پایه دهم
در سال تحصیلی جدید

نیم‌نگاهی به دوره دوم متوسطه

طول آن ۳ سال است. این دوره مرحله‌ای بین تربیت رسمی و عمومی و تربیت تخصصی (دانشگاهی) است و در آن فرصت‌های تربیتی به صورت نیمه تخصصی و غیر اجباری در شاخه‌ها و رشته‌های مختلف سازمان می‌یابد. در این دوره، دانش‌آموزان با کسب شایستگی‌های لازم، از افرادی وابسته به افرادی مستقل و مسئول و آماده برای ورود به زندگی اجتماعی، خانوادگی و شغلی سالم و یا ادامه تحصیل در رشته‌ای تخصصی ارتقا می‌یابند. برنامه درسی این دوره شامل آموزش‌های پایه تجویزی و غیر تجویزی برای هدایت دانش‌آموزان به انواع تربیت تخصصی (آموزش عالی و تربیت حرفه‌ای)، و در نهایت کسب شایستگی‌های اساسی و پایه برای ورود به زندگی مستقل، خانوادگی و حرفه‌ای جهت رفع نیازهای حال و آینده خود و جامعه است.

اهداف کلی ساحت‌های تعلیم و تربیت

در دوره دوم متوسطه

الف: اهداف ساحت اعتقادی، دینی و اخلاقی

- دانش‌آموز، با درک اصول دین، قادر است در مواجهه با پرسش‌ها و موقعیت‌ها پاسخ‌هایی استدلالی و متقاعدکننده مبتنی بر شواهد و منابع دینی ارائه کند.
- با کسب شناخت نسبت به شاخص‌های جاودانگی دین اسلام (مانند جامعیت، ثبات، سازگاری با فطرت، پویایی نسبت به نیازهای حال و آینده) قادر است ظرفیت‌های این دین را

در اجرای مفاد سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و بیانیه مأموریت آن مبنی بر استقرار ۱۲ پایه تحصیلی (چهار دوره سه ساله) در ساختار نظام آموزش و پرورش، از سال تحصیلی ۱۳۹۵-۹۶ پایه دهم از دوره دوم متوسطه استقرار می‌یابد. بدین منظور، دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی دوره ابتدایی و متوسطه نظری، برحسب وظیفه و مسئولیت خود، اقدام به تولید اهداف دوره‌های تحصیلی، راهنمای برنامه حوزه‌های یادگیری، تألیف کتاب‌های درسی و تولید بسته آموزشی مرتبط با کتاب‌های درسی نموده است.

در این نوشتار برآنیم تا ضمن تعریف دوره دوم متوسطه، به ذکر اهداف کلی ساحت‌های تعلیم و تربیت در این دوره و همچنین اصول حاکم بر آن بپردازیم. در ادامه نیز با آوردن جدول مواد درسی و ساعات تدریس هفتگی این دوره سه ساله، از فرایند تألیف کتاب‌های درسی و راهکارهای اجرای درست برنامه‌ها در سطح مدارس سخن خواهیم گفت.

لازم به ذکر است که ساختار دوره دوم متوسطه و جدول دروس به تصویب شورای عالی آموزش و پرورش رسیده است و سایر موارد از جمله تعریف دوره و مأموریت آن و اهداف کلی ساحت‌های تعلیم و تربیت در دوره دوم متوسطه در حال بررسی توسط این شورا می‌باشد.

تعریف دوره دوم متوسطه و مأموریت آن

دوره دوم متوسطه چهارمین دوره از نظام تربیت رسمی و

هویت فردی و اجتماعی بررسی نماید.

- با ارزش گذاری نسبت به میراث فرهنگی (فکری)/ هنری در سطح محلی، ملی و جهانی، نقش هنر را در شکل گیری هویت و انتقال فرهنگ شناسایی کند.

پ: اهداف ساحت زیستی بدنی

- عوامل تأثیر گذار بر سلامت و توانایی جسمانی و روانی خود را شناسایی کند و با به کارگیری راهبردها زندگی سالم به الگوی رفتاری پایدار دست یابد.
- با مشارکت در طرح‌ها، پروژه‌های سالم‌سازی سبک زندگی، تفریحات سالم، سالم‌سازی محیط زیست، عام‌المنفعه و... مسئولیت‌هایش را در قبال سلامت خود، خانواده و جامعه انجام دهد و میزان تأثیر گذاری آن را ارزیابی کند.
- با مطالعه عوامل تأثیر گذار بر نظام‌های زیست‌محیطی، روش‌هایی را برای اصلاح سبک زندگی انتخاب کند و برای حفظ و بهبود این نظام‌ها در جامعه محلی، ملی و جهانی پیشنهادهایی را ارائه دهد.

ت: اهداف ساحت علمی فناوری

- با تحلیل و استفاده از الگوها و روابط حاکم بر طبیعت (آیات الهی)، مسائل واقعی زندگی را مدل‌سازی علمی و ریاضی نموده و راه‌حلی برای آن‌ها ارائه دهد.
- با ارزیابی روش به کارگیری قوانین و اصول علمی در تولید محصولات و فرایندهای مورد استفاده در زندگی، ایده‌هایی را مبتنی بر معیارهای ارزشی برای بهبود این فرایندها و محصولات ارائه کند.
- طی یک فرایند کار مشارکتی در سطح مدرسه ایده‌ها و یافته‌های علمی - فناوریانه را درباره یک موضوع مطالعه و آزمایش کند و یافته‌های خود را با رعایت اخلاق علمی در سطح مدرسه ارائه کند.
- با پیش‌بینی وضعیت آینده جهان، وضعیت گذشته حال و آینده یک منبع/ محصول/ مسأله را بررسی و پیشنهادات خود را براساس اصول توسعه پایدار ارائه نماید.

ث: اهداف ساحت اجتماعی سیاسی

- با تحلیل سازوکارهای تکوین، تداوم و تغییر زندگی اجتماعی، یک موقعیت مکانی - زمانی را انتخاب کند و وظایف و مسئولیت‌های اجتماعی و سیاسی مترتب بر آن را در سطح خانوادگی، محلی، ملی و بین‌المللی انجام دهد.
- با توجه به ویژگی‌های هویتی خویش، فرصت‌ها و

- در حل مسائل دنیای امروز تبیین کند.
- با مراجعه به قرآن و تدبر در آن، می‌تواند آموزه‌های دین (اصول عقاید، احکام، اخلاق و...) را شناسایی، و از آن‌ها، و از آن‌ها در ابعاد مختلف زندگی و ارتقای سلامت روحی خویش استفاده کند.
 - با تحلیل سیره معصومین (ع)، نقش ایشان را در احیای دین و ترسیم آینده بشریت تبیین و دلالت‌های سیره آن‌ها را برای به کارگیری در موقعیت‌های مختلف زندگی فردی و اجتماعی شناسایی کند.
 - رخدادهای جامعه (محلی، ملی، جهانی) را براساس شاخص‌های جامعه اسلامی (هنجارهای رفتار دینی مثل عدالت‌خواهی و توحید محوری، هنجارهای رفتار دینی مثل احسان) بررسی کند و تأثیر این شاخص‌ها را در بهبود وضع/ روابط جامعه تحلیل و پیش‌بینی نماید.

ب: اهداف ساحت زیبایی‌شناسی - هنری

- با مطالعه و یادگیری درباره پدیده‌ها/ موضوعات/ آثار و... هنری، سواد هنری خود را توسعه دهد.
- با به کارگیری قدرت تخیل و ذوق هنری اثری فرهنگی/ هنری خلق کند و آن را براساس معیارهای زیبایی‌شناسی و ارزشی ارتقا دهد.
- با انتخاب یک اثر فرهنگی/ هنری آن را براساس معیارهای زیبایی‌شناسی و ارزشی نقد کند و تأثیر آن را در شکل‌گیری

توانایی‌ها و استعدادهای خود مسیر حرفه‌ای خود را در آینده انتخاب و با توجه به شرایط و ظرفیت‌های شغلی در سطح جامعه و برای دستیابی به اهداف پیش‌بینی شده در آینده برنامه‌ریزی نماید.

تفکر: با به کارگیری منش تفکر و تعقل، در عرصه‌های مختلف زندگی (عرصه‌های چهارگانه) روابط سازنده و اثربخش برقرار کند.

اصول حاکم بر دوره دوم متوسطه

الف: کارکرد دوره دوم متوسطه

در بخش مبانی تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی (۳۵۳ - ۳۵۲) در خصوص کارکرد این دوره به موارد زیر اشاره شده است:

● وجود هماهنگی و همسویی میان برنامه‌ها و فعالیت‌های عوامل سهیم و مؤثر در جریان تربیت (اعم از تربیت رسمی و غیررسمی، تخصصی و عمومی) برای مشارکت سازنده‌تری در فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی جامعه؛

● ایجاد شرایط لازم برای کسب تجربیاتی که به فرد امکان دهد در تجزیه و تحلیل موقعیت، موضع‌گیری شایسته نسبت به فراموقعیت و انتخاب راه‌های مناسب برای اصلاح مداوم موقعیت، به سبک زندگی شخصی مبتنی بر نظام معیار اسلامی دست یابد؛

● تدارک شرایطی که امکان برقراری رابطه و پیوستگی عمیق و ژرف میان ابعاد وجودی (جسمانی، عقلانی، عاطفی، اجتماعی و معنوی) شکل‌گیری، یکپارچه‌سازی و تکوین و تعالی هویت ویژه فرد را فراهم سازد؛

● ایجاد فرصت‌های تربیتی متنوع برای رویارویی متریبان با مسائل پیچیده در ابعاد مختلف زندگی فردی و اجتماعی و کسب تجربیات واقعی در به کارگیری توانایی‌های ذهنی، قدرت تخیل و ابتکار، به منظور یافتن راه‌حل‌هایی مناسب برای مشارکت سازنده در جامعه صالح؛

● با توجه به اهمیت رکن خانواده در نظام اجتماعی، برنامه‌ها و فرصت‌های تربیتی باید، ضمن توجه به تفاوت‌های خلقی و خلقی متریبان، به گونه‌ای تدارک شود که بتواند مهارت‌های لازم را برای ورود آنان به زندگی مستقل، زندگی خانوادگی، تربیت فرزند و زندگی حرفه‌ای ایجاد نماید.

ب: ویژگی دانش آموزان در دوره دوم متوسطه (سنین ۱۸

- ۱۵ سال) و نیم‌رخ تحولات جسمانی، شناختی، عاطفی، اجتماعی و اخلاقی

محدودیت‌های خود را برای برخورد مسئولانه و مستقل در زندگی خانوادگی، علمی و حرفه‌ای تحلیل کند و برای انجام وظایف خود برنامه‌ریزی نماید.

● با ارزیابی نقادانه ویژگی‌های فرهنگ و تمدن اسلامی - ایرانی و سیر تحول آن‌ها، برای گسترش این فرهنگ و تعامل میان فرهنگی در سطح محلی، ملی و بین‌المللی روش‌هایی را شناسایی و پیشنهاد کند.

● با مشارکت سازنده در حیات اجتماعی - سیاسی، تلاش خود را برای شناخت جامعه به کار گرفته و مسئولیت‌های خود را برای حفظ منافع ملی و وحدت و یکپارچگی انجام دهد.

ج: اهداف ساحت اقتصادی حرفه‌ای

● با تحلیل سازوکارهای تأثیرگذار در عرصه اشتغال، موقعیت‌های ممکن برای کسب و کار خود در آینده را پیش‌بینی کند و برای ورود سازنده و فعال به این عرصه برنامه‌ریزی نماید.

● با درک ابعاد یا روند شکل‌گیری مسائل و تحولات اقتصادی، الگوی رفتار اقتصادی خود، خانواده و جامعه را بررسی کند و روش‌هایی را، متناسب با نظام معیار اسلامی، برای تدبیر معاش به کار گیرد.

● با درک پیامدهای شیوه‌های مختلف سرمایه‌گذاری (از حیث ریسک و بازده)، شیوه مناسب سرمایه‌گذاری خود را برگزیند و برای رفع نیازهای شخصی خود برنامه‌ریزی کند.

چ: اهداف در فراساخت‌ها

زبان آموزی: با کسب و تقویت مهارت‌های نوشتاری، شفاهی/ادراکی و تولیدی زبان از این مهارت‌ها برای حل مسائل و رفع نیازهای خود در سطح جامعه و موقعیت‌های پیچیده بهره بگیرد. وجه نیمه تخصصی دوره دوم متوسطه: با درک علائق و استعداد خویشتن و شرایط کشور، حین ادامه تحصیل در دوره دوم متوسطه توانایی‌ها و ظرفیت‌ها، استعدادها، پیش‌نیازهای آموزشی و پرورشی خود را به گونه‌ای ارتقا دهد که بتواند از آن در آینده تحصیلی یا شغلی خود استفاده کند. یا با درک

کسب دانش و مهارت‌های لازم برای اشتغال

یا ادامه تحصیل، به عنوان یک نیاز مهم در

تعلیم و تربیت نوجوانان مطرح می‌گردد، ضمناً

راهنمایی و مشاوره در دوره دوم متوسطه

بیش از هر زمان دیگر ضرورت می‌یابد

دوره دوم متوسطه، به لحاظ رویکرد نیمه تخصصی آن و هدایت دانش آموزان به رشته های مختلف تحصیلی، از مهم ترین دوره های تحصیلی است. آموزش های این دوره بایستی، با توجه به سطح ادراک نوجوانان و نیز افزایش توانمندی های شناختی آنان که زمینه ساز بروز استعدادها و آمادگی فرد برای ورود به دانشگاه یا بازار کار است، موجب رشد و ارتقای او گردد. آگاهی از ویژگی های دانش آموزان در این دوره سنی از جمله موضوعات کلیدی در برنامه ریزی درسی است. فرایند رشد در این دوره، نیازها و محدودیت های خاص خود را به دنبال دارد و در نتیجه محتوای آموزشی تحت تأثیر این نیازها و محدودیت ها بایستی تنظیم گردد. از دیدگاه روان شناسی، دوره دوم نوجوانی هسته اصلی نوجوانی و زمان بروز تغییر و تحول در شرایط جسمانی و روانی نوجوان است. این دوره با رشد بیش تر بدنی و تحول جنسی نوجوان همراه است و طی آن سطح عالی تری از ادراک خود یا خویشتن تجلی می یابد. همچنین رشد مغز و افزایش توانایی های شناختی نوجوان، درونی شدن حیات عاطفی، ارتباط عمیق تر با گروه همسالان، شاخص شدن بیشتر خصوصیات روان شناختی نوجوان و مهم شدن باورها و ارزش ها در نزد او را به همراه دارد. این تغییر و تحولات به ندرت به جدایی مکانی نوجوان با والدین و بزرگسالان منجر می شود، اما معمولاً با جدایی روحی، فکری، ارزشی و رفتاری همراه است و زمینه های ذهنی استقلال را برای نوجوان فراهم می آورد. در همین مرحله است که جنبه های مختلف جسمانی و جنسی و تصور از خویش، به صورت هویت واحد شکل می گیرد و سؤال اساسی «من کیستم؟» به تدریج در ذهن نوجوان پدیدار می شود و او به دنبال پاسخ به این سؤال می گردد. در این مرحله، علاوه بر مسئله رشد شخصیتی و اخلاق، یک نیاز اساسی دیگر، یعنی کسب دانش و مهارت های لازم برای اشتغال یا ادامه تحصیل، به عنوان یک نیاز مهم در تعلیم و تربیت نوجوانان مطرح می گردد، ضمناً راهنمایی و مشاوره در دوره دوم متوسطه بیش از هر زمان دیگر ضرورت می یابد.

پ: جهت گیری حاکم بر برنامه های تحصیلی دوره دوم متوسطه

دوره دوم متوسطه، با توجه به رشد تفکر انتزاعی در نوجوانان، تکوین هویت ایرانی - اسلامی در آنان، توسعه آن ها در علم و رشد فضایل اخلاقی و انسانی، کسب تجربه در انجام تحقیق، آمادگی برای انتخاب شغل و کسب مهارت های مدیریت خانواده و ورود به زندگی مستقل و ... دوره انتخاب رشته تحصیلی و شغلی است. دانش آموزان در این دوره ضمن گذراندن دورس

مشترک، اختصاصی و انتخابی با توجه به نیازهای محلی و علائق شخصی خویش می توانند درس هایی را انتخاب کنند و با نظر معلم خود در انجام برخی از تحقیقات متناسب با علائق خود مشارکت کنند و در تولید علم سهیم شوند.

ت: مقاصد کلی آموزشی در دوره دوم متوسطه

- پرورش ابعاد شخصیتی دانش آموزان در ساحت های اعتقادی، عبادی و اخلاقی، اجتماعی و سیاسی، زیستی و بدنی، زیبایی شناختی و هنری، اقتصادی و حرفه ای علمی و فناوری؛
- پرورش استعداد و علائق تحصیلی و شغلی و پاسخ گویی به تفاوت های فردی (هوش، استعداد، علائق، جنسیت، نیازهای ویژه) و تفاوت های محلی، محیطی و فرهنگی؛
- پرورش خصیصه های خود شکوفایی و احساس گشودگی نسبت به جهان هستی و عوالم روحانی؛
- کسب شایستگی های اجتماعی به منظور ورود به جامعه و توانمندی های علمی به منظور ادامه تحصیل در مراکز آموزش عالی؛
- تحکیم و تعمیق آموخته ها (دانش ها، مهارت ها و نگرش ها، باورها و اعتقادات، اخلاقیات و عواطف) در دوره آموزش عمومی و اندیشه ورزی فعال نسبت به محیط پیرامون؛
- تقویت توانایی تفکر منطقی، مهارت های حل مسئله و پرورش تفکر خلاق و شهودی؛
- تقویت عشق و وفاداری به کشور و آرمان های جمهوری اسلامی، نظام ولایت فقیه و برخورداری از روحیه آمادگی دفاع از کشورها و آرمان ها و ارزش های انقلاب اسلامی.

معرفی رشته ها و جدول عناوین و ساعات دروس دوره دوم متوسطه

ث: ساختار برنامه درسی شاخه متوسطه نظری (دوره دوم متوسطه)

شاخه متوسطه نظری مشتمل بر، چهار رشته ریاضی - فیزیک، ادبیات و علوم انسانی، علوم تجربی و علوم و معارف اسلامی است و مدت زمان آموزش هر رشته ۳ سال تحصیلی است.

ج: واحدهای درسی، زمان تحصیل و جدول عناوین درسی

۱. ساختار واحدهای درسی ضوابط انتخاب واحد درسی آموزش در دوره دوم متوسطه مبتنی بر نظام سالی واحدی است و دارای ویژگی های زیر می باشد:
- ۱.۱. ساختار واحدهای درس رشته متوسطه نظری دروس مشترک (عمومی)، دروس اختصاصی و درس های انتخابی و

اختیاری با تعاریف زیر است:

درس‌های مشترک (عمومی): درس‌هایی هستند که آموختن آن‌ها برای ارتقای بینش علمی، اجتماعی، دینی، فرهنگی، سیاسی، هویت ملی و نیز کسب بینش حرفه‌ای و مهارت‌های زندگی ضرورت دارد. گذراندن این دروس برای کلیه دانش‌آموزان متوسطه نظری، فنی و حرفه‌ای الزامی است.

درس‌های اختصاصی: درس‌هایی هستند که گذراندن آن‌ها موجب می‌شود دانش‌آموز پایه علمی مناسب را در آن درس برای ادامه تحصیل در سطوح عالی‌تر کسب کند.

درس‌های انتخابی: درس‌هایی هستند که گذراندن آن‌ها موجب می‌شود دانش‌آموز پایه علمی مناسب را در آن درس برای ادامه تحصیل در سطوح عالی‌تر کسب کند.

درس‌های اختیاری: دروسی که توسط مدرسه، منطقه یا استان انتخاب می‌شود و تعداد ساعات آن حداقل ۵۰ و حداکثر ۱۰۰ ساعت در سال است. محتوای این درس‌ها زیر نظر معلم و با تلاش فردی و یا گروهی دانش‌آموزان تولید می‌شود.

۱. تعداد واحدهای رشته ریاضی فیزیک ۱۰۵، ادبیات و علوم انسانی ۱۰۵، علوم تجربی ۱۰۵ و علوم و معارف اسلامی نیز ۱۰۸ واحد، طی سه سال، است.

چ: زمان تحصیلی در رشته‌های مختلف

سال تحصیلی از اول مهرماه هر سال شروع می‌شود و تا آخر

شهریورماه سال بعد ادامه می‌یابد. در این سال، دوره آموزش از اول مهرماه آغاز می‌شود و حداکثر تا پایان اردیبهشت‌ماه سال بعد به پایان می‌رسد. با توجه به بند ۲-۱۳ سند برنامه درسی ملی، مجموع زمان آموزش برای دوره دوم متوسطه، ۱۲۹۵ ساعت است. میانگین ساعات کار هفتگی دوره متوسطه دوم حداکثر ۳۵ جلسه در کلیه پایه‌ها و زمان هر جلسه ۵۰ دقیقه است. علاوه بر این، در کل دوره و در هر پایه، ۵۰ ساعت به فعالیت‌های انتخابی خارج از کلاس و مدرسه، متناسب با اقتضائات برنامه درسی، برای کل حوزه‌های یادگیری در طول سال و ۵۰ ساعت نیز متناسب با شرایط و اقتضائات محیطی در اختیار استان‌ها، مناطق و مدارس قرار می‌گیرد.

ح: جدول مواد درسی و ساعات تدریس هفتگی دوره دوم متوسطه

در راستای تحقق اهداف سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و برنامه درسی ملی، جدول مواد درسی و ساعات تدریس هفتگی دوره دوم متوسطه در رشته‌های علوم تجربی، ریاضی - فیزیک، ادبیات و علوم انسانی و علوم و معارف اسلامی از شاخه نظری و دروس عمومی شاخه‌های فنی و حرفه‌ای و کار دانش به شرح جداول صفحات بعد که در نهصد و بیست و ششمین جلسه شورای عالی آموزش و پرورش در تاریخ دهم اسفندماه سال ۱۳۹۴ به تصویب رسیده است.

جدول عناوین دروس و زمان آموزش دوره دوم متوسطه، شاخه نظری، رشته ریاضی - فیزیک

ردیف	دامنه محتوایی	عنوان درس	واحد/ساعت هفتگی		
			دهم	یازدهم	دوازدهم
۱	تربیت دینی و اخلاقی	۱. تعلیمات دینی (دینی، قرآن و اخلاق) ۲ و ۳ ۲. عربی، زبان قرآن ۲ و ۳	۲+۲	۲+۲	۲+۲
۲	فارسی (ادبیات، املا، انشا و تاریخ ادبیات)	فارسی ۲ و ۳	۴	۳	۴
۳	زبان‌های خارجی	زبان‌های خارجی ۲ و ۳	۳	۳	۴
۴	خوشه دروس: مطالعات اجتماعی	دهم: جغرافیای ایران و استان‌شناسی یازدهم: تاریخ معاصر دوازدهم: علوم اجتماعی	۲	۲	۲
۵	خوشه دروس: انسان و سلامت	تربیت بدنی ۲ و ۳ دهم: آمادگی دفاعی یازدهم: انسان و محیط زیست دوازدهم: سلامت و بهداشت	۲	۲	۳
۶	خوشه دروس: انسان و مهارت‌های زندگی	دهم و یازدهم: سه درس انتخابی از (۱. هنر ۲. تفکر و سواد رسانه‌ای ۳. کارگاه کارآفرینی و تولید) دوازدهم: مدیریت خانواده و سبک زندگی	۲	۲	۲
۷	ریاضی	دهم: ۱. ریاضی پایه ۲. هندسه ۱ یازدهم: ۱. حسابان ۲. هندسه ۳. آمار و احتمال دوازدهم: ۱. حسابان ۲. هندسه ۳. ریاضیات گسسته	۶	۷	۷

۴	۴	۴	فیزیک ۳ و ۲، ۱	خوشه دروس: علوم تجربی	۸
۴	۳	۳	شیمی ۳ و ۲، ۱		
-	۲	-	زمین‌شناسی		
-	۱	۲	آزمایشگاه علوم: فیزیک، شیمی و زمین‌شناسی		
۳۵	۳۵	۳۵	جمع		
حجم کل: ۵۰ تا ۱۰۰ ساعت سالانه			زمینه‌سازی برای اجرای بند ۵-۵ سند تحول بنیادین و بند ۱۳-۲ برنامه درسی ملی مشتمل بر عناوینی مانند: پژوهش و ارائه خلاصه (سمینار)، یادگیری پژوهش محور و آموزش مهارت تأمین معاش حلال می‌باشد. * برای اجرای این برنامه، شیوه‌نامه جداگانه‌ای تنظیم و ارسال خواهد شد.	برنامه ویژه مدرسه	۹

جدول عناوین دروس و زمان آموزش دوره دوم متوسطه، شاخه نظری – رشته ادبیات و علوم انسانی

واحد / ساعت هفتگی			عنوان درس	دامنه محتوایی	ردیف
دوازدهم	یازدهم	دهم			
۴	۴	۳	دینی، اخلاق و قرآن ۳ و ۲، ۱	تربیت دینی و معارف قرآنی	۱
۲	۲	۲	عربی ۳ و ۲، ۱ (تخصصی رشته ادبیات و علوم انسانی)	عربی	۲
۳+۳	۳+۲	۳+۳	۱. فارسی ۳ و ۲، ۱ ۲. علوم و فنون ادبی ۳ و ۲، ۱	فارسی (ادبیات، املا، انشا و تاریخ ادبیات)	۳
۴	۳	۳	زبان‌های خارجی ۳ و ۲، ۱	زبان‌های خارجی	۴
۲	۲	۲	تربیت بدنی ۳ و ۲، ۱	خوشه دروس: انسان و سلامت	۵
۲	۲	۳	دهم: آمادگی دفاعی یازدهم: انسان و محیط زیست دوازدهم: سلامت و بهداشت		
۲	۲	۲	دهم و یازدهم: دو درس انتخابی از (۱. هنر ۲. تفکر و سواد رسانه‌ای ۳. کارگاه کارآفرینی و تولید) دوازدهم: مدیریت خانواده و سبک زندگی	خوشه دروس: انسان و مهارت‌های زندگی	۶
۲	۲	۳	ریاضی و آمار ۳ و ۲، ۱	ریاضی (ریاضی پایه، آمار، احتمال، مدل‌سازی، کاربرد ریاضی در علوم انسانی)	۷
۲	۳	۳	تاریخ ۳ و ۲، ۱	تاریخ (ایران، جهان، اسلام و معاصر)	۸
۳	۳	۲	جامعه‌شناسی ۳ و ۲، ۱	خوشه دروس: علوم انسانی و مطالعات اجتماعی	۹
۲	۳	۲	دهم: جغرافیا ایران و استان‌شناسی یازدهم: جغرافیا ۲ دوازدهم: جغرافیا ۳		
۲	۲	۲	دهم: اقتصاد یازدهم: روان‌شناسی دوازدهم: مطالعات فرهنگی		
۲	۲	۲	دهم: منطق یازدهم: فلسفه ۱ دوازدهم: فلسفه ۲	فلسفه و منطق	۱۰
۳۵	۳۵	۳۵	جمع		
حجم کل: ۵۰ تا ۱۰۰ ساعت سالانه			زمینه‌سازی برای اجرای بند ۵-۵ سند تحول بنیادین و بند ۱۳-۲ برنامه درسی ملی مشتمل بر عناوینی مانند: فن بیان، پژوهش و ارائه خلاصه (سمینار) و آموزش مهارت تأمین معاش حلال می‌باشد. * برای اجرای این برنامه، شیوه‌نامه جداگانه‌ای تنظیم و ارسال خواهد شد.	برنامه ویژه مدرسه	۱۱

جدول عناوین دروس و زمان آموزش دوره دوم متوسطه، شاخه نظری – رشته علوم تجربی

ردیف	دامنه محتوایی	عنوان درس	واحد/ساعت هفتگی		
			دهم	یازدهم	دوازدهم
۱	تربیت دینی و اخلاقی	۱. تعلیمات دینی (دینی، قرآن و اخلاق) ۲، ۱ و ۳ ۲. عربی، زبان قرآن ۲، ۱ و ۳	۲+۲	۲+۲	۲+۲
۲	فارسی (ادبیات، املا، انشا و تاریخ ادبیات)	فارسی ۲، ۱ و ۳	۴	۳	۴
۳	زبان‌های خارجی	زبان‌های خارجی ۲، ۱ و ۳	۳	۳	۴
۴	خوشه دروس: مطالعات اجتماعی	دهم: جغرافیای ایران و استان‌شناسی یازدهم: تاریخ معاصر دوازدهم: علوم اجتماعی	۲	۲	۲
۵	خوشه دروس: انسان و سلامت	تربیت بدنی ۲، ۱ و ۳	۲	۲	۲
		دهم: آمادگی دفاعی یازدهم: انسان و محیط زیست دوازدهم: سلامت و بهداشت	۳	۲	۲
۶	خوشه دروس: انسان و مهارت‌های زندگی	دهم و یازدهم: سه درس انتخابی از (۱. هنر ۲. تفکر و سواد رسانه‌ای ۳. کارگاه کارآفرینی و تولید) دوازدهم: مدیریت خانواده و سبک زندگی	۲	۲	۲
۷	ریاضی	ریاضیات ۲، ۱ و ۳	۴	۴	۴
۸	خوشه دروس: علوم تجربی	فیزیک ۲، ۱ و ۳	۳	۳	۳
		شیمی ۲، ۱ و ۳	۳	۳	۴
		زیست‌شناسی ۲، ۱ و ۳	۳	۴	۴
		زمین‌شناسی	-	۲	-
		آزمایشگاه علوم: فیزیک، شیمی، زیست‌شناسی و زمین‌شناسی	۲	۱	-
		جمع	۳۵	۳۵	۳۵
۹	برنامه ویژه مدرسه	زمینه‌سازی برای اجرای بند ۵۵ سند تحول بنیادین و بند ۲-۱۳ برنامه درسی ملی مشتمل بر عناوینی مانند: پژوهش و ارائه خلافت‌نامه (سمینار)، یادگیری پروژه‌محور و آموزش مهارت تأمین معاش حلال می‌باشد. * برای اجرای این برنامه، شیوه‌نامه جداگانه‌ای تنظیم و ارسال خواهد شد.	حجم کل: ۵۰ تا ۱۰۰ ساعت سالانه		

جدول عناوین دروس و زمان آموزش دوره دوم متوسطه، شاخه‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش – تمامی رشته‌ها

ردیف	دامنه محتوایی	عنوان درس	واحد/ساعت هفتگی		
			دهم	یازدهم	دوازدهم
۱	تربیت دینی	۱. تعلیمات دینی (دینی، قرآن و اخلاق) ۲، ۱ و ۳ ۲. عربی، زبان قرآن ۲، ۱ و ۳	۲+۱	۲+۱	۲+۱
۲	فارسی (ادبیات، املا، انشا و تاریخ ادبیات)	فارسی ۲، ۱ و ۳	۲	۲	۲
۳	زبان‌های خارجی	زبان‌های خارجی ۲، ۱ و ۳	۲	۲	-
۴	مطالعات اجتماعی	دهم: جغرافیا ایران و استان‌شناسی یازدهم: علوم اجتماعی دوازدهم: تاریخ معاصر	۲	۲	۲
۵	خوشه دروس: انسان و سلامت	تربیت بدنی: ۲، ۱ و ۳	۲	۲	۲
		دهم: آمادگی دفاعی یازدهم: انسان و محیط زیست دوازدهم: سلامت و بهداشت	۳	۲	۲

۶	خوشه دروس: انسان و مهارت‌های زندگی	دهم: درس انتخابی (۱. هنر ۲. تفکر و سواد رسانه‌ای) دوازدهم: مدیریت خانواده و سبک زندگی	۲	-	۲
جمع					
۷	برنامه ویژه مدرسه	زمینه‌سازی برای اجرای بند ۵-۵ سند تحول بنیادین و بند ۲-۱۳ برنامه درسی ملی مشتمل بر عناوینی مانند: پژوهش و ارائه خلاصه (سمینار)، یادگیری پروژه محور و کارورزی می‌باشد. * برای اجرای این برنامه، شیوه‌نامه جداگانه‌ای تنظیم و ارسال خواهد شد.	حجم کل: ۵۰ تا ۱۰۰ ساعت سالانه		

جدول عناوین دروس و زمان آموزش دوره دوم متوسطه، شاخه نظری - رشته علوم و معارف اسلامی

ردیف	دامنه محتوایی	نام درس	واحد / ساعت هفتگی		
			پایه دهم	پایه یازدهم	پایه دوازدهم
۱	تربیت دینی و معارف اسلامی	اصول عقاید ۱، ۲ و ۳	۳	۲	۳
		علوم و معارف قرآنی ۱، ۲ و ۳ (قرائت و تجوید، علوم قرآن و تفسیر)	۲	۲	۲
		احکام و استنباط ۱، ۲ و ۳	۱	۱	۱
		اخلاق ۱، ۲ و ۳	۱	۱	۱
		عربی ۱، ۲ و ۳ (تخصصی رشته علوم و معارف اسلامی)	۳	۳	۴
۲	زبان فارسی (ادبیات، املا، انشا و تاریخ ادبیات)	۱. فارسی ۱، ۲ و ۳ ۲. علوم و فنون ادبی ۱، ۲ و ۳	۳+۳	۳+۲	۳+۳
۳	زبان خارجی	زبان‌های خارجی ۱، ۲ و ۳	۳	۳	۴
۴	خوشه دروس: انسان و سلامت	تربیت بدنی ۱، ۲ و ۳	۲	۲	۲
		دهم: آمادگی دفاعی یازدهم: انسان و محیط زیست دوازدهم: سلامت و بهداشت	۳	۲	۲
۵	خوشه دروس: انسان و مهارت‌های زندگی	دهم و یازدهم: دو درس انتخابی از (۱. هنر ۲. تفکر و سواد رسانه‌ای ۳. کارگاه کارآفرینی و تولید) دوازدهم: مدیریت خانواده و سبک زندگی	۲	۲	۲
۶	ریاضی (ریاضی پایه، آمار، احتمال، مدل‌سازی، کاربرد ریاضی در علوم انسانی)	ریاضی و آمار ۱، ۲ و ۳	۳	۲	۲
۷	روان‌شناسی	روان‌شناسی	-	۲	-
۸	اقتصاد	اقتصاد	-	۲	-
۹	جغرافیا و استان‌شناسی	جغرافیا عمومی و استان‌شناسی	۲	-	-
۱۰	تاریخ (ایران، جهان، اسلام و معاصر)	تاریخ ۱، ۲ و ۳ (تخصصی رشته علوم و معارف اسلامی)	۲	۲	۲
۱۱	فلسفه و منطق	دهم: منطق یازدهم: فلسفه ۱ دوازدهم: فلسفه ۲	۲	۲	۲
۱۲	خوشه دروس: مطالعات اجتماعی و فرهنگی	دهم: جامعه‌شناسی یازدهم: مطالعات فرهنگی دوازدهم: جریان‌شناسی اندیشه‌های معاصر	۲	۲	۲

طلایی زواره از سامانه فروش و توزیع مواد آموزشی گفت:

سامانه فروش و توزیع مواد آموزشی

صورت سراسری تحت پوشش قرار داد.»
طلایی شفافیت مالی، افزایش بهره‌وری، جلوگیری از اتلاف منابع و آموزش و فرهنگ‌سازی برای خریدهای اینترنتی را از جمله اهداف و ضرورت‌های سامانه فروش و توزیع مواد آموزشی برشمرد و افزود: «از دیگر اهداف ایجاد این سامانه، توزیع کتاب‌های درسی بین همه دانش‌آموزان کشور به‌طور همزمان در شروع سال تحصیلی و اعمال نظارت نظام‌مند و دقیق‌تر بر نحوه توزیع تا سطح مدرسه است. علاوه بر این، از هرگونه اعمال نظر و سلیق شخصی در دریافت بهای کتاب‌های درسی و توزیع آن جلوگیری می‌شود و فرایند توزیع کتاب‌های درسی و سایر مواد آموزشی نیز در بستر اینترنت و در راستای دولت الکترونیک ارتقا و بهبود می‌یابد.»
معاون توسعه منابع و پشتیبانی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی گفت: اجرا و پیاده‌سازی این سامانه در چند فاز صورت گرفته و در دو سال گذشته بخش مدیریت فروش و توزیع در سطح مدرسه، منطقه، استان و چاپخانه اجرا شده است.
نقاط قوت و ضعف سامانه فروش و توزیع مواد آموزشی از دیگر موضوعاتی بود که طلایی به آن اشاره کرد. وی آشنا نبودن خانواده‌ها با نحوه پرداخت اینترنتی،

سیدحسین طلایی زواره، معاون توسعه منابع و پشتیبانی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، دستیابی به میزان واقعی نیاز مناطق مختلف کشور به کتاب درسی و ارسال به موقع آن را از مهم‌ترین دستاوردهای سامانه فروش الکترونیکی و توزیع مواد آموزشی دانست.

طلایی زواره درباره راه‌اندازی سامانه فروش و توزیع مواد آموزشی گفت: «ایده فروش الکترونیکی کتاب درسی، پس از ایجاد تغییر در مدیریت اداره کل نظارت بر توزیع بر مواد آموزشی و ایجاد بسترهای نرم‌افزاری و سخت‌افزاری مورد نیاز، اجرایی شد. وی گفت: در این راستا از نیمه دوم سال ۱۳۹۳ طراحی و پیاده‌سازی این سرویس آغاز شد و پس از بحث و بررسی‌های کارشناسی در سال تحصیلی ۹۵-۹۴ سرویس فروش بر خط برای دوره پیش‌دانشگاهی در سراسر کشور و دوره ابتدایی در تهران، به صورت آزمایشی اجرا گردید و در سال ۹۵ نیز این سامانه، علاوه بر دوره پیش‌دانشگاهی، دوره ابتدایی را هم به

دستیابی ما به میزان واقعی نیاز مناطق مختلف کشور به کتاب درسی و ارسال به موقع کتاب به این مناطق است

آشنا نبودن خانواده‌ها با نحوه پرداخت
ایترنتی، بی‌توجهی برخی اولیای دانش‌آموزان
برای ثبت سفارش در زمان تعیین شده و
همچنین جابه‌جایی دانش‌آموزان در مدارس
که منجر به جابه‌جایی سفارش می‌شود، از
جمله نقاط ضعف این سامانه است.

به مدرسه تحویل داده شود تا اطلاعات جدید
به‌خصوص سریال شناسنامه در سامانه سناد اصلاح
گردد.»

وی با تأکید بر ثبت سفارش به موقع کتاب و موکل
نکردن آن به روزهای پایانه افزود: «برای اطلاع‌رسانی
نیاز به شماره تلفن همراه دانش‌آموز یا اولیای
دانش‌آموز است، لذا توصیه می‌شود که شماره تلفن
همراه فعال و قابل دسترسی را در این سامانه ثبت
نمایند.»

بی‌توجهی برخی اولیای دانش‌آموزان برای ثبت
سفارش در زمان تعیین شده و همچنین جابه‌جایی
دانش‌آموزان در مدارس را، که منجر به جابه‌جایی
سفارش می‌شود، از جمله نقاط ضعف این سامانه
دانست.

طلایی درباره نقاط قوت این سامانه نیز گفت: «یکی
از بهترین دستاوردها در اجرای این سامانه دستیابی
ما به میزان واقعی نیاز مناطق مختلف کشور به
کتاب درسی و ارسال به موقع کتاب به این مناطق
است.» وی همچنین کاهش قیمت تمام‌شده کتاب‌ها
با توجه به آمار دقیق سفارشات و کاهش تردد و
صرفه‌جویی در هزینه‌های مالی و زمانی را از دیگر
نقاط قوت اجرای این سامانه اعلام کرد.»

توزیع سفارشات تک‌جلدی از دهه دوم شهریور

طلایی همچنین درباره عملکرد این سامانه بر پایه دهم
و دیگر پایه‌های دوره دوم متوسطه توضیح داد: «در حال
حاضر فروش و توزیع کتاب‌های درسی دوره‌های اول
و دوم متوسطه نظری توسط کتابفروشی‌های معتبر
انجام می‌گیرد ولی دانش‌آموزان این دوره‌ها برای
سفارش و خرید کتاب‌های تک‌جلدی خود می‌توانند
با مراجعه به این سامانه و ثبت سفارش خود مواد
آموزشی مورد نیاز را خریداری و دریافت نمایند.»

به گفته طلایی، سفارش تک‌جلدی کتاب‌های
درسی پس از چاپ، از طریق پست، نخست در
اختیار معلمان و از تاریخ ۹۵/۶/۲۰ به نحو مقتضی
در اختیار دانش‌آموزان نیز قرار می‌گیرد. وی در انتها
توصیه‌هایی برای مخاطبان این سامانه داشت.

وی با اعلام اینکه سایت <https://irtextook.ir> برای
دسترسی به سامانه فروش و توزیع مواد آموزشی
پیش‌بینی شده است گفت: «سفارش‌دهندگان این
سامانه بعد از ورود به درگاه بانک از دکمه‌های Back
و forward و refresh اکیداً استفاده نکنند. ضمناً با
توجه به اینکه شناسه کاربری و رمز عبور به ترتیب
کد ملی و سریال شش رقمی سمت راست شناسنامه
است، ضرورت دارد اولیای دانش‌آموزان حتماً یک‌بار
با شناسه کاربری و رمز عبور وارد سامانه شوند.
همچنین در صورتی که شناسنامه دانش‌آموز تعویض
شده حتماً یک تصویر از صفحه اول شناسنامه جدید

گفت‌وگو با سیداحمد حسینی
مدیرعامل انتشارات مدرسه

سامانه فروش و پخش مدرسه

این دغدغه در ذهن بسیاری از دانش‌آموزان، والدین، معلمان و دیگر مسئولان مدارس و مجتمع‌های آموزشی وجود دارد که مناسب‌ترین محصولات آموزشی و کمک آموزشی را چگونه و از کجا باید تهیه کرد. هر تولیدکننده‌ای عموماً مدعی است که خودش بهترین‌ها را ارائه می‌کند. اما هنگامی که پای قضاوت به میان می‌آید و خوب، بد، متوسط و عالی سنجیده می‌شوند می‌توان آن‌ها را شناخت. یکی از تولیدکنندگان مهم کتاب‌های کمک آموزشی، انتشارات مدرسه و پخش مدرسه، و البته سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی است که تلاش می‌کند تا در عرصه تهیه و تولید و توزیع بهترین محصولات آموزشی و کمک آموزشی در خدمت اهالی فرهنگ باشد. در این باره، باب گفت‌وگویی را با آقایان سیداحمد حسینی، مدیرعامل، و مهندس مهرداد مصدقی معاون انتشارات مدرسه گشودیم تا درباره پخش مدرسه بیشتر بدانیم.

● پخش مدرسه را معرفی کنید و مهم‌ترین وظایف آن چیست؟

حسینی: پخش مدرسه مرکزی است مجازی که تمام محصولات مورد تأیید سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی

آموزشی اعم از کتاب درسی، مجلات رشد، ویژه‌نامه، سی‌دی و ی‌ا‌ل‌دی، هر نوع لوح فشرده و هر چیزی که جزء اجزای بسته آموزشی است و همچنین کلیه محصولات انتشارات مدرسه، کتاب‌های ۷۱ ناشری که در آخر کتاب‌های درسی اسم آن‌ها آمده است و کتاب‌های سه ناشر دیگر آموزش و پرورش یعنی انتشارات تربیت، انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان و انتشارات انجمن اولیا و مربیان و نیز کتاب‌هایی را که به نوعی در انتشارات دیگر ممکن است چاپ شود و برای دانش‌آموزان مناسب است روی این سایت قرار می‌گیرد تا علاقه‌مندان از طریق آن بتوانند سفارش دهند و خرید کنند.

● چه مدت است که پخش مدرسه راه‌اندازی شده و نحوه خرید در آن به چه صورت است؟
به خصوص معلمان و دانش‌آموزان پایه دهم، که جدید هستند، چگونه و از چه زمانی می‌توانند محصولات آموزشی مرتبط خودشان را از این سامانه دریافت کنند؟

حسینی: از حدود یک سال و نیم پیش با نظر آقایان دکتر محمدیان و دکتر امانی در مورد این فروشگاه کار کردیم و حدود یک سال است که پخش مدرسه افتتاح شده و محصولات مورد تأیید سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی را می‌توان از طریق این سایت خریداری کرد.

● آیا اطلاعات و آمار معلمان و دانش‌آموزان کشور در سیستم شما موجود است و طراحی سیستم شما به گونه‌ای هست که محصولات جدید را بتوانید به آن‌ها اطلاع‌رسانی کنید؟
مهندس مصدقی: بله. به دنبال آن هستیم که حداقل ایمیل بخش عمده‌ای از معلمان پایه‌های مختلف را داشته باشیم. یکی از دلایل طراحی و باز طراحی از صفر این مرکز پخش، این بوده که ما روش‌های تجاری مبتنی بر ارتباط دائم با مشتری را به‌طور کامل در این سایت بگنجانیم. یکی از روش‌ها این است که وقتی مردم برای خرید می‌آیند از آن‌ها سؤالاتی می‌شود، اگر دوست داشته باشند جواب می‌دهند و بر این اساس اطلاعاتی از آن‌ها به دست می‌آوریم و همیشه در سیستم خواهیم داشت تا در صورت لزوم از آن استفاده کنیم، از جمله برای اطلاع‌رسانی به خود فرد.

به هر صورت قرار است، با روش‌های خیلی مدرن با مشتریانمان ارتباط بیشتری پیدا کنیم و به این برسیم

کتاب‌های درسی خود را بخوانید. هیچ نیازی به هیچ برنامه و فوق برنامه‌ای برای کنکور نخواهید داشت. منبع می‌دهد و می‌گوید این سؤال کنکور است و جوابش در کتاب اینجاست. کتابتان را بخوانید و بروید کنکور امتحان بدهید.

ما به این می‌گوییم یادگیری محدود یعنی فقط شما بین دست و ذهنتان سرعت را زیاد کنید بقیه دیگر اتفاقی نمی‌افتد یعنی فرایند یادگیری و یاددهی اتفاق نمی‌افتد. بالاخره کتاب کمک‌آموزشی باید تعریف علمی داشته باشد. اما این فرمایش شما هم که می‌گویید باید اطلاع‌رسانی بشود درست است و باید انجام شود.

● اگر کسی محصولی را در ارتباط با بحث آموزش، کمک‌آموزشی یا موارد مرتبط با برنامه درسی تولید می‌کند و بخواهد آن خود را از طریق این سامانه به دست مخاطبانش برساند و آن‌ها را بفروشد آیا مجموعه شما می‌تواند به او کمک کند؟

حسینی: خیر. ما فقط محصولاتی را در این سایت قرار می‌دهیم که در سازمان پژوهش تأیید شده باشند. اگر کسی بخواهد چنین کاری برایش انجام شود باید اول تولید خود را به شورای سامان‌بخشی دفتر

که چه کسی چه علاقه‌مندی‌هایی دارد و اینکه کجا چه معلمی داریم. این کار البته زمانی می‌برد و ما شاید ظرف شش ماه یا یک سال آن را انجام دهیم.

حسینی: دو تا بحث داریم، یکی بازاریابی و اقتصاد است که فعالیت‌هایی در این زمینه باید انجام شود و دیگر فضایی است که این محصولات راحت‌تر و سهل‌تر به دست مصرف‌کننده واقعی برسد. ما معتقدیم که این محصولات اگر به دست معلم و دانش‌آموز برسد پشتیبانی از برنامه درسی اتفاق می‌افتد. ما الان داریم کتاب کاری برای پایه دهم تهیه می‌کنیم و براساس برنامه درسی جلو می‌ریم. یعنی دقیقاً کتاب را جلوی خودمان می‌گذاریم و آنچه را که سازمان پژوهش برایش مهم است انجام می‌دهیم. کتابی هم داریم به نام «ای کاش من کتاب‌های درسی را خوانده بودم». مؤلف آن معلمی در سلماس است. می‌گوید اگر شما کتاب‌های درسی خود را بخوانید هیچ نیازی به هیچ برنامه و فوق برنامه‌ای برای کنکور نخواهید داشت. منبع می‌دهد و می‌گوید این سؤال کنکور است و جوابش در کتاب اینجاست. چرا پول خود را حرام می‌کنید؟ کتابتان را بخوانید و بروید کنکور امتحان بدهید.

ما معتقدیم که کتاب کمک‌آموزشی کتابی است که موتور یادگیری دانش‌آموز را فعال کند. نمی‌گوییم که این کتاب تست و جوابش بغل دستش و سؤال هم بغل دستش! ما می‌گوییم این کتاب کمک‌آموزشی است.

مهندس مصدقی: اگر در حد تکفروشی باشد، یعنی یک کتاب در یک پاکت، به‌طور معمول براساس وزنش تعرفه‌های اداره پست روی آن می‌خورد. اما اگر تعدادش که بالا باشد با پلکان قیمتی محاسبه می‌شود. در این پلکان قیمتی محموله‌ها از یک حدی که بالاتر برود درصد تخفیف آن بیشتر می‌شود. امیدواریم بتوانیم روزی هزینه پست آن را رایگان کنیم.

● در پایان توصیه‌ها و انتظارات شما از مخاطبان این مجله چیست؟

حسینی: تقاضای من از همکاران خودم در آموزش و پرورش این است که واقعاً به محصولات تولید شده سازمان پژوهش اطمینان کنند و بدانند که اینها براساس کار کارشناسی تولید شده است. ارتباطشان را با دفاتر تألیف بیشتر کنند و انتشارات مدرسه هم به عنوان مسئول تهیه بسته آموزشی و پخش این بسته، در خدمت آن‌هاست. از این طریق می‌توانند مدارس، کتابخانه‌های کلاسی و کتابخانه‌های منطقه‌ای را با محتوایی که در بسته‌های آموزش و فرهنگ ما تولید می‌شود تجهیز کنند. محصولاتی که انتشارات مدرسه در اختیار آن‌ها قرار می‌دهد، دقیقاً با استانداردهای آموزشی و برنامه درسی مطابقت دارد. آمادگی کامل داریم که در سراسر کشور در صورت نیاز حتی در کارگاه‌های آموزشی که برگزار می‌کنند حضور یابیم. در پایان نشانی سایت سامانه ما enma.ir می‌باشد.

کمک آموزشی ارسال کند و اگر در آن شورا تأیید شد ما حمایت می‌کنیم.

● از لحاظ زمانی چه مدت لازم است تا محصول خریداری شده از طریق سامانه به دست خریدار برسد؟

مهندس مصدقی: کلاً قرارداد ما با پست جمهوری اسلامی ایران است. پست‌هایی که در واقع برای توزیع کالاهای فروخته شده اینترنتی هست پست‌های سریع و ویژه‌ای هستند که طی قرارداد اداره پست با یک مجموعه انجام می‌شود. آن‌ها با اینترنت به ما مرتبط می‌شوند و در طول روز متوجه می‌شوند که چندتا بسته آماده است، روزانه یک یا دو بار می‌آیند و بسته‌ها را می‌برند. این بسته‌ها حداکثر پس از سه روز به مقصد می‌رسد.

● هزینه‌های ارسال محصولات خریداری شده از طریق این سامانه چطور محاسبه خواهد شد؟

پخش مدرسه مرکزی است مجازی که تمام محصولات مورد تأیید سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی اعم از کتاب درسی، مجلات رشد، ویژه‌نامه، سی‌دی و یا ال‌دی، هر نوع لوح فشرده و هر چیزی که جزء اجزای بسته آموزشی است، روی سایت enma.ir قرار می‌دهد.

ویرایش کتاب درسی؛ ضرورت‌ها و بایسته‌ها

اما وقتی سخن از ویرایش «کتاب درسی» به میان می‌آید، نکات و بایسته‌های بسیار دیگری به این عناصر افزوده می‌شود. زیرا کتاب درسی در اختیار خیل عظیمی از خوانندگانی قرار می‌گیرد که از نظر شمار، عظیم‌ترین گروه کتاب‌خوانان را تشکیل می‌دهند؛ گروهی عظیم و پرشمار با سطوح فرهنگی متفاوت و از مناطق جغرافیایی متنوع کشور که قرار است همه، فقط کتاب‌های واحدی را بخوانند و مهم‌تر اینکه از آن‌ها «بیاموزند»؛ پس، به راستی چنین کتاب‌هایی به ویرایش نیاز دارند؛ آن هم ویرایشی جدی، دقیق و اساسی، همراه با نکته‌سنجی و حساسیت، و البته چنین ویرایشی ظرافتی دارد که در ادامه به آن‌ها می‌پردازیم.

ظرافت ویرایش کتاب درسی

کتاب درسی یا درس‌نامه به منظور آموزش یک یا چند مبحث معین نوشته می‌شود و دارای کالبدشناسی خاصی است. دو ویژگی مهم آن، برخورداری از هدف و مبتنی بودن بر سیلابس یا برنامه درسی است. خواننده این نوع کتاب، در زمان‌های مختلف بارها و بارها به بخش‌های گوناگون آن مراجعه می‌کند؛ از همین رو، کتاب درسی تا حدودی حالت کتاب مرجع را دارد و آن را کتاب «تیمه مرجع» یا «شبه مرجع» به حساب می‌آورند. متن درس‌نامه یا کتاب درسی معمولاً دارای ساختار فصل‌بندی شده است؛ یعنی از تعدادی فصل، بخش و زیربخش، بند(پاراگراف) و جمله تشکیل می‌شود. تصویر، نمودار و جدول نیز از دیگر عناصر دیداری درس‌نامه است. آنچه کتاب درسی را از سایر کتاب‌ها جدا می‌کند، ضرورت برخورداری آن از صحت و دقت بیشتر است و دلیل این امر، همانا انبوه خوانندگان این‌گونه کتاب و قرار گرفتن آن در جایگاه منبع معتبر و قابل اعتماد و الگوی علمی و زبانی است. براین اساس کتاب درسی، باید از صحت و دقت علمی برخوردار باشد، خطا و اشتباه ساختاری و زبانی در آن راه نیابد، قادر به آموزش صحیح مخاطبان خود باشد و بتواند مطالب مورد نظر مؤلفان را به خوبی به خوانندگان منتقل کند. لازمه این امر، وجود ویراستاران علمی و موضوعی و نیز ویراستاران متن(زبانی و فنی) در کنار مؤلفان و گروه‌های تألیف است. در این میان، همان‌طور که اشاره شد، ویرایش کتاب درسی ظرافتی دارد که در اینجا به آن‌ها می‌پردازیم.

1 زبان کتاب درسی زبان علمی است؛ یعنی زبانی با ویژگی‌هایی

در سال‌های اخیر، در تعریف ویرایش و ضرورت آن سخن بسیار گفته شده و مطالب فراوانی نیز در این مورد به چاپ رسیده است. بر این اساس، به نظر نمی‌رسد، از اهالی فرهنگ، کسی باشد که این مقوله را - دست‌کم تا حدودی - نشناسد و با وجود ویرایش در صنعت نشر مخالفتی داشته باشد. این به سبب تأثیرات مطلوبی است که اعمال ویرایش بر متن دارد. در این میان، آنچه می‌بایست مورد توجه قرار گیرد، چگونگی و حدود خدمات رسانی ویرایش به مثابه بخشی از عملیات پیش‌تولید در فرایند چاپ - به‌طور عام - و در محدوده کتاب درسی - به‌طور خاص - است که ما در این نوشته مورد توجه قرار داده‌ایم. بنابراین در این نوشته چگونگی ویرایش و حدود و بایسته‌های آن در کتاب‌های درسی - و از جمله کتاب‌های پایه دهم - را بررسی می‌کنیم.

ویرایش و کارکرد آن در متن

گفته می‌شود هر متنی که قرار است شماری از افراد آن را بخوانند، صرف‌نظر از اینکه چه کسی آن را نوشته است، باید ویرایش شود. براین اساس، فقط یادداشت‌های روزانه و خاطراتی که برای دل خودمان می‌نویسیم و نیز نامه‌های شخصی که امروزه، به مدد دنیای دیجیتال و فضای مجازی، بی‌استفاده از کاغذ، پاکت، تمبر و پست به دست هم می‌رسانیم، به ویرایش و ویراستار نیاز ندارد. (و صد البته، همین نوشته‌ها را هم، نویسنده خودش بارها و بارها ویرایش می‌کند). بر این اساس، اگر متنی را بنویسیم و بخواهیم آن را چاپ کنیم و به دست افراد زیادی در مناطق دور و نزدیک برسانیم، به ویژه اگر از طریق آن بخواهیم آموزش بدهیم، به ناچار باید از خدمات ویراستار استفاده کنیم تا متن ما از خطاهای دستوری، ناراستی‌های املائی، انحراف از زبان معیار، لغزش‌های زبانی و کاربردهای مفهومی نادرست، حشو و تکرار، ضعف تألیف یا سستی ساختار جمله‌ها، درازگویی و اطنان، پیچیده نویسی و ابهام و نیز اشکالات منطقی جمله‌ها و ناهماهنگی‌های سبکی بپیراید و آراسته و سخته سازد. همچنین، با به کارگیری و ثبت علائم سجاوندی یا اصلاح زیاده‌روی یا قصور در کاربرد این علائم و نیز پیشنهاد واژه‌های جایگزین زیباتر و متناسب‌تر به جای واژه‌های پیشنهادی ما در متن، اثر ما را بهبود بخشد و خواندن آن را آسان و دلپذیر کند. آنچه گفته شد به عملکرد ویرایش و ویراستاران در کل اشاره دارد؛

چون شفافیت و وضوح، روانی، دوری از ابهام و پیچیدگی، صحت دستوری و مطابقت با زبان معیار، روایی و صحت علمی. بر این اساس، ویراستار کتاب درسی خود باید به طور کامل هر درس، بند، جمله و کلمه متن را درک کند و مطمئن شود که خوانندگان کتاب نیز آن‌ها را در خواهند یافت. هر جا هم که با ابهام یا پیچیدگی، دراز نویسی کسالت‌آور یا موجزنویسی محل معنا، بی‌ارتباطی یا عدم انسجام و در هم ریختگی زبانی یا معنایی مواجه می‌شود، باید آن را به اطلاع مؤلفان برساند. باید در نظر داشت که ویراستار از اولین کسانی است که متن را می‌خواند و اگر او نتواند آن را درک کند، بی‌تردید، شماری از مخاطبان کتاب نیز قادر به درک آن نخواهند بود.

۲ کتاب درسی ساختار درس‌نامه‌ای دارد. از این رو، به چینش مطالب و طبقه‌بندی آن‌ها در متن باید توجه شود و به‌ویژه ویراستار باید دقت کند که آیا اطلاعات به تناسب در سراسر متن گنجانده شده، بخش‌ها و زیربخش‌ها و شماره‌گذاری‌های آن‌ها درست است، و افتادگی ندارد، هر مفهوم تازه بر بستری از اطلاعات پیشین قرار گرفته یا هیچ اطلاعات زمینه‌ای برای آن وجود ندارد و ... در واقع، ویراستار به طرح و نقشه درسی و هر آنچه در این مورد محل خط سیر آموزش است توجه می‌کند.

۳ با توجه به هدف درس‌نامه، محتوای کتاب‌های درسی در هر دوره تحصیلی و هر پایه باید متناسب با توانایی‌های زبانی و منطقی و ویژگی‌های روان‌شناختی دانش‌آموزان آن دوره و پایه باشد. بر این اساس، ویراستار دشواری‌های زبانی کتاب و بخش‌هایی را که برای مخاطب آن دیرپا یا غیرقابل درک است کشف می‌کند و به کمک مؤلفان آن‌ها را برطرف می‌سازد.

۴ در پایه‌های اولیه تحصیلی و به‌ویژه در دوره ابتدایی، کتاب‌های درسی هم‌زمان با علم‌آموزی، زبان‌آموزی نیز می‌کنند. به همین دلیل، ویراستار ضمن خودداری از حک و اصلاح متن علمی، به گونه‌ای که در آن شبهه‌ای ایجاد شود یا مفهوم از دست برود، متن را با شاخصه‌های نشر معیار فارسی هماهنگ می‌سازد. زبان کتاب درسی لازم است پیراسته از هر گونه لغزش و نالاستواری، در آمیختگی بی‌ضابطه با زبان‌های غیرمعیار (زبان حرفه‌ای، محاوره غیرمعیار و...) باشد؛ چرا که این‌گونه کتاب، الگوی بسیاری از نویسندگان در نوشتن، به‌ویژه نوشتن برای گروه سنی پیش از دبستان تا دوره متوسطه، است.

۵ رعایت شیوه‌آملایی واحد و ضبط همگون و هماهنگ کلمه‌ها و نیز حذف غلط‌های آملایی در کتاب درسی حساسیت ویژه‌ای دارد. در این حوزه، رعایت شیوه خط فرهنگستان زبان و ادب فارسی ضرورت دارد؛ از این رو که با رعایت این شیوه خط، نه تنها یکدستی آملایی بر کتاب‌های درسی حاکم می‌شود بلکه با توجه به کاربرد این شیوه از طرف بسیاری از بنگاه‌های نشر، خط فارسی و حوزه املا قدری ضابطه‌مند می‌گردد.

۶ علاوه بر تقید کتاب درسی به کاربرد نگارش علمی و ساختار

زبان فارسی معیار، این‌گونه کتاب لازم است از تسلط گویش و لهجه و نیز سبک نوشتاری خاص مؤلفان - که گاه متکلفانه و دشوار با تعبیرهای بی‌سابقه و گاه گرتبرداری از زبان‌های دیگر است، دور باشد. ویراستاران در این زمینه باید دقت و ریزبینی بسیار داشته باشند.

۷ ویراستار کتاب درسی لازم است به هندسه مناسب درس‌ها و چگونگی چینش بندها در متن توجه داشته باشد؛ چرا که گاه در مرحله حروف‌چینی، بندها جابه‌جا می‌شوند یا افتادگی پیدامی‌کنند و در مرحله نمونه‌خوانی نیز این مسئله مورد توجه قرار نمی‌گیرد و از چشم می‌افتد.

۸ علاوه بر برخورداری کتاب درسی از زبان روشن و شفاف، استحکام منطقی، صحت استدلال‌ها و درستی مقدمات و نتایج حاصل از آن‌ها، از الزامات کتاب درسی، و بررسی آن‌ها از وظایف ویراستاران است. گاه ویراستار، نبود ارتباط منطقی میان مؤلفه‌های مختلف در یک درس و صحت استدلال‌ها را، با قرار دادن یا تغییر عبارت‌های واسطه‌ای چون «زیرا»، «به همین دلیل»، «بنابراین» و... اصلاح می‌کند و گاه نیز با ایجاد تغییرات زبانی لازم مورد تأیید مؤلف، بر صحت منطقی و وضوح متنی می‌افزاید.

۹ کنترل صحت تاریخ‌ها، ضبط اسامی جای‌ها و کسان، ارجاعات و زیرنویس عکس‌ها و از این قبیل، از وظایف ویراستار است و باید مورد توجه او قرار گیرد. به علاوه، توجه به جزئیات تصویرها، آزمایش‌های علمی و بخش‌های دیگری که گاه پس از مرحله ویرایش و بی‌اطلاع ویراستار در متن نهایی قرار می‌گیرند، از طرف ویراستار الزامی است.

۱۰ تشخیص غلط‌های تایپی که از بی‌دقتی یا خطای بصری نمونه‌خوان‌ها و نظارت‌کنندگان بر ماکت نهایی ناشی می‌شود نیز وظیفه ویراستار است. بدیهی است که بی‌توجهی به این‌گونه غلط‌ها و راه یافتن آن‌ها به متن نهایی، باعث بی‌اعتمادی دانش‌آموزان به کتاب درسی می‌شود و بازگرداندن این اعتماد، اگر نگوئیم غیر ممکن، دست‌کم دشوار است.

سخن‌پایانی

امیدواریم با تلاش مضاعف برنامه‌ریزان درسی و طراحان آموزشی، مؤلفان و ویراستاران زبده و دقیق، حروف‌چینان، نمونه‌خوانان، تصویرگران و نیز صفحه‌آریان خبره و کارآمد، کتاب‌های درسی بتوانند در مسیر ارتقای علمی، بهبود ذائقه و توانش زبانی و سلیقه هنری دانش‌آموزان کشور، هر چه بیشتر تأثیرگذار باشند.

منابع

۱. آذرنگ، عبدالحسین. (۱۳۸۲). در قلمرو نشر و ویرایش و دانش‌نامه نگاری. تهران: ققنوس.
۲. ارژنگ، غلامرضا. (۱۳۹۲). ویرایش زبانی. چاپ دوم. تهران: قطره.
۳. محمدی‌فر، محمدرضا. (۱۳۸۱). شیوه‌نامه ویرایش. جلد اول: اصول ویرایش و نشر. تهران: انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

فارسی به مثابه زبان علم؛ آری یا نه؟

توانمند سازی زبان فارسی در همه زمینه‌ها از جمله در زمینه علم و فناوری آرمان همه ایرانیان است. در گزاره شماره ۲۱ سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و بند ۳-۲ اصول ناظر بر برنامه‌های درسی و تربیتی سند برنامه درسی ملی، ضرورت تقویت گرایش به زبان و ادبیات فارسی به عنوان زبان مشترک، وحدت‌بخش و هویت ساز ملی تأکید شده است. از این رو یکی از اقدامات سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی در تغییر و تحول برنامه‌های درسی و تألیف کتاب‌های نو پدید درسی پایه دهم بهره‌گیری از برابر نهادهای مصوب فرهنگستان زبان و ادب فارسی است.

این امر سابقه‌ای طولانی در کشور ما دارد و در گذشته افرادی مانند دکتر حسین گل‌گلاب و پروفیسور حسابی تلاش کرده‌اند، تا برای برخی از واژگان علمی لاتین واژگان فارسی معادل خلق کنند که در این زمینه موفق نیز بوده‌اند. واژگانی مثل «پرتابه، بردار، نور شناخت، برآیند و چگالش امروزه در کتاب‌های فیزیک به زبان فارسی کاربرد همگانی دارد و مورد پذیرش متخصصین فیزیک قرار گرفته است و دیگر هیچ‌کس از واژگان بیگانه آن‌ها یعنی «پروجکتایل، وکتور، اپتیک، ریزالتنت، کاندنسیشن» استفاده نمی‌کند.

در زیست‌شناسی هم واژه‌های فارسی روزنه، آب‌گریز، بازدانگان، نهان‌دانگان، طناب‌داران، آوند، هاگ، هاگدان و پرچم آن چنان در متون علمی فارسی جا باز کرده‌اند که حتی اساتید موضوع نیز ممکن است معادل بیگانه آن را به خاطر نداشته باشند.

در علوم دیگر نیز، هم‌چون شیمی، زمین‌شناسی و ریاضیات، موضوع به همین ترتیب است. واژگانی مانند سنگ‌کره، زیست‌کره، آب‌کره و هواکره، به مراتب از واژه‌های بیگانه آن‌ها یعنی لیتوسفر، بیوسفر، هیدروسفر و اتمسفر برای یک فارسی زبان خوش‌لحن‌تر و معنادار تر است. باید توجه داشت که همین واژگان مورد اشاره در زمانی که پیشنهاد می‌شدند مخالفان سرسخت و حتی سرشناسی داشتند که معتقد بودند هیچگاه مردم و دانشگاهیان به این واژگان جدید روی خوش نشان نخواهند داد. ادعایی که گذشت زمان بطلان آن را آشکار ساخت.

صادق هدایت برابر قرار دادن واژه «باشگاه» به جای کلوب (Club) را مسخره می‌کند و آن را نامناسب و غیرقابل‌پذیرش می‌داند. حتی شادروان عباس اقبال آشتیانی- با همه بزرگی که برای او

قابل هستیم- می‌گوید: چه کسی باور می‌کند که روزی مردم به جای کلماتی جا افتاده و پذیرفته شده مانند اینوریسته و فاکولته بگویند دانشگاه و دانشکده، او همچنین واژه «زیردریایی» را به جای «تحت‌البحری» غیرقابل‌پذیرش می‌دانست. واقعیت اما چیز دیگری است. صاحب‌نظران دانشور معتقدند زبان فارسی که روزگاری زبان دیوانی، بخش بزرگی از آسیا، بوده زبان بسیار قدرتمندی است و می‌تواند به عنوان زبان علم باقی بماند. البته ممکن است بعضی افراد در این زمینه موافق این فکر نباشند و بگویند اصلاً نیازی به فارسی خواندن نیست. روشن است که در اینجا دیگر یک تفاوت مبنایی وجود دارد که از بحث ما خارج است، گروهی دیگر نیز معتقدند که یک واژه جدید اولاً باید جا بیفتد و سپس در کتاب‌های درسی وارد شود. اما آنچه ما می‌گوییم این است که پذیرش یک واژه توسط عامه مخاطبان امری تدریجی است و در این فرایند کتاب‌های درسی می‌توانند نقشی بی‌نظیر را ایفا نمایند. در این راستا دفتر تألیف کتاب‌های درسی، با بررسی دقیق موضوع و با همکاری متخصصان فرهنگستان زبان و ادب فارسی، برای خود یک نقش تاریخی قابل است و از سال‌ها پیش اقدامات خود را در زمینه تحکیم، تقویت و تثبیت زبان فارسی در چند زمینه اصلی، از جمله ویرایش جدی متون آموزشی، آغاز نموده و ترویج واژگان مصوب فرهنگستان را نیز در فهرست اقدامات خود قرار داده است.

در یک کلام، دفتر تألیف کتاب‌های درسی معتقد است که به سه دلیل زیر انجام این کار، نه یک انتخاب بلکه امری لازم و ضروری است:

۱ دلیل فرهنگی: فراهم کردن زمینه تقویت و بقای زبان و ادبیات فارسی به عنوان یک زبان کامل و پراهمیت برای نسل آینده؛

۲ دلیل آموزشی: وجود واژه‌های هم‌خانواده برای واژه‌های زبان فارسی، سبب می‌شود که کاربرد آن‌ها موجب تصویرسازی و فهم بهتر دانش‌آموزان شود؛

۳ دلیل قانونی و عقلایی: الف. فرهنگستان زبان و ادب فارسی یک جایگاه حقوقی و دارای ساز و کار علمی در کشور است که مصوباتش توسط همه دستگاه‌ها لازم‌الاجرا می‌باشد. ب. واژگان مصوب توسط گروهی از دقیق‌ترین و برجسته‌ترین کارشناسان و متخصصان موضوعی به همراه متخصصان زبان و ادبیات فارسی و زبان‌شناسان خلق و تولید می‌شوند.

معرفی واژگان جدید برای دانش‌آموزان مشکل خاصی ایجاد نمی‌کند چون آن‌ها برای اولین بار است که با این واژگان روبه‌رو می‌شوند. حتی انتظار می‌رود که واژگان فارسی، به دلیل داشتن هم‌خانواده‌های فراوان، با فهم بهتری از طرف یادگیرندگان روبه‌رو شود. اما دبیران ارجمند که با واژگان قبلی خو گرفته‌اند، با یک دوران گذار روبه‌رو خواهند شد. در این دوران مراجعه به منابع متعددی که چگونگی شکل‌گیری واژه‌های فارسی را توضیح می‌دهند، در درک معنایی آن‌ها کمک بسزایی خواهد نمود.

فرایند تولید کتاب‌های درسی در پایه دهم

پس از تصویب جدول مواد درسی و ساعات تدریس هفتگی دوره دوم متوسطه در نهصد و بیست و ششمین جلسه شورای عالی آموزش و پرورش و ابلاغ آن به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، فرایند تألیف کتاب‌های پایه دهم طبق ضوابط و معیارهای خاص آغاز شد و در دستور کار گروه‌های درسی قرار گرفت.

تهیه و تولید فرم‌های تألیف

۱. فرم شماره ۱: شناسنامه کتاب: کلیه گروه‌های درسی دفتر تألیف که موظف به تألیف کتابی برای پایه دهم می‌باشند، قبل از هر کار اقدام به تکمیل فرم شماره ۱ یا همان شناسنامه کتاب نمودند. هدف از تکمیل این فرم پاسخ دادن به این سؤالات است که: کتاب کدام شایستگی‌ها را، طبق ساحت‌های ۶ گانه تربیت و حوزه‌های یادگیری، پوشش می‌دهد؟ مفاهیم کلیدی و اسامی کتاب کدامند؟ و در نهایت اجزای بسته آموزشی مرتبط با کتاب، به‌عنوان پشتیبان برنامه در کلاس درس، چیستند؟ پس از تکمیل این فرم و بررسی و تأیید آن توسط ناظرین محتوایی، گروه‌های درسی وارد مرحله دوم شدند.

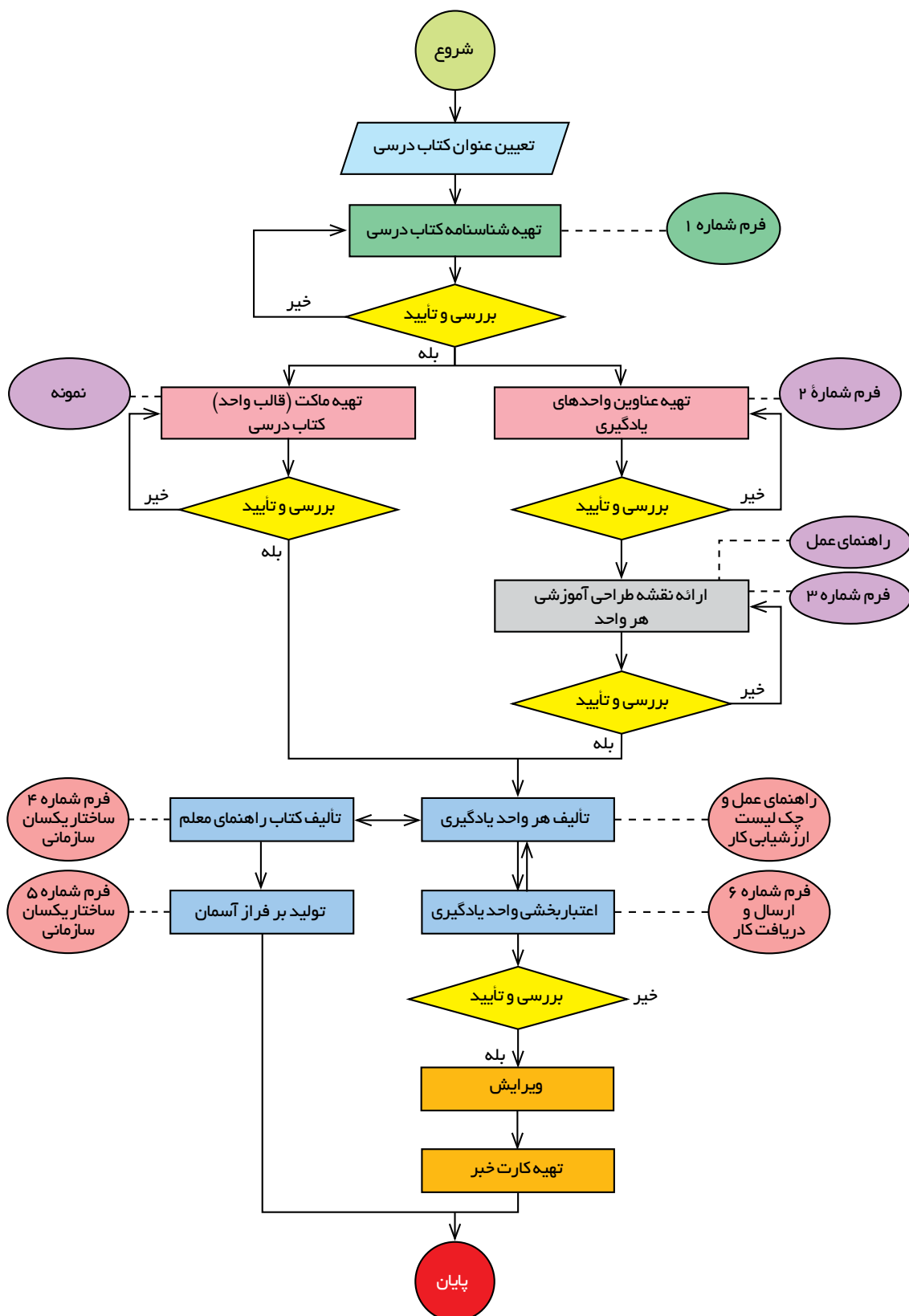
۲. فرم شماره ۲: این فرم در واقع به ساختار کتاب می‌پردازد. گروه‌های درسی با توجه به ساعات اختصاص یافته به درس، کتاب مربوط را به تعدادی بخش، فصل و نهایتاً درس تقسیم می‌کنند و مهم‌تر از همه به بیان مفاهیم کلیدی می‌پردازند. تهیه ماکت یا همان قالب واحد یادگیری کتاب درسی در این فرم شکل می‌گیرد. پس از بررسی و تأیید این فرم مرحله سوم شروع می‌شود. ۳. فرم شماره ۳: این فرم نقشه طراحی آموزشی

واحد یادگیری است. برای تحقق اهداف دوره و حوزه (فرم شماره ۱) و متناسب با ساختار کتاب و مفاهیم و مهارت‌های اساسی ذکر شده، حتماً نیازمند نقشه طراحی آموزشی می‌باشیم. در این زمینه مؤلفان هستند که، به تفکیک هر واحد یادگیری، اقدام به طراحی آموزشی نمایند و در این راستا به سؤالات ۶ گانه (در فرم شماره ۳) پاسخ دهند، آنگاه پس از بررسی و اظهار نظر ناظر محتوایی و تأیید تألیف کتاب را آغاز کنند.

۴. فرم شماره ۶: عناوین واحد یادگیری. این فرم در حقیقت به سازمان‌دهی شکل چاپی کتاب و نیازهای طراحی و آماده‌سازی واحدهای یادگیری می‌پردازد. به عبارت دیگر این فرم بیانگر نوع تألیف واحد یادگیری است.

۵. سایر فرم‌ها: پس از تألیف کتاب (پیش‌نویس اولیه) و آماده‌سازی محتوای آن از نظر هنری، هر گروه درسی، به تفکیک، واحدهای یادگیری تولید شده را ضمیمه فرم شماره ۴ (ارسال و دریافت دروس برای اعتباربخشی) می‌کند و برای اعتباربخشی می‌فرستد. پس از دریافت بازخوردها و نظرات از استان‌ها، کلیه محتوا برای ویرایش علمی و سپس ادبی ارسال می‌شود. پایان این فرایند نیز ضمیمه کردن «کارت خبر» بر روی نسخه نهایی و ارسال برای حروف‌چینی و طی مراحل چاپ کتاب است.

قابل ذکر است که این فرایند حرکتی تازه است و طی جلسات متعدد برای مؤلفان تبیین و تشریح شده است. تکمیل این فرم‌ها به برنامه‌ریزان و مؤلفان کمک می‌کند تا بتوانند تصویر روشنی را از آن‌چه که می‌خواهند تألیف کنند، ارائه نمایند تا معلوم شود که در کلاس درس قرار است چه اتفاقی بیفتد.

شناسنامه کتاب

عنوان کتاب	دوره تحصیلی	پایه	کد کتاب

۱. کتاب به کدام شایستگی‌ها (اهداف) از ساحت‌های تربیت پوشش می‌دهد؟

الف: عین عبارات شایستگی‌ها انتخاب و استفاده شود.

ب: چگونگی پوشش دادن به شایستگی‌ها، مستقیم (م) و پشتیبان (پ) ذکر شود.

۲. کتاب به کدام شایستگی‌ها (اهداف) ی حوزه‌های تربیت و یادگیری پوشش می‌دهد؟

الف و ب: مانند بالا:

۳. محتوای کتاب (ایده‌های کلیدی – مربوط به حوزه، از سایر حوزه‌ها)

همه موارد از برنامه درسی حوزه‌ها اخذ شود.

به صورت تلفیق شده }

ب: مهارت‌های اساسی

۴. اجزای بسته آموزشی مرتبط با کتاب (کتاب راهنمای معلم، نرم‌افزار آموزش معلمان بر فراز آسمان، کتاب کار، فیلم آموزشی دانش آموز، کتاب گویا، فیلم آموزشی والدین، ...) الزامی و غیرالزامی

– اجزای بسته برای اجرای پروژه

۱.

۲.

۳.

۴.

فرم شماره ۲.

عناوین واحد یادگیری

عنوان کتاب	دوره تحصیلی	پایه	کد کتاب

۱. تقسیم‌بندی واحدهای کتاب شامل (واحدهای یادگیری مستقل از جهت مفاهیم اساسی اما مشترک و از جهت مهارت‌های اساسی ذکر شود) کدام عناوین زیر است؟

بخش تعداد:
فصل تعداد:
درس تعداد:

۲. عناوین واحدهای یادگیری (بر اساس طبقات فوق) بر اساس مباحث کلیدی در قالب مسئله‌های کلیدی (مفاهیم و مهارت‌های اساسی) به شرح زیر است:

فرم شماره ۳.

نقشه طراحی آموزشی واحد یادگیری

عنوان کتاب	دوره تحصیلی	پایه	کد کتاب

شماره واحد یادگیری	
عنوان واحد یادگیری	
انتظارات عملکردی	
نقشه طراحی آموزشی الف: نقشه حرکت، از ایده کلیدی تا تجربیات دست اول یادگیرنده؛ ب: سیر یادگیری، از شروع تا پایان به صورت توصیفی یا روند نما ترسیم شود؛ پ: به اجزای مثلث ارتقای یادگیری، یعنی طراحی آموزشی مؤثر، رسانه‌های پر شمار یادگیری و تأکید بر ارائه، توجه شود؛ ت: به مدیریت زمان و کلاس معکوس توجه شود؛ ث: در طراحی آموزشی به معیارهای تألیف (مطالب آموزشی تألیف معیار و معیار تألیف) عنایت شود؛ ح: به تلفیق و یکپارچه‌سازی یادگیری و انتقال آن به موقعیت واقعی توجه شود.	

عناوین واحد یادگیری

عنوان کتاب	دوره تحصیلی	پایه	کد کتاب

۱. سازمان‌دهی شکلی و احدهای یادگیری کتاب با عنایت به سازمان‌دهی فکری کتاب انجام شود.
الف: نحوه شروع واحد، برانگیختن، طرح پرسش‌های اساسی، ترسیم جغرافیای یادگیری؛
ب: تکالیف یادگیری و تکالیف عملکردی؛
پ: پایان واحد، راهی به سوی ادامه یادگیری در زندگی واقعی؛
ت: اساساً واحد یادگیری براساس این دو دسته تکلیف فوق، طراحی و سازمان‌دهی می‌شود و مبنای آن به کارگیری دانش کسب شده قبلی (تا پایه نهم) در موقعیت جدید/ زندگی واقعی برای شخصی‌سازی دانش کسب شده است.
۲. سازمان‌دهی شکل چاپی واحد یادگیری چگونه است؟
تعداد صفحات واحد، تقسیم‌بندی‌های داخلی واحد، عناوین تکرار شونده، الگوی صفحه‌آرایی
۳. ملاحظات و نیازهای طراحی هنری و آماده‌سازی
قطع کتاب، تعداد تخمینی صفحات، انواع فونت‌های مورد استفاده، انواع تصاویر، عناصر هنری وحدت‌بخش بین اجزای بسته آموزشی، لوگوهای مورد نیاز

برای مهر ۹۵ زمینه پذیرش ریسک بالای این مدل اجرایی خاص در همه مؤلفه‌ها و ارکان اجرایی شده که مناسب‌ترین واژه و عنوان برای این مدل خلاق و نوآور از نگاه مدیریت پروژه عنوان «یک اثر یک گام به آینده، TAG AND GO THE FUTURE» که خود عنوان جدید، بدیع و هدف‌دار است، می‌باشد.

اهداف

- ۱ تحقق سیاست‌های کلی و اهداف تحول بنیادین آموزش و پرورش در حوزه‌های تألیف و تولید محتواهای آموزشی و استفاده هوشمندانه از فرصت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات
- ۲ مشارکت اثربخش و همزمان استان‌ها و مناطق در امر تألیف و اعتبارسنجی کتاب‌های جدیدالتألیف
- ۳ جریان‌سازی و ایجاد جنبش ملی در استفاده فراگیر، هدفمند و مدیریت‌پذیر خدمات و تعاملات سازمانی و یاددهی - یادگیری در فضای مجازی ایمن و سلامت
- ۴ تغییر شیوه و الگوی سنتی انجام فرایند اعتبارسنجی کتاب‌های درسی با حذف تمام افزونگی‌ها
- ۵ شناسایی مشکلات و نواقص احتمالی محتوای تألیف کتاب‌های درسی (بسته آموزشی) تولید شده به‌صورت همزمان با تألیف (تدوین) و بهبود آن‌ها.
- ۶ ایجاد همسویی و همگرایی نسبی در تولیدات گروه‌های درسی مختلف در سطح خوشه‌های یادگیری مرتبط با اجرای برنامه‌های درسی مربوطه
- ۷ طراحی و ایجاد زیرساخت فنی و سامانه تعاملی هوشمند مدیریت‌پذیر کاملاً بومی
- ۸ تحقق شبکه یادگیری اجتماعی معلمان با ایجاد انجمن‌های علمی تخصصی و سامانه مدیریت دانش
- ۹ اقدام و عمل بهره‌ور با استفاده از روش‌های خلاق و نوآور مدیریت اجرایی پروژه کشوری در راستای سیاست‌های اقتصاد مقاومتی.

ضرورت

فرایند اعتبارسنجی محتواهای کتاب‌های درسی یکی از

مدیریت نوین طرح اعتبارسنجی بر خط
محتوای کتاب‌های درسی جدیدالتألیف
پایه دهم

یک اثر یک گام به آینده

اهمیت و نقش منابع و مواد آموزشی و تربیتی در فرایند یادگیری مؤثر و پایدار دانش‌آموزان ایجاب می‌کند تا از تمامی فرصت‌ها، امکانات و فناوری و نیز مشارکت اثربخش و خرد جمعی معلمان و متخصصان در تألیف و تولید بسته آموزشی، از جمله کتاب‌های درسی مبتنی بر اهداف برنامه‌های درسی، هوشمندانه بهره گرفته شود. به منظور اجرایی شدن این پروژه، مدیریت اجرایی ویژه‌ای، مبتنی بر الگوی مدیریتی نوین با تلفیق و بهره‌گیری هوشمندانه از فرصت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات ایجاد شد و در یک برنامه یکپارچه با طراحی و تولید سامانه تعاملی و هوشمند اعتبارسنجی، برنامه‌ریزی، هماهنگی و اقدام مشارکتی و فعال، کلیه استان‌ها و دفاتر ستادی را در بازه زمانی بسیار محدود و فشرده برای موفقیت این پروژه بسیج کرد. از آنجایی که استقرار پایه دهم با شیوه جدید مستلزم برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی همسو با رویکرد سند تحول بنیادین، برنامه درسی ملی و مصوبات شورای عالی آموزش و پرورش در تصویب جدول دروس و ساعات آموزشی بوده، زمان‌بر شدن فرایند تصویب جدول و ساعات دروس در شورای عالی آموزش و پرورش تا پایان سال ۹۴ و نیز ضرورت تأمین کتاب‌های درسی

فرایند اعتبارسنجی محتواهای کتاب‌های
درسی یکی از اقدامات اساسی سازمان
پژوهش می‌باشد

کتاب‌های جدیدالتألیف و افزایش رضایت‌مندی مخاطبان و قابلیت اجرا در کلاس درس مدنظر بوده که با طراحی و تألیف واحدهای یادگیری در هر ماده درسی و بارگذاری آن‌ها در سامانه چرخه حیات این سامانه آغاز و فاز اول پروژه اجرا گردید.

محورها و معیارهای فرایند اعتبارسنجی کتاب‌های درسی جدیدالتألیف دهم در سال تحصیلی ۹۵-۹۴ الف. معیارهای مرتبط با یادگیرنده

- تناسب محتوا با توانایی‌های جسمی و ذهنی دانش‌آموزان
- جذاب و ترغیب‌کننده بودن محتوا و تناسب آن با علایق دانش‌آموزان
- تناسب زبان و نگارش محتوا با توانایی‌های دانش‌آموزان (استفاده از واژگان درخور فهم دانش‌آموز، قابل درک بودن جملات، طول جملات، سلیس و روان بودن متن و دستورالعمل‌ها، ویرایش ادبی و...)
- تناسب محتوا با آموخته‌ها و تجارب پیشین دانش‌آموزان

ب. معیارهای مرتبط با محتوا

- تبیین مناسب جایگاه و نقش کتاب در پایه و دوره تحصیلی
- تبیین مناسب جایگاه و اهمیت درس و انواع فعالیت‌هایی که دانش‌آموزان باید انجام دهند (در مقدمه کتاب)
- تبیین مناسب ساختار محتوا و کارکرد مؤلفه‌های مختلف درس‌ها و نیز رویکردهای یاددهی - یادگیری و ارزشیابی برای معلمان (در مقدمه کتاب)
- وجود پیش‌سازمان‌دهنده‌ها، وجود خلاصه فصل، وجود بخش پایان فصل
- هماهنگی عناوین اصلی و فرعی، وجود زیرنویس، وجود ارجاعات، شماره‌گذاری عنوان و شرح جداول، نمودارها، تصاویر و ...
- کفایت و انسجام مطالب ارائه شده
- کفایت تعداد و تنوع فعالیت‌ها و تمرین‌های پیش‌بینی شده (تناسب تعداد و دشواری فعالیت‌ها با اهداف و بودجه‌بندی مفاهیم و دروس، تناسب نوع فعالیت‌ها با سطوح دشواری مورد انتظار اهداف)
- توزیع متوازن و منطقی مطالب در فصول و درس‌ها
- تقدم و تأخر و ترتیب منطقی محتوا (چینش محتوا از ساده به دشوار و از عینی به انتزاعی)

اقدامات اساسی سازمان پژوهش می‌باشد. رویه اجرایی معمول و سابق آن نیازمند حضور گسترده معلمان، دبیران و متخصصین موضوعی به صورت جلسات حضوری در سازمان و استان‌ها، چاپ و تکثیر پیش‌نویس‌های کتاب‌های درسی به تعداد هر دبیر، ارسال پیش‌نویس محتوای تألیفی به استان‌ها، دریافت نظرات استان‌ها از طریق پست و جمع‌آوری آن‌ها و در نهایت اعمال آن توسط مؤلفین می‌باشد. زمان‌بر بودن و مشکلات فراوانی همچون تردد، اقامت، تعطیلی کلاس درس دبیران شرکت‌کننده در جلسات و بازیابی اطلاعات در روش گذشته موضوعات اصلی، ضرورت اجرای مدیریت نوین، طرح اعتبارسنجی کتاب‌های جدیدالتألیف می‌باشد. لذا در اجرای این پروژه تلاش شده تا کلیه فرایندها، محتواهای تولید شده، با سطح دسترسی متفاوت در راستای اهداف و سیاست‌های طراحی آموزشی و برنامه درسی با کارکرد اختصاصی تنظیم و مدیریت شود.

روش اجرای پروژه

روش اجرای این پروژه، الگوی جدید خلاق و نوآورانه با عنوان «یک اثر یک گام به آینده، TAG AND GO THE FUTURE» تفکر راهبردی بوده که همراهی و همسویی همه ارکان اجرایی را در موفقیت این پروژه جذب و جلب کرده است به‌گونه‌ای که با تقسیم کار برای هر بخش از پروژه (WBS) و اجرای همزمان فعالیت‌ها (طراحی، تولید و توسعه امکانات سامانه تعاملی هوشمند اعتبارسنجی) به‌صورت گام به گام تکمیل و متناسب با نیاز هر بخش، دسترسی و بهره‌مندی اختصاصی برای هر فعالیت و فرد مهیا و امکان‌پذیر گردید. با این الگو و روش علاوه بر کسب نظرات و تولید مشارکتی کتاب و منابع بسته آموزشی با بهینه‌ترین شیوه و مدل، به نوعی شبکه یادگیری و سامانه مدیریت جامع دانش هوشمند ملی با اقدام داوطلبانه و مشارکت‌طلبی حداکثری معلمان، کارشناسان، مدیران، متخصصین موضوعی، انجمن‌های علمی و شبکه‌های اجتماعی مدیریت‌پذیر فراگیر شکل گرفته است.

در اجرای فرایند اعتبارسنجی، اجرای گام به گام با نگاه به آینده تحولات در دستور کار قرار گرفت. در گام اول پیاده‌سازی سامانه، فراگیر شدن این روش، آشنایی و مشارکت سازنده استان‌ها به‌ویژه دبیران و هنرآموزان در فرایند تألیف و اعتبارسنجی کتاب‌های درسی با هدف شناسایی کاستی‌های احتمالی محتواهای آموزشی

- ارتباط محتوا با محتوای پایه قبل (ارتباط طولی)
- ارتباط محتوا با محتوای کتاب‌های دیگر همان پایه (ارتباط عرضی)
- صحت و اعتبار محتوا (به‌روز بودن اطلاعات، مستندسازی اطلاعات ارائه شده)
- زمینه‌سازی برای مشارکت فعال دانش‌آموزان در جریان یادگیری
- زمینه‌سازی برای به‌کارگیری محیط‌های یادگیری متنوع (خارج از کلاس و مدرسه)
- ارتباط محتوا با زندگی واقعی دانش‌آموزان
- زمینه‌سازی برای استفاده از IT و فناوری‌های نوین در جریان آموزش
- متناسب بودن تکالیف یادگیری و سؤالات (کمک به استحکام یادگیری، انتقال یادگیری به موقعیت جدید، پاسخ به سبک‌های مختلف یادگیری، رفع بدفهمی‌ها توسط یادگیرنده، توزیع متناسب فعالیت‌ها از نظر سطوح دشواری آن‌ها)
- زمینه‌سازی برای استفاده از ابزارها و روش‌های مختلف ارزشیابی (پوشه کار، مشاهده، آزمون عملکردی، بررسی ارائه گزارش، مقاله و ...)
- ظرفیت محتوا برای ایجاد زمینه مشارکت فعال دانش‌آموزان در جریان یادگیری (ارائه محتوای درس به شیوه فعال)
- زمینه‌سازی برای به‌کارگیری محیط‌های یادگیری متنوع (خارج از کلاس و مدرسه)
- تنظیم محتوا براساس مهارت‌های اساسی یادگیری روش‌های فعال آموزش
- برقراری ارتباط میان محتوا و زندگی روزمره دانش‌آموز (مسائل، مصادیق ...)
- وجود تناسب میان شیوه‌ها و ابزارهای ارزشیابی و هدف‌های واحد یادگیری
- فصل‌بندی موضوعی کتاب براساس معیارهای علمی و ملاک‌هایی نظیر سن مخاطبان، سطح یادگیری، علائق و نیازهای دانش‌آموزان
- توجه به تنوع محیط‌های یادگیری در تألیف کتاب‌های درسی
- قابلیت درس برای استفاده از ابزارها و شیوه‌های مختلف ارزشیابی (سؤالات بازپاسخ، پوشه کار، تهیه و ارائه گزارش، ساخت و طراحی، جمع‌آوری اطلاعات، نوشتن مقاله و ...)
- قابلیت اجرا در شرایط واقعی کلاس درس از حیث فضا،

- تجهیزات، امکانات، تعداد دانش‌آموزان و ...
- شرح و بسط مناسب محتوا و مفاهیم
- توجه به مباحث ارزشیابی از برنامه‌ها (ارزشیابی توصیفی، تکوینی، پایانی و ...)

ج. معیارهای مرتبط با شرایط اجرا

- قابلیت اجرا در شرایط واقعی کلاس درس از حیث فضا، تجهیزات و تعداد دانش‌آموزان
- تناسب محتوا با ساعات درسی (تعادل بین فصول، بین دروس، بین متون و تصاویر، در تخصیص زمان به فعالیت‌ها)
- تناسب محتوا با دانش و مهارت‌های پایه معلمان
- امکان پذیر بودن تهیه مواد و وسایل آموزشی لازم

د. معیارهای هنری و زیبایی‌شناسی

- هماهنگی و تناسب تصویر و متن
- رعایت تناسب نوع قلم با سن مخاطبان، متنوع بودن نوع قلم؛ تناسب اندازه قلم با سن مخاطب، متنوع بودن رنگ قلم، رعایت فاصله بین سطرها، رعایت فاصله کلمات در سطرها
- استفاده مناسب از فضا (پرهیز از تراکم یا خالی بودن بیش از حد)
- استفاده بجا و مناسب از عکس و نقاشی
- استفاده بجا و مناسب از نمودار، جدول، متمایز و برجسته‌کننده‌های متن، کادرهای درج خلاصه‌ها و ...
- وضوح تصاویر
- رسایی مضمون و پیام تصاویر و بخش‌های غیرمتنی
- تناسب تصاویر با تجارب زیسته مخاطبان
- نداشتن پیام‌های متعدد و ضمنی در تصاویر
- تناسب سبک تصویرگری با محتوا و مضمون
- تنوع در سبک تصویرگری
- متناسب بودن آناتومی حالات، حرکات و نسبت‌ها، تطبیق با واقعیت‌ها
- احترام به قومیت‌ها در تصاویر

ه. معیارهای قانونی و حقوقی

- توجه ویژه به اسناد بالادستی در تألیف کتاب به ویژه سند تحول بنیادی آموزش و پرورش و برنامه درسی ملی
- استفاده مناسب از عناوین اصلی و فرعی در صفحات کتاب.

معرفی شناسنامه کتاب‌های پایه دهم

درسی دوره‌های ابتدایی و متوسطه اول انجامید، در سال تحصیلی ۹۶-۹۵ نیز دوره دوم متوسطه با رویکرد جدیدی در راستای اجرای سند تحول بنیادین با تغییر کتاب‌های درسی پایه دهم آغاز می‌شود. آغاز تغییر و تحول در محتوای کتاب‌های درسی و مواد آموزشی دوره دوم متوسطه نگارنده را بر آن داشت در این مجال و در ادامه ضمن ارائه شناسنامه کتاب‌های درسی پایه دهم به معرفی اجمالی و بیان مأموریت آن‌ها، وجه تمایز و تشابه این کتاب‌ها با کتاب‌های گذشته و چگونگی وضعیت آن‌ها در پایه‌های یازدهم و دوازدهم بپردازد. به مصداق: «من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق» ضمن تشکر از ارائه رهنمودهای سازنده مدیر کل محترم دفتر تألیف کتاب‌های درسی دوره ابتدایی و متوسطه نظری از مساعدت و همکاری همه مؤلفین در جمع‌آوری و تدوین این نوشتار کمال تشکر را دارم.

۱. مأموریت اصلی کتاب

این کتاب در نظر دارد مهارت‌های زیر را در زمینه علوم ادبی به دانش‌آموزان یاد دهد.
زیبایی‌شناسی: توانایی به کارگیری صنایع لفظی یا معنوی در شعر و نثر؛
موسیقی کلام: درک طرز استعمال درست یا نادرست قوافی و تحولات آن‌ها در تاریخ ادب و ادراک اوزان اشعار و تشخیص صحیح از سقیم و اصلاح اشعار؛
تحلیل تاریخ ادبیات: آشنایی با تاریخ ادبیات و سبک‌شناسی.
سبک‌شناسی و نقد ادبی: تحلیل تفاوت‌های روشی و شیوه کار شاعران و نویسندگان.

۲. معرفی اجمالی: این کتاب در چهار فصل به شرح

زیر تألیف شده است

ستایش: ای بی‌نشان

فصل یکم: کلیات

«برنامه درسی» دستورالعمل مدّون و نقشه راه فعالیت‌های یاددهی-یادگیری است که با هدف ایجاد تغییرات مطلوب در رفتار یادگیرندگان تهیه و تولید می‌شود. برنامه درسی همچنین شامل مجموعه‌ای از شیوه‌های تفکر درباره تجارب یادگیری برنامه‌ریزی شده است که باید بتواند رشد، پویایی و سعادت فرد و جامعه را تأمین و تضمین کند. «کتاب درسی» یکی از اجزای بسته آموزشی و در عین حال جلوه عینی «برنامه درسی» است. دفتر تألیف کتاب‌های درسی وزارت آموزش و پرورش با تبعیت از اصول منطقی حاکم بر برنامه درسی، با اجرای سیاست‌ها، رویکردها، جهت‌گیری‌ها و خط‌مشی‌های مصوب نظام، وظیفه تهیه و تولید محتوای کتاب درسی را بر عهده دارد. با استقرار نظام آموزشی ۳-۶، از سال تحصیلی ۹۱ به بعد، که تحول محتوایی در کتاب‌های درسی در دستور کار وزارت آموزش و پرورش قرار گرفت و به تحول در کتاب‌های

نام کتاب: علوم و فنون ادبی

کد کتاب: ۱۱۰۲۰۳

دوره تحصیلی: دوم متوسطه

پایه تحصیلی: دهم

رشته تحصیلی: ادبیات و علوم انسانی - علوم و معارف

اسلامی

میزان ساعت تدریس: ۲ ساعت

درس (۱) مبانی علوم و فنون ادبی

درس (۲) تحلیل شعر

درس (۳) تحلیل نثر

فصل دوم: تاریخ ادبیات و سبک‌شناسی

درس (۴): زبان و ادبیات پیش از اسلام

درس (۵): شکل‌گیری و گسترش زبان و ادبیات فارسی

درس (۶): سبک و سبک‌شناسی دوره اول (سبک خراسانی)

درس (۷): ادبیات و زبان فارسی در قرن‌های پنجم و ششم

درس (۸): سبک و سبک‌شناسی دوره دوم (سبک عراقی)

* کارگاه تحلیل

فصل سوم: موسیقی شعر

درس (۹): سازه‌ها و عوامل تأثیرگذار شعر فارسی

درس (۱۰): هماهنگی پاره‌های کلام

درس (۱۱): قافیه

درس (۱۲): وزن شعر فارسی

* کارگاه تحلیل

فصل چهارم: زیبایی‌شناسی (بدیع لفظی)

درس (۱۳): واج‌آرایی، تکرار

درس (۱۴): سجع، انواع سجع

درس (۱۵): موازنه و ترصیع

درس (۱۶): جناس، انواع جناس

* کارگاه تحلیل

نیایش

۳. وجه تشابه این کتاب با کتاب‌های دیگر

این کتاب از نظر محتوایی متفاوت با بقیه درس‌هاست و با نگرشی تخصصی نگاشته شده است. و به همین سیاق شما در پایه‌های بالاتر در این درس کتاب‌هایی خواهید خواند.

۴. وجه تمایز این کتاب با کتاب‌های پیشین

وضعیت کنونی کتاب‌های درسی تخصصی زبان و ادبیات فارسی مربوط به فنون ادبی سال دوم و سوم، تاریخ ادبیات، سال سوم: آرایه‌های ادبی، پیش‌دانشگاهی: ادبیات فارسی (قافیه و عروض - نقد ادبی). با توجه به نمای کلی کتاب‌های موردنظر، می‌توان فهمید که هر سال دانش‌آموز با یک کتاب مواجه است و به انباشت مطالبی که در آن وجود دارد، پی برد. اما کتاب حاضر به دانش‌آموز این امکان را می‌دهد که بتواند هر سال از هر یک از فنون بالا درس‌هایی را بیاموزد. امکان تکرار و تمرینی که در این کتاب وجود دارد موجب می‌شود تا دروس مورد نظر در او نهادینه شود.

۵. یادآوری

- کتاب با رویکرد پرورش مهارت زبانی تألیف شده است.
- لازم است از برجسته کردن بار دانشی کتاب در کلاس خودداری شود.
- بر جنبه کاربردی محتوا تأکید می‌شود.

۶. چگونگی وضعیت این کتاب در پایه‌های یازدهم و دوازدهم

این کتاب با همین فصل‌بندی و اندکی تغییر در عناوین در پایه‌های یازدهم و دوازدهم نیز در چرخه نظام آموزشی قرار خواهد گرفت.

نام کتاب: تعلیمات دینی، قرآن و اخلاق

کد کتاب: ۱۱۰۲۰۴

دوره تحصیلی: دوم متوسطه

پایه تحصیلی: دهم

رشته تحصیلی: ریاضی، فیزیک، علوم، تجربی و

فنی و حرفه‌ای و کاردانش

میزان ساعت تدریس: ۲ ساعت

۱. مأموریت اصلی کتاب

آموزش مفاهیم دینی

۲. معرفی اجمالی

درس اول: هدف زندگی

درس دوم: سرمایه‌های انسان

درس سوم: پنجره‌ای به روشنایی (دیدگاه معتقدان و منکران معاد)

درس چهارم: آینده روشن (امکان و ضرورت معاد)

درس پنجم: منزلگاه بعد (برزخ)

درس ششم: واقعه بزرگ (قیامت)

درس هفتم: فرجام کار (بهشت و جهنم)

درس هشتم: آهنگ سفر (برنامه‌ریزی برای حرکت در مسیر الهی)

درس نهم: دوستی با حق (آثار دوستی با خداوند)

درس دهم: یاری از نماز و روزه

درس یازدهم: فضیلت آراستگی

درس دوازدهم: زیبایی عفاف

۳. وجه تشابه این کتاب با کتاب‌های پیشین

این کتاب اصلاح‌شده کتاب «دین و زندگی» دوم دبیرستان است. ده درس آن، درس‌های همان کتاب است البته با

برطرف کردن نقاط ضعف آن‌ها و دو درس از این کتاب نو نگاشت می‌باشد (درس اول و درس هشتم). ضمناً به دلیل کاهش ساعات درس دینی به دو ساعت تعداد درس‌ها نیز از ۱۶ درس به دوازده درس کاهش یافته است.

۴. وجه تمایز این کتاب با کتاب‌های پیشین

۱. نقاط ضعف کتاب قبلی با توجه به نظرات همکاران اصلاح شده است.
۲. کاهش تعداد درس‌های این کتاب از ۱۶ درس به دوازده درس که اشاره شد.
۳. تصویرگری بهتری بر روی این کتاب انجام گرفته است.

۵. یادآوری

این کتاب به همراه نرم‌افزاری به نام پر فراز آسمان (شامل متن، کلیپ، فیلم، عکس‌های مرتبط با دروس و نیز شیوه تدریس تصویری کتاب) و کتاب راهنمای معلم در چرخه نظام آموزشی قرار می‌گیرد. انتظار می‌رود همکاران حتماً از این دو مجموعه آموزشی در کنار کتاب بهره‌مند شوند.

۶. چگونگی وضعیت این کتاب در پایه‌های یازدهم

و دوازدهم

در پایه یازدهم، کتاب دین و زندگی سوم دبیرستان اصلاح شده و به عنوان کتاب پایه یازدهم تدوین خواهد شد. برای پایه دوازدهم نیز کتاب پیش‌دانشگاهی با اصلاحات لازم تهیه و تدوین می‌گردد.

نام کتاب: فیزیک ۱

کد کتاب: ۱۱۰۲۰۹

دوره تحصیلی: دوم متوسطه

پایه تحصیلی: دهم

رشته تحصیلی: ریاضی - فیزیک و علوم تجربی

میزان ساعت تدریس: ۴ ساعت برای رشته ریاضی.

۳ ساعت برای رشته تجربی

۱. مأموریت اصلی کتاب

آموزش فیزیک به دانش‌آموزان رشته‌های ریاضی فیزیک و علوم تجربی در پایه دهم. بدین منظور در این کتاب به دانش روز و مورد نیاز دانش‌آموزان، مهارت‌های ضروری و نگرش‌هایی که باید دانش‌آموزان به دست آورند تا به شایستگی‌های مورد نظر برسند، توجه شده است.

۲. معرفی اجمالی

کتاب در ۵ فصل برای رشته ریاضی فیزیک و ۴ فصل برای رشته علوم تجربی تألیف شده است. موضوع فصل اول

فیزیک و اندازه‌گیری، موضوع فصل دوم ویژگی‌های مواد، فشار، اصل ارشمیدس و اصل برنولی، موضوع فصل سوم کار و انرژی، توان، بازده پایداری انرژی و... موضوع فصل چهارم مفاهیم دما و گرما، اثر دما بر برخی ویژگی‌های مواد و روش‌های انتقال گرما و قانون گازها و بالاخره موضوع فصل پنجم ترمودینامیک است.

۳. وجه تشابه این کتاب با کتاب‌های پیشین

تشابه این کتاب با کتاب‌های گذشته در این است که متن به گونه‌ای ارائه شده که معلمان به کمک آن بتوانند به روش فعال، که دانش‌آموز هم در آن نقش جدی دارد، آموزش را دنبال کنند. آزمایش‌ها و فعالیت‌های زیادی نیز، همانند کتاب قبلی، در این کتاب آمده است.

۴. وجه تمایز این کتاب با کتاب‌های پیشین

- به تغییراتی که در دانش فیزیک صورت گرفته توجه شده است؛

- به کاربردهای روز فیزیک بیشتر توجه شده است؛

- موضوعات فیزیک به صورت یکپارچه و نزدیک به هم در نظر گرفته شده است؛

- موضوعات کتاب براساس ایده‌های کلیدی، مفاهیم و مهارت‌های اساسی دوره انتخاب شده است.

- در تولید محتوا به استاندارد محتوا و عملکرد توجه شده است.

۵. یادآوری

مهارت اساسی که در این کتاب بر آن تأکید می‌شود به کارگیری روش علمی است که خود دارای خرده مهارت‌هایی چون اندازه‌گیری، محاسبه، آزمایش، مدل‌سازی، کنترل متغیر، تحلیل، نتیجه‌گیری، مشاهده و مقایسه است. مفاهیم اساسی نیز که در این کتاب ارائه شده عبارت‌اند از: تغییر و اندازه‌گیری، واحد سازنده، نیروهای بین مولکولی، برهم کنش، ماده و انرژی، پایداری، تغییر و اندازه‌گیری.

۶. چگونگی وضعیت این کتاب در پایه‌های یازدهم

و دوازدهم

کتاب‌های فیزیک یازدهم و دوازدهم نیز بر اساس ایده‌های کلیدی و مفاهیم اساسی دوره دوم متوسطه طراحی و تألیف خواهد شد. و موضوعات آن‌ها نیز مشخص شده است. در آن کتاب‌ها نیز تلاش خواهد شد متن به همراه آزمایش‌ها و فعالیت‌های مدنظر گرفته شده به گونه‌ای تألیف شوند که معلم بتواند آموزش فیزیک را به روش فعال دنبال کند و دانش‌آموزان را به اهداف دانشی، مهارتی، نگرشی و شایستگی‌های موردنظر برساند. ایده‌های کلیدی در درس

فیزیک عبارت‌اند از: ساختار و عملکرد، روابط و الگوها، پایداری، تغییر و اندازه‌گیری.

نام کتاب: جامعه‌شناسی ۱

کد کتاب: ۱۱۰۲۲۰

دوره تحصیلی: دوم متوسطه

پایه تحصیلی: دهم

رشته تحصیلی: ادبیات و علوم انسانی

میزان ساعت تدریس: ۲ ساعت

۱. مأموریت اصلی کتاب

اهداف این کتاب در سه قلمرو دانشی، نگرشی و مهارتی تبیین شده است، یعنی سعی شده علاوه بر آموزش مفاهیم علوم اجتماعی، زمینه‌های علمی و انگیزه‌های درونی، جنبه‌های عاطفی و مهارتی نیز مورد توجه و تأکید قرار گیرد. بر این اساس در تألیف کتاب نیز اهداف کلی زیر مورد توجه قرار گرفته است: آشنایی دانش‌آموز با مفاهیم، بینش‌ها و مسائل اجتماعی، آرمان‌های اجتماعی اسلام؛ حکومت اسلامی، تعمیق روحیه اصلاحی، مواجهه متعهدانه با مسائل اجتماعی و تعمیق اخلاق اجتماعی-اسلامی، تقویت و تعمیق هویت اسلامی-ایرانی، تقویت مهارت‌های فکری و ارتباطی مانند تفسیر، مقایسه، طبقه‌بندی، گفت‌وگو کردن، نظریه‌سازی، مسئله‌یابی، ارزیابی و داوری، نگاه به پدیده‌ها از منظر گوناگون، کاوشگری و مصداق‌یابی.

۲. معرفی اجمالی

در تألیف کتاب ایده‌های کلیدی و مفاهیم اساسی برنامه درسی در نظر گرفته شده است. عناوین واحدهای یادگیری در این کتاب عبارت‌اند از: ۱. جهان اجتماعی ۲. فرهنگ ۳. سیاست

۳. وجه تشابه این کتاب با کتاب‌های پیشین

رویکرد و اصول حاکم بر کتاب، چارچوب مشترک دروس و اجزای تشکیل‌دهنده محتوای کتاب عمدتاً مطابق با کتاب قبلی است و همچون آن دارای عنوان اصلی، عناوین فرعی، پرسش ورودی، فعالیت، محتوای اصلی، صفحه تحکیم یادگیری و تصاویر است.

۴. وجه تمایز این کتاب با کتاب‌های پیشین

این کتاب از نظر موضوعی با کتاب قبلی متفاوت است. کتاب قبلی درباره علوم اجتماعی بود و کتاب فعلی درباره زندگی اجتماعی در سطح روابط فرد و جامعه است؛ لذا تلاش شده است آشنایی دانش‌آموز با علوم انسانی و اخلاقی به سال‌های بعد و آموزش عالی منتقل شود. به

لحاظ روشی نیز به چارچوب کلی دروس مواردی همچون طراحی موقعیت، متن‌های دانش‌آموزی و معلمی و بیشتر بداییم اضافه و سعی شده است تا دانش‌آموزان تعامل فعال‌تری با مطالب کتاب داشته باشند و از انتقال یک طرفه مطالب خودداری شود.

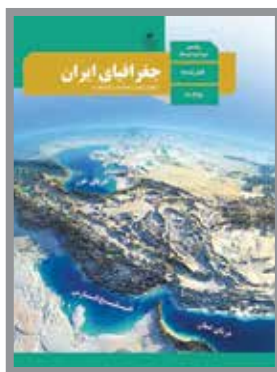
۵. یادآوری

۱. به دبیران توصیه می‌شود در استفاده مطلوب دانش‌آموز از کتاب توجه داشته باشند و با روش‌های هدفمند و فعال یاددهی-یادگیری اهداف آموزشی کتاب را منتقل سازند. انتظار می‌رود مطلب کتاب بهانه آزمون‌های حافظه مدار قرار نگیرد و دانش‌آموزان در مطالب به قدر لزوم تأمل نمایند. مواجهه خلاق با علوم اجتماعی داشته باشند و به ضرورت بومی‌سازی این علوم واقف گردند.

۲. به دانش‌آموزان نیز توصیه می‌شود بدانند استفاده مطلوب از این کتاب مستلزم حضور فعال و پرشور آن‌ها در کلاس درس و بهره برداری از دانسته‌ها و تجربه‌های ارزشمند دبیران می‌باشد. باید خوب بشنوند. خوب بپرسند. خوب بگویند و خوب بنویسند. چرا که این مهارت‌ها در علوم انسانی بسیار تأثیرگذارند. توجه به مثلث ارتقای یادگیری کلاس معکوس، استفاده از رسانه‌های بی‌شمار و تأکید بر یادگیری مؤثر از نکات برجسته این کتاب است.

۶. وضعیت این کتاب در پایه‌های یازدهم و دوازدهم

مفاهیم اساسی و کلیدی مباحث جامعه جهانی در کتاب پایه یازدهم و هم‌مفاهیم درباره علوم اجتماعی در کتاب پایه دوازدهم مدنظر برنامه‌ریزان و مؤلفان قرار دارد و بر این اساس کتاب‌ها تألیف خواهند شد.

نام کتاب: جغرافیا

کد کتاب: ۱۱۰۲۱۸

نام کتاب: ریاضی

کد کتاب: ۱۱۰۲۱۱

دوره تحصیلی: دوم متوسطه

پایه تحصیلی: دهم

رشته تحصیلی: ریاضی - فیزیک و علوم تجربی

میزان ساعت تدریس: ۴ ساعت

۱. مأموریت اصلی کتاب

ایجاد فرصت‌های یادگیری مناسب با تکیه بر انجام فعالیت‌های ریاضی توسط دانش‌آموز

۲. معرفی اجمالی

کتاب شامل ۷ فصل با عناوین زیر می‌باشد: ۱. مجموعه، الگو و دنباله ۲. توان‌های گویا و عبارت‌های جبری ۳. معادله و نامعادله ۴. مثلثات ۵. تابع ۶. ترکیبیات ۷. آمار و احتمال

۳. وجه تشابه این کتاب با کتاب‌های پیشین

از نظر محتوایی این کتاب، ادامه کتاب‌های پایه نهم و هشتم است و از نظر رویکرد و شیوه، بر انجام دادن ریاضیات (فعالیت‌های ریاضی) توسط دانش‌آموز تکیه دارد تا دانش‌آموز خود به ساخت مفهوم بپردازد.

۴. وجه تمایز این کتاب با کتاب‌های پیشین

در دوره‌های قبل درس‌ها به شکل مستقیم و گزاره‌ای و بیان حقایق و رویه‌ها مطرح می‌شد. اما روند تألیف و استفاده از خرد جمعی و پژوهش‌های موجود، تألیف این کتاب را از کتاب‌های پیشین متمایز کرده است. توجه به سطوح درک دانش‌آموزان و توانایی آنان نیز وجه تمایز دیگر کتاب است.

۵. یادآوری

- به معلمان عزیز تأکید می‌شود:

از معرفی کتاب‌های اضافی به دانش‌آموزان و تحمیل آن به این کتاب پرهیز کنند.

دوره تحصیلی: دوم متوسطه

پایه تحصیلی: دهم

رشته تحصیلی: کلیه رشته‌ها

میزان ساعت تدریس: ۲ ساعت

۱. مأموریت اصلی کتاب

آشنایی دانش‌آموزان با ویژگی‌های جغرافیایی ایران با تأکید بر روابط متقابل انسان و طبیعت، حفظ محیط زیست و توانمندی‌های محیطی ایران با تکیه بر توسعه پایدار.

۲. معرفی اجمالی

کتاب از سه فصل با عناوین زیر تشکیل شده است:

فصل اول: چرا جغرافیا می‌خوانیم، شامل یک درس.

فصل دوم: ویژگی‌های جغرافیای طبیعی ایران، شامل چهار درس.

فصل سوم: ویژگی‌های جغرافیای انسانی ایران، شامل چهار درس.

۳. وجه تشابه این کتاب با کتاب‌های پیشین

مفاهیم مشترک در مورد جغرافیای ایران

۴. وجه تمایز این کتاب با کتاب‌های پیشین

حجم کمتر، آشنایی با فلسفه جغرافیا، تأکید بر جغرافیای ایران، کشف روابط علی و معلولی پدیده‌ها توسط دانش‌آموزان و ارائه راهکارهایی توسط دانش‌آموزان.

۵. یادآوری

۱. برای درک بهتر مفاهیم فعالیت‌های پیشنهادی اجرا شود. شیوه آموزش به صورت فعال باشد و دانش‌آموزان در فرایند آموزش مشارکت فعالانه‌ای داشته باشند.

۲. با توجه به ضمیمه بودن کتاب استان‌شناسی به این کتاب، تمامی فعالیت‌ها در ارتباط با این کتاب در کلاس‌ها اجرایی شود تا مفاهیم و مصداق‌های آن در استان و محل زندگی دانش‌آموزان بهتر درک شود.

۶. وضعیت این کتاب در پایه‌های یازدهم و دوازدهم

این کتاب در سال تحصیلی ۹۵-۹۶ در کلیه رشته‌ها تدریس می‌شود. برای پایه‌های یازدهم و دوازدهم رشته ادبیات و علوم انسانی در سال‌های آینده جغرافیای تخصصی علوم انسانی تألیف می‌گردد.

- شیوه‌های ارزشیابی خود را اصلاح کنند.
- به اهداف کتاب توجه کنند.

۶. وضعیت این کتاب در پایه‌های یازدهم و دوازدهم

این کتاب در پایه یازدهم با عنوان حسابان ۱، شامل مفاهیمی چون تابع، لگاریتم، ماتریس، حد و پیوستگی و در پایه دوازدهم در کتاب حسابان ۲ شامل مفاهیم تابع، مشتق، کاربردهای مشتق ادامه کتاب دهم در اختیار دانش‌آموزان قرار خواهد گرفت.

نام کتاب: تفکر و سواد رسانه‌ای

کد کتاب: ۱۱۰۲۲۵

دوره تحصیلی: دوم متوسطه

پایه تحصیلی: دهم یا یازدهم

رشته تحصیلی: کلیه رشته‌ها

میزان ساعت تدریس: ۲ ساعت

۱. مأموریت اصلی کتاب

مأموریت اصلی این کتاب پرورش شایستگی‌های زیر در دانش‌آموزان است.

● مدیریت بهره‌مندی از رسانه‌ها؛

● توانایی نقد و بررسی هوشمندانه پیام در ارتباطات انسانی و جمعی؛

● توانایی تولید مؤثر پیام به وسیله رسانه‌های در دسترس دانش‌آموز.

۲. معرفی اجمالی

توانمندی‌هایی که در یک برنامه بلندمدت آموزش سواد رسانه‌ای پیگیری می‌شوند عبارت‌اند از:

● تجزیه و تحلیل انتقادی در بهره‌مندی و تولید پیام‌های رسانه‌ای؛

● شناخت فرستنده (منبع) و زمینه‌های شکل‌گیری پیام رسانه‌ها، به همراه شناخت علایق و جهت‌گیری سیاسی، اجتماعی، تجاری و فرهنگی فرستنده؛

● تفسیر پیام‌ها و ارزش‌هایی که از جانب رسانه‌ها ارائه می‌شود؛

● شناخت و انتخاب رسانه‌های مناسب برای برقراری ارتباط و دستیابی به مخاطبان مورد نظر؛

● دسترسی به رسانه‌ها برای بهره‌مندی و تولید پیام؛

به دلیل محدودیت زمان (۲ ساعت در هفته) در کتاب و سایر اجزای بسته آموزشی تفکر و سواد رسانه‌ای پایه دهم، دو ایده کلیدی پیگیری می‌شود.

● بهره‌مندی بهینه از رسانه‌ها/رژیم مصرف رسانه‌ای

● سوالات پنج‌گانه سواد رسانه‌ای

ضمناً در این کتاب:

● در بخش سخنی با دانش‌آموز، دانش‌آموزان با تولد سواد رسانه‌ای و مفهوم سواد در گذر تاریخ و نکات راهنما در مطالعه کتاب آشنا می‌شوند.

● در فصل اول رسانه، پیام و آینده رسانه، پیام آشکار و پنهان و پنج سؤال اساسی در سواد رسانه‌ای معرفی می‌شود.

● در فصل دوم تا ششم، دانش‌آموزان از طریق نقد و بررسی رسانه‌های گوناگون، کاربرد سؤالات اساسی و سؤالات راهنمای هر یک را تمرین می‌کنند و بدین طریق با تسهیل‌گری دبیر این درس، سواد رسانه‌ای خود را ارتقا می‌دهند. سؤالات اساسی مورد نظر عبارت‌اند از:

□ از چه روش‌ها و فنونی برای جلب توجه من استفاده شده است؟

□ چه کسی این پیام را تولید کرده است؟

□ چرا این پیام فرستاده شده است؟

□ چطور افراد مختلف این پیام را متفاوت درک می‌کنند؟

□ چه سبک زندگی، ارزش‌ها و نظراتی در این پیام ارائه یا از آن حذف شده است؟

- در فصل ششم، دانش‌آموزان با پایش میزان بهره‌مندی خود از رسانه‌ها و آشنایی با اخلاق رسانه‌ای و معیارهای آن، برای رژیم مصرف رسانه‌ای یا بهره‌مندی مشروط و محدود از رسانه‌ها، تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی می‌کنند.

۳. وجه تشابه این کتاب با کتاب‌های پیشین

این کتاب برای اولین بار در نظام آموزشی ایران تولید و اجرا می‌شود.

۴. وجه تمایز این کتاب با کتاب‌های پیشین

کتاب جدید تألیف است.

۵. یادآوری

۱. انتخاب محتوا و سازماندهی آن و شیوه ارائه درس‌های کتاب مسئله محور است.

۲. این درس به صورت جزئی از یک بسته آموزشی وارد فرایند اجرا خواهد شد و تنها از یک کتاب تشکیل نشده است. اجزای بسته آموزشی به خصوص کتاب معلم (راهنمای تدریس)، ویدئو کلیپ‌ها، تصاویر، پوسترها و اجزای ضروری برای اجرای این برنامه درسی هستند.

۳. با توجه به پیشرفت روزافزون فناوری و تأثیرپذیری رسانه‌ها از آن محتوای این کتاب هر سال به روز رسانی خواهد شد. البته آنچه اهمیت دارد شایستگی‌های اساسی

محور) مسئله محوری و روزآمد بودن از ویژگی‌های این کتاب است.

۲. معرفی اجمالی

کتاب شامل ۱۲ درس به شرح جدول زیر است.

فصل اول: معارف دفاعی

شماره درس:

درس ۱: امنیت و تهدید

ارتقای امنیت، صلح و امنیت پایدار، تهدیدشناسی،

دشمن‌شناسی، فتنه و نفوذ، حفاظت اطلاعات

درس ۲: اقتدار دفاعی

فرماندهی کل قوا، هویت انقلابی، امیدواری، خودباوری ملی

و دینی، قدرت دفاعی

درس ۳: انقلاب اسلامی و بسیج

فلسفه و تداوم انقلاب اسلامی، نهضت حسینی، تفکر

بسیجی، استکبار ستیزی

درس ۴: علوم و معارف دفاع مقدس

مراحل دفاع مقدس، مدیریت تاب‌آوری و مقاومت در شرایط

سخت، دفاع از سرزمین، ایثار و شهادت

درس ۵: حماسه‌های ماندگار

شهدای نوجوان و الگوساز، فرهنگ جبهه، روحیه سلحشوری،

راهیان نور

درس ۶: درس آزاد (۱) امنیت در محل زندگی من، اسوه‌های

بومی و محلی دوران انقلاب اسلامی و دفاع مقدس، بسیج

محله

فصل دوم: مهارت‌های دفاع هوشمندانه

درس ۷: مقابله با جنگ نرم

جنگ نرم، دفاع نرم، بصیرت، جنگ روانی، رسانه‌ها،

شبکه‌های اجتماعی، بازی‌های رایانه‌ای

درس ۸: پدافند غیرعامل

اصول و اقدامات پدافند غیرعامل، اولویت‌های پدافند،

مدیریت بحران، ایمن‌سازی و مستحکم‌سازی

درس ۹: من یک رزم آورم

فنون دفاع و رزم، اسلحه‌شناسی و مهارت تیراندازی،

جهت‌یابی، جنگ و دفاع شهری، مین و کمین

درس ۱۰: ایمنی و پیشگیری

مخاطرات طبیعی و غیرطبیعی، سلامت و بهداشت، حوادث

بومی و منطقه‌ای

درس ۱۱: درس آزاد (۲)

نیازها و اقدامات پدافند محلی، مخاطرات محلی و بومی،

دانش‌آموزان است نه مفاهیمی که هر روز دستخوش تغییرند.

۴. به منظور پاسخگویی به نیازهای محلی و تغییرات پیش‌بینی نشده، چهار هفته در سال برای طراحی فعالیت‌های اختیاری (غیر تجویزی) در نظر گرفته شده است.

۵. در انتخاب محتوا، با محوریت رسانه‌ها، مثال‌ها از ارتباطات انسانی و رسانه‌ای انتخاب شده است. تا دانش‌آموزان یادگیری خود را به روابط انسانی نیز تعمیم دهند.

۶. انتظارات عملکردی به طور نسبی در حد تحقق در طول ۵۶ ساعت پیگیری می‌شود.

۶. وضعیت این کتاب در پایه‌های یازدهم و دوازدهم

درس تفکر و سواد رسانه‌ای درسی انتخابی است که با توجه به شرایط و امکانات مدرسه در پایه دهم یا یازدهم قابل ارائه است.

نام کتاب: آمادگی دفاعی

کد کتاب: ۱۱۰۲۱۵

دوره تحصیلی: دوم متوسطه

پایه تحصیلی: دهم

رشته تحصیلی: کلیه رشته‌ها

میزان ساعت تدریس: ۳ ساعت

۱. مأموریت اصلی کتاب

این کتاب، در ادامه کتاب پایه نهم و در تحقق بخشیدن به بصیرت دفاعی و افزایش مهارت‌های دفاعی دانش‌آموزان تألیف شده است. قرار گرفتن دانش‌آموزان در موقعیت تولید علم، تألیف محتوای محلی و منطقه‌ای توسط معلمان و دانش‌آموزان، محوریت روش‌های مؤثر و مشارکتی (فعالیت

فنون رزمی متناسب با جغرافیای منطقه، آشنایی با یک سرباز

درس ۱۲: امداد و نجات

مهارت‌های کمک‌های اولیه، اطفاء حریق

۳. وجه تشابه این کتاب با کتاب‌های پیشین

این کتاب، به لحاظ انسجام و پیوستگی، مهارت‌ها، مفاهیم اساسی و کلی با کتاب‌های پیشین مشابه است لذا عناوین دروس مانند امنیت، بسیج، دفاع مقدس، انقلاب اسلامی، جنگ نرم، پدافند غیرعامل، اقتدار دفاعی و امداد نجات با کتاب قبلی تقریباً یکسان است.

۴. وجه تمایز این کتاب با کتاب‌های پیشین

۱. این کتاب دارای آموزه‌ها و روش‌های پژوهشی، موقعیت محور و مبتنی بر شبکه مفهومی است.
۲. به روز است و براساس تهدیدات، الزامات و بایستگی‌های دفاعی جنگ نرم و سخت تألیف شده است.
۳. تولید محتوای بومی و منطقه‌ای دارد.
۴. به شهدای نوجوان الگوساز در سطوح ملی و منطقه‌ای بیشتر از قبل پرداخته است.
۵. مکمل آموزه‌ها و مهارت‌های دفاعی قبلی دانش‌آموزان است.
۶. برنامه‌های علمی آن شامل میدان تیر و اردوهای راهیان نور هماهنگ است.

۷. به سایر آموزه‌ها و کلیدواژه‌های با اهمیت به‌عنوان مفاهیم اصلی و خرده مفاهیم توجه شده است، مانند دشمن‌شناسی، فتنه و نفوذ، امید، استکبارستیزی، مدیریت تاب‌آوری و مقاومت در شرایط سخت، روحیهٔ سلحشوری، بسیج محله، امنیت منطقه‌ای، شبکه‌های اجتماعی، بازی‌های رایانه‌ای، مدیریت بحران، حوادث و امداد بومی و منطقه‌ای، پدافند محلی، آشنایی با خدمت مقدس سربازی و ...

۵. یادآوری

۱. در این کتاب، تا حد بسیار زیاد، از آوردن متون حافظه محور و طولانی خودداری و برعکس به زمینه‌های فعالیت محور، مبتنی بر استفاده از اجزای مختلف بستهٔ آموزشی اعم از لوح فشرده، کتاب معلم، نقشه و ماکت و دستگاه شبیه‌ساز (سمیلاتور) آموزش تیراندازی توجه شده است. ضمن اینکه در کنار کتاب سه روز آموزش عملی شامل اطفای حریق، امداد و نجات، پدافند غیرعامل، اسلحه‌شناسی و میدان تیر پیش‌بینی شده که برابر قانون با مشارکت آموزش و پرورش و سازمان بسیج دانش‌آموزی برگزار می‌گردد.

۶. وضعیت این کتاب در پایه‌های یازدهم و دوازدهم

در پایه‌های یازدهم و دوازدهم آمادگی دفاعی پیش‌بینی نشده است اما بنا به ضرورت، مفاهیم آن به‌صورت درهم تنیده با دیگر مفاهیم، در سایر درس‌ها، مثلاً در ادبیات فارسی، لحاظ خواهد شد.

نام کتاب: کتاب معلم تربیت بدنی ۱

کد کتاب: ۱۱۰۲۲۶

دورهٔ تحصیلی: دوم متوسطه

پایهٔ تحصیلی: ۱۱-۱۲

رشتهٔ تحصیلی: کلیهٔ رشته‌ها

میزان ساعت تدریس: ۲ ساعت

۱. مأموریت اصلی کتاب

این کتاب در پی آن است تا با دادن رهنمودهای لازم به معلمان ورزش و تربیت‌بدنی، آنان را در تعلیم و تربیت دانش‌آموزانی واجد شایستگی‌های زیر یاری کند:

- دارای سواد جسمانی باشند و با ارزش‌گذاری به فعالیت جسمانی و پیروی از سبک زندگی فعال، سطح ارتقا یافتهٔ آمادگی جسمانی خود را نشان دهند.

- دارای سواد حرکتی باشند و با به کارگیری مفاهیم و مهارت‌های ورزشی، توانایی خود را در اجرای انواع فعالیت‌های جسمانی و ورزشی مورد علاقه در موقعیت‌های مختلف نشان دهند.

- دارای رشد عاطفی و اجتماعی باشند و هنگام مشارکت در فعالیت جسمانی و ورزش رفتارهای مطلوب فردی و اجتماعی از خود نشان دهند.

۲. معرفی اجمالی

این کتاب در بخش اول به معرفی برنامه درس تربیت‌بدنی در دورهٔ دوم متوسطه می‌پردازد و در بخش دوم محتواهای آموزشی لازم را، به همراه رهنمودها و فعالیت‌های آموزشی ارائه می‌کند.

۳. وجه تشابه این کتاب با کتاب‌های پیشین

این کتاب برای اولین بار تألیف و چاپ می‌شود.

۴. وجه تمایز این کتاب با کتاب‌های پیشین

کتاب برای نخستین بار تألیف شده است.

۵. یادآوری

چون کتاب درسی ویژه‌ای برای دانش‌آموزان این پایه، در

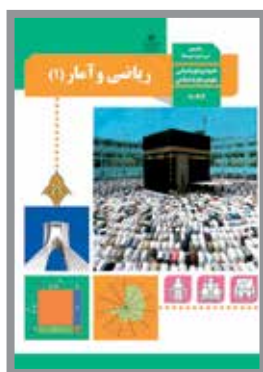
این کتاب جدید چون در چارچوب اسناد تحولی و بر پایه ایده‌های کلیدی و شایستگی‌های حوزه تربیت و یادگیری علوم انسانی و مطالعات اجتماعی طراحی و تدوین شده از حیث اهداف، محتوا، ساماندهی محتوا و طراحی آموزشی با کتاب سابق به کلی متفاوت است.

۵. یادآوری

۱. درس‌های این کتاب در چارچوب طراحی آموزشی برآمده از اسناد تحولی، تألیف شده است.
۲. در بیشتر دروس به کلاس وارونه توجه شده است.
۳. به رسانه‌های پرشمار، مخصوصاً تصاویر و فیلم کوتاه مستند، توجه شده است.

۶. وضعیت این کتاب در پایه‌های یازدهم و دوازدهم

برای پایه‌های یازدهم و دوازدهم، یعنی تاریخ ۲ و تاریخ ۳، نیز کتاب‌ها با همین رویکرد تألیف خواهد شد؛ با این توضیح که در کتاب تاریخ ۲ از صدر اسلام تا پایان دوره صفویه و در کتاب تاریخ ۳ تاریخ معاصر محتوای کتاب‌ها را تشکیل خواهد داد.

نام کتاب: ریاضی ۱ و آمار

کد کتاب: ۱۱۰۲۱۲

دوره تحصیلی: دوم متوسطه

پایه تحصیلی: دهم

رشته تحصیلی: ادبیات و علوم انسانی

میزان ساعت تدریس: ۳ ساعت

۱. مأموریت اصلی کتاب

ایجاد فرصت‌های مناسب برای یادگیری همه دانش‌آموزان در آموزش ریاضی و آمار مأموریت اصلی این کتاب است.

برنامه درسی تربیت‌بدنی تألیف نشده، در این کتاب علاوه بر معرفی برنامه و دادن رهنمودهای لازم به معلم، تلاش شده است محتوای آموزشی مرتبط با دانش‌آموز و نحوه آموزش آن نیز ارائه گردد.

۶. وضعیت این کتاب در پایه‌های یازدهم و دوازدهم

همین کتاب با مشخص شدن بودجه‌بندی هر پایه در ابتدای هر فصل برای پایه‌های دهم و یازدهم و دوازدهم تألیف می‌شود.

نام کتاب: تاریخ ۱

کد کتاب: ۱۱۰۲۱۹

دوره تحصیلی: دوم متوسطه

پایه تحصیلی: دهم

رشته تحصیلی: ادبیات و علوم انسانی

میزان ساعت تدریس: ۳ ساعت

۱. مأموریت اصلی کتاب

این کتاب بایستی موقعیت‌هایی را فراهم آورد که دانش‌آموزان بتوانند با بررسی و مطالعه شواهد و مدارک مربوط به رویدادها و تحولات مهم تاریخ، وضعیت تمدن‌ها و جوامع بشری، به خصوص تمدن و جامعه ایرانی در عصر باستان را مورد تحلیل قرار دهند پیامدهای آن را بررسی کنند.

۲. معرفی اجمالی

کتاب از سه فصل تشکیل شده است:

فصل اول با عنوان تاریخ‌شناسی. شامل سه درس، ماهیت، چیستی و کارکرد دانش تاریخ و روش‌های تحصیل معرفت تاریخی را مورد بررسی و کاوش قرار می‌دهد.

فصل دوم با عنوان سپیده‌دم تمدن‌های جهان، شامل سه درس، دستاوردهای تمدن‌های باستانی بین‌النهرین، مصر، هند، چین، یونان و روم را مورد بررسی قرار می‌دهد.

فصل سوم با عنوان هویت و میراث ما، شامل ۱۰ درس، تاریخ و فرهنگ و تمدن ایران در عصر باستان را مورد بررسی قرار می‌دهد.

۳. وجه تشابه این کتاب با کتاب‌های پیشین

در بحث عصر باستان با کتاب تاریخ ایران و جهان ۱ سابق مشابه است.

۴. وجه تمایز این کتاب با کتاب‌های پیشین

۲. معرفی اجمالی

این کتاب از شش فصل (سه فصل آمار و سه فصل ریاضی) تشکیل شده است. سه فصل اول آن (ریاضی) ادامه ریاضی نهم است و سه فصل بعدی (آمار) کاربردی است و متناسب با رشته انسانی طراحی و تألیف شده است.

۳. وجه تشابه این کتاب با کتاب‌های پیشین

وجه تشابه این کتاب با کتاب‌های ریاضی نهم و هشتم در رویکرد و نیز فعالیت محور بودن آن است، به طوری که دانش‌آموزان در اکثر موارد در ساختن و آموزش مفهوم مشارکت داده شده‌اند.

۴. وجه تمایز این کتاب با کتاب‌های پیشین

وجه تمایز کتاب با کتاب‌های پیشین استفاده بیشتر از مثال‌های حل شده و متن است. هم‌چنین در تألیف این کتاب کاربردی کردن مطالب و استفاده از کاربردهای ریاضی و آمار در علوم دیگر مدنظر قرار گرفته است.

۵. یادآوری

دبیران محترم که داوطلب تدریس این کتاب هستند باید در زمینه آمار آموزش‌های لازم را دیده باشند و علاوه بر تسلط نسبی بر این علم، موضوعات ریاضی پایه را نیز به خوبی بدانند.

۶. وضعیت این کتاب در پایه‌های یازدهم و دوازدهم

در پایه یازدهم نیز کتابی با همین نام خواهیم داشت که از دو بخش ریاضی و آمار تشکیل می‌شود؛ اما در سال دوازدهم کتاب فقط به مباحث ریاضی اختصاص دارد.

نام کتاب: شیمی ۱

کد کتاب: ۱۱۰۲۱۰

دوره تحصیلی: دوم متوسطه

پایه تحصیلی: دهم

رشته تحصیلی: ریاضی فیزیک و علوم تجربی

میزان ساعت تدریس: ۳

۱. مأموریت اصلی کتاب

کتاب‌های شیمی مدارس با توجه به این واقعیت که «انسان از آغاز خلقت خود تا امروز نیاز به خوراک، پوشاک، امنیت، بهداشت و ... داشته و در این میان با مشکلاتی مواجه شده است و نقش علم شیمی در حل این مسائل» طراحی و تألیف می‌شود. بر این اساس رسالت اصلی این کتاب آموزش و تربیت شهروندانی است که سواد علمی دارند یعنی از دانش و علم شیمی در فهم و حل مسائل زندگی خود به درستی بهره می‌برند؛ افرادی که:

□ اهل فکر کردن هستند؛

□ مسئولیت پذیرند؛

□ از دانش خوب برخوردارند؛

□ مهارت برقراری ارتباط بالایی دارند؛

□ نسبت به خالق، خلق، مخلوق و خلقت روحیه مراقبت و محافظت دارند؛

□ روحیه پرسشگری دارند.

۲. معرفی اجمالی

کتاب دارای ۳ فصل با عنوان‌های زیر است:

□ از آغاز هستی چه می‌دانیم؟

□ درگاه ورود به سیاره آبی؟

□ در بیکران آب:

در هر فصل بخش‌هایی با عنوان‌های «با هم بیندیشیم»، «پیوند با صنعت» و ... به منظور برقراری ارتباط میان دانش و مسائل اجتماعی، فناوری و زیست‌محیطی با تکیه بر مسائل بومی و منطقه‌ای طراحی و تألیف شده است. زمان تدریس این کتاب در برنامه ۳ ساعت در نظر گرفته شده است.

۳. وجه تشابه این کتاب با کتاب‌های پیشین

سرفصل‌های این کتاب با کتاب‌های قبلی تفاوت ندارد اما زیر عنوان‌ها با کتاب‌های قبلی متفاوت است و سازماندهی محتوا تغییر کرده است، تعداد زیر عنوان‌ها کاهش یافته است. از نگاه آموزشی، رویکرد آموزش فعال حفظ شده است.

۴. وجه تمایز این کتاب با کتاب‌های پیشین

این کتاب براساس برنامه ۱ تا ۱۲ طراحی، تدوین و تألیف شده است. در این فرایند، از تجميع مفاهیم در یک کتاب پرهیز شده است. برای نمونه، مفاهیم استوکیومتری در

- آماده‌سازی دانش‌آموزان برای زندگی فعال و خلاق؛
- آموزش مفاهیم زیست‌شناسی در ارتباط با نیازهای فردی و حرفه‌ای؛
- تربیت علمی و منطقی دانش‌آموزان.

۲. معرفی اجمالی

این کتاب به تشریح و تبیین پاره‌ای از مفاهیم اساسی در ارتباط با نیاز به ماده و انرژی، فرایندها و دستگاه‌های تخصص‌یافته در این باره در جانداران می‌پردازد. محور اصلی مباحث در این کتاب انسان است ولی تنوع ساز و کارهای کسب ماده و انرژی در سایر جانداران نیز به اختصار بیان می‌شود. محتوای کتاب در هفت فصل تنظیم شده است. ابتدا به معرفی علم زیست‌شناسی در گذر زمان می‌پردازد. سپس به فیزیولوژی بعضی دستگاه‌ها در بدن انسان از جمله گوارش، تنفس، گردش مواد و دفع اشاره می‌شود، با مبحث سلول و بافت‌های گیاهی ادامه می‌یابد و با تغذیه، جذب و انتقال در گیاهان پایان می‌پذیرد.

۳. وجه تشابه این کتاب با کتاب‌های پیشین

مفاهیم و فرایندهای اساسی در ارتباط با کسب ماده و انرژی در این کتاب با کتاب‌های قبلی یکی است. در ضمن کتاب جدید براساس تجربه‌های گذشته و اصلاح اشکالات قبلی تدوین شده است.

۴. وجه تمایز این کتاب با کتاب‌های پیشین

- محور قرار دادن انسان در آموزش مفاهیم مرتبط با کسب ماده و انرژی؛

- با توجه به اینکه در دوره متوسطه اول به موضوع‌های سلول، بافت، مولکول‌های زیستی و آناتومی دستگاه‌های بدن انسان قبلاً پرداخته شد در این کتاب به آن موضوع‌ها در حد لزوم، به همراه فیزیولوژی دستگاه‌ها، توجه شده است تا از تکرار مطالب قبلی پرهیز شود.

۵. یادآوری

۱. آموزش این کتاب مستلزم به‌کارگیری ظرفیت دانش‌آموزان در امر یادگیری است و معلم در این کتاب باید به نقش هدایت‌گر بودن خود باور داشته باشد.
۲. در این کتاب پس از پرداختن به فیزیولوژی دستگاه‌ها در بدن انسان به تنوع موضوع در جانوران نیز می‌پردازد تا دانش‌آموز با مقایسه آن‌ها، به نظم و یکپارچگی موجود در طبیعت پی ببرد.
۳. با توجه به بازخوردی که از تدریس کتاب‌های گذشته به دست آمده و ابراز نارضایتی دبیران و دانش‌آموزان از کنار هم بودن مطالب گیاهی و جانوری، در این کتاب این

هر سه کتاب وجود دارد ولی متناسب با هر کتاب تألیف و تدریس می‌شود. در سازماندهی محتوا از رویکرد کل به جز استفاده شده است. در پایان فصل مجموعه پرسش‌ها و تمرین‌ها اضافه شده است.

۵. یادآوری

این کتاب دارای چند ویژگی به شرح زیر است:

- زمینه محور است؛
- تا حد امکان بومی‌سازی شده است؛
- رویکرد توسعه پایدار را دنبال می‌کند؛
- فعال است؛
- در آن به رویکرد کاوشگری توجه شده است.

۶. وضعیت این کتاب در پایه‌های یازدهم و دوازدهم

در پایه‌های ۱۱ و ۱۲ نیز کتاب‌های شیمی، برای رشته‌های ریاضی فیزیک و علوم تجربی، تولید می‌شود همه ویژگی‌های ذکر شده فوق در مورد این کتاب‌ها صدق خواهد کرد با این توضیح که ساعات تدریس شیمی پایه ۱۱ سه ساعت و شیمی پایه ۱۲ چهار ساعت خواهد بود.

نام کتاب: زیست‌شناسی ۱

کد کتاب: ۱۱۰۲۱۶

دوره تحصیلی: دوم متوسطه

پایه تحصیلی: دهم

رشته تحصیلی: علوم تجربی

میزان ساعت تدریس: ۳ ساعت

۱. مأموریت اصلی کتاب

- آشنایی دانش‌آموزان با موضوع علم زیست‌شناسی و روش آن؛

مباحث از هم جدا شده تا یادگیری آن‌ها آسان‌تر شود.

۶. وضعیت این کتاب در پایه‌های یازدهم و دوازدهم

برای سال‌های یازدهم و دوازدهم نیز کتاب‌های زیست‌شناسی ۲ و زیست‌شناسی ۳، شامل موضوعات و مفاهیم مرتبط با سامانه‌های زیستی، از سلول تا بوم‌سازگان، تألیف خواهد شد.

نام کتاب: زبان انگلیسی ۱

کد کتاب: ۱۱۰۲۳۰

دوره تحصیلی: دوم متوسطه

پایه تحصیلی: دهم

رشته تحصیلی: کلیه رشته‌ها

میزان ساعت تدریس: ۳ ساعت

۱. مأموریت اصلی کتاب

آموزش چهار مهارت زبانی با رویکرد ارتباطی فعال و خودباورانه در حوزه‌های فردی، اجتماعی، علمی و تحصیلی

۲. معرفی اجمالی

این کتاب اولین کتاب از مجموعه کتاب‌های vision می‌باشد که خود استمرار و ادامه مجموعه کتاب‌های prospect می‌باشد. کتاب‌های ۱-۳ vision که برای تدریس در پایه‌های تحصیلی دهم تا دوازدهم طراحی شده‌اند کماکان با رویکرد ارتباطی فعال و خودباورانه تألیف شده یا می‌شوند. این کتاب دارای چهار فصل کلی است و هر فصل دارای چندین زیر فصل است که در چارچوب مهارت‌های چهارگانه زبانی تألیف شده است. بسته آموزشی زبان پایه دهم دارای کتاب دانش آموز، کتاب کار، کتاب راهنمای معلم، لوح فشردۀ صوتی دانش آموز و همچنین فیلم آموزشی راهنمای معلم (بر فراز آسمان) می‌باشد.

۳. وجه تشابه این کتاب با کتاب‌های پیشین

این کتاب به لحاظ شکلی و محتوایی در امتداد منطقی و علمی کتاب‌های زبان انگلیسی دوره متوسطه اول می‌باشد. همچنین رویکرد آموزشی کتاب، شیوه طراحی مطالب و توجه همزمان به هر چهار مهارت، نحوه طراحی فعالیت‌های کتاب کار و موارد دیگر کاملاً همسو با کتاب‌های پیشین است.

۴. وجه تمایز این کتاب با کتاب‌های پیشین

در این کتاب علاوه بر گسترش دامنه واژگانی دانش آموزان، دو مهارت خواندن و نوشتن به نسبت کتاب‌های قبلی تکامل بیشتری می‌یابند و دانش آموزان با راهبردهای خواندن و نوشتن بیش از پیش آشنا می‌شوند.

۵. یادآوری

۱. تدریس این کتاب مستلزم آشنایی معلم با روح کلی رویکرد ارتباطی فعال و خودباورانه است.
۲. مطالعه دقیق راهنمای معلم این کتاب و مجموعه کتاب‌های vision (پایه‌های هفتم تا نهم) و توجه مجموعه فیلم‌های بر فراز آسمان مورد تأکید است.

۶. وضعیت این کتاب در پایه‌های یازدهم و دوازدهم

با تألیف کتاب‌های ۳، ۲ vision ادامه پیدا خواهد کرد.

نام کتاب: عربی ۱

کد کتاب: ۱۱۰۲۰۷

دوره تحصیلی: دوم متوسطه

پایه تحصیلی: دهم

رشته تحصیلی: ادبیات و علوم انسانی

میزان ساعت تدریس: ۲ ساعت

۱. مأموریت اصلی کتاب

مأموریت این کتاب عبارت است از پرورش مهارت‌های چهارگانه زبانی، شامل شنیدن، خواندن، سخن گفتن و نوشتن به منظور فهم بهتر قرآن، متون دینی و زبان و ادبیات فارسی. این کتاب با توجه به اسناد بالادستی «قانون اساسی»، «برنامه درسی ملی» و «راهنمای برنامه درسی» نوشته شده است و راهنمای برنامه درسی عربی نیز نقشه راه برای تألیف کلیه کتاب‌های درسی عربی است.

۲. معرفی اجمالی

این کتاب هشت درس دارد و در آن علاوه بر ۳۵۹ کلمه جدید، حدود ۸۵۰ واژه عربی کتاب‌های هفتم، هشتم و نهم

نیز تکرار شده است. پس در حقیقت هدف این کتاب، در بخش واژگان، آموزش حدود ۱۲۰۰ واژه پربسامد زبان عربی است. کتاب متن محور است، یعنی همه چیز در خدمت فهم متن‌ها و عبارت‌ها است. وقتی دانش آموز خوب بشنود، خوب بخواند و خوب بفهمد و ترجمه کند؛ در سخن گفتن نیز مهارت خواهد یافت.

دانش آموزان پایه دهم قبلاً با این ساختارها آشنا شده‌اند: انواع فعل (ماضی، مضارع، امر، نهی، نفی، مستقبل، معادل ماضی استمراری) ترکیب اضافی و وصفی برای ترجمه، ترکیب مخلوط مانند «خوکن الصغیر»، اعداد اصلی و ترتیبی؛ یعنی یک تا دوازده و یکم تا دوازدهم. وزن و ریشه کلمات، اسم اشاره، کلمات پرسشی، و ساعت خوانی.

در این کتاب هر چند درس اول مرور - آموخته‌های پیشین است، اما در سایر درس‌ها نیز این مرور انجام شده است. مثلاً در درس دوم عددها آموزش داده می‌شوند که در متوسطه اول نیز عددهای اصلی و ترتیبی تا ۱۲ آموزش داده شده بودند. در این کتاب همچنین عددهای اصلی از یک تا صد و عددهای ترتیبی از یکم تا بیستم آموزش داده خواهد شد. البته، مباحث مطابقت عدد و معدود و ویژگی‌های معدود جزء اهداف آموزشی کتاب نیست. بدیهی است که در کتاب درسی این مطابقت‌ها در متون و عبارات وجود دارد و دانش آموز، با دقت در خودش می‌تواند این ظرافت‌ها را کشف کند، اما آموزش و ارزشیابی آن‌ها مدنظر نیست. دانش آموزان، قبلاً در متوسطه اول، با هر دو فعل مجرد و مزید و صرف فعل‌های ثلاثی مجرد صحیح و سالم آشنا شده‌اند و حال در این کتاب با فعل‌های مزید و حتی فعل‌های مهموز، مضاعف و معتل نیز آشنا می‌شوند. مانند: اَمِنَ، اِبْتَسَمَ، اَتَى، اُجَابَ، أَحَبَّ، احْتَرَقَ، اِسْتَرَى، أَصَابَ، أَعْطَى، تَخَرَّجَ، حَاوَلَ، خَذَرَ، زَادَ و ... درس‌های سوم و چهارم، بدون ذکر اصطلاحات ثلاثی مجرد و مزید، این فعل‌ها باز آموزی شده‌اند. دانش آموز قبلاً با شناسه‌های فعل‌های ثلاثی مجرد آشنا شده است. در حقیقت هدف آموزشی این دو درس این است که با استفاده از آموخته‌های سه سال اول، دانش آموز با فعل‌هایی آشنا شود که فعل «ماضی سوم شخص مفرد» آن‌ها «ثلاثی مزید» یا بیش از سه حرف است. تشخیص ثلاثی مزید از ثلاثی مجرد، ذکر نوع باب، ساخت یا صرف فعل و ترجمه از فارسی به عربی آن از اهداف آموزشی است. دانش آموز فقط باید بتواند فعل و مصدر ثلاثی مزید را درست ترجمه کند و ماضی، مضارع، امر و نهی و مصدر آن‌ها را از هم تشخیص دهد.

از فعل‌های معتل، مهموز و مضاعف، در حالت‌هایی که دچار تغییرات پیچیده می‌شوند، در ارزشیابی سؤال نمی‌شود؛ زیرا قواعد این فعل‌ها در این کتاب لحاظ نشده است. منظور از تغییرات پیچیده مواردی مانند حذف حرف عله، ادغام و فک ادغام، املائی همزه و هر گونه قاعده‌ای است که مربوط به ویژگی‌های متفاوت فعل‌های غیر صحیح و سالم می‌باشد.

در بخش واژه‌نامه (جز دو درس اول و دوم) مضارع و مصدر فعل‌های ماضی ثلاثی مزید مدام تکرار شده است. این تکرار تا انتهای کتاب ادامه دارد تا دانش آموز کم‌کم این فعل‌ها را بشناسد؛ اما مصدر فعل‌هایی مانند دل، سار، رجا، رضی و ... چون قیاسی نیستند نیامده است.

در درس پنجم جمله‌های اسمیه و فعلیه تدریس می‌شود و هدف از آن شناخت اجزای جمله یعنی فعل، فاعل، مفعول به، مبتدا به خبر است؛ اما اعراب گذاری کلمات هدف نیست.

تشکیل (حرکت گذاری کامل) متن یا عبارت از اهداف این کتاب نیست.

در درس ششم اعراب جمله اسمیه و فعلیه و چهار حالت اعراب (رفع، نصب، جر و جزم) آموزش داده شده است. هدف فقط شناخت اجزای جملات است و اعراب گذاری هدف آموزشی نیست.

در درس هفتم فعل مجهول تدریس می‌شود. هدف این است که دانش آموز جمله‌های دارای فعال مجهول را درست معنا کند. تبدیل فعل معلوم به مجهول و برعکس در جمله هدف نیست.

در درس هشتم معانی حروف جرّ آموزش داده می‌شود. دانش آموز باید بتواند حروف جر و جار و مجرور را در جمله تشخیص دهد. اعراب گذاری جرّ در اسم مجرور هدف نیست. در این درس نون وقایه نیز تدریس شده اما مثل همیشه ساخت مدنظر نیست.

۳. وجه تشابه این کتاب با کتاب‌های پیشین

این کتاب، همانند کتاب‌های پیشین، شامل متن آغازین، واژه‌نامه، شرح قواعد و تمرینات است.

۴. وجه تمایز این کتاب با کتاب‌های پیشین

در این کتاب بسیاری از واژگان کتاب‌های قبلی تکرار شده است؛ همچنین در هر درس پاره‌ای از واژه‌های درس‌های قبل تکرار شده‌اند. تمرینات کاربرد واژگان، بیشتر، براساس واژگان کتاب‌های قبلی هستند. بخش مکالمه نیز که در خواست دبیرخانه، گروه‌های آموزشی، معلمان و دانش آموزان

بوده است در صدی از کتاب را به خود اختصاص داده است. بیشتر تصاویر کتاب را عکس تشکیل می‌دهد نه نقاشی، زیرا دانش‌آموزان تصویر واقعی را بیشتر می‌پسندند. کتاب‌های پیشین قاعده محور بود. ولی کتاب‌های کتب جدید در عین حال که قواعد در آن‌ها حذف نشده متن محور می‌باشند.

۵. یادآوری

۱. در گذشته بین آموزش عربی در دبیرستان و دانشگاه تداخل وجود داشت. اما در کتاب‌های جدید بخشی از کار بر عهده دانشگاه گذاشته است، به ویژه که ساعت تدریس عربی در رشته ادبیات و انسانی به نصف تقلیل یافته است. التحلیل الصرفی و الاعراب (تجزیه و ترکیب) از اهداف این کتاب نیست؛ اما دانش‌آموز به‌عنوان نمونه باید تشخیص دهد که «کاتب» و «مکتوب» اسم فاعل و مفعول‌اند؛ یا «استرجع» فعل امر است و معنای «کاتب» و «مکتوب» و «استرجع» را بداند.

۲. نیازی به دادن جزوه مکمل قواعد به دانش‌آموز نیست، زیرا هر چه لازم بوده در کتاب آمده است و یا در سال‌های بعد خواهد آمد.

۳. مکالمه، نمایش، سرود، ترجمه تصویری و داستان‌نویسی کار عملی درس عربی محسوب می‌شود. مدارس می‌توانند وقت اضافه دارند یا دانش‌آموزان خاصی را ثبت نام کرده‌اند می‌توانند به‌عنوان فوق برنامه در چنین زمینه‌هایی دانش‌آموزان را فعال کنند.

۴. جمله‌سازی و اعراب‌گذاری از اهداف کتاب درسی نیست و نباید از آن‌ها سؤال طرح شود.

۵. در سایه درست خواندن، درست فهمیدن و ترجمه درست، مهارت سخن گفتن نیز حاصل خواهد شد. می‌توان در کلاس مکالمه کرد، اما باید توجه داشته باشیم که شمار اندکی از دانش‌آموزان قادرند هنگام سخن گفتن ظرافت‌های دستوری را به خاطر بیاورند و رعایت کنند. زیرا به یادآوردن قواعد هنگام سخن گفتن برای هر زبان‌آموز دشوار است. در سخن گفتن سرعت عمل لازم است با نوشتن قابل مقایسه نیست. باید به این نکته بسیار مهم توجه شود تا در آموزش مهارت سخن گفتن به دانش‌آموز ضربه وارد نشود. نظر به دشواری مکالمه باید در امتحانات، مسابقات و کنکور صرفاً از همان عبارات موجود در کتاب سؤال طرح گردد.

۶. آموزش فعل و ضمیر در سه کتاب عربی متوسطه اول با دستور زبان فارسی مطابقت داده شده و در مورد ضمائر به صورت (من، تو، او، ما، شما، ایشان) است؛ سبک پیشین به این صورت بود: (هو، هما، هم، هی، هما، هن، انت، انتما،

انتهم، انت، انتما، انتن، اننا، نحن) تدریس آزمایشی این کتاب به ما نشان داد که دانش‌آموزان با این شیوه بسیار بهتر درس می‌آموزند. از آنجا که درس عربی در رشته علوم انسانی تخصصی و دانش‌آموزان باید با اصطلاحات خاص زبان عربی آشنا شوند، در درس اول صرف فعل مطابق کتاب‌های صرف و نحو صورت گرفته و اصطلاحات صیغه‌ها ذکر شده است.

۷. معنای کلمات در امتحان باید در جمله خواسته شود. ۸. آموزش فعل‌های معتل، مهموز، مضاعف و نیز هر گونه فعلی که تغییرات پیچیده صرفی دارد از اهداف کتاب نیست. مثلاً اگر چه در کتاب فعل «استفاده» به کار رفته و فعل «استفعل» نیز آموزش داده شده است؛ اما نباید از فعل «استفد» سؤال دهیم؛ البته اگر معنای «استفادت» را بخواهیم اشکالی ندارد. منظور از تغییرات پیچیده صرفی مواردی مانند حذف حرف عله، ادغام و فک ادغام، املای همزه و هر گونه قاعده‌ای است که مربوط به فعل‌های غیر صحیح و سالم می‌باشد.

در پایان از همکاران ارجمند می‌خواهیم تا با رویکرد دفتر تألیف همگام شوند؛ زیرا دانش‌آموزان با همین رویکرد از دوره اول متوسطه به دوره دوم آمده‌اند و در سال‌های بعد نیز کتاب‌های عربی عمومی پایه‌های یازدهم و دوازدهم ادامه و مکمل همین روش خواهند بود.

۶. وضعیت این کتاب در پایه‌های یازدهم و دوازدهم

همان‌طور که کتاب دهم (کتاب فعلی) ادامه روش کتاب‌های هفتم تا نهم است، کتاب‌های یازدهم و دوازدهم نیز ادامه این کتاب خواهند بود.

نام کتاب: منطق

کد کتاب: ۱۱۰۲۲۳

دوره تحصیلی: دوم متوسطه

پایه تحصیلی: دهم

رشته تحصیلی: ادبیات و علوم انسانی

میزان ساعت تدریس: ۲ ساعت

۱. مأموریت اصلی کتاب

کمک به رشد تفکر عقلی و توانا نمودن دانش‌آموزان در تعریف و استنتاج و نهایتاً ارتقای توانایی آن‌ها در کشف درست‌نماها (مغالطات) از حقایق، مأموریت اصلی این کتاب است.

نام کتاب: هندسه ۱

کد کتاب: ۱۱۰۲۱۳

دوره تحصیلی: دوم متوسطه

پایه تحصیلی: دهم

رشته تحصیلی: ریاضی فیزیک

میزان ساعت تدریس: ۲ ساعت

۱. مأموریت اصلی کتاب

ایجاد فرصت‌های مناسب برای یادگیری علم هندسه برای همه دانش‌آموزان مأموریت اصلی کتاب است.

۲. معرفی اجمالی

این کتاب دارای چهار فصل و در مجموع شامل مباحثی چون ترسیمات هندسی، استدلال، تشابه و تالس، چند ضلعی‌ها و شهود و تجسم هندسی می‌باشد که در ادامه هندسه متوسطه اول آرام آرام سطح تجرید را در قدرت استدلال بالا می‌برد.

۳. وجه تشابه این کتاب با کتاب‌های پیشین

رویکرد آموزشی کتاب شباهت زیادی به کتاب‌های ریاضی سال‌های قبل دارد و از روش فعال در آموزش مفاهیم نیز استفاده شده است.

۴. وجه تمایز این کتاب با کتاب‌های پیشین

با توجه به اینکه دانش‌آموزان در پایه‌های دوره اول متوسطه درسی به اسم هندسه نخوانده‌اند ایجاد می‌کند که در تدریس این کتاب بر یادگیری از طریق شهود به تجرید بیشتر تأکید شود.

۵. یادآوری

چیزی که ممکن است به آموزش این کتاب لطمه وارد کند عدم توجه به اهداف تعریف شده برای هر مفهوم است. لذا لازم است دبیرانی که تدریس این کتاب را بر

۲. معرفی اجمالی

کتاب منطق شامل سیزده درس است. از درس اول تا ششم به بحث تصورات اختصاص دارد که طی آن دانش‌آموز با انواع تعریف، چگونگی تعریف درست و قواعد آن آشنا می‌شود. از درس ششم تا سیزدهم نیز به بحث قضایا، اقسام احکام و جایگاه آن در استدلال اقسام قیاس، ارزش قیاس و ماده قیاس اختصاص دارد و در نهایت به بحث مغالطات پرداخته شده است.

۳. وجه تشابه این کتاب با کتاب‌های پیشین

این کتاب همان کتاب پیشین است که در پایه سوم دبیرستان تدریس می‌شد با این تفاوت که بعضی از مباحث ثقیل آن، برای تسهیل درک دانش‌آموز پایه دهم، حذف شده است.

۴. وجه تمایز این کتاب با کتاب‌های پیشین

تمایز آن حذف جداول صدق و اثبات ضروب است.

۵. یادآوری

۱. از نکات برجسته این کتاب زبان ساده و فرایند مدار بودن مباحث آن است.

۲. به مجریان توصیه می‌شود که حتماً راهنمای معلم را در اختیار دبیران این درس قرار دهند زیرا بیش از هفتاد درصد این دبیران غیر مرتبط‌اند.

۶. وضعیت این کتاب در پایه‌های یازدهم و دوازدهم

منطق فقط در پایه دهم تدریس می‌شود ولی با توجه به اینکه بسیاری از مباحث فلسفی بر تعاریف دقیق، استدلال‌ها و قیاس‌های پیچیده متکی است، لذا مباحث این درس به طور غیرمستقیم در دروس مرتبط در پایه‌های بالاتر هم وجود دارد و دبیران آن درس‌ها مجبورند به فراخور درس مباحث را یادآوری نمایند.

عهد می گیرند، علاوه بر داشتن معلومات لازم از هندسه، به اهداف آموزشی هندسه در دوره های تحصیلی نیز واقف باشند.

۶. وضعیت این کتاب در پایه های یازدهم و دوازدهم

در پایه یازدهم نیز کتاب هندسه خواهیم داشت. در پایه دوازدهم مباحث هندسی وجود خواهد داشت ولی کم و کیف آن بعداً معلوم خواهد شد.

ضمناً به دلیل کاهش ساعات درس دینی به دو ساعت به ناچار این کتاب برخلاف کتب قبلی که ۱۶ درس بود به ۱۲ درس کاهش یافت.

۴. وجه تمایز این کتاب با کتب های پیشین

۱. نقاط ضعف کتاب گذشته با توجه به نظرات همکاران اصلاح شده است؛

۲. این کتاب در قالب دوازده درس طراحی شده است؛

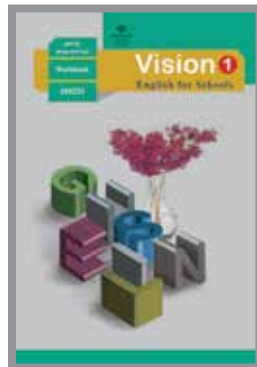
۳. تصویرگری بهتری بر روی این کتاب انجام گرفته است.

۵. یادآوری

این کتاب دارای نرم افزار بر فراز آسمان (شامل متن، کلیپ، فیلم و عکس های مرتبط و شیوه تدریسی تصویری کتاب و نیز کتاب راهنمای معلم می باشد که انتظار می رود همکاران حتماً از این دو استفاده کنند.

۶. وضعیت این کتاب در پایه های یازدهم و دوازدهم

برای پایه یازدهم کتاب دین و زندگی سوم دبیرستان و برای پایه دوازدهم نیز کتاب پیش دانشگاهی اصلاح خواهد شد و در اختیار دانش آموزان قرار خواهد گرفت.

نام کتاب: کتاب کار زبان خارجی

کد کتاب: ۱۱۰۲۳۱

دوره تحصیلی: دوم متوسطه

پایه تحصیلی: دهم

رشته تحصیلی: کلیه رشته ها

میزان ساعت تدریس: -

۱. مأموریت اصلی کتاب

نام کتاب: دینی، اخلاق و قرآن ۱

کد کتاب: ۱۱۰۲۰۵

دوره تحصیلی: دوم متوسطه

پایه تحصیلی: دهم

رشته تحصیلی: ادبیات و علوم انسانی

میزان ساعت تدریس: ۳ ساعت

۱. مأموریت اصلی کتاب

آموزش مفاهیم دینی

۲. معرفی اجمالی

درس اول: هدف زندگی

درس دوم: سرمایه های انسان

درس سوم: خود حقیقی

درس چهارم: پنجره های به روشنایی (دیدگاه معتقدان و منکران معاد)

درس پنجم: آینده روشن (امکان و ضرورت معاد)

درس ششم: منزلگاه بعد (برزخ)

درس هفتم: واقعه بزرگ (قیامت)

درس هشتم: فرجام کار (بهشت و جهنم)

درس نهم: آهنگ سفر (برنامه ریزی برای حرکت در مسیر الهی)

درس دهم: اعتماد بر او

درس یازدهم: دوستی با حق (آثار دوستی با خداوند)

درس دوازدهم: یاری از نماز و روزه

درس سیزدهم: فضیلت آراستگی

درس چهاردهم: زیبایی عفاف

۳. وجه تشابه این کتاب با کتب های پیشین

این کتاب اصلاح شده کتاب دین و زندگی دوم دبیرستان است. ده درس آن همان درس هایی است که در کتاب قبلی آمده بود (البته با برطرف کردن نقاط ضعف این درس ها) و تنها دو درس آن جدید است (درس اول و درس هشتم).

آماده ساختن تمرین‌ها و موقعیت‌های یادگیری مرتبط با کتاب دانش‌آموز برای دانش‌آموزان

۲. معرفی اجمالی

این کتاب دارای چهار فصل متناظر با کتاب درسی است و در آن، بخش‌ها و تمرین‌هایی مورد اشاره قرار گرفته که به نوعی مکمل فرایند آموزش در بعضی بخش‌های کتاب دانش‌آموز است. بعضی تمرین‌ها هم برای حل در منزل طراحی شده است.

۳. وجه تشابه این کتاب با کتاب‌های پیشین

این کتاب، به لحاظ رویکردی و نوع فعالیت‌ها، کاملاً همسو و مرتبط با کتاب‌های کار دوره اول متوسطه است.

۴. وجه تمایز این کتاب با کتاب‌های پیشین

از نظر طراحی و صفحه‌پردازی این کتاب دارای تصاویر بیشتر و جذاب‌تر از کتاب‌های قبلی و متناسب با رشد سنی دانش‌آموزان است و در محتوا نیز به دو مهارت خواندن و نوشتن بیشتر توجه شده است.

۵. یادآوری

این کتاب مکمل کتاب دانش‌آموز است و حتماً باید هم در کلاس درس و هم در منزل توسط دانش‌آموزان مورد استفاده قرار بگیرد و دبیران هم باید نسبت به تصحیح اشکالات دانش‌آموزان اهتمام داشته باشند.

۶. وضعیت این کتاب در پایه‌های یازدهم و دوازدهم

در پایه‌های آتی نیز به همین صورت کتاب کار جزء بسته آموزشی خواهد بود.

فصل اول: کلیات شامل ۱. معرفی محیط آزمایشگاه ۲. شیوه‌های کار در آزمایشگاه ۳. ایمنی کار در آزمایشگاه فصل دوم: روش علمی؛ در این فصل روش علمی، در قالب یک یا چند مصداق عملیاتی تشریح می‌شود.

فصل سوم: فعالیت‌های علمی و عملی شامل ۱. آزمایش‌های نمایشی و انگیزشی ۲. آزمایش‌های دستورالعملی ۳. آزمایش‌های مبتنی بر کاوشگری ۴. پروژه

۳. وجه تشابه این کتاب با کتاب‌های پیشین

کتاب جدیدالتألیف است و مشابه گذشته ندارد.

۴. وجه تمایز این کتاب با کتاب‌های پیشین

کتاب جدیدالتألیف است.

۵. یادآوری

۱. در این کتاب، رویکرد سازماندهی محتوا اکتشافی و مبتنی بر کاوشگری است.

۲. به نگرانی‌های زیست‌محیطی توجه شده است (زباله‌های آزمایشگاهی را مدیریت می‌کند و ...).

۳. آزمایش‌های کتاب باید کاربردی و مرتبط با زندگی دانش‌آموز باشد.

۶. وضعیت این کتاب در پایه‌های یازدهم و دوازدهم

در پایه‌های یازدهم و دوازدهم نیز کتابی با این عنوان وجود دارد که محتوای آن، به صورت کامل و مبسوط، همسو با اهداف کتاب‌های درسی حوزه علوم تجربی طراحی خواهد شد، به طوری که مدارس بتوانند آزمایش‌های مرتبط با محتوای آن را با توجه به امکانات و شرایط خود انتخاب و اجرا کنند.

نام کتاب درسی: هنر

کد کتاب درسی: ۱۱۰۲۲۲

دوره تحصیلی: دوم متوسطه

پایه تحصیلی: دهم

رشته تحصیلی: کلیه رشته‌ها

میزان ساعت تدریس: ۲ ساعت

۱. مأموریت اصلی کتاب درسی:

تمامی وجوه زندگی از طریق هنر در ارتباط با یکدیگر قرار دارند و نمی‌توان هنر را به آسانی و به صورت یک موضوع جدا و منفصل از سایر دروس و مسائل زندگی بررسی نمود. هنر مانند زندگی، در جهان پیچیده ما زنده و پویاست. در این کتاب سعی شده تا به: ۱. ارتقا درک شرایط اجتماعی

نام کتاب: آزمایشگاه علوم

کد کتاب: ۱۱۰۲۱۷

دوره تحصیلی: دوم متوسطه

پایه تحصیلی: دهم

رشته تحصیلی: علوم تجربی و ریاضی - فیزیک

میزان ساعت تدریس: ۲ ساعت

۱. مأموریت اصلی کتاب

آموزش مهارت‌های فرایندی علوم تجربی و حل مسائل مرتبط به زندگی به روش علمی، مأموریت اصلی این کتاب است.

۲. معرفی اجمالی

این کتاب دارای سه فصل به شرح زیر است:

جهت بروز توانمندی هنری خود ۲. تربیت مفسرین هنری از طریق تربیت نگرش، شناخت، تحلیل، بیان و نتیجه‌گیری منطقی و اصولی هنری و تعمیم در تمامی زندگی ۳. ارتقای توان شناخت و درک فرهنگ بومی و سنتی خود و دیگر کشورهای جهان ۴. ارتقا تربیت و درک زیبایی‌شناسی دست پیدا کنیم.

۲. معرفی اجمالی محتوای کتاب درسی:

این کتاب بر ۴ پودمان تعاملی استوار است. ۱. زیبایی و هنر: در این بخش سعی گردیده تا با ارائه توضیحات، تصاویر آثار هنری و تمرینات متنوع نوع نگاه، رفتار و شنیدن دانش‌آموزان تغییر و تقویت و تصحیح گردد و با ارائه تعاریف مختصری از زیبایی‌شناسی ذهن دانش‌آموزان را به تعاریف و نظریه‌های مطرح شده به صورت محدود آشنا سازد. ۲. پودمان خلاقیت جهت پرورش خلاقیت و بروز توانمندی‌های فردی و گروهی را فراهم آورده است. ۳. اختصاص به تحلیل آثار هنری دارد که مأموریت ویژه این بخش آموزش الفبای تفسیر و تحلیل و تفکر هنری و منطقی در دیدار با آثار هنری است و پودمان ۴. به مطالعه هنرهای بومی و فرهنگ‌های متنوع پرداخته تا دانش‌آموز را با غنا و معانی ریشه‌دار و دیرینه فرهنگ خویش آشنا سازد و او را به سوی کارآفرینی هنری سوق دهد.

۳. وجه تشابه این کتاب با کتاب‌های گذشته:

این کتاب در ادامه کتاب‌های فرهنگ و هنر سال‌های قبل و در توضیح مطالب خود به هنرهای عکاسی، نقاشی، گرافیک و غیره می‌پردازد و تفسیر، تحلیل، زیبایی‌شناسی، خلاقیت، بروز ریشه‌های فرهنگی را در آنان عمیق‌تر جست‌وجو می‌نماید.

۴. وجه تمایز این کتاب با کتاب‌های گذشته:

به دلیل سن مخاطبین و رشد تفکر منطقی و استدلالی دانش‌آموزان، مباحث عمیق بیشتری یافته و به صورت پایه‌ای و تحلیلی به آثار هنری و فرهنگ و هنر نگریسته شده تا دانش‌آموزان در این مجال بتوانند تفکر یا تفکرات و عواملی مانند مذهب، آداب و رسوم و دیگر مسائلی که در پشت خلق آثار هنری است را مورد توجه قرار داده و در تحلیل اثر هنری و یا هر مسئله زندگی دارای دید وسیع و تفکر چند بُعدی گردند.

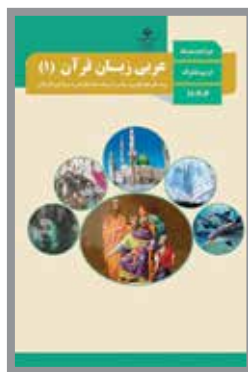
۵. توصیه‌ها و نکات برجسته:

مهم‌ترین مسئله‌ای که وجود دارد این است که این کتاب آخرین فرصت برای مطالعه هنری جهت برخی از دانش‌آموزان است. اگر تمامی افراد جامعه ما دارای آگاهی

بالای هنری باشند جامعه‌ای زیباتر و خلاقانه‌تر خواهیم داشت. پس توصیه می‌گردد در اجرای این درس در مدارس تجهیزات و معلمین خبره و نگاه جدی‌تری به وجود آید تا کتاب به اهداف بلندمرتبه حیات طیبیه نزدیک گردد.

۶. چگونگی وضعیت این کتاب در پایه‌های یازدهم و دوازدهم:

کتاب فرهنگ و هنر در پایه دهم و یازدهم در کنار دو درس تفکر و سواد رسانه‌ای و کارگاه کارآفرینی و تولید به صورت انتخابی وجود دارد هر چند که این دروس همگی بسیار مهم برای آینده دانش‌آموزان هستند، اما به دلیل اینکه کتاب فرهنگ و هنر در پایه‌های بعدی ادامه نخواهد داشت. بهتر است حتماً در پایه دهم و یا یازدهم تدریس گردد، زیرا ارتباطی تنگاتنگ با همه دروس دارد.

نام کتاب: عربی، زبان قرآن ۱

کد کتاب: ۱۱۰۲۰۶

دوره تحصیلی: دوم متوسطه

پایه تحصیلی: دهم

رشته تحصیلی: رشته‌های ریاضی فیزیک، علوم تجربی،

فنی و حرفه‌ای و کار دانش

میزان ساعت تدریس: ۲ ساعت

۱. مأموریت اصلی کتاب

رویکرد برنامه درسی عربی، براساس برنامه درسی ملی، «پرورش مهارت‌های زبانی به منظور تقویت فهم قرآن و متون دینی و کمک به زبان و ادبیات فارسی» است شیوه تألیف کتاب‌های عربی هفتم تا دهم متن‌محورانه است. انتظار می‌رود دانش‌آموز پایه دهم بتواند در پایان سال تحصیلی متون و عبارات ساده قرآنی را در حد ساختارهای

زبان عربی درست بخواند و معنای آن‌ها را بفهمد و ترجمه کند.

این کتاب با توجه به مصوبات اسنادی بالادستی چون «قانون اساسی»، «برنامه درسی ملی» و «راهنمای برنامه درسی» نوشته شده است. و راهنمای برنامه درسی عربی نیز نقشه راه برای تألیف کلیه کتاب‌های درسی عربی است. در تألیف این کتاب به تجربیات و الگوهای موفق و مناسب کتاب‌های عربی و کتاب‌های آموزش زبان دیگر کشورها نیز توجه شده است.

واژگان به کار رفته در کتاب‌های عربی هفتم تا دهم، پرکاربردترین واژگانی است که در قرآن، حدیث، روایات و زبان و ادبیات فارسی وجود دارد. در این کتاب ۳۶۲ کلمه پرکاربرد جدید به کار رفته و افزون بر آن نزدیک به ۸۵۰ واژه کتاب‌های عربی پیشین (هفتم، هشتم و نهم) نیز تکرار شده است. بنابراین در این کتاب دانش‌آموزان با حدود ۱۲۰۰ واژه پربسامد زبان عربی سر و کار خواهند داشت. خوب است بدانیم همان طور که در سه کتاب متوسطه اول ۵۵۲ واژه از ۸۵۰ واژه کاربرد قرآنی داشتند در سه کتاب متوسطه دوم نیز چنین خواهد بود. ضمناً تصاویر، عبارات و متون کتاب به ابعاد تربیتی و فرهنگی توجه دارند.

مکالمه به زبان عربی هدف اصلی این کتاب نیست، بلکه هدف اصلی فهم متن به ویژه فهم قرآن کریم و دیگر متون دینی همانند احادیث و ادعیه و نیز متون ادب فارسی آمیخته با واژگان عربی است.

۲. معرفی اجمالی

این کتاب در هشت درس تنظیم شده، بنابراین هر درس در سه جلسه آموزشی تدریس می‌شود.

دانش‌آموزان پایه دهم تاکنون با این موضوعات و مباحث آشنا شده‌اند: انواع فعل‌ها (ماضی، مضارع، امر، نهی، نفی، مستقبل، معادل ماضی استمراری) ترکیب اضافی و ترکیب وصفی برای ترجمه، صفت مؤخر در ترکیب‌هایی مانند «أَخَوْتُ الصَّغِيرَ»، وزن و ریشه کلمات، اسم اشاره، کلمات پرسشی و بالاخره ساعت خوانی.

هدف از آموزش ترکیب وصفی و ترکیب اضافی این است که دانش‌آموز بتواند ترکیب‌هایی مانند «أَخِي الْعَزِيزُ» را داخل جمله (نه بیرون از جمله) ترجمه کند.

در ساعت خوانی نیز فقط ساعت کامل، ربع و نیم آموزش داده شده است. مثلاً «چهار و بیست و پنج دقیقه» آموزش داده نشده است.

در این کتاب، هر چند درس اول مروری بر آموخته‌های پیشین است، اما در سایر درس‌ها نیز این مرور انجام شده است. مثلاً در درس دوم عددها آموزش داده می‌شوند که در متوسطه اول نیز عددهای اصلی و ترتیبی تا ۱۲ آموزش داده شده بودند. در این کتاب همچنین، عددهای اصلی از یک تا صد و عددهای ترتیبی از یکم تا بیستم آموزش داده خواهد شد. البته، مباحث مطابقت عدد و محدود و ویژگی‌های محدود جزء اهداف آموزشی کتاب نیست. بدیهی است که در کتاب درسی این مطابقت‌ها در متون و عبارات وجود دارد و دانش‌آموز، با دقت در آن‌ها، خودش می‌تواند این ظرافت‌ها را کشف کند، اما ارزشیابی از آن‌ها مدنظر نیست. دانش‌آموزان، قبلاً در متوسطه اول، با هر دو فعل مجرد و مزید و صرف فعل‌های ثلاثی مجرد صحیح و سالم آشنا شده‌اند و حال در این کتاب با فعل‌های مزید و حتی فعل‌های مهموز، مضاعف و معتل نیز آشنا می‌شوند. مانند: آمَنَ، اِيتَسَمَ، أَتَى، أَجَابَ، أَحَبَّ، احْتَرَقَ، اِشْتَرَى، أَصَابَ، أَعْطَى، تَخَرَّجَ، حَاوَلَ، حَذَرَ، زَادَ و...

در درس‌های سوم و چهارم، بدون ذکر اصطلاحات ثلاثی مجرد و مزید، این فعل‌ها باز آموزی شده‌اند. دانش‌آموز قبلاً با شناسه‌های فعل‌های ثلاثی مجرد آشنا شده است. در حقیقت هدف آموزشی این دو درس این است که با استفاده از آموخته‌های سه سال اول، دانش‌آموز با فعل‌هایی آشنا شود که فعل «هاضی سوم شخص مفرد» آن‌ها بیش از سه حرف است. در تدریس کتاب عربی دهم هیچ نیازی به ذکر اصطلاحات ثلاثی مجرد و مزید نیست. تشخیص ثلاثی مجرد و مزید و ذکر نوع باب آن از اهداف آموزشی نیست. در بخش واژه‌نامه (جز دو درس اول و دوم) مضارع و مصدر فعل‌های ماضی ثلاثی مزید مدام تکرار شده است و این تکرار تا انتهای کتاب ادامه دارد تا دانش‌آموز کم‌کم این فعل‌ها را بشناسد؛ اما مصدر فعل‌هایی مانند دَلَّ، سَارَ، حَذَرَ، رَضِيَ و ... چون قیاسی نیستند نیامده‌اند.

در درس پنجم جمله‌های اسمیه و فعلیه تدریس می‌شود و هدف آن شناخت اجزای جمله یعنی فعل، فاعل، مفعول به، مبتدا و خبر است؛ اما اعراب‌گذاری کلمات هدف نیست.

در درس ششم فعل مجهول تدریس می‌شود و هدف این است که دانش‌آموز جمله‌های دارای فعل مجهول را درست معنا کند. در این درس تبدیل فعل جمله از معلوم به مجهول و برعکس هدف نیست.

در درس هفتم معانی حروف جرّ آموزش داده می‌شود. دانش‌آموز باید بتواند حروف جرّ و جار و مجرور را در جمله

تشخیص دهد؛ اعراب‌گذاری جر در اسم مجرور هدف نیست.

در درس هشتم اسم مشتق تدریس می‌شود و از این میان فقط مهم‌ترین وزن‌های مشتقات تدریس می‌گردد. ساخت مشتقات مدّ نظر نیست بلکه هدف شناخت نوع آن‌ها و دانستن معنایشان است. تشخیص جامد از مشتق در کتاب آموزش داده نشده و نباید در هیچ آزمونی خواسته شود. کتاب عربی پایه دهم در میان همه رشته‌ها به جز رشته ادبیات و علوم انسانی، مشترک است. کتاب این درس در رشته ادبیات و علوم انسانی جدا و شامل مباحث تخصصی است.

۳. وجه تشابه این کتاب با کتاب‌های پیشین

این کتاب، مثل کتاب‌های گذشته، دارای متن آغازین، واژه‌نامه، شرح قواعد و تمرینات است.

۴. وجه تمایز این کتاب با کتاب‌های پیشین

بسیاری از واژگان قبلی در کتاب پایه دهم تکرار شده است، همچنین در هر درس، پاره‌ای از واژه‌های دروس قبل تکرار شده‌اند. تمرینات کاربرد واژگان، بیشتر، بر اساس واژگان کتاب‌های قبلی است. بخش مکالمه نیز، که درخواست دبیرخانه، گروه‌های آموزشی، معلمان و دانش‌آموزان بوده درصدي از کتاب را به خود اختصاص داده است. بیشتر تصاویر کتاب را عکس تشکیل می‌دهد نه نقاشی، زیرا دانش‌آموزان تصویر واقعی را بیشتر می‌پسندند. کتاب‌های پیشین قاعده‌محور بود، ولی کتاب‌های جدید در عین حال که قواعد در آن‌ها حذف نشده متن‌محور می‌باشند.

۵. یادآوری

۱. مواد مورد نیاز دانش‌آموزان رشته ادبیات و علوم انسانی با نیاز دانش‌آموزان دیگر رشته‌ها کاملاً متفاوت است. نیاز دانش‌آموزان دیگر رشته‌ها بیشتر فهم قرآن و متون دینی و ادبی است. تنها نکته این است که تحلیل صرفی و الاعراب (تجزیه و ترکیب) اگر چه از اهداف این کتاب نیست اما دانش‌آموز به‌عنوان نمونه باید تشخیص دهد که «کاتب» و «مکتوب» اسم فاعل و مفعول‌اند؛ یا «استرجع» فعل امر است و معنای «کاتب» و «مکتوب» و «استرجع» را بداند.

۹. نیازی به دادن جزوه مکمل قواعد به دانش‌آموزان نیست، هر چه لازم بوده در کتاب آمده است و یا در سال‌های بعد خواهد آمد.

۱۰. مکالمه، نمایش، سرود، ترجمه تصویری و داستان‌نویسی

کار عملی درس عربی محسوب می‌شود. مدارسی که وقت اضافه دارند یا دانش‌آموزان خاصی را ثبت‌نام کرده‌اند می‌توانند به‌عنوان فوق برنامه در چنین زمینه‌هایی دانش‌آموزان را فعال کنند.

۱۱. جمله‌سازی و اعراب‌گذاری از اهداف کتاب درسی نیست و نباید از آن‌ها سؤال طرح شود.

۱۲. در سایه درست خواندن، درست فهمیدن و ترجمه درست، مهارت سخن گفتن نیز حاصل خواهد شد. می‌توان در کلاس مکالمه کرد، اما باید توجه داشته باشیم که شمار اندکی از دانش‌آموزان قادرند هنگام سخن گفتن ظرافت‌های دستوری را به خاطر بیاورند و رعایت کنند؛ زیرا به یادآوردن قواعد هنگام سخن گفتن برای هر زبان‌آموزی دشوار است. در سخن گفتن سرعت عمل لازم است و با نوشتن قابل مقایسه نیست. باید به این نکته بسیار مهم توجه شود.

۵. آموزش فعل و ضمیر در سه کتاب عربی اول متوسطه با دستور زبان فارسی مطابقت داده شده و در مورد ضمائر به صورت (من، تو، او، ما، شما، ایشان) است؛ سبک پیشین به این صورت بود: (هو، هُما، هُم، هی، هُما، هُنَّ، اُنْتِ، اُنْتُمَا، اُنْتِمْ، اُنْتِ، اُنْتُمَا، اُنْتُنَّ، اُنَا، نَحْنُ) تدریس آزمایشی این کتاب به ما نشان داد که دانش‌آموزان با این شیوه بسیار بهتر درس را می‌آموزند. از آنجا که درس عربی در رشته علوم انسانی تخصصی است و دانش‌آموزان باید با اصطلاحات خاص زبان عربی آشنا شوند، در درس اول صرف فعل مطابق کتاب‌های صرف و نحو صورت گرفته و اصطلاحات صیغه‌ها ذکر شده است.

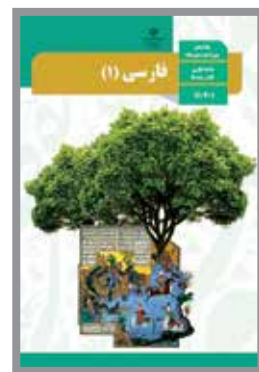
۶. معنای کلمات در امتحان باید در جمله خواسته شود.

۷. آموزش فعل‌های معتل، مهموز و مضاعف و نیز هر گونه فعلی که تغییرات پیچیده صرفی دارد از اهداف کتاب نیست. مثلاً اگر چه در کتاب فعل «استفاد» به کار رفته و فعل «استفعل» نیز آموزش داده شده است؛ اما نباید از فعل «استفد» سؤال دهیم؛ البته اگر معنای «استفادت» را بخواهیم اشکالی ندارد. منظور از تغییرات پیچیده صرفی مواردی مانند حذف حرف عله، ادغام و فک ادغام، املای همزه و هر گونه قاعده‌ای است که مربوط به فعل‌های غیر صحیح و سالم می‌باشد.

در پایان از همکاران ارجمند می‌خواهیم تا با رویکرد دفتر تألیف همگام شوند؛ زیرا دانش‌آموزان با همین رویکرد از دوره اول متوسطه به دوره دوم آمده‌اند و در سال‌های بعد نیز، کتاب‌های عربی عمومی پایه‌های یازدهم و دوازدهم ادامه و مکمل همین روش خواهند بود.

۶. وضعیت کتاب عربی در پایه‌های یازدهم و دوازدهم

همان طور که کتاب دهم (کتاب حاضر) ادامه روش کتاب‌های هفتم تا نهم است، کتاب‌های یازدهم و دوازدهم نیز ادامه این کتاب خواهند بود.

نام کتاب: فارسی ۱

کد کتاب: ۱۱۰۲۰۱

دوره تحصیلی: دوم متوسطه

پایه تحصیلی: دهم

رشته تحصیلی: ریاضی فیزیک، علوم تجربی، ادبیات و

علوم انسانی و معارف اسلامی

میزان ساعت تدریس: ۲ ساعت

۱. مأموریت اصلی کتاب

– تقویت چهار مهارت اصلی زبان آموزی (گوش دادن، سخن گفتن، خواندن، نوشتن)

– پرورش قدرت تفکر و تعقل از طریق خوانش و درک متون ادبی.

– ترویج و تعمیق مفاهیم و موضوعات دینی، ارزشی، انقلابی و اخلاقی به مدد زبان و ادب فارسی؛

– تقویت علاقه فراگیران به زبان فارسی، به عنوان یکی از ارکان هویت ملی.

۲. معرفی اجمالی

– کتاب هشت فصل دارد که بر اساس «انواع ادبی» تفکیک شده و محتوای هر درس با عنوان فصل ارتباطی تنگاتنگ دارد:

● فصل یکم: ادبیات تعلیمی

– محتوای کلی: بیان مفاهیم حکمی و اندرزی با آوردن آثار شاخص منظوم و منثور فارسی
– مفاهیم جزئی: خودشناسی، پرهیز از غرور، رعایت آداب تعامل بین فردی، دانش‌اندوزی و ...
– طرح آموزه‌های زبانی، ادبی و فکری

● فصل دوم: سفرنامه، حسب حال، زندگی‌نامه
– محتوای کلی: تجربه‌اندوزی از طریق مطالعه سفرنامه و حسب حال، آشنایی با نوع ادبی مربوط؛
– مفاهیم جزئی: پرهیز از سطحی‌نگری با تأمل بر واقعیت‌های زندگی؛
– طرح آموزه‌های زبانی، ادبی و فکری.

● فصل سوم: ادبیات غنایی
– محتوای کلی: طرح مفاهیم غنایی با آوردن متون شاخص نظم و نثر فارسی؛
– معرفی اجمالی ادب غنایی، دریافت مفاهیم عرفانی و اخلاقی با تأکید بر قصص قرآنی؛
– مفاهیم جزئی: تأکید بر معرفت الهی و طریقت عرفانی، توجه به مبدأ کل عالم و حقیقت، توجه به باطن و کسب سیرت نیکو؛
– طرح آموزه‌های زبانی، ادبی و فکری.

● فصل چهارم: ادبیات پایداری
– محتوای کلی: معرفی آثار شاخص منثور و منظوم فارسی مرتبط با انواع ادبی؛
– رویارویی با عوامل استبداد داخلی یا تجاوز بیگانگان؛
– وصف ایثارگری‌های امام حسین (ع) و هفتاد و دو تن از یارانشان؛
– تأکید بر اوصاف حضرت علی (ع)؛
– طرح آموزه‌های زبانی، ادبی و فکری.

● فصل پنجم: ادبیات انقلاب اسلامی
– محتوای کلی: معرفی شاعران و نویسندگان شاخص انقلاب اسلامی؛

– طرح درون‌مایه‌های ادبیات انقلاب اسلامی؛
– پاسداشت ارزش‌های ملی و انقلابی؛
– پاسداشت شجاعت و ایثار آزادگان، جانبازان و شهدا؛
– طرح آموزه‌های زبانی، ادبی و فکری.

- فصل ششم: ادبیات حماسی
- محتوای کلی: معرفی ویژگی‌های ادب حماسی با طرح نمونه‌های شاخص حماسه؛
- طرح آموزه‌های زبانی، ادبی و فکری؛
- طرح چهار زمینه اصلی داستانی، قهرمانی، ملی و خرق عادت.

- فصل هفتم: ادبیات داستانی
- محتوای کلی: معرفی نویسندگان و شاعران و نمونه متون ادبیات داستانی؛
- طرح مفاهیم تعلیمی و اخلاقی به کمک متون روایی،
- محتوای جزئی: پرهیز از شتاب‌زدگی، دعوت به خیر و نیکی؛
- طرح آموزه‌های زبانی، فکری و ادبی.

- فصل هشتم: معرفی آثار شاخص ادبیات جهان
- محتوای کلی: - طرح اندیشه‌ها، باورها و تحولات فرهنگی دیگر ملت‌ها؛
- تطبیق آثار ادبی ملت‌ها با هم؛
- محتوای جزئی: - طرح موضوع مقاومت فلسطین و لبنان علیه ظلم و ستم صهیونیست‌ها؛
- ترغیب به تأمل در جهان هستی، درک حقیقت الهی و ...؛
- طرح آموزه‌های زبانی، ادبی و فکری.
- ۳. وجه تشابه این کتاب با کتاب‌های پیشین
- فصل‌بندی براساس انواع ادبی (شبهات در انواع ادبی تعلیمی، سفرنامه، حسب حال و ...، غنایی، پایداری، داستانی، جهان)؛

- توجه به متون شاخص زبان و ادب فارسی؛
- تأکید بر اهداف آموزشی مشترک (تقویت مهارت‌های چهارگانه زبان‌آموزی)؛
- طرح آموزه‌های فکری و ادبی؛
- تشابه در ساختار هر درس‌ها (متن، پرسش، حکایت، شعرخوانی).

۴. وجه تمایز این کتاب با کتاب‌های پیشین.

عنوان کتاب

- ادبیات فارسی پیشین
- اکنون: فارسی

- تعداد دروس:

- قبلی: ۲۴ درس
- فعلی: ۱۸ درس

- وجود فصل ادبیات بومی:
- قبلی: فاقد درس آزاد
- فعلی: دو درس آزاد

- طرح آموزه‌های زبانی:
- قبلی: تقریباً جز در دو سه مورد، فاقد آموزه‌های زبانی به شکل گسترده بود.
- فعلی: شامل لغت، -املا، -دستور و زبان‌شناسی است.
- روان‌خوانی: در کتاب فاقد متون روان‌خوانی بود ولی این کتاب در پایان پنج فصل، متن ویژه روان‌خوانی آمده است.
- درج توضیحات در پایان هر درس: در کتاب قبلی، در پایان هر درس، به اقتضای محتوا، توضیحاتی ارائه گردیده بود با هدف بیان معنا و مفهوم و ... ولی کتاب فعلی، فاقد توضیحات تکمیلی در پایان هر درس است.
- فهرست واژگان: قبلی، در متن هر درس واژه‌های مهم با علامت * مشخص بود و در پایان کتاب نیز فهرست واژگان قرار داشت.
- فعلی: واژگان مهم در متن درس، فاقد علامت * و برجستگی خاص هستند ولی در فهرست واژگان پایان کتاب، واژگان مهم هر درس به تفکیک آمده است.
- شیوه ارزیابی مستمر و پایانی: بارم‌بندی و بودجه‌بندی کتاب تازه تألیف، تفاوت اساسی با کتاب‌های گذشته خواهد داشت.

۵. یادآوری

- با تنظیم و تدوین بخش «متن‌پژوهی» که در پی هر درس آمده تقویت مهارت‌های اساسی خواندن، شنیدن و ... مدنظر بوده است؛
- در «متن‌پژوهی» دانسته‌ها و آموخته‌های پیشین دانش‌آموزان، از طریق طرح پرسش‌های هدف‌دار، مرور می‌شود؛
- آموزه‌های جدید، با توضیح مناسب و رسا، طرح می‌شود و در پی آن، ارزشیابی تشخیصی با طرح پرسش صورت می‌گیرد،
- متن‌پژوهی شامل سه قسمت است:
- قلمرو زبانی، قلمرو ادبی و قلمرو فکری؛
- محتوای آموزشی این کتاب از نظر اهداف آموزشی، با کتاب‌های فارسی متوسطه (۱) پیوستگی دارد و در طرح

۱. مأموریت اصلی کتاب

آموزش مهارت نوشتن به صورت کاربردی

۲. معرفی اجمالی

کتاب نگارش در هشت درس تدوین شده که شش درس آن به آموزش مهارت نوشتن در معنای عام و دو درس آن به آموزش نوشتن در دو قالب نویسندگی، (گزارش نویسی و داستانک) اختصاص دارد. به لحاظ برنامه ریزی آموزشی نیز، در هر ترم، سه درس (آموزش نوشتن و یک قالب) آموزش داده می شود. از آن جا که هدف از این درس ها کسب مهارت است و کسب مهارت مبتنی بر تمرین، تکرار و دست ورزی است، هر درس در سه جلسه تدریس خواهد شد.

۳. وجه تشابه این کتاب با کتاب های پیشین

کتاب نگارش به لحاظ کاربردی ادامه کتاب «مهارت های نوشتاری» است و عمده ترین وجه اشتراک این دو کتاب «رویکرد آموزشی» کتاب است. پس هدف هر دو کتاب «آموزش مهارتی و کاربردی نوشتن» است.

۴. وجه تمایز این کتاب با کتاب های پیشین

وجه تمایز این کتاب با کتاب «مهارت های نوشتار عربی» در سطوح آموزش و یادگیری است. البته سطح دروس این کتاب، بالاتر از کتاب مهارت های نوشتاری است. دروس این کتاب در واقع، فعالیت های تکمیلی نوشتن محسوب می شوند. در ضمن، آموزش ساختار قالب های نوشتاری نیز به دروس اضافه شده است.

۵. یادآوری

اصلی ترین نکته درباره این کتاب، «آموزش نوشتن» است. بنابراین توصیه می شود، چه در سطح کشوری، چه استانی و چه آموزشگاهی، فضای لازم برای دست ورزی و نوشتن ایجاد شود.

۶. چگونگی وضعیت این کتاب در پایه های یازدهم و دوازدهم

براساس نقشه جامع نوشتن، دروس تکمیلی نوشتن تا پایه دوازدهم ادامه می یابد و در هر سال دو قالب نوشتن معرفی می گردد. بنابراین مجموعاً در دوره دوم متوسطه، هجده درس آموزش نوشتن و شش قالب نویسندگی آموزش داده خواهد شد.

آموزه های جدید به آموخته های قبلی دانش آموزان توجه شده است.

۶. چگونگی وضعیت این کتاب در پایه های یازدهم و دوازدهم

- فصل بندی و عناوین فصول این کتاب، از نظر تنظیم، تدوین و چینش محتوا و متون، در پایه های یازدهم و دوازدهم نیز به همین شکل خواهد بود.

- در تألیف کتاب های یازدهم و دوازدهم ساختار هر فصل مانند همین پایه خواهد بود.

- در پایه های بعدی محتوای هر درس با نیازهای ذهنی، روانی و ذائقه ادبی دانش آموز و معلم تناسب خواهد داشت و توانایی ها و قابلیت های رشد سنی دانش آموزان در طرح مفاهیم آموزشی، مدنظر مؤلفان خواهد بود.

- آموزه های ادبی، زبانی و فکری کتاب های آتی شامل دو بخش خواهد بود:

۱. مرور بر آموخته های قبلی

۲. آموزه های جدید

- ارزشیابی مستمر و پایانی کتاب های آتی، تا حد زیادی با شیوه، بودجه بندی و بارم بندی این کتاب مطابقت خواهد داشت.

نام کتاب: نگارش

کد کتاب: ۱۱۰۲۰۲

دوره تحصیلی: دوم متوسطه

پایه تحصیلی: دهم

رشته تحصیلی: ریاضی فیزیک، علوم تجربی، ادبیات و

علوم انسانی و علوم و معارف اسلامی

میزان ساعت تدریس: رشته ادبیات ۲ ساعت، رشته های

عمومی ۱ ساعت

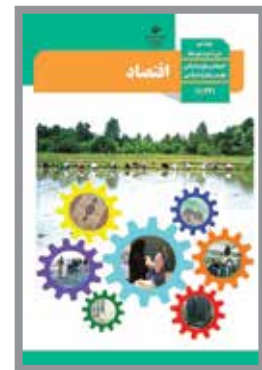
ارتقای برخی مباحث علمی، رفع برخی اشکالات علمی، تبیین بهتر و مثال‌های بهتر، افزودن مباحث مربوط به سیاست‌های کلی، نام‌گذاری‌های اقتصادی، اقتصاد مقاومتی، تحریم اقتصادی و مباحث الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، چشم‌انداز ۱۴۰۴ و دهه عدالت پیشرفت از تغییرات جدید کتاب است.

۵. یادآوری

لازم است معلمان محترم در دوره‌های آموزشی و رفع اشکال، نرم‌افزار بر فراز آسمان و همچنین مجله رشد توجه ویژه‌ای داشته باشند و از بسته‌های آموزشی ارائه شد در جهت بهبود روش تدریس کمک بگیرند.

۶. چگونگی وضعیت این کتاب در پایه‌های یازدهم و دوازدهم

فقط در پایه دهم ارائه می‌شود.

نام کتاب: اقتصاد

کد کتاب: ۱۱۰۲۲۱

دوره تحصیلی: دوم متوسطه

پایه تحصیلی: دهم

رشته تحصیلی: ادبیات و علوم انسانی و علوم و معارف اسلامی

میزان ساعت تدریس: ۲ ساعت

۱. مأموریت اصلی کتاب

آشنایی دانش‌آموزان پایه دهم با مفاهیم اصلی و کلیدی علم اقتصاد و چارچوب‌های تحلیلی خرد و کلان اقتصادی و نیز آشنایی با نقش و کارکرد بازیگران مهم داخلی و بین‌المللی اقتصاد از مأموریت‌های این کتاب است. انتظار می‌رود دانش‌آموزان بتوانند با استفاده از مفاهیم این کتاب، به تجزیه و تحلیل مسائل جاری اقتصاد ایران و سیاست‌های دهه عدالت و پیشرفت و اقتصاد مقاومتی بپردازند.

۲. معرفی اجمالی محتوا

این کتاب با ورود به بیان مفاهیم پایه اقتصادی و مروری بر مقوله‌های بازار، پول، بانک و اقتصاد بین‌الملل، اطلاعات اولیه و لازم برای یک شهروند معمولی را ارائه می‌دهد و سیاست‌های کلی و مباحث جدید اقتصاد انقلاب اسلامی مثل اقتصاد مقاومتی به بحث می‌گذارد.

۳. وجه تشابه این کتاب با کتاب‌های گذشته

ساختار و جداول اهداف و محتوای این کتاب همسو و مطابق با کتاب‌های قبلی است. سعی شده است تا با برخی مثال‌های نوین، مباحث جدید اقتصاد ایران و سیاست‌های جدید مقام معظم رهبری به کتاب افزوده شود. همچنین سعی شده است برخی از مشکلات علمی برطرف و نظرات وارده از معلمان استان‌ها اعمال گردد.

۴. وجه تمایز این کتاب با کتاب‌های گذشته

سواد رسانه‌ای واجب‌تر از نان شب

فردی اثرگذار شوند. نشان‌گرهای پژوهشی حاکی از آن است که نسل نوجوان و جوان نسبت به نسل میان‌سال، بیشتر از تلویزیون‌های ماهواره استفاده می‌کنند و این خود حاکی از آن است که هرچه میزان استفاده از ماهواره افزایش یابد، میزان گرایش به معیارهای مدرن از جمله در انتخاب پوشش، افزایش و میزان گرایش به معیارهای سنتی کاهش می‌یابد.

● فرزند این زمانه که با ژن دیجیتالی در نقش یک کاربر پا به عرصه وجود نهاده، به سبب برخورداری از طبع نوجو و نوگرا با شیفتگی هرچه تمام‌تر متوجه فناوری‌های ارتباطی مدرن شده از آن استقبال می‌کند، حال آنکه والدین گذشته‌گرا و محافظه‌کارش در خوف و رجا با فناوری‌های اخیر مواجه شده و طی طریق می‌کنند. این ثنویت در نگرش و عملکرد نسبت به رسانه‌های مدرن، به افزایش لحظه به لحظه شکاف بین‌نسلی و نافرمانی نسل جدید می‌انجامد. موضوع رابطه حضرت موسی (ع) و خضر نبی در قرآن کریم، و شاگردی حضرت موسی (ع) نزد خضر و فرجام این ماجرا می‌تواند از این منظر محل تدقیق واقع شود که اگر نسبت به مقتضیات زمانه اشراف وجود نداشته باشد، حتی نبی الهی هم دست به عصیان می‌زند. از این‌رو با وجود سرعت روزافزون تحول‌ها از سویی و تأخر فرهنگی جوامع در حال توسعه نسبت به جوامع توسعه یافته از سویی دیگر، این مسئله نه تنها نمی‌تواند و نباید مانع دستیابی افراد به علم توأم با عمل در حوزه شناخت رسانه و پیام‌های رسانه‌ای شود، بلکه نسل گذشته و حاضر باید هم‌زمان دانش و مهارتی را بیاموزند که بتواند به هم‌زیستی مسالمت‌آمیز آن‌ها با رسانه منتج شود.

بازبینی تجارب گذشته در چارچوب بوم‌شناسی ارتباطی گواه آن است که اعمال ممنوعیت و تشدید محدودیت

● در قرن بیستم، با ورود وسایل ارتباط جمعی به عرصه عمومی، ساختار قدرت دچار تطور شد و اطاعت‌پذیری جوامع تحت‌تأثیر شیوه‌های ناپیدا و غیرملموس اقناع و تبلیغ قرار گرفت. سبک زندگی افراد به دلیل بمباران پیام‌های رسانه‌ای دست‌خوش تغییر شد و رسانه در مقام تک‌دانی مطلق نقشی عمده در شکل‌گیری رفتار، عقاید، عواطف و همچنین روابط فردی و اجتماعی، برعهده گرفت. ● غور در حافظه تاریخی یادآور آن است که در گذشته‌ای نه‌چندان دور، کودکان هم‌نسل من در ابتدای شب با ترنم روح‌نواز والدین به خوابی نوشین فرو می‌رفتند اما از اوایل دهه ۱۳۷۰ به ویژه اواخر دهه ۱۳۸۰ به موازات افزایش بهره‌مندی از دستاوردهای مدرنیته در کشور، سریال‌های ماهواره‌ای از طریق قاب تلویزیون تا پاسی از شب انیس و جلیس خانواده‌ها شدند و در چارچوب نظریه هژمونی با ایجاد سونامی پخش سریال‌های عامه‌پسند، تسریع در بازمهندسی سبک زندگی را در مسیری مغایر با ارزش‌های ملی مذهبی و قومی موجب شدند.

● براساس آمارهای رسمی ۲۰ درصد افراد کشورمان در فاصله سنی ۱۵ تا ۲۴ سال قرار دارند^۱ لذا می‌توان ادعا نمود که جامعه ایرانی جامعه‌ای جوان است و چون در این طیف سنی، نوجوانان پرمصرف‌ترین استفاده‌کنندگان از رسانه‌ها محسوب می‌شوند؛ ضریب نفوذ مصرف رسانه‌ای در بین آنان بیشتر از بقیه است. این قشر در مواجهه با رسانه از سواد فنی بالایی برخوردار است اما از سواد رسانه‌ای بی‌بهره است که این مهم سبک زندگی آنان را در هم‌نشینی با پیام‌های رسانه‌ای آسیب‌پذیر می‌سازد. پیام‌هایی که براساس ویژگی‌های فردی در بستر اجتماع می‌توانند منجر به کاهش پایبندی آنان به مباحث اخلاقی شده، بر کیفیت روابطشان در نهادهای مختلف جامعه از جمله خانه و مدرسه، همچنین در روابط بین

حال توسعه افزایش دهد و آنان را از وضعیت انفعال صرف خارج کند. لازم به ذکر است که اصطلاح سواد رسانه‌ای نخستین بار توسط مارشال مک لوهان در سال ۱۹۶۵ در کتاب «درک رسانه: توسعه ابعاد وجودی انسان» وضع شد. وی معتقد بود که در هنگامه دهکده جهانی انسان‌ها به سواد جدید به نام سواد رسانه‌ای نیاز دارند.

مطابق با تعریف مرکز سواد رسانه‌ای (CML)^۲، سواد رسانه‌ای چارچوبی برای دسترسی، تحلیل، ارزش‌یابی و به کارگیری رسانه است. به بیان دیگر گسترش تفکر انتقادی و مهارت‌های تولید و نقد پیام که برای توسعه فرهنگ رسانه‌ای قرن ۲۱ مورد نیاز است. سواد رسانه‌ای از راه یک فرایند چهارمرحله‌ای، شامل پرسش‌گری، ارزیابی، واکنش و رفتار، به افراد کمک می‌کند تا به توانمندی در دسترسی، تحلیل، ارزش‌یابی و تولید پیام رسانه‌ای دست یابند. سواد رسانه‌ای اکتساب دانشی مرتبط با رسانه جهت بهره‌مندی و تعامل با آن و همچنین مجموعه‌ای از مهارت‌هاست. لذا از نظر متخصصان مرکز سواد رسانه‌ای (CML)، سواد رسانه‌ای در پی پاسخ‌گویی به این پنج سؤال کلیدی است:

- ۱ چه کسی پیام را به وجود آورده است؟
 - ۲ چه روش‌های خلاقانه‌ای برای جلب توجه مخاطب مورد استفاده قرار گرفته است؟
 - ۳ درک و فهم ارتباط‌گیر از پیام چقدر متفاوت از درک و فهم سایر ارتباط‌گیران از همان پیام است؟
 - ۴ چه نوع سبک زندگی، ارزش‌ها یا دیدگاه‌هایی در پیام گنجانده شده یا از پیام حذف شده است؟
 - ۵ هدف از ارسال پیام چیست؟
- به بیان موسّع، سواد رسانه‌ای را می‌توان در پنج اصل بنیادی که به نحوی پاسخ سوال‌های بالا را در بردارد دسته‌بندی کرد:

- ۱ همه پیام‌های رسانه‌ای ساخته می‌شوند (هویت)
 - ۲ پیام‌های رسانه‌ای از یک زبان رسانه‌ای با قواعد خود ساخته می‌شود (قالب)
 - ۳ مخاطبان مختلف، مفهوم موردنظر خود را از رسانه‌ها می‌گیرند (مخاطب)
 - ۴ ارزش‌ها و نظراتی پنهان در رسانه‌ها وجود دارد (محتوی)
 - ۵ اغلب پیام‌های رسانه‌ای به شکلی سازمان‌دهی می‌شوند تا به کسب ثروت و قدرت بینجامد (هدف)
- آنچه که تصریح آن جهت پرهیز از کژتابی‌های ذهنی،

توأم با تمسک به تکنولوژی انضباطی و قفس آهنین، توان جلوگیری از این سیلان فرهنگی را ندارد؛ لذا به نظر می‌رسد تنها راهکاری که بیش از دو دهه صاحب‌نظران علم ارتباطات اجتماعی به آن امید بسته‌اند اهدای کلید سواد رسانه‌ای (Media Literacy) به معلمان، دانش‌آموزان و والدین آنهاست.

سواد رسانه‌ای مفهومی قدیمی است. اولین کتابی که در این زمینه نوشته شد کتاب «فرهنگ و طبیعت» اثر فرانک ریمنوند لیویس است که در سال ۱۹۳۳ در لندن چاپ شد. در مقدمه این کتاب آمده است: «بسیاری از معلمان و استادان انگلیسی دچار نگرانی و شک و تردید شده‌اند. برای آنان این سؤال به‌طور جدی مطرح است که این درس‌ها که دانش‌آموزان در کلاس فرامی‌گیرند در مقابل موج عظیم و مؤثر تبلیغات، فیلم‌ها و اخبار، چه اثری می‌تواند داشته باشد؟» ریشه نگرانی لیویس در این است که در آن زمان او شاهد یک رقابت نابرابر بود. از نظرگاه لیویس کلاس درس در مقابل رسانه غول‌پیکر هالیوود، رقیبی ضعیف و ناتوان به نظر می‌رسید.

از دهه ۱۹۶۰ به بعد یونسکو فعالانه به مبحث «آموزش سواد رسانه‌ای» ورود نمود و به پشتیبانی از آن همت گمارد و تلاش کرد در این زمینه برنامه‌ای جهانی اجرا کند. از نظر صاحب‌نظران یونسکو، آموزش سواد رسانه‌ای، به مثابه راهکاری مناسب، توان جبران نابرابری اطلاعاتی بین کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه را دارد. زیرا در حالی که کشورهای توسعه یافته به تولید، کنترل و توزیع اطلاعات می‌پردازند، کشورهای در حال توسعه دریافت‌کننده منفعل اطلاعات هستند. ارتقا بخشیدن به مهارت‌های فردی، به منظور شناخت رسانه و تفسیر و تحلیل پیام‌های رسانه‌ای، تنها راهی است که می‌تواند قدرت استفاده‌کنندگان از رسانه‌ها را در کشورهای در

ضرورت دارد آن است که گرچه ماهیت سواد رسانه‌ای، انتقادی است اما باید اذعان نمود که امروزه رسانه‌ها مهم‌ترین ابزار ارتباط و نمود فرهنگی‌اند، به‌طوری که برای مشارکت فعال در عرصه عمومی، استفاده از رسانه‌ها به ویژه رسانه‌های نوظهور امری ضروری است. رسانه، اگرچه محل مناقشه است اما در حال حاضر موقعیت خانواده، مدرسه و مسجد را در جایگاه مهم‌ترین نهادهای اجتماعی شدن در جامعه معاصر تحت‌الشعاع قرار داده است. رسانه در تاروپود و روال زندگی روزمره جا افتاده و عمده منابع نمادینی را که ما در تماس‌هایمان و در تفسیر پیوندها و روابطمان و در تعریف هویت‌مان به کار می‌بریم، فراهم می‌کند؛ پس آموزش سواد رسانه‌ای نه به معنی محدود کردن بلکه مشروط کردن بهره‌مندی از رسانه و به طریق اولی دانش و مهارتی مبتنی بر درک برای هم‌زیستی مسالمت‌آمیز بین مخاطب و رسانه است.

در سال‌های گذشته از طرف مسئولان کشور صحبت‌هایی در زمینه آموزش سواد رسانه‌ای مطرح شد اما هیچ‌گاه جنبه عملی نیافت. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۸۵ طی گزارشی، ضمن انتقاد از وضعیت آموزش سواد رسانه‌ای در کشور اعلام کرد که ایران با وجود دارا بودن شرایط خاص درونی و بیرونی چون رشد شهرنشینی، گسترش تحصیلات عالیه، افزایش جمعیت جوان و فعالیت هدفمند گروه‌های برانداز، اقدامی مؤثر در زمینه سواد رسانه‌ای انجام نداده است. دفتر مطالعات فرهنگی مرکز پژوهش‌ها در ادامه گزارش خود با نام «سواد رسانه‌ای رویکردی نوین به نظارت رسانه‌ای» پیشنهادهایی را برای توسعه سواد رسانه‌ای کشور، در سه بخش شامل راه‌کارهای سیاستی، تقنینی و اجرایی، اعلام کرد. بر این اساس، در بخش راه‌کارهای سیاستی، تحقیقات و مطالعات تطبیقی برای آرایه الگوی مطلوب ممکن، وارد کردن سواد رسانه‌ای در نظام آموزشی رسمی کشور لازم است و آموزش این که خشونت در دنیای واقعی عواقبی شدید به دنبال دارد، و ایفای نقش دیدبانی و نظارت داریم بر توسعه سواد رسانه‌ای و ارزش‌یابی منسجم و همه‌جانبه برای فراهم کردن مستندات مربوط به اثربخشی آموزش سواد رسانه‌ای در کشور ضروری است. این مرکز در حوزه راه‌کارهای تقنینی نیز نگاهی قانون‌گذارانه به سواد رسانه‌ای از منظر یک ابزار نظارتی و دفاعی در برابر پروژه‌های ارتباطی هدفمند و اختصاص‌رديف‌های بودجه‌ای به آموزش سواد رسانه‌ای در قوانین بودجه سال‌های آتی را توصیه

کرد که سوگ‌مندانه در این زمینه نیز اقدامی عملی و نظام‌مند انجام نگرفت. در گزارش مرکز پژوهش‌ها تصریح شد که اکنون سواد رسانه‌ای یکی از کارآمدترین ابزارهای نظارتی مورد توجه کشورهای پیشرفته است و با عملیاتی کردن این دانش و مهارت نه تنها فرهنگ ایرانی-اسلامی تقویت، بلکه بخشی از حقوق مخاطب نیز تأمین می‌شود. نیک‌بختانه پس از سال‌ها، انتظار به پایان رسید و در بهمن‌ماه سال ۱۳۹۴، بر اساس مصوبه شورای عالی آموزش و پرورش، مقرر شد که برای اولین بار در تاریخ نظام تعلیم و تربیت عمومی رسمی کشور طی سال تحصیلی ۹۶-۹۵، کتاب درسی با عنوان «تفکر و سواد رسانه‌ای» در دفتر تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه نظری تولید و وارد فرایند آموزشی کشور شود تا دانش‌آموزان پایه‌های دهم و یازدهم، در قالب درسی انتخابی امکان بهره‌مندی از کتاب و دیگر اجزای مختلف بسته آموزشی آن را بیابند. این در حالی است که مدیران مدارس در چارچوب بند ۵-۵ سند تحول بنیادین و بند ۱۳-۲ سند برنامه درسی ملی با عنایت به اهمیت موضوع می‌توانند آموزش سواد رسانه‌ای را از پیش‌دستانی تا پایان دوره متوسطه مطرح نظر قرار دهند. امید است با انجام این مهم گامی بلند در حوزه آموزش سواد رسانه‌ای در کشور و به تبع آن تربیت شهروند مسئول برداشته شود.

پی‌نوشت

1. www.amar.org.ir/Portals/0/Files/abstract/1390/sarshomari90_nahaii.pdf
2. Center For Media Literacy

منابع جهت مطالعه بیشتر

۱. باکینگهام، دیوید، آموزش رسانه‌ای یادگیری سواد رسانه‌ای و فرهنگ معاصر، ترجمه حسین سرفراز، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۸۹.
۲. پاتر، دبلیو جیمز، نظریه سواد رسانه‌ای رهیافتی شناختی، ترجمه ناصر اسدی، محمد سلطانی‌فر و شهناز هاشمی، تهران: انتشارات سیمای شرق، ۱۳۹۱.
۳. سیلوربلات، آرت، فری، جین، نینان، باربارا، رویکردهایی به سواد رسانه‌ای، ترجمه امیر یزدیان، قم: مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۳.
۴. طلوعی، علی، سواد رسانه‌ای، درآمدی بر شیوه یادگیری و سنجش، تهران: دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه‌ها، ۱۳۹۱.
5. www.falsafi91.blogfa.com

مدرسه با زندگی روزمره فراگیران مرتبط باشد، آموزش و یادگیری آن‌ها معنادارتر خواهد بود تا جایی که دانش‌آموزان می‌توانند از آن‌ها در زندگی حال و آینده خود بهره بگیرند. (امانی، ۱۳۹۴).

پیوند محتوا با موضوعات یادگیری خارج از مدرسه و نیز با زندگی، نه تنها موجب افزایش رغبت دانش‌آموزان به یادگیری می‌شود بلکه موجب می‌گردد دانش‌آموزان با مسایل زندگی آگاهانه برخورد کنند و توانایی حل مسایل زندگی را پیدا کنند (شریعتمداری، ۱۳۶۵).

ارتباط دادن محتوا با موضوعات زندگی موجب می‌شود تا دانش‌آموزان، زندگی خارج از مدرسه را به کلاس بیاورند، و در عین حال بین موضوعات یادگیری در مدرسه با مصادیق آن‌ها در خارج از مدرسه، پیوند برقرار گردد.

بحث در مورد ارتباط محتوا با زندگی را اولین بار جان دیوئی در قرن گذشته مطرح کرد. او نظریه «یادگیری از طریق عمل» را بر مبنای این نظریه مطرح کرد که انسان زمانی خوب یاد می‌گیرد که به شکل عملی درگیر در یادگیری موضوعاتی شود که برای او معنادار و مهم باشد. متأسفانه امروزه بسیاری از معلمان تصور می‌کنند که با دادن تمرینات بیشتر به دانش‌آموزان یادگیری آن‌ها عمیق‌تر خواهد شد. اما تحقیقات فرد نیومن نشان داد که این گونه نیست. نیومن، از دانشگاه ویسکانسین، درخصوص اعتبار علمی محتوا و ارتباط دانش با زندگی یک رشته استانداردها را درخصوص اعتبار علمی - آموزشی، اعتبار علمی عملکرد دانش‌آموز و اعتبار ارزشیابی و وظایف یادگیری را پیشنهاد کرده است (نیومن، اف. ام. سکادا، دلیو، سی. و هلیج، جی. جی، ۱۹۹۵).

استانداردهای مذکور تصویری از اعتبار علمی محتوا را در برابر دیدگان ما ترسیم می‌کند. استانداردهای نیومن در سه گروه دسته‌بندی شده است.

۱ ساختار دانش: دانش‌آموزان باید حقایق، مفاهیم و مهارت‌هایی را که یاد گرفته‌اند در ساخت دانش‌های تازه و با درکی جدید به کار گیرند.

۱ تحقیق منظم: دانش‌آموزان باید در یک تحقیق منظم، که بر مبنای دانشی مناسب و درکی عمیق از محتوا و روش‌های علمی منظم شکل می‌گیرد، و از طریق ارتباط پیچیده بین ایده‌های اصلی نمایش داده می‌شود شرکت کنند.

زندگی واقعی در محتوای برنامه درسی پایه دهم

منظور از ارتباط محتوا (دانش‌ها، مهارت‌ها، باورها، فضیلت‌ها و بصیرت‌ها) با زندگی واقعی، یعنی ارتباط برنامه درسی با زندگی شخصی و زندگی اجتماعی. یکی از اصول انتخاب اهداف و محتوای برنامه درسی توجه به نیازهای فردی و اجتماعی است. زندگی ابعاد مختلفی دارد؛ خوردن، خوابیدن، کار کردن، پرستش خدا، ارتباط با دیگران، ارتباط با طبیعت، ارتباط با وسایل و تجهیزات، تولید وسایل مورد نیاز، مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی، ساخت اشیاء هنری و نیز دخالت در محیط زیست (مثبت یا منفی) نمونه‌هایی از این ابعاد است. مرتبط ساختن اهداف برنامه درسی و موضوعات یادگیری با زندگی روزمره دانش‌آموزان یکی از اصول مهم در برنامه‌ریزی درسی است که غفلت از آن موجب می‌شود از کارایی و تأثیر برنامه درسی کاسته شود. (تیو و رانیکمائی، ۲۰۰۴).

ارتباط محتوا با زندگی دانش‌آموزان به طور مستقیم، بر علائق آن‌ها به یادگیری؛ تأثیر می‌گذارد (هارمین، ۲۰۰۶) و سبب می‌شود که بتوانند از موضوعات درسی که در مدرسه یاد گرفته‌اند در زندگی روزمره خود استفاده کنند (دورین و کورب، ۲۰۰۹). پژوهش‌های متعدد نشان می‌دهد که اگر موضوعات یادگیری

این مطالعه نشان می‌دهد مدارس می‌دهد که از تکالیف چندوجهی و مرتبط با زندگی استفاده کرده بودند میزان پیشرفت تحصیلی‌شان ۲۰ درصد بالاتر از میانگین پیشرفت تحصیلی کشوری بود

۱ ارزش‌های فرامدرسه‌ای: عملکرد آموزشی باید ارزشی فرامدرسه‌ای داشته باشد؛ لازمه آن هم این است که محتوا در درجه اول معنادار باشد و ارزش آن را داشته باشد که مورد استفاده معلم در فرایند یاددهی - یادگیری قرار گیرد. ارزش‌های فرامدرسه‌ای باید نتیجه کار در یک روش معنادار و حاصل ارتباط با مخاطبان خارج از مدرسه باشد. این کارها، هم ممکن است برای دانش‌آموز جنبه فردی داشته و به لحاظ ارزشی ساده باشد، و هم ممکن است انعکاسی از وظایف افراد در دنیای واقعی باشد.

چالش برانگیزترین این استانداردها ارزش‌های فرامدرسه‌ای است که در گذشته اجرای آن برای دانش‌آموز، خانواده‌ها و یا مدرسه با مشکلاتی همراه بود، اما امروزه با اختراع تکنولوژی‌های جدید مانند ویکی‌ها، و وبلاگ‌ها، دانش‌آموزان می‌توانند با مخاطبان خارج از مدرسه به شیوه‌ای مؤثر و مطمئن ارتباط برقرار کنند. برای مثال فناوری‌هایی نظیر i movie و GarageBand به دانش‌آموزان اجازه می‌دهد که با مشارکت گروهی پروژه‌ها و یا تحقیقاتی را به کمک دانش‌آموزان مدرسه خود، دانش‌آموزان سایر مدارس محلی، ملی و حتی دانش‌آموزان سایر کشورها، در صورت دانستن زبان مردم آن کشور، اجرا کنند.

یادگیری عمیق با مدل فرد نیومن درهم تنیده شده است و هرگاه با مدل یادگیری سطحی مقایسه شود تفاوت آن‌ها قابل درک است؛ (جداول (الف) تا (ر) صفحات ۸۲- ۸۴)

یادگیری عمیق سبکی است که به‌طور طبیعی برای برخی از دانش‌آموزان حاصل می‌شود. در حقیقت ادبیات یادگیری عمیق بسیار نزدیک به ادبیات یادگیری خود - راهبر است. (یعنی همان ادبیاتی که برای قرن بیست و یکم مورد نیاز است). با این حال عادات یادگیری عمیق را می‌توان در دانش‌آموزان تشویق کرد. یادگیری

عمیق نیاز به آموزش عمیق دارد. معلمان باید با تعیین تکالیف چالش برانگیز، دانش‌آموزان را به کشتی گرفتن با مفاهیم و مهارت‌های برنامه درسی ترغیب کنند و مدت زمانی را برای انجام این کار نیز پیش‌بینی کنند. نیومن درخصوص رابطه محتوای معتبر و مرتبط با زندگی و تأثیر آن در پیشرفت تحصیلی، دو گروه مطالعه را مورد بررسی قرار داده است. گروه اول مطالعه‌ای است که در آن، نیومن تأثیر محتوای علمی معتبر و مرتبط با زندگی را در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان مورد بررسی قرار داده است (نیومن، اف، ام، مارکز، اج. لويس، اس و کاموران، ۱۹۹۶) و گروه دوم مطالعه‌ای است که طی آن ارتباط بین دو مقوله محتوای علمی و مرتبط با زندگی را، در ۱۰۰ کلاس از مدارس عمومی شیکاگو بررسی کرده است. (نیومن، اف، ام، بریک، آ، اس، و ناگلاواگا، ۲۰۰۱). در مطالعه دوم نیومن، رابطه‌ای قوی بین محتوای علمی معتبر و مرتبط با واقعیات زندگی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان کشف کرده است. وی و همکاران او از آزمون مهارت‌های پایه ریاضی و خواندن آیووا استفاده کرده‌اند و متغیرهایی مانند نژاد، طبقه اجتماعی، جنسیت و پیشرفت‌های قبلی دانش‌آموزان را در مطالعه خود تحت کنترل قرار داده‌اند.

نتیجه این مطالعه نشان می‌دهد مدارس می‌دهد که از تکالیف چندوجهی و مرتبط با زندگی استفاده کرده بودند میزان پیشرفت تحصیلی‌شان ۲۰ درصد بالاتر از میانگین پیشرفت تحصیلی کشوری بود، و برعکس، آن دسته از مدارس که از تکالیف رایج و سنتی استفاده کرده بودند، عملکرد تحصیلی‌شان ۲۵ درصد کمتر از میانگین پیشرفت تحصیلی کشوری بود. این مطالعه در کلاس‌های سوم، ششم و هشتم انجام شده بود. امانی در پژوهش خود (۱۳۹۴) تحت عنوان «طراحی و تدوین مدلی کارآمد برای بهبود وضعیت آموزش علوم در کلاس‌های فاقد امکانات کافی و بررسی میزان تأثیر آن بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پایه هشتم» نشان داده که استفاده از چهار متغیر ۱. ارتباط دادن محتوا با زندگی واقعی، ۲. رویکرد ساختن‌گرایی، ۳. انجام فعالیت‌های دست‌ورزی و مهارت‌های فرایندی و ۴. بهره‌گیری از ارزشیابی مستمر و پایانی، دارای اندازه اثری معادل ۰/۳۵ درصد در مقیاس مویجس (حد متوسط) بوده است. امانی در ایجاد ارتباط بین محتوای علوم و زندگی واقعی دانش‌آموزان راهکارهای

زیر را توصیه کرده است:

۱ اختصاص دادن زمان معینی از هر جلسه درس به بیان مثال‌هایی از کاربرد درس در زندگی روزمره توسط دانش‌آموزان؛

۲ بیان مثال‌هایی از کاربرد موضوع درس در زندگی فردی و اجتماعی توسط معلم؛

۳ اجرای تجربیات و آزمایش‌های علمی در خارج از مدرسه (خانه یا محیط بیرون از مدرسه)؛

۴ دعوت از والدین متخصص و یا کارشناسان باتجربه در ارتباط با زمینه‌های درسی و ارتباط آن با واقعیات زندگی و ایراد سخنرانی و یا یک بحث مختصر در کلاس درس؛

۵ برگزاری گردش علمی کوتاه، به منظور بازدید از کارخانه‌های نزدیک، مراکز علمی، پارک‌ها و غیره،

۶ تشویق دانش‌آموزان به تهیه برگه‌های اطلاعاتی کوچک برای نصب در فضای مدرسه از جمله راهروها و حیاط مدرسه که اطلاعات ارزشمندی را درباره موضوعات مختلف در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهد. برای مثال کپسول آتش‌نشانی، مواد و مصالح ساختمانی که در مدرسه مورد استفاده قرار گرفته است، سیستم بلندگوی مدرسه، یک درخت و یا یک گل در باغچه، گلدان و غیره.

۷ تشویق دانش‌آموزان به جست‌وجو و تهیه اخبار علمی و یا فناوری که بتوان آن‌ها را در تابلوی اعلانات کلاس یا مدرسه نصب کرد. این اطلاعات فرصت‌هایی را برای بحث درباره آن‌ها فراهم می‌کند. به علاوه، سایر مواد جالب نظیر آزمایش‌های جادویی، لطیفه‌ها، شوخی‌ها و غیره در صورتی که با علوم و جامعه مرتبط باشد قابلیت استفاده دارد. منابع یونسکو (۱۹۹۱) درخصوص ارتباط محتوا با زندگی واقعی، قلمرو آن را این‌گونه تعریف کرده‌اند: ارتباط محتوایی (Content relevance) در زمینه آموزش و پرورش اشاره به گستره‌ای دارد که در آن محتوا با نیازها، علایق، و توانایی‌های عقلانی و جسمانی فرد از یک‌سو، و از سوی دیگر با ارزش‌ها و اهداف و آرمان‌های جامعه مرتبط و متناسب‌سازی می‌شود. به‌طور خاص ارتباط محتوایی و تربیتی آموزش و پرورش ممکن است با یکی از پنج حیطه زیر مرتبط باشد:

۱ با سن، توانایی، نیازها، علایق و آرزوها و آرمان‌های افراد و جامعه؛

۲ با شغل و زبان والدین، سنت‌ها و ارزش‌های جامعه و غیره؛

۳ با شرایط و اوضاع و احوال دانش‌آموزان در مناطق شهری و روستایی؛

اگر متنی را بنویسیم و بخواهیم آن را چاپ کنیم و به دست افراد زیادی در مناطق دور و نزدیک برسانیم، به ویژه اگر از طریق آن بخواهیم آموزش بدهیم، به ناچار باید از خدمات ویراستار استفاده کنیم

بعد فردی، یا بعد وجودی انسان، متشکل است از ابعاد جسمانی و زیستی، عاطفی و اخلاقی، عقلانی، معنوی، هنری و زیباشناختی، و بعد اجتماعی دارای ابعادی است مانند: ابعاد علمی و فناورانه، اقتصادی و حرفه‌ای، مشارکت‌های اجتماعی و سیاسی و تعامل با محیط زیست. (مبانی نظری سند تحول بنیادین، آذرماه ۱۳۹۰ ص ۱۶۰).

بنابراین همان‌طور که گفتیم برنامه درسی شایسته است با این ابعاد مرتبط باشد تا بین محتوای آموزش و زندگی رابطه برقرار شود. اکنون با توجه به آنچه تا اینجا خواندیم سعی خواهیم کرد مصداق‌هایی از انواع ارتباط محتوای کتاب‌های درسی پایه دهم با زندگی واقعی دانش‌آموزان در ابعاد مختلف تربیت، در جدول (۲) نشان دهیم.

۴ با تعلیم و تربیت دانش‌آموزان، مهارت‌های شغلی، مهارت‌های یادگیری و انگیزه‌ها و محرک‌های مورد نیاز در آینده در مراحل مختلف زندگی؛

۵ با نیازهای جهانی؛ مانند صلح جهانی، محیط زیست، فقر، و مواردی از این قبیل. زندگی انسان دارای دو بعد اصلی، یکی بعد فردی و دیگری بعد اجتماعی، و تعدادی ابعاد فرعی است.

یادگیری عمیق	یادگیری سطحی
ارتباط فراگیر با موضوعات کلیدی محتوا عمیق و معنادار است.	ارتباط فراگیر با موضوعات درسی و یادگیری سطحی و طوطی‌وار است.
شواهد را مورد استفاده قرار می‌دهد و طرح‌هایی را تدوین می‌کند.	از شیوه‌های کورکورانه تقلید می‌کند.
تمرکز آموزش بر رشد فراگیر و درک و فهم او است.	تمرکز فراگیر بر حداقل امکانات و یادگیری است.
مقصد یادگیری کشف معانی برای خود است.	مقصد یادگیری کشف منظور دیگری است.

الف: درس راهنمای تربیت بدنی

راهکارهای استفاده شده در ایجاد ارتباط محتوا با زندگی واقعی	مصداق‌ها
ارتباط محتوا با سلامت جسمانی و مهارت‌های اجتماعی، ارتباط با طبیعت، ارتباط با اشیاء و وسایل (ساحت تربیت جسمانی و زیستی و ساحت تربیت اجتماعی و تربیت حرفه‌ای)	انجام درست امور روزمره زندگی، انجام درست کارهای شغلی و توجه به حالت بدن در زمان نشستن، خوابیدن، راه رفتن، مطالعه، انجام کارهایی مانند اتوکاری، استفاده از جاروی برقی و وسایل نجاری، استفاده از امکانات طبیعت برای گذران اوقات فراغت، انجام تفریحات سالم، داشتن یک زندگی فعال به جای یک زندگی بدون تحرک، مهارت در استفاده درست از وسایل ورزشی، برخورداری از روحیه همکاری و تعامل اجتماعی با دیگران

ب: درس تفکر و سواد رسانه‌ای

راهکارهای استفاده شده در ایجاد ارتباط محتوا با زندگی واقعی	مصداق‌ها
ارتباط دادن رسانه‌ها با زندگی فردی و اجتماعی در ابعاد مختلف، ارتباط رسانه با زندگی مجازی، ارتباط با سبک زندگی، ارتباط با شغل و حرفه، ارتباط با مصرف. (ساحت تربیت اجتماعی و فناوری و حرفه‌ای)	رسانه‌ها و اهداف تبلیغی آن‌ها، منافع سازندگان پیام، شناخت ارزش‌های آموزشی آشکار و پنهان رسانه‌ها و ارزش‌هایی که به عمد از آموزش آن‌ها غفلت می‌ورزند، استفاده درست و نادرست از رسانه‌ها (موبایل، اینترنت و بازی‌های رایانه‌ای، رادیو و تلویزیون، روزنامه‌ها). نقد و بررسی رسانه‌ها و تأثیر آن‌ها بر تفکر، تصمیم‌گیری‌ها و سبک زندگی ما، رسانه‌ها و هویت‌سازی، رسانه‌ها و وحدت ملی، رسانه‌ها و کسب و کار، تفاوت واقعیت‌های اجتماعی و واقعیت‌های رسانه‌ای، مهارت در تولید پیام برای یک رسانه

ج: درس آمادگی دفاعی

مصادقاها	راهکارهای استفاده شده در ایجاد ارتباط محتوا با زندگی واقعی
امنیت در محله و ارتباط با مراکز دفاعی در سطح روستا و شهر، وظایف حفاظتی افراد، بررسی ناامنی در دنیای امروز و سطوح ناامنی، یگان‌های حافظ امنیت در کشور، جنگ احتمالی و احساس نیاز به خودکفایی در ساخت سلاح‌های مورد نیاز و تولید فناوری‌های نظامی پیشرفته، مراحل دفاع از کشور در جنگ احتمالی، آمادگی در برابر تهدیدهای دشمن، ضرورت خودباوری و اعتماد به نفس، سبک زندگی رزمندگان اسلام، نقد و بررسی عملکرد مدافعان حرم اهل بیت عصمت و طهارت	ارتباط با زندگی فردی و اجتماعی، ارتباط با زندگی محلی (روستایی و شهری)، ارتباط با امنیت ملی، ارتباط با نیازهای جهانی، اعم از تهدید و ناامنی در دنیای امروز تا صلح و مسایل جهانی (ساحت تربیت اعتقادی و سیاسی و تربیت حرفه‌ای)

چ: درس‌های فیزیک، و ریاضی (رشته انسانی)

مصادقاها	راهکارهای استفاده شده در ایجاد ارتباط محتوا با زندگی واقعی
کاربرد اصول و قوانین فیزیک در ساخت اشیای مختلف، مانند سامانه مکان‌یابی جهانی، قطار مغناطیسی و کاربرد ابزارهای اندازه‌گیری، مانند کولیس و ریزسنج در ساخت اشیاء، چگالی و کاربرد آن در زندگی روزانه مانند تعیین سنجش تراکم استخوان، شناسایی و اصل ارسیمیدس و کاربردهای آن، حرکت و اصل برنولی و کاربردهای آن، کاربرد مواد در ساخت اشیاء، کاربردهای نانو در زندگی، صنعت و پزشکی.	۱. ارتباط با زندگی فردی، ارتباط با پدیده‌های فیزیکی در محیط زندگی، ارتباط با صنعت و فناوری، ارتباط با پزشکی و سلامت. (ساحت علمی؛ اقتصادی، زیستی)
در مثال‌ها و حل تمرینات دروس مختلف تلاش شده است تا کاربرد ریاضیات در محاسبه و پرداخت حقوق کارکنان، برآورد نیازهای تولیدی، برآورد هزینه ساخت و یا اجرای طرح‌ها، محاسبه تابع‌های هزینه سود و درآمد، محاسبه درصد آلیاژ مورد استفاده در ساخت مواد، ترسیم نمودار فعالیت‌ها در مورد فروش، سود و یا زیان واحدهای تولیدی، پیش‌بینی رشد مثبت و یا منفی جمعیت، برآورد نمونه‌های آماری و کاربرد آن‌ها در پیش‌بینی بیماری‌ها، تصادفات و غیره نشان داده شود	۲. ارتباط با فعالیت‌های اقتصادی و برنامه‌ریزی‌های اجتماعی (ساحت علمی، اقتصادی و حرفه‌ای، اجتماعی)

ح: درس تاریخ

مصادقاها	راهکارهای استفاده شده در ایجاد ارتباط محتوا با زندگی واقعی
تاریخ و رابطه آن با میهن‌دوستی، تاریخ و تأثیر آن در تقویت هویت ملی، معرفی تمدن‌های گذشته (ایران، یونان، هند، چین، روم، مصر و بین‌النهرین، ادیان گذشته) مشاغل گذشته (سفالگری، نقاشی، پارچه‌بافی، پیکرتراشی، موسیقی، دیوانسالاری، شیشه‌گری، جنگ‌افزاسازی، معماری، تجارت)	ارتباط با زندگی گذشته بشر، ارتباط با فرهنگ و تمدن‌های گذشته، ارتباط با مشاغل، ارتباط با جامعه (ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی)

خ: درس زیست‌شناسی

مصادقاها	راهکارهای استفاده شده در ایجاد ارتباط محتوا با زندگی واقعی
زیست‌شناسی در خدمت جامعه (تهیه غذای سالم و کافی، حفظ بوم‌سازگان، تأمین انرژی‌های تجدیدپذیر، تأمین سلامت انسان)، نکات بهداشتی در ارتباط با گیاهان و جانوران، آلودگی هوا.	ارتباط با سلامت فردی، ارتباط با سلامت جمعی، ارتباط با تکنولوژی، ارتباط با پدیده‌های طبیعی (ساحت تربیت علمی و فناوریانه، ساحت تربیت جسمانی و زیستی)

خ: درس شیمی

مصادقاتها	راهکارهای استفاده شده در ایجاد ارتباط محتوا با زندگی واقعی
طبیعت و خدانشناسی، ترکیب مواد در طبیعت، خواص مواد در طبیعت، انواع کاربردهای مواد طبیعی و مصنوعی در زندگی، آثار زیانبار کودهای شیمیایی و نیتروژن دار بر محیط زیست، باران های اسیدی و آثار زیانبار آنها بر طبیعت و انسان، آثار اقتصادی خوردگی مواد، اکسایش آهن، آلومینیم و نقره و کاربردهای آنها در زندگی روزانه، آلاینده های صنعتی در اراک و خوزستان، مواد مؤثر در تخریب لایه اوزن، نقش ما در کاهش آلودگی، آب و تأثیر آن در حیات انسان و سایر موجودات، آب و اهمیت آن در کشاورزی، صنعت و انرژی، کمبود منابع آبی و استفاده بهینه از این مواد، انواع آلاینده های آب، آب های یون زدایی شده و کاربردهای آن، آب های معدنی و آثار درمانی آنها، فرایند تصفیه آب، آب دریا منبع مواد شیمیایی، تصفیه فاضلاب ها و راه های بازگردانی آنها به طبیعت.	ارتباط با خدانشناسی، ارتباط با طبیعت، ارتباط با فعالیت های انسانی مانند کشاورزی، صنعت و تکنولوژی، پزشکی، فعالیت های تولیدی و محیط زیست، (ساحت تربیت علمی و فناوری، ساخت تربیت زیستی)

د: درس جغرافیا

مصادقاتها	راهکارهای استفاده شده در ایجاد ارتباط محتوا با زندگی واقعی
نقش عوامل طبیعی بر زندگی انسان، آب و هوا و فعالیت های کشاورزی، شیوه های معیشت در مناطق مختلف جغرافیایی، مسایل زیست محیطی در مناطق مختلف ایران، دریا و فعالیت های اقتصادی، گردشگری در مناطق مختلف ایران.	ارتباط با طبیعت، ارتباط با محیط زیست، ارتباط با کشاورزی و فعالیت های اقتصادی، ارتباط با صنعت، ارتباط با گردشگری (ساحت تربیت علمی، اقتصادی و زیست محیطی)

د: درس های علوم اجتماعی، فارسی و نگارش

مصادقاتها	راهکارهای استفاده شده در ایجاد ارتباط محتوا با زندگی واقعی
کنش های اجتماعی در جامعه، ابعاد ولایه های اجتماعی، فرهنگ و هویت، هویت ایرانی، قدرت و حکومت در جامعه. در کتاب فارسی تلاش شده است از طریق ادبیات تعلیمی، بومی، غنایی، ادبیات پایداری، داستانی، مذهبی، حماسی و ادبیات انقلاب اسلامی، و نیز از طریق شخصیت های مؤثر و ادبیات جهان ارزش های اعتقادی، سیاسی، اخلاقی و زیبایی شناختی معرفی شود تا دانش آموزان ضمن یادگیری مهارت های زبانی با میراث ادبی خود نیز آشنا شوند.	ارتباط با جامعه، ارتباط با فرهنگ و دین، ارتباط با تاریخ کشور، ارتباط با ادبیات کهن کشور، ارتباط با اعتقادات دینی و مذهبی و سیاسی، ارتباط با ادبیات بومی، ارتباط با ادبیات جهان، ارتباط با شخصیت ها و مکان ها (ساحت تربیت اجتماعی، اعتقادی، اخلاقی و فرهنگی)

ر: درس های زبان عربی و زبان انگلیسی

مصادقاتها	راهکارهای استفاده شده در ایجاد ارتباط محتوا با زندگی واقعی
درک و فهم بهتر قرآن و زبان فارسی، آشنایی با آیات و احادیث پرکاربرد، توانایی در مکالمه به هنگام سفرهای زیارتی در عتبات عالیات و یا برخورد با گردشگران خارجی، لزوم حفظ وحدت بین قومیت ها، آشنایی با آلاینده های زیست محیطی و برخی از مؤسسات اجتماعی، ارتباط با نیازهای تحصیلی و شغلی آینده و معرفی برخی از مشاغل.	ارتباط با نیازهای مسافرتی و تأمل با گردشگران خارجی جامعه، ارتباط با فرهنگ و دین، ارتباط با مؤسسات اجتماعی و محیط زیست

دهند.

۶. معلمان، اغلب، فرایند یاددهی - یادگیری را براساس شیوه‌ای که کتاب درسی ارائه کرده است اجرا می‌کنند. اگر مجموعه نتایج فوق و نیز نتایج پژوهش‌های دیگر را مدنظر قرار دهیم به‌نظر می‌رسد نیازمند راه‌حلی هستیم که از طریق آن کلاس‌های درس را احیا کنیم و فرایند موجود را به فرایندی پویا و فعال ارتقا دهیم تا نتایج بهتری را به دست آوریم. اما قبل از طرح راه‌حلی که به آن مثلث تحول کلاس درس می‌گوییم لازم است به این نکته توجه کنیم که امروز بسیاری از مدارس ایران به صرف کلاس درس تقلیل پیدا کرده‌اند. یعنی دانش‌آموزان به مدرسه می‌آیند، به کلاس درس می‌روند و سپس به خانه بازمی‌گردند؛ چون بیشتر مدارس فاقد برنامه‌های غیررسمی و غیرکلاسی، از قبیل فعالیت‌های آزاد، پرورشی، ورزشی، نمایش، سرود و دیگر فعالیت‌هایی که به جو مدرسه هویت خاصی می‌دهد، هستند. بنابراین حضور در کلاس، تقریباً همه‌ی زمان حضور در مدرسه را به خود اختصاص می‌دهد. از این‌روست که می‌گوییم باید بر روی این مسئله تمرکز شود که چه باید کرد تا کلاس‌های درسی، بیش از پیش سبب رشد و ارتقای بیشتر دانش‌آموزان شوند. اینجاست که طرح مثلث مذکور معنا پیدا می‌کند. مثلث مورد نظر که به‌نظر می‌رسد می‌تواند به بهبود وضعیت کلاس‌های درس منجر شود شامل سه ضلع به شرح زیر است:

۱. رسانه‌های آموزشی پرشمار (بسته‌ی آموزشی به جای کتاب درسی)؛

۲. طراحی آموزشی فعال، رشددهنده و قابل پیمایش؛

۳. برون‌دادهای قابل ارائه‌ی یادگیری، توسط دانش‌آموزان.

ضلع اول: در گذشته، کتاب درسی تنها رسانه‌ی اصلی در هر کلاس درس بود و دانش‌آموز و معلم رسانه‌ی دیگری در اختیار نداشتند؛ اما، در سال‌های اخیر امکاناتی فراهم شده است که با استفاده از آن‌ها می‌توان کلاس‌های درس را بسیار متنوع‌تر اداره کرد. رسانه‌هایی مثل فیلم‌های آموزشی، پاورپوینت‌های فعال، فایل‌های تصویری و صوتی، متن‌های آموزشی متنوع و مطالب بسیار متنوعی که از فضای مجازی گرفته می‌شود، همه و همه از رسانه‌های پشتیبان کلاس و مدرسه محسوب می‌شوند و ما همه آن‌ها را جزء رسانه‌های یادگیری به‌شمار می‌آوریم.

کتاب‌های مختلف با تنوع موضوعی، دایرةالمعارف‌ها، مجلات، رسانه‌های صوتی و تصویری و غیره، همگی رسانه‌های یادگیری هستند. بنابراین، اولین قدم برای

به‌سوی

تحول کلاس درس

«به‌سوی تحول کلاس درس» عنوان مقاله‌ای است که دکتر محمود امانی طهرانی مدیرکل دفتر تألیف کتاب‌های درسی تهیه کرده است.

این مقاله در سه بخش با عناوین: رسانه‌های آموزشی پرشمار، طراحی آموزشی و برون‌دادهای قابل ارائه‌ی یادگیری تبیین و تدوین شده است.

کلاس درس کانون شکل‌گیری یادگیری است. پژوهش‌ها نشان می‌دهد، طراحی آموزشی در کلاس‌های درسی ایران، مشخصه‌هایی دارد که کاملاً تکرار می‌شوند. این مشخصه‌ها گاهی موجب رشد دانش‌آموزان می‌شوند و گاهی جلوی رشد آن‌ها را می‌گیرند. نتایج پژوهشی که در کلاس‌های درسی پنج استان ایران انجام شده نشان می‌دهد که:

۱. دانش‌آموزان در کلاس‌ها، معمولاً ساکت می‌نشینند؛

۲. اداره‌ی کلاس، بیشتر بر عهده‌ی معلم است و او تسلط کاملی بر کلیه‌ی فعالیت‌های کلاسی دارد؛

۳. بسیاری از برنامه‌های کلاس به برنامه‌های حافظه‌مدار معطوف می‌شود و در عمل، به‌خاطر سپردن آنچه که معلم در فرایند یادگیری روی آن‌ها تأکید می‌کند بسیار اهمیت دارد؛

۴. معلمان عمدتاً از روش‌های دستوری استفاده می‌کنند؛ یعنی خیلی‌وقت‌ها از دانش‌آموزان می‌خواهند کارهای معینی را انجام دهند و این خواسته‌ی خود را به‌طور مستقیم ابراز و بیان می‌کنند!

۵. معمولاً از دانش‌آموزان خواسته نمی‌شود آنچه را که یاد گرفته‌اند در موقعیت‌های جدیدی به‌کار ببرند یا تعمیم

داشتن یک کلاس فعال و پرتأثیر این است که از سمت یادگیری تکرر رسانه‌ای به سوی رسانه‌های یادگیری پر شمارتر حرکت کنیم.

خوشبختانه در سال‌های اخیر برای پشتیبانی از کلاس درس ابزارها، امکانات و تجهیزات بسیاری به بازار آمده است. برای مثال فیلم‌های فراوانی برای آموزش درس‌ها تولید شده به طوری که حتی گاهی تدریس یک درس منوط به داشتن فیلم آموزشی است. یا در بعضی از درس‌ها طرح درس بر مبنای نمایش فیلم گذاشته شده و مطالب سایت‌هایی مثل شبکه رشد و تبیان، برای پشتیبانی از آموزش کتاب در کلاس درس تهیه شده‌اند. استفاده از امکانات مذکور البته به این معنا نیست که بگوییم باید نقش معلمین در تولید نادیده گرفته شود؛ بلکه معلم خودش هم می‌تواند مطلبی را برای کلاس درس انتخاب کند و در واقع، خودش دست به تولید بزند. هر دوی این‌ها در این ضلع مثلث قرار می‌گیرند. بدین ترتیب، معلمان برای کلاس‌های درس خود می‌توانند تولید داشته باشند و این تولید خود را حتی از طریق شبکه‌هایی که در اختیار دارند اشاعه دهند تا مورد استفاده دیگران نیز واقع شود. در حال حاضر، وقتی معلمی یک نقشه مفهومی جالب و جذاب را در قالب یک صفحه «Word» یا «PowerPoint» تهیه می‌کند، می‌تواند آن را در وبلاگ خودش بارگذاری کند تا معلمان سراسر کشور بتوانند از آن استفاده کنند. بنابراین، اولین ضلع مثلث نهضت احیای کلاس، رسانه‌های یادگیری پر شمار هستند. وزارت آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران برای این کار اقدامات خوبی انجام داده است. اکنون، قطعه‌های فراوانی در شبکه رشد وجود دارند که قابلیت دانلود دارند و معلمان برای بهبود کیفیت فرایند تدریس می‌توانند از آن‌ها استفاده کنند. بنابراین، معلمینی که مهارت‌شان ارتقا پیدا کرده است، می‌توانند از رایانه برای جست‌وجوهای هدفدار خوب که در این فضای گسترده شبکه‌های اطلاعاتی وجود دارد استفاده کنند. علاوه بر جست‌وجوگری و انتخاب، تولید قطعه‌های متناسب با طرح درس هم کار دیگری است که معلمین می‌توانند انجام دهند. البته، در این ضلع، یعنی رسانه‌های آموزشی پر شمار، دانش‌آموزان نیز می‌توانند نقش بسیار فعالی ایفا کنند.

ضلع دوم: طراحی آموزشی ضلع دوم مثلث بهبود وضعیت کلاس است و به عنوان مشکل‌گشای کلاس درس ایفای نقش می‌کند. طراحی آموزشی رشددهنده است. گاهی

فعالیت یادگیری را می‌توان براساس روشی که کتاب درسی پیشنهاد می‌کند شروع کرد و پیش رفت. این روش خوبی است ولی لزوماً بهترین راه نیست. برای اینکه بتوان فرایند یاددهی - یادگیری رشددهنده‌ای به وجود آورد باید از انتها شروع کرد؛ یعنی پایان یادگیری را دید و اینکه دانش‌آموز باید به چه شایستگی‌هایی برسد؛ یا اینکه قرار است چه صلاحیت‌ها، صفات و توانمندی‌هایی در او به وجود آید و انتظار می‌رود به چه نوع تولید ذهنی یا فکری برسد. این‌ها باید آشکار باشند. سپس باید تصویری از مسیری که قرار است دانش‌آموز بپیماید رسم کنیم؛ یعنی مشخص کنیم وقتی دانش‌آموزی درسی را می‌آموزد قرار است چه توانمندی‌هایی را از خودش نشان دهد. برای این کار، باید پله‌هایی طراحی شود. این پله‌ها، سناریوی یادگیری یا طراحی آموزشی هستند که معلم می‌خواهد به اجرا درآورد. این پله‌ها باید به گونه‌ای طراحی شوند

چه چیزی را یاد می‌گیرد؛ قرار است به کجا برسد و این یادگیری در زندگی، به چه درد او می‌خورد. بنابراین، باید مسئله ارتباط مطالب درسی با زندگی و مفید بودنشان، برای دانش‌آموزان ترسیم شود.

حال، اولین پله این است که مشخص کنیم دانش‌آموزان را با چه نوع فعالیتی می‌توان با مسئله درگیر کرد و هوش و حواسشان را به مسئله جلب کرد تا احساس کنند می‌خواهند این مسیر را ادامه دهند.

۲. توجه به پیش‌دانسته‌ها: دومین پله توجه به پیش‌دانسته‌های دانش‌آموزان است. اگر به پیش‌دانسته‌ها توجه شود وقت دوباره‌ای صرف تولید آن‌ها نمی‌شود که هم برای دانش‌آموزان کسالت‌آور باشد و هم بخشی از زمان یادگیری را به خود اختصاص دهد و وقت را هدر دهد. معلم می‌تواند پیش‌دانسته‌های دانش‌آموزان را در کلاس احصا کند تا ببیند اگر آن‌ها در این پیش‌دانسته‌ها با هم اشتراک ندارند با فعالیتی که تدارک می‌بیند، آن‌ها را به اشتراک بگذارد و نقطه شروع‌شان در یادگیری را با هم یکی کند.

۳. تولید مفهوم (یادگیری فعال): نکته دیگری که در طراحی آموزشی باید به آن توجه شود این است که مشخص شود فعالیت‌ها چگونه به «تولید مفهوم» توسط دانش‌آموزان می‌انجامند. آیا معلم، در انجام فعالیت‌ها، بچه‌ها را در نقش دریافت‌کننده مفهوم قرار می‌دهد یا تولیدکننده مفهوم؟ زیرا ممکن است معلم مفهومی را توضیح دهد و دانش‌آموزان دریافت‌کننده آن باشند؛ اما ممکن است معلم همین مفهوم را به یک متن نوشته شده تبدیل کند و به دانش‌آموزان بدهد تا بخوانند. آن‌ها هم بخوانند و بگویند که از آن، چه می‌فهمند. در این صورت دانش‌آموزی یادگیرنده فعال هستند، چون به واسطه درک و فهم خودشان در مسیر آموزش حرکت و از متن، مفهوم‌سازی می‌کنند. آیا در این حالت برای دانش‌آموزان نقش مشارکتی وجود دارد؟

۴. یادگیری مشارکتی: یادگیری مشارکتی هم بخشی از سناریوی یادگیری خوب است. یک تحقیق نشان داده است که سطح فعالیت‌هایی که معلمان، عموماً از دانش‌آموزان می‌خواهند در حد پایینی از یادگیری قرار دارد. مثلاً وقتی معلمی از دانش‌آموزان می‌خواهد درباره موضوعی اطلاعات جمع‌آوری کنند. آن‌ها معمولاً این اطلاعات را در سطح اولیه و از یک‌جا جمع می‌کنند و ارائه می‌دهند. تازه، گاهی فعالیت‌ها در همین حد هم انجام نمی‌شود و یک

که نه آن قدر زیاد باشند که دانش‌آموز در پیمودن آن‌ها احساس ناتوانی کند و نه آن قدر کم باشند که دانش‌آموز احساس کند با بالا رفتن از آن‌ها کار مهمی انجام نداده است و آن‌ها را پیش پا افتاده تلقی کند. بدین ترتیب، تعدد این پله‌ها و توالی آن‌ها بسیار مهم است. منظور از پله‌ها مجموعه فعالیت‌هایی است که برای کلاس درس پیش‌بینی می‌شود. و این مجموعه فعالیت‌ها در کنار هم یک طراحی آموزشی را تشکیل می‌دهند. یک طراحی آموزشی خوب دارای ملاک‌ها، مشخصه‌هایی است که در ادامه آن‌ها را مرور می‌کنیم:

۱. یک شروع خوب: اینکه یک درس چگونه شروع شود و در این شروع، چه کاری باید کرد که فعالیت یادگیری بسیار جذاب باشد بسیار مهم است. زیرا، اولین قدم در یادگیری این است که دانش‌آموز به موضوع جذب شود؛ یک چشم‌انداز در پیش رویش گشوده شود تا بداند دارد

برای اینکه بتوان فرایند یاددهی-یادگیری
رشددهنده‌ای به وجود آورد باید از انتها
شروع کرد؛ یعنی پایان یادگیری را دید و اینکه
دانش آموز باید به چه شایستگی‌هایی برسد؛
یا اینکه قرار است چه صلاحیت‌ها، صفات و
توانمندی‌هایی در او به وجود آید و انتظار
می‌رود به چه نوع تولید ذهنی یا فکری برسد

کار سطحی‌تر تحویل داده می‌شود؛ یعنی دانش آموزان
بدون آنکه حتی در اینترنت هم جست‌وجوی دقیقی انجام
دهند، فقط با گرفتن یک پرینت کارشان را ارائه می‌دهند.
گو اینکه اگر جمع‌آوری اطلاعات را به خوبی هم انجام
دهند، باز در سطح اول و کف یادگیری قرار دارند.

۵. توجه به سطوح بالاتر یادگیری: توجه به سطوح بالاتر
یادگیری به این معناست که معلم، وقتی دانش آموزان
مشغول جمع‌آوری اطلاعات هستند، از آن‌ها بخواهد
تحلیلی روی اطلاعات، از نظر طبقه‌بندی اطلاعات و
توصیف و تبیین آن‌ها به شیوه‌های خلاقانه و نوآورانه
داشته باشند و اعتبار منابعی را که به آن‌ها استناد کرده‌اند
ارزیابی کنند. این‌هاست توجه به سطوح بالاتر یادگیری
که در موضوعات و مسائل مختلف هم باید مورد توجه
قرار گیرد.

گاهی معلم در مبحثی که به دانش آموزان می‌دهد مسئله
را پیچیده‌تر مطرح می‌کند که این کار، لزوماً دانش آموز
را به سطوح بالاتر یادگیری نمی‌برد، بلکه سطح دشواری
مطلب را بالا می‌برد و این روش مطلوبی نیست. مثلاً
معلم ریاضی، کسر مرکبی را می‌دهد و از دانش آموزان
می‌خواهد که آن را ساده کنند. این سطح اول یادگیری
است. حال اگر این معلم طبقات کسر را بیشتر کند
دانش آموزانش را به سطوح بالاتر یادگیری نبرده است،
بلکه مسئله را برای آنان دشوارتر کرده است. در حالی که
او می‌توانست از دانش آموزان بخواهد، برای یک مسئله،
یک کسر بنویسند و از این طریق آن‌ها را به سطح بالاتری
ارتقا دهد. همچنین می‌توانست، در یک سطح بالاتر، دو
عدد کسری به آن‌ها بدهد و بگوید برای این دو کسر یک
مسئله بنویسند. بنابراین، بالا بردن سطح یادگیری جزء
هدف‌های مهم آموزش است.

در تمام دروس، توجه به این نکته لازم است که دانش آموزان
باید رشد کنند و از سطح اولیه یادگیری تکنیک‌ها و دانش

به سطوح بالاتر یادگیری بروند، که از جمله تجزیه و تحلیل
اطلاعات و همچنین ترکیب نمودن آن‌هاست، که از اهمیت
بسیاری برخوردار است. هر سطح از سطوح رشد شناختی
که به رسمیت شناخته می‌شود. ممکن است، مانند آنچه
که در الگوی آزمون «تیمز» به کار می‌رود، دارای سه سطح
باشد. در تیمز، سه سطح دانش مروری، دانش کاربردی و
دانش تحلیلی کاربرد دارد؛ یا ممکن است سطوح پنج‌گانه
بلوم در نظر گرفته شود. همچنین ممکن است سطوح
بلوم جدید که شاگردان او، لری اندرسن و دیگران، در سال
۲۰۰۰ برای هزاره سوم ارائه کردند مورد نظر قرار گیرد.
بدین ترتیب این مهم نیست که چه نوع طبقه‌بندی مورد
استفاده قرار می‌گیرد؛ بلکه مهم این است که توجه کنیم
دانش آموزان در کف یادگیری باقی نمانند و فعالیت‌های
معلم سطوح بالاتر یادگیری را نشانه‌رو کرده باشد. به
عبارت دیگر، معلم هرگز نباید به کف یادگیری راضی
باشد و تنها خشنود باشد که دانش آموزان او توانسته‌اند
مطلبی را یاد بگیرند و آن را بیان کنند.

۶. ارتباط با زندگی: مسئله دیگری که در کلاس درس
خیلی مهم است استفاده از موضوعاتی در طراحی آموزشی
است که به زندگی ارتباط دارند. کاربست آموخته‌ها در
موقعیت جدید یادگیری کاربردی است و دانش آموزان
باید بتوانند چند دقیقه درباره اهمیت موضوع درسی که
یادگیری آن برایشان مهم است، صحبت و گفت‌وگو کنند
و دیگران را متقاعد نمایند.

۷. توجه به فعالیت‌های خارج از کلاس: آخرین نکته‌ای که
در این باب خیلی مهم است، توجه به فعالیت‌های بیرون
از کلاس است. معلم نباید در طراحی خود فقط به درون
کلاس بیندیشد بلکه باید مسیری را برای ادامه یادگیری
در بیرون کلاس ترسیم کند در عین حالی که دقیقاً به
سناریوی داخل کلاس مربوط می‌شود.

ضلع سوم: سومین ضلع مثلث بهبود وضعیت کلاس، تأکید
بر برون‌دادهای یادگیری و ایجاد فرصت ارائه آموخته‌ها
برای دانش آموزان است. (Presentation). اگر یادگیری
به مطلبی قابل ارائه منجر شد می‌توان آن را یادگیری
موفقیت‌آمیز تلقی کرد. موضوع ارائه دانش آموز در سطح
مدرسه هم از نظر روشی و هم از نظر هدفی دارای
اهمیت ویژه است و موجب زنده کردن فرایند یاددهی-
یادگیری و هدفدار کردن آن می‌شود، زیرا منجر به رشد
دانش آموزان می‌شود. بنابراین، دانش آموزانی که در مدرسه
با فرصت‌های متعدد برای ارائه روبه‌رو می‌شوند رشد پیدا

می‌کنند، به خودباوری می‌رسند، اعتماد به نفس پیدا می‌کنند و این امر موجب بروز خلاقیت در آن‌ها می‌شود. برای همین، بر این نکته می‌توان تأکید کرد که در کلاس درس و فضای مدرسه، باید در هر طراحی آموزشی و هر سناریویی که به‌عنوان آخرین پله‌های آموزشی طراحی می‌شود، نوعی ارائه دانش آموز هم وجود داشته باشد.

ارائه باید در متنوع‌ترین شکل خود - به‌لحاظ زمان، ارائه‌کننده، مخاطبان، قالب و میدیاها و رسانه‌ها - صورت پذیرد. این تنوع به‌لحاظ زمانی یعنی اینکه ارائه می‌تواند در مدت یک ثانیه تا یک ساعت اتفاق بیفتد؛ به‌لحاظ ارائه‌دهنده، یعنی ممکن است این کار را یک نفر، چند نفر، یک گروه، کل یک کلاس و حتی کل مدرسه انجام دهند؛ برای مثال، مانند سرودی که کل دانش‌آموزان یک مدرسه آن را اجرا کنند. به‌لحاظ قالب نیز، ارائه تنوع فوق‌العاده‌ای می‌تواند داشته باشد و ممکن است ارائه متنی باشد که دانش‌آموزان می‌نویسند و به دیوار کلاس یا راهروی مدرسه می‌زنند یا بین دانش‌آموزان مدرسه آن را توزیع می‌کنند، یا انشا و شعری باشد که دانش‌آموزی در کلاس آن را می‌خواند، یا یک قطعه نمایشی باشد که دانش‌آموزان آن را اجرا می‌کنند. در مورد تنوع رسانه هم، مثل پیامی ویدیویی یا فیلم یا شبکه‌های علمی یا اجتماعی است که در کلاس درس قابل عرضه است.

سیمای مدرسه حامی ارائه: اگر مدرسه‌ای درست بر روی ارائه دانش‌آموزی کار کند، فضای آن مدرسه با گذشته تفاوت چشمگیری پیدا خواهد کرد طوری که هنگام ورود به آن، جلوه‌های گوناگون ارائه در جاهای مختلف دیده می‌شود. بدین ترتیب، هم دیوار کلاس‌ها و راهروهای مدرسه و هم فضای آن‌ها، از قالب‌های مختلف ارائه دانش‌آموزی، پر می‌شود.

به‌طور کلی، ارائه فعالیتی است که از ترکیب مهارت‌های مختلف دانش‌آموزان (مهارت‌های مکتوب، مهارت‌های هنری و مهارت‌های خلاقانه) به‌وجود می‌آید و بستری است برای این که آن‌ها بتوانند استعدادهای نهفته خود را آشکار سازند. همیشه در ارائه از دانش‌آموزان پرسیده می‌شود که چگونه می‌توانند فلان مطالب یا موضوع را به‌صورت دیگری به دوستانشان عرضه کنند. بنابراین ارائه موضوعی تلفیقی و بسیار مهم است.

پژوهشی با عنوان (Visible Learning) نشان می‌دهد چگونه فعالیت‌های مختلف، می‌توانند به ارتقای سطح عملکرد دانش‌آموزان، منجر شوند. در این پژوهش، تأثیر

با عوامل با فاکتورهای مختلف بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان تحلیل شده است. از بین بیش از صد عاملی که در این پژوهش نقش آن‌ها مورد تحلیل قرار گرفته «ارائه» یا قرار گرفتن دانش‌آموز در موقعیتی که بتواند کار خود را به دیگران عرضه کند، از بالاترین ضریب تأثیر در پیشرفت تحصیلی آن‌ها برخوردار بوده است. پس هر یادگیری که به نوعی ارائه دانش‌آموز در آن وجود داشته باشد تضمینی است بر اینکه دانش‌آموزان به پیشرفت بسیار خوبی نائل می‌شوند. توصیه‌ای از قدیم، در آموزش‌های حوزه‌های علمی ما وجود دارد که اگر می‌خواهید چیزی را خوب یاد بگیرید باید آن را تدریس کنید. ارائه هم در واقع همان است. یک نوع تدریس دانش‌آموز و در اختیار گذاشتن یافته‌های خود برای دیگران است.

همچنین «ارائه» معتبرترین ابزار ارزشیابی یادگیری محسوب می‌شود.

ارائه به شکل جالبی هم به کلاس وارون نیز ربط پیدا می‌کند. چون در کلاس وارون، چرخه‌ای از یادگیری توسط دانش‌آموز طی می‌شود و این چرخه در مورد هر دانش‌آموز (انفرادی یا گروهی، چه گروه‌های کوچک، چه بزرگ) به ارائه‌ای منجر می‌شود که او یافته‌های خود را با دیگران به اشتراک می‌گذارد. برای همین، باید بر ارائه بسیار تأکید کرد. اگر در فضای مدرسه ارائه وجود داشته باشد، دانش‌آموزان به این فضا دل‌بسته و علاقمند می‌شوند و احساس می‌کنند که آزادی عمل فراوانی دارند. بنابراین، ارائه خود یکی از رسانه‌های یادگیری پرشمار در مدرسه محسوب می‌شود.

بدین ترتیب اضلاع این مثلث، یعنی رسانه‌های یادگیری پرشمار، طراحی آموزشی رشددهنده و ارائه، فضایی به وجود می‌آورند که همه دانش‌آموزان می‌توانند در آن به خوبی رشد کنند.

ارائه؛ فعالیتی است که از ترکیب مهارت‌های مختلف دانش‌آموزان (مهارت‌های مکتوب، مهارت‌های هنری و مهارت‌های خلاقانه) به‌وجود می‌آید و بستری است برای این که آن‌ها بتوانند استعدادهای نهفته خود را آشکار سازند

و بهبود کیفیت آموزش را فراهم می‌آورد و سبب می‌شود آنان، در حین عمل، به‌عنوان پژوهشگرانی آشنا به جنبه‌های کاربردی و مهارت‌های عملی به سوی بالندگی و گسترش ظرفیت‌های شغلی خود گام بردارند. این روش، آزادی عمل برای تصمیم‌گیری و واگذاری مسئولیت‌های بیشتر به معلمان را برای فعالیت‌های آموزشی توصیه می‌کند و از این طریق پرورش حرفه‌ای را در قالب بهبود فرایند آموزش و یادگیری و سرانجام بالا بردن کیفیت فعالیت‌های آموزشی مدرسه متبلور می‌سازد (سرکارآرانی، ۱۳۹۴). اصلاحات آموزشی در دنیای امروز بیش از پیش متوجه معلمان، در مدرسه و کلاس درس، شده است. در دهه‌های پیش تغییر و تحول را از حوزه ستادی و در سطوح بالای نظام آموزشی جست‌وجو می‌کردند اما در حال حاضر برای بهسازی آموزش و غنی‌سازی یادگیری باید به درون مدرسه و کلاس درس رفت. در این نوشتار به درس پژوهی به‌عنوان الگویی برای تغییر و تحول فرهنگ آموزش در دوره متوسطه پرداخته شده است. در این الگو، مدرسه و کلاس درس محل آموزش و یادگیری، معلم و کارگزاران آموزشی است. در واقع باید به جست‌وجوی الگویی برای آموزش مستمر معلمان و در نتیجه بهبود، بهسازی و نوسازی آموزش و یادگیری در حین عمل رفت که در آن شرکت مؤثر در تصمیم‌گیری و مشارکت فعال معلمان در عمل دو پایه اساسی پژوهش در کلاس درس به حساب می‌آید. این امر در پرورش حرفه‌ای معلمان و آموزش مداوم آن‌ها و در نتیجه بهبود فرایند آموزش و یادگیری مؤثر است. درس پژوهی، به‌طور مستمر بر یادگیری خود معلم و بازاندیشی (تفکر مجدد) وی توجه و تأکید دارد. این الگو به‌طور انحصاری به پژوهش در کلاس درس می‌پردازد. معلمان در کلاس درس خود اقدام به پژوهش می‌کنند. آن‌ها سعی می‌کنند که این فرایند به توسعه، تعالی و تکامل کل آموزش به‌ویژه تدریس بینجامد و این خود منجر به بهبود، بهسازی آموزش و یادگیری بهتر دانش‌آموزان می‌شود. در این روش معلمان یاد می‌گیرند که چگونه یاد بگیرند و یادگیری دانش‌آموزان را بهبود بخشند.

نیم نگاهی به درس پژوهی

تدریس خوب، شاه‌کلید ارتقای کیفیت در مدرسه

تحول در فرهنگ آموزش با درس پژوهی

تغییر و تحول در فرهنگ آموزش، در چند دهه اخیر مورد توجه مربیان تربیتی، کارشناسان، صاحب‌نظران، برنامه‌ریزان و سیاستگذاران آموزشی قرار گرفته است. استادان، صاحب‌نظران و مربیان و محققان تربیتی جهان اذعان دارند که برای هرگونه بهسازی و نوسازی در درون نظام آموزشی باید معلم پرورش داد. به بیان ساده‌تر، معلم فکور و اندیشمند می‌تواند اندیشه و اندیشه‌گری را پاس بدارد و دانش‌آموزان را متحول کند. یکی از اقدامات در این راستا تلاش در جهت توسعه حرفه‌ای معلمان، به‌عنوان مهمترین عامل انسانی در نظام آموزشی می‌باشد. یکی از راه‌های پرورش حرفه‌ای معلمان آموزش مداوم آنان است. پیشینه تحقیقات در زمینه آموزش ضمن خدمت معلمان نشان می‌دهد که یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر در پرورش حرفه‌ای معلمان، پژوهش‌های خود آن‌ها (درس پژوهی) در مدرسه و کلاس درس و چگونگی ارتباط آن‌ها با دانش‌آموزان است. درس پژوهی، برای معلمان امکان خود نوسازی، تداوم بهسازی فرایند آموزش، یادگیری

است. تدریس، اساس رفتارهای درون کلاس، به‌ویژه در امر آموزش و یادگیری است. شاید بتوان گفت مهم‌ترین فن و هنر معلمی در نظام آموزشی درس دادن (تدریس) است. درس‌پژوهی ایده‌جهانی برای بهسازی آموزش و غنی‌سازی یادگیری است (سرکارآرانی، ۱۳۹۴)، که در چند سال اخیر در ایران مورد توجه قرار گرفته است. نخستین اندیشه‌های درس‌پژوهی را باید در اندیشه‌های تربیتی معلمان ژاپنی جست‌وجو کرد که بازاندیشی در اندیشه و عمل تربیتی، تصمیم‌گیری و نگرش آن‌ها حضور دارد. آنان همواره درباره جنبه‌های تازه و خلاق فعالیت‌های کلاس درس خود می‌اندیشند، انتظاراتی را که از دانش‌آموزان دارند بازبینی می‌کنند و درباره چگونگی تسهیل در رشد و توسعه همه‌جانبه دانش‌آموزان تأمل می‌کنند (لوئیس، ۲۰۱۱). رشد و توسعه همه‌جانبه معلمان، به‌عنوان بخشی از زندگی آنان، برای درک مفهوم بلوغ و غنی‌سازی تجارب آموزشی خود به‌عنوان آموزگار نیز اهمیت دارد (دین، ۱۹۹۱، شون، ۱۹۸۳ نقل از بختیاری ۱۳۹۴). به علاوه بیشتر معلمان ژاپنی، آموزش و یادگیری را عملی مشارکتی می‌دانند و معتقدند که بهترین راه بازآموزی معلمان، فراهم ساختن فرصت‌های یادگیری است تا ایده‌ها و تجارب به مشارکت گذاشته شود و بازاندیشی عمل تربیتی از طریق بحث در گروه‌های کوچک یادگیری و شبکه‌های کاری مرتبط انجام گیرد (اوتا، ۱۹۸۹، ایمازو، ۱۹۹۶ نقل از بختیاری ۱۳۹۴). در این الگو معلمان مدام به رفتارها، کردارها، عمل و عکس‌العمل آموزش و درس خود نگاهی دوباره می‌کنند و همکار (همتا) خود را برای بهبود فرایند آموزش به کلاس خود دعوت می‌نمایند. در پژوهشی که استیگلر و هیبرت بر روی نتایج مطالعه تیمز انجام دادند و در کتابی به نام شکاف آموزشی ۲ (۱۹۹۹) منتشر شده، آنان به این نتیجه رسیدند که عامل اصلی موفقیت ژاپنی‌ها استفاده از روش درس‌پژوهی در توسعه حرفه‌ای معلمان است (استیگلر و هیبرت، ۱۹۹۹). همچنین یافته‌های پژوهشی نشان می‌دهند که درس‌پژوهی به گسترش فرهنگ یادگیری در مدرسه یاری می‌رساند و محیطی را فراهم می‌سازد تا معلمان از یکدیگر بیاموزند، دانش حرفه‌ای خود را ارتقا دهند، در رفتار خود بازاندیشی کنند و در تحول مستمر آموزش مشارکت داشته باشند. ایده درس‌پژوهی به معلمان، پژوهشگران و

استادان یاری می‌رساند تا بر قابلیت‌های خود از طریق یادگیری از یکدیگر بیفزایند و در فرایند گروهی، کیفی و مشارکتی به تولید دانش حرفه‌ای کمک کنند. اگر چه تفاوت‌های فرهنگی مدارس و مناسبات اجتماعی پیچیده در هر جامعه، روش‌ها و ابزارهای اثربخش را برای به کارگیری مدل درس‌پژوهی توصیه می‌کنند (سرکارآرانی، ۱۳۹۴). درس‌پژوهی الگوی عملی بازبینی مداوم الگوهای ذهنی و بازاندیشی مشارکتی در عمل کارگزاران آموزشی است. این الگو مبتنی بر «پژوهش مشارکتی معلمان در کلاس درس» است و الگویی مؤثر برای بهبود مستمر آموزش محسوب می‌شود. درس‌پژوهی به مثابه روش نوین پژوهش در عمل و هسته‌های کوچک تحول در آموزش، به گسترش پژوهش و تولید دانش حرفه‌ای در مدرسه کمک می‌کند. به علاوه بر فرایند یادگیری گروهی و بهسازی مستمر (تدوین برنامه، اجرا، بازبینی و بازاندیشی، یادگیری و ترویج یافته‌ها) مبتنی است و فرصتی برای سهیم شدن کارگزاران آموزشی در تجربه‌های یکدیگر فراهم می‌آورد (لوئیس، پری و هارد، ۲۰۱۱، فرناندز، ۲۰۰۱). درس‌پژوهی هسته بنیادی تحول مدارس از مؤسسات آموزشی (مدرسه به مثابه سازمان آموزشی - نتیجه‌گرا) به مدارس یادگیرنده (مدرسه به مثابه سازمان یادگیرنده - فرایندگرا) است. درس‌پژوهی یک رویکرد نظام‌مدار مطالعه، توسعه و بهبود آموزش و یادگیری است. به بیان دیگر، یک چرخه پژوهشگری درباره یادگیری دانش‌آموزان است که به منظور ارتقای یادگیری معلمان و بهبود آموزش و پرورش اجرا می‌شود (گورمن، مارک و نیکولا، ۲۰۱۰).

درس‌پژوهی الگوی پژوهشی معلمان در مدرسه و کلاس درس برای بهسازی مستمر آموزش، غنی‌سازی یادگیری، پرورش حرفه‌ای معلمان و تولید دانش حرفه‌ای است. درس‌پژوهی از بُعدی دیگر کاربرد روش علمی در مدرسه و فرایند آموزش و یادگیری است. بدین شکل که معلمان به‌طور مشارکتی،

یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر در پرورش حرفه‌ای معلمان، پژوهش‌های خود آن‌ها (درس‌پژوهی) در مدرسه و کلاس درس و چگونگی ارتباط آن‌ها با دانش‌آموزان است

مسئله‌هایی از جنس آموزش و تدریس مواجه شده، و آن مسائل را با خود و همکاران (همتایان) در میان می‌گذارد و به این می‌اندیشد که چه کند تا آموزش و تدریس‌اش را بهبود بخشد و بهسازی کند. در مطالعه‌ای که در این خصوص انجام شده معلمان شرکت‌کننده در دوره‌های آموزشی و هم‌چنین افرادی که در مدرسه اقدام به درس‌پژوهی کرده‌اند اظهار داشتند که: درس‌پژوهی به ما فرصت گفت‌وگو با همکاران داد؛ ما معلمان اندیشیدیم که می‌توانیم آموزش و یادگیری خود را بهبود بخشیم؛ ما تا به حال در مدرسه فرصت اندیشیدن به مسائل خود را نداشتیم؛ در این فرایند علاوه بر اینکه به فکر یادگیری دانش‌آموزان بودیم خودمان بسیار یاد گرفتیم. یکی از کارکردهای مهم درس‌پژوهی این است که بین معلمان «گفت‌وگوی» حرفه‌ای راه بیفتد تا با هم بنشینند و در مورد مسائل آموزشی [به‌ویژه تدریس] گفت‌وگو کنند. یکی از معلمان درباره‌ی درس‌پژوهی گفته است: ... من با ضبط صدا و گفت‌وگو با همکارانم مشغول مطالعه

فرضیه‌ای را درباره‌ی بهترین روش آموزش [تدریس] یک موضوع درسی شکل می‌دهند؛ سپس سعی می‌کنند براساس مشاهدات و دلایل و مستندات که اعضای گروه جمع‌آوری کرده‌اند، این فرضیه را در مقابل دانش‌آموزان بیان نمایند تا مشخص می‌شود که چه موفقیت‌هایی کسب شده و چه قسمت‌هایی نیاز به اصلاح دارد. پس از تأمل، بازاندیشی، اندیشه و تفکر هشیارانه مشارکتی، اصلاحات لازم را انجام داده و فرضیه اصلاح شده را مجدداً آزمون می‌کنند و این فرایند بدین شکل ادامه می‌یابد (پلامر، ۲۰۰۷ نقل از حبیب‌زاده ۱۳۹۲). درس‌پژوهی، رویکرد رشد حرفه‌ای معلم است که طی آن معلمان با همکاران خود تشریک مساعی می‌کنند و به تعامل و تبادل تجربیات خویش می‌پردازند. معلم با همکار خود به گفت‌وگو می‌نشیند و او را به کلاس دعوت می‌کند که درس وی را در آئینه نقد و بررسی قرار دهد. مرکز اصلی این فعالیت عبارت است از تعامل و تبادل تجربیات درباره عملکرد کلاس درس، فهم و درک آن و بیرون کشیدن معنا از این فهم و درک (هاپکینز، ۲۰۰۲: ۲۳). در واقع در درس‌پژوهی، این نکته حائز اهمیت و توجه است که پژوهش زیربنای درس و معلم پژوهشگر درس است و خودش باید به دنبال بهبود، اصلاح و بهسازی آموزش و درس باشد. درس‌پژوهی نوعی از مطالعه و بررسی خوداندیشانه (خود بازاندیشی) درباره فرایند آموزش (تدریس) است. به‌طور کلی برخی ویژگی‌های «درس‌پژوهی» عبارتند از:

- ۱ مبنای درس‌پژوهی یک الگوی بهسازی مستمر و بلندمدت است.
 - ۲ درس‌پژوهی به‌طور مداوم بر یادگیری دانش‌آموزان متمرکز است.
 - ۳ درس‌پژوهی نوعی همکاری گروهی و مشارکتی است.
 - ۴ درس‌پژوهی بر بهبود مستقیم آموزش با توجه به شرایط تأکید دارد (استیگلر و هیبرت، ۱۹۹۹).
- درس‌پژوهی الگوی عملی مستمر و بازبینی و بازاندیشی مداوم درباره درس در کلاس است.

مطالعه موردی درباره‌ی درس‌پژوهی

درس‌پژوهی الگوی رشد حرفه‌ای معلمان در کلاس درس است که گروهی از معلمان به بازاندیشی عمل آموزش و تدریس می‌پردازند. در این روش معلم با

تحصیلی که موضوع خاصی را درس می‌دهند (مثال: معلمان ریاضی پایه اول متوسطه) یک موضوع درس را با هم به گفت‌وگو و طراحی قرار می‌دهند.

۲ تبیین مسئله: معلمان یک مسئله خاص را انتخاب می‌کنند. این مسئله می‌تواند یک سؤال عمومی باشد؛ برای مثال بی‌علاقگی دانش‌آموزان به یک موضوع یا درس خاص (ریاضی). یا می‌تواند سؤال جزئی‌تری باشد؛ برای مثال بهبود یادگیری درس خاص - زبان انگلیسی - یا ریاضی. آنگاه پس از توافق روی موضوع و مسئله پژوهشی، گروه به مسئله شکل می‌دهد و بر آن تمرکز می‌کنند و افراد به شرح و تبیین آن می‌پردازند.

۳ مطالعه و بررسی مسئله: در این مرحله مسئله یا موضوعی مورد بررسی دقیق قرار می‌گیرد و با مطالعه و بررسی آن، به‌صورت عمیق بر یادگیری خود و دانش‌آموزان تمرکز می‌کنید. فهم عمیق و جست‌وجوی منابع و مواد آموزشی تکمیلی و کمک گرفتن از متخصصان بیرون از گروه از ویژگی‌های این شیوه است (حبیب‌زاده، ۱۳۹۲)

۴ برنامه‌ریزی درس: گروه درس‌پژوه، علاوه بر برنامه‌ریزی محتوا، به موارد دیگری از جمله سامان‌دهی درس و اختصاص زمان به قسمت‌های مختلف آن، درباره چگونگی ارزیابی عملکرد دانش‌آموزان در طول تدریس می‌پردازند. درس‌پژوهشی طراحی شده مهم‌ترین جزء درس‌پژوهی است.

۵ آموزش درس و مشاهده آن: در این مرحله درس‌پژوهی در محیط کلاس درس مورد آزمایش عملی قرار می‌گیرد؛ بدین معنا که یکی از اعضای گروه (معلم) طرح را در کلاس خود دقیقاً اجرا می‌کند و دیگر اعضای گروه سعی می‌کنند تمام رویدادهای کلاس را مشاهده و ثبت و ضبط کنند.

۶ ارزیابی درس و بازاندیشی در تأثیر آن: روزی که درس آموزش داده می‌شود، معمولاً گروه در مدرسه می‌مانند و پس از تدریس معلم با یکدیگر صحبت می‌کند و نظر خود را درباره کل فرایند آموزش اظهار می‌دارند و هر کدام از مباحث در گروه مورد بحث و گفت‌وگو قرار می‌گیرد. سپس معلمان گروه، از منظر انتقادی درباره قسمت‌هایی از تدریس که به نظر آن‌ها اشکال داشته، صحبت می‌کنند. تمرکز بر درس (معلمی) است نه بر معلم. چنین کاری ارزیابی

بر روی نحوه تدریس خودم هستم و این کار به من کمک می‌کند تا بتوانم بهتر تدریس کنم. همین‌طور می‌خواهم از همکارانم بپرسم تدریس و کار من چگونه است و تدریس خودم را در آینه‌ای که آن‌ها در دست دارند بینم... بختیاری (۱۳۹۲) در مصاحبه‌هایی که با معلمان ابتدایی انجام داده گفته است که اکثر معلمان اجرای این روش را فرصتی ارزشمند برای بازاندیشی و تفکر در مدرسه و کلاس دانسته‌اند. فقط تعداد محدودی ابراز داشته‌اند که این کار، برایشان کمتر جذابیت داشته و برای آن‌ها مفید نبوده است. تعداد زیادی از معلمان آشنایی کمی از نحوه اجرا و محاسن این الگو داشته‌اند.

درس‌پژوهی الگوهای متفاوتی برای اجرا دارد. به‌نظر می‌رسد معلم، بنا به شرایط و مقتضیات، می‌تواند شیوه‌های متفاوتی را برای اجرای درس‌پژوهی اتخاذ کند ولی در اینجا به اجمال به یکی از الگوها می‌پردازیم:

۱ تشکیل گروه درس‌پژوهی: معلمان یک پایه

۸ آموزش و مشاهده درس تجدیدنظر شده:

طرح درس تجدیدنظر شده، در کلاسی متفاوت تدریس می‌شود. گاهی معلم درس همان معلم قبلی است، ولی در بیشتر موارد معلم دیگری از گروه پژوهشی، تدریس را برعهده می‌گیرد (استیگر و هیبرت ۱۳۸۳).

۹ ارزیابی و بازاندیشی مجدد: در این مرحله معمولاً همه اعضای گروه در یک جلسه طولانی شرکت می‌کنند. گاهی از یک فرد متخصص، از خارج مدرسه برای شرکت در این جلسه دعوت می‌شود. همچون مرحله پیش، معلمی که درس را آموزش داده است اجازه دارد ابتدا درباره آنچه گروه سعی در دستیابی به آن دارد سخن بگوید و ارزیابی خود را از میزان موفقیت تدریس و بخش‌هایی از آنکه هنوز به تجدیدنظر نیاز دارد بیان کند. سپس ناظران درس را نقد و تغییراتی را پیشنهاد می‌کنند.

هنگام بحث درباره درس، نه تنها یادگیری و فهم دانش‌آموزان، بلکه آن دسته از مسائل عمومی که به‌وسیله فرضیه‌های اصلی پژوهش در کلاس درس بیان شده‌اند مورد توجه قرار می‌گیرد و بالاخره درباره

شخصی نیست، بلکه فعالیتی است که به بهبودی فردی منجر می‌شود. به‌طور کلی در این مرحله بحث‌ها روی این هدف تمرکز دارند که دانش‌آموزان چه چیزی را، چگونه و چرا یاد گرفتند یا یاد نگرفتند (سرکارآرانی، ۱۳۹۴ و حبیب‌زاده، ۱۳۹۲)

۷ تجدیدنظر درس: معلمان گروه درس پژوهی در کلاس درس با توجه به مشاهدات و بازخوردها در درس تجدیدنظر می‌کنند. آن‌ها ممکن است مواد آموزشی، فعالیت‌ها، سؤال‌ها و مسائل مطرح شده یا همه موارد را تغییر دهند. تأکید آن‌ها اغلب بر تغییر مواردی است که در جریان کلاس درس شواهد دقیقی برای آن یافته‌اند.

جنبش پژوهش درباره کلاس درس معتقد است، بهبود و بهسازی و ارتقای کیفیت آموزش و یادگیری باید به‌دست معلمان و از کلاس درس شروع شود و تغییر و تحول درون نظام آموزشی از پایین به بالا باشد

بازاندیشی یکی از بنیان‌های درس‌پژوهی و اقدام‌پژوهی است و در فرایند بهسازی معلمان را یاری می‌دهد تا به آن‌چه انجام می‌دهند نگاهی دوباره بیفکنند و در آینده یک‌دیگر آن را ارزیابی کنند

پی‌نوشت‌ها

۱. Peers

۲. این اثر (شکاف آموزشی) توسط محمدرضا سرکارآرانی و علیرضا مقدم ترجمه و به وسیله انتشارات رشد (۱۳۸۳) چاپ شده است.

منابع

۱. ساکی، رضا (۱۳۹۲). درس‌پژوهی، تهران: جهاد دانشگاهی.
۲. استیگلر، ج و هیبرت، ج (۱۹۹۹). شکاف آموزشی: بهترین ایده‌ها از معلمان جهان برای بهبود آموزش در کلاس درس. ترجمه: محمدرضا سرکارآرانی و علی‌رضا مقدم (۱۳۸۳). تهران: مدرسه.
۳. بختیاری، ابوالفضل و یوسف ایرانی (۱۳۹۲). اقدام‌پژوهی. تهران: انتشارات لوح زرین، چاپ پنجم.
۴. بختیاری، ابوالفضل (۱۳۸۷). درس‌پژوهی: الگوی ژاپنی برای رشد حرفه‌ای معلمان در کلاس درس. ماهنامه پژوهشنامه آموزشی، شماره ۱۰۴، ۴۹-۴۶.
۵. بختیاری، ابوالفضل و کبری مصدقی نیک (۱۳۹۴). تدریس‌پژوهی (درس‌پژوهی) روش بهسازی فرهنگ آموزش و تدریس. تهران: آوای نور.
۶. حبیب‌زاده، عباس (۱۳۹۲). راهنمای عملی درس‌پژوهی. قم: انتشارات دانشگاه قم.
۷. سرکارآرانی، محمدرضا (۱۳۹۴). درس‌پژوهی. تهران: مرآت.
۸. لوئیس، کترین (۱۳۹۵). درس‌پژوهی (تدریس‌پژوهی). ترجمه: ابوالفضل بختیاری، مهری فلاح و مهین کیخاژاد. تهران: نشر سازوکار

۱۰. Lewis, C.C; & Huard, j. (2011). Lesson Study: Step by Step: How teacher leaning communities improve instruction. Heinemann.

اینکه چه چیزی از درس و اجرای آن آموخته شده است صحبت به میان می‌آید.

۱۵ سهمیم شدن در نتایج: بیشتر گروه‌های درس‌پژوهی برای بازگو کردن جریان فعالیت گروهی خود گزارشی تهیه می‌کنند. در واقع از فعالیت‌ها، کارها، شواهد، یادداشت‌ها، مباحث گروه، مطالب مستند و فیلم تهیه می‌شود تا در اختیار معلمان، مدارس و گروه‌های درس‌پژوهی دیگر قرار بگیرد.

نتیجه‌گیری

جنبش پژوهش درباره کلاس درس معتقد است، بهبود و بهسازی و ارتقای کیفیت آموزش و یادگیری باید به‌دست معلمان و از کلاس درس شروع شود و تغییر و تحول درون نظام آموزشی از پایین به بالا باشد پژوهش معلم نه تنها باید فعالیت کل مدرسه باشد بلکه باید به‌طور مستمر و مداوم بر فرایند آموزش و یادگیری و بهبود آن تأکید داشته باشد.

پژوهش‌های بین‌المللی اخیر در زمینه توسعه حرفه‌ای معلمان، بیشتر بر مدرسه و کلاس درس استوار است و می‌کوشد معلمان را بیش از پیش در تصمیم‌گیری‌های مربوط به شیوه‌های بهبود کیفیت آموزشی مدارس مشارکت دهد.

این الگوی آموزش به معلمان کمک می‌کند تا به هنگام کسب صلاحیت‌های حرفه‌ای در حین کار، به بهسازی و بازسازی فکری خویش و دانش‌آموزان در فرایند آموزش و یادگیری توجه جدی مبذول دارند (سرکارآرانی ۱۳۹۴).

بازاندیشی یکی از بنیان‌های درس‌پژوهی و اقدام‌پژوهی است و در فرایند بهسازی معلمان را یاری می‌دهد تا به آن‌چه انجام می‌دهند نگاهی دوباره بیفکنند و در آینده یک‌دیگر آن را ارزیابی کنند. در مجموع درس‌پژوهی، به‌عنوان یک رویکرد بازاندیشی، می‌تواند در خلق دانش حرفه‌ای برای معلمان بسیار مفید باشد. این رشد حرفه‌ای باعث ارتقای کیفی آموزش و یادگیری می‌شود و این خود کلید تغییر و تحول در آموزش‌وپرورش است.

در مجموع، در ایران، مطالعات درخصوص درس‌پژوهی نشانگر آن است که این رویکرد، موجب تغییر و تحول در فرهنگ آموزش می‌شود و در نهایت به بهبود پیشرفت فرایند آموزش و یادگیری خواهد انجامید.

آنان نیازمند شایستگی‌هایی از قبیل همکاری، خلاقیت، حل مسئله، پشتکار، کنجکاوی و ابتکار عمل نیز هستند. در این راستا، کنفرانس اقتصاد جهانی (۲۰۱۵) براساس اطلاعات جمع‌آوری شده در یکصد کشور توسعه‌یافته و در حال توسعه، با استفاده از فراتحلیل اظهار کرده است که دانش‌آموزان دوره ابتدایی و دوره متوسطه به ۱۶ مهارت نیازمند هستند. این مهارت‌ها به سه دسته یا مقوله تقسیم‌بندی شده که عبارت است از: سواد پایه، شایستگی‌ها، ویژگی‌های فردی.

۱ سواد پایه: نشان‌دهنده میزان توانایی دانش‌آموزان در کاربرد مهارت‌های مشترک در زندگی روزمره است. این مهارت‌ها عبارت‌اند از: سواد ریاضی، سواد علمی، سواد فناوری اطلاعات و ارتباطات، سواد مالی، سواد مدنی و فرهنگی.

۲ شایستگی‌ها: چگونگی روبه‌رو شدن دانش‌آموزان با چالش‌های پیچیده است. برای مثال تفکر انتقادی یکی از این چالش‌ها می‌باشد که عبارت است از توانایی شناسایی و تجزیه و تحلیل و ارزیابی شرایط، ایده‌ها و اطلاعات به منظور تدوین و پاسخ دادن به مشکلات. چالش دیگر خلاقیت است، یعنی توانایی تصور و طراحی و تدوین روش‌های نوآورانه تازه، پرداختن به مشکلات، پاسخ به پرسش‌ها و یا بیان معنا از طریق کاربرد و تجزیه و تحلیل دانش است. همچنین چالش ارتباط و همکاری که شامل کار با دیگران برای هماهنگی و انتقال اطلاعات به منظور مقابله با مشکلات است. شایستگی نیروی کار در قرن بیست و یکم، توانایی ارزیابی نقادانه، انتقال دانش، و کار گروهی است.

۳ ویژگی‌های فردی: چگونگی روبه‌رو شدن دانش‌آموزان با تغییرات محیطی است از قبیل تغییرات سریع بازار کار. برای مثال ویژگی‌های فردی از قبیل پشتکار، سازگاری و انعطاف‌پذیری سبب موفقیت در برخورد با موانع می‌شود. کنجکاوی و ابتکار عمل سبب کشف ایده‌های تازه رهبری و آگاهی فرهنگی و اجتماعی سبب تعامل سازنده با دیگران، اجتماع، و رشد و توسعه فرهنگ می‌گردد. در نمودار ۱ مهارت‌های ضروری دانش‌آموزان در قرن بیست و یکم نشان داده شده است. نمودار ۱ نشان می‌دهد که آموزش جهانی به واسطه فناوری‌های نوین برپایه مهارت‌های تازه‌ای شکل گرفته است. بنابراین دانش‌آموزان می‌بایست دارای مهارت‌های پایه «زبان، ریاضیات، علوم»، و مهارت‌هایی از قبیل تفکر

مهارت‌های مورد نیاز دانش‌آموزان در قرن ۲۱

مدت‌هاست در سطح کلان نظام آموزشی ما پرداختن به موضوعی به نام «تغییر برنامه‌ریزی درسی» شکل گرفته است. در این مورد اظهارات زیادی را از کارشناسان و معلمان می‌شنویم. اما کمتر کسی به این موضوع از زاویه مقابل نگاه کرده است، یعنی زاویه مصرف‌کننده آن که دانش‌آموزان هستند. به نظر من ورود به این بحث ضروری است و برای ورود به آن باید ابتدا پرسش‌هایی را مطرح کنیم: اصطلاح تغییر از کجا نشئت گرفته است؟ چطور نیاز به آن پیدا شد؟ اولین بار چه کسانی آن را به کار بردند؟ چرا؟... این‌ها پرسش‌هایی است که ممکن است در ذهن هر کس که با تعلیم و تربیت سروکار دارد مطرح شود. البته پرداختن به بسیاری از مسایل در این نوشتار نه میسر است و نه به مصلحت، اما اگر بتوان در همین مقال کوتاه به بخشی از کلیدی‌ترین پرسش‌هایی که اشاره شد و ممکن است ذهن شما خوانندگان نیز با آن مواجه باشد، پاسخی درخور و قانع‌کننده داد، شاید گامی کوچک در روشن‌شدن ابهامات موجود برداشته باشیم.

امروز، چرخ توسعه اقتصادی بر محور نوآوری می‌چرخد. از این‌رو، در اقتصاد به کارکنانی با مهارت‌های گوناگون نیاز است. علاوه بر مهارت‌های پایه، مانند سواد و حساب،

نمودار ۱. مهارت‌های ضروری دانش‌آموزان در قرن بیست و یکم

آموزش مادام‌العمر

قبیل یادگیری براساس پروژه، یادگیری براساس مسئله، یادگیری براساس طراحی با به‌کارگیری فناوری‌های نوین آموزشی سبب تسهیل فرایند یادگیری، توسعه شایستگی‌های دانش‌آموزان، افزایش کیفیت آموزش و ایجاد مهارت‌های قرن بیست و یکم در دانش‌آموزان از قبیل ارتباطات، خلاقیت و نوآوری، تداوم و همکاری و مشارکت خواهد شد. از این‌روست که یادگیری در قرن بیست و یکم دیگر به شیوه سنتی موضوعی به‌طور مثال علوم، ریاضی، ... در مدارس جوابگوی نیاز دانش‌آموزان نیست و موضوعات مشترک و میان رشته‌ای با تأکید بر سواد مدنی، موضوعاتی مثل آگاهی جهانی، سواد مالی،

انتقادی، حل مسئله، کنجکاوی، همکاری و مشارکت باشند. اما هنوز در اکثر کشورهای در حال توسعه از جمله کشور ما بسیاری از دانش‌آموزان دارای مهارت‌های مورد نیاز قرن بیست و یکم نیستند. از این‌رو، نظام آموزشی باید در فکر ایجاد مهارت در دانش‌آموزان با استفاده از فناوری‌های نوین آموزشی باشد. گزارش‌های اقتصاد جهانی (۲۰۱۵) حاکی از آن است که مهارت‌های مورد نیاز در قرن بیست و یکم براساس درآمد هستند و فناوری‌های نوین سبب تغییر شغل شده‌اند. بنابراین، دانش‌آموزان نیازمند کسب مهارت‌های مورد نیاز برای بازار کار داخلی و جهانی می‌باشند. در این راستا، تغییر برنامه‌ریزی درسی، و به‌کارگیری فناوری‌های نوین آموزشی در فرایند یادگیری می‌تواند سبب کاهش شکاف مهارت‌های مورد نیاز دانش‌آموزان ما در قرن بیست و یکم، افزایش توانایی شغلی، و به تبع آن افزایش درآمد، آن‌ها در بازار کار باشد.

اگرچه به‌کارگیری فناوری‌های نوین آموزشی در مدارس ما در مراحل اولیه است اما پژوهش‌ها تأثیر عمیق به‌کارگیری فناوری‌های نوین آموزشی را بر یادگیری دانش‌آموزان در دوره ابتدایی و دوره متوسطه نشان داده است. به‌کارگیری رویکردهای پداگوژیک یا تربیتی از

دانش‌آموزان می‌بایست دارای مهارت‌های پایه «زبان، ریاضیات، علوم»، و مهارت‌هایی از قبیل تفکر انتقادی، حل مسئله، کنجکاوی، همکاری و مشارکت باشند. اما هنوز در اکثر کشورهای در حال توسعه از جمله کشور ما بسیاری از دانش‌آموزان دارای مهارت‌های مورد نیاز قرن بیست و یکم نیستند

زمینه برنامه‌ریزی درسی فناوری اطلاعات و ارتباطات است.

بنابراین، دانش آکادمیک دیروز در زمینه برنامه‌ریزی درسی جوابگوی نیاز دانش‌آموزان امروز ما نیست. ما نیازمند دانش آکادمیک نو و همکاری مؤثر میان سیاست‌گذاران آموزشی، مربیان تعلیم و تربیت، ارائه‌کنندگان فناوری‌های نوین آموزشی، و تأمین‌کنندگان مالی در تغییر برنامه‌ریزی درسی، اجرای مستمر و سازنده آن در مدارس برای موفقیت دانش‌آموزان در آینده در دستیابی به مهارت‌های قرن بیست و یکم، و رشد و توسعه نیروی کار هستیم.

منابع

1. New Vision for Education Unlocking the Potential of Technology. (2015). World Economic Forum. From, <http://www3.weforum.org>
2. 21st Century Skills for Students and Teachers. (2010). Pacific Policy Research Center. From, <http://www.ksbe.edu>
3. 21st Century Skills, Education & Competitiveness. (2008). Partnership for 21 Century Skills. From, <http://www.p21.org>

سواد سلامت و بهداشت، و سواد زیست‌محیطی می‌باشد. یکی از چالش‌های اساسی تعلیم و تربیت در مدارس ما چگونگی به کارگیری فناوری‌های نوین آموزشی در فرایند یاددهی-یادگیری است. فناوری آموزشی به مثابه حلقه‌ای بسته در فرایند یادگیری است. برای مثال، در سطح کلاس درس، فناوری آموزشی در داخل بسته‌ای است که خود تلفیقی از برنامه درسی، محتوا، منابع باز آموزشی، ابزارهای دیجیتال معلمان، سنجش، و پیامدهای مورد انتظار یادگیری می‌باشد.

با توجه به چالش‌هایی از قبیل کمبود نیروی انسانی متخصص و ماهر، کمبود منابع و... برای توسعه استفاده فناوری آموزشی در مدارس راهبردهایی وابسته به یکدیگر از قبیل راهبردهای زیر وجود دارد:

- ترویج توسعه منابع الکترونیکی؛
- تسهیل مشارکت بخش دولتی و خصوصی برای بسیج منابع به منظور حمایت از آموزش الکترونیکی؛
- ترویج برنامه درسی به صورت آموزش الکترونیکی؛
- ترویج آموزش مجازی؛
- ایجاد مرکز ملی فناوری اطلاعات و ارتباطات؛
- ارائه زیرساخت‌های مقرون به صرفه به منظور تسهیل انتشار دانش و مهارت از طریق یادگیری الکترونیکی؛
- توسعه محتوای آموزشی مورد نیاز دانش‌آموزان پیش دبستانی، دوره ابتدایی و دوره متوسطه؛
- ایجاد آگاهی در مدارس در معرفی ابزارهای فناوری اطلاعات و ارتباطات از قبیل پردازش لغت، پایگاه داده‌ها، ویکی، بلاگ، پادکست، اتاق گفت‌وگو و... در فرایند یاددهی-یادگیری؛
- تسهیل به اشتراک گذاشتن منابع یادگیری الکترونیکی بین مدارس؛
- تلفیق منابع یادگیری الکترونیکی با منابع دیگر.

....

از یک سو توسعه منابع الکترونیکی و تولید محتوای الکترونیکی نیازمند افراد متخصص و ماهر، و مشارکت بخش دولتی و خصوصی است و از سوی دیگر نیازمند تربیت معلمان «قبل از خدمت و در حین خدمت» در

دانش آکادمیک دیروز در زمینه برنامه‌ریزی درسی جوابگوی نیاز دانش‌آموزان امروز ما نیست

معرفی کتاب

پداگوژی برای رهایی

پائولو فریره، ایراشر

ترجمه: حسام حسین زاده

ناشر: رهایی

آیا آموزش می‌تواند جامعه را تغییر دهد؟

مایکل دبلیو اپل

ترجمه: نازنین میرزاییگی

ناشر: آگاه

مدارس و دیگر مجموعه‌های آموزشی غیر از هویت‌سازی (مثبت و منفی)، بخشی از دستگاه فرهنگی جامعه هستند. آن‌ها سازوکارهایی کلیدی در تعیین چیزی هستند که از لحاظ اجتماعی «دانش مشروع» ارزش‌گذاری و به‌طور صرف «مردمی» تعبیر می‌شود. آن‌ها همگام با نقش خود در تعریف بخشی بزرگ از آنچه دانش مشروع تلقی می‌شود، در فرایندی مشارکت دارند که از آن طریق «گروه‌های خاص» منزلت می‌یابند و دیگر گروه‌ها ناشناخته یا حقیر باقی می‌مانند. از این‌رو، در اینجا مدارس کانون مبارزه بر سر سیاست‌های بازشناسی مربوط به نژاد/ قومیت، طبقه، جنسیت، تبعیض جنسی، توانایی، مذهب و دیگر پویایی‌های مهم قدرت به حساب می‌آیند. هم چنین مدارس و برنامه‌های درسی، تحت تأثیر جنبش‌های راست‌گرایان در جاهایی چون آریزونا همراه با حملات آن به دوره‌های درسی مطالعات قومی، بیش از پیش به مکان‌هایی برای تضاد شدید میان حافظه جمعی و فراموشی جمعی تبدیل شده‌اند؛ این‌ها فضاهایی برای کنش سیاسی و آموزشی به حساب می‌آیند.

این کتاب حاصل گفت‌وگویی مفصل میان پائولو فریره و ایراشر است. آنان در این کتاب تلاش می‌کنند به پرسش‌هایی پاسخ دهند که سال‌ها آموزگاران و فعالان اجتماعی در موقعیت‌های مختلف از آنان پرسیده‌اند. کتاب شامل هفت فصل است که در هر فصل تلاش شده به یک پرسش کلیدی پاسخ داده شود. فصل یکم: چگونه معلمان می‌توانند به آموزگاران رهایی‌بخش بدل شوند؟

فصل دوم: ترس‌ها و مخاطرات دگرگونی چیست؟

فصل سوم: آیا ساختار و دقت در آموزش رهایی‌بخش وجود دارد؟

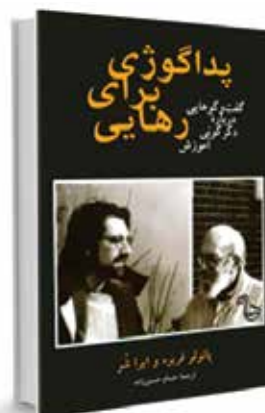
فصل چهارم: «روش گفت‌وگویی» در تعلیم چیست؟

فصل پنجم: آیا دانش‌آموزان جهان اول نیاز به رهایی‌بخش دارند؟

فصل ششم: چطور آموزگاران رهایی‌بخش می‌توانند بر تفاوت‌های زبانی با دانش‌آموزان غلبه کنند؟

فصل هفتم: رویای دگرگونی اجتماعی؛ چطور آغاز کنیم؟

شایان ذکر است که پداگوژی، واژه‌ای یونانی به معنای علم و هنر آموزش و پرورش است.

معرفی کتاب

نظریه سواد رسانه‌ای، رهیافتی شناختی

دبلیو، جمیز پاتر

ترجمه: ناصر اسدی، محمد سلطانی فر، شهناز

هاشمی

ناشر: سیمای شرق

«جیمز پاتر» استاد گروه علوم ارتباطات و مؤلف کتاب، در پیش‌گفتار با اشاره به نظریه سواد رسانه‌ای می‌نویسد: «در نظریه سواد رسانه‌ای، نظریه گسترده‌تر از یک نظریه صرف روان‌شناسی است زیرا هدف ما در اینجا ارائه نقشه‌ای از پدیده پیچیده و گسترده سواد رسانه‌ای بود. بسیاری از فصل‌ها شامل فهرستی از طرح‌هایی است که نیازمند آزمونی بیشتر است، درست مانند پرسش‌های پژوهشی که نیازمند پاسخ‌گویی است. کارشناسان دست‌اندرکار رسانه، پژوهشگران و کوشندگان اجتماعی هستند که ارتقای سواد رسانه‌ای افراد و جامعه به آن‌ها سپرده شده است. این کتاب سازوکارهایی را بررسی می‌کند که در دستیابی به اهداف گوناگون سواد رسانه‌ای موفق بوده‌اند.»

کتاب «نظریه سواد رسانه‌ای، رهیافتی شناختی» شامل چهار بخش پیشینه، معرفی نظریه‌ها، پردازش اطلاعات و تمرین است.

برنامه درسی و آموزشی مفهوم‌محور، رویکردی

به پرورش تفکر

ه. لین. اریکسون

ترجمه: علی نوری، علی عبدی

ناشر: انتشارات مدرسه

علی نوری و علی عبدی، این اثر را با عنوان «برنامه درسی و آموزش مفهوم‌محور؛ رویکردی به پرورش تفکر» به فارسی برگردانند و محمود مهرمحمدی بر این کتاب مقدمه‌ای نوشته است.

اریکسون در این کتاب، مبانی نظری رویکرد مفهوم‌محور به برنامه درسی و آموزش را توصیف می‌کند و چگونگی بهره‌گیری عملی از این رویکرد را در طراحی و تدوین برنامه‌های درسی و آموزش شرح می‌دهد. کتاب در شش فصل با عناوین زیر تدوین شده است:

فصل اول: کلاس درس تفکر‌محور؛

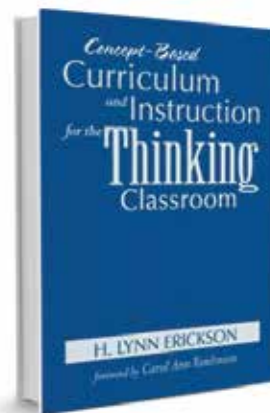
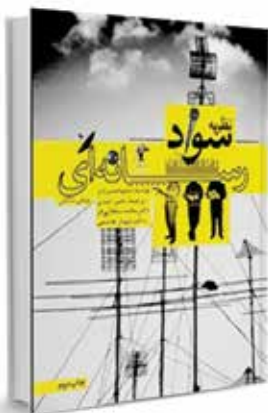
فصل دوم: ساختار دانش؛

فصل سوم: برآورد کردن استانداردهای تحصیلی از طریق تلفیق؛

فصل چهارم: طراحی مفهوم‌محور واحدها و دروس؛

فصل پنجم: آموزش مفهوم‌محور؛

فصل ششم: نقش‌های رهبری.

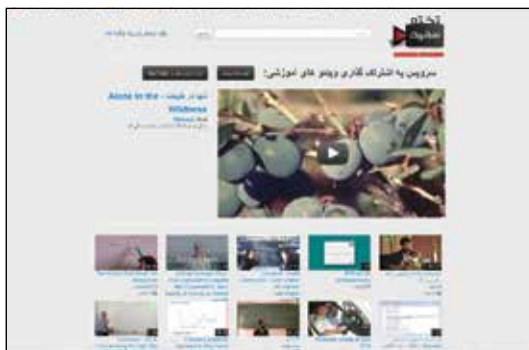
آموزشی برای تمامی افراد، آن هم به شکل رایگان بسیار بعید به نظر می‌رسد؛ به اهمیت آموزش مجازی پی خواهیم برد. خوشبختانه در سال‌های اخیر سایت‌های بسیاری برای آموزش مجازی در زمینه‌های مختلف علمی، فنی، اجتماعی و... راه‌اندازی شده است. در این مطلب به معرفی مقدماتی پاره‌ای از آن‌ها که به زبان فارسی و بعضاً رایگان آموزش می‌دهند، اشاره خواهیم کرد.

کلاس درس: (Kelasedars.org)

«کلاس درس»، مدرسه‌ای برای همه و دارای بیش از ۴۲۰ ویدئوی آموزشی در موضوعات مختلف دبیرستانی و دانشگاهی است. استفاده از ویدئوهای کلاس رایگان است.

تخته سفید: (takhtesefid.org)

این پایگاه اینترنتی یک سرویس به اشتراک‌گذاری ویدئوهای آموزشی است و شما علاوه بر تماشای لینک‌های موجود در این سایت، می‌توانید ویدئوهای آموزشی موردنظرتان را نیز در آن بارگذاری یا آپلود کنید. ویدئوهای آموزشی موجود در این سایت، گستره متنوعی از رشته‌ها را از مکانیک و الکترونیک گرفته تا رشته‌های هنری مانند گرافیک و نقاشی، حتی مهارت‌های گوناگون از جمله تراشکاری و جوشکاری، در بر گرفته‌اند. ثبت‌نام

وب‌گاه‌هایی با دوره‌های آموزشی برخط

دنیای آموزش، با افزایش نرخ نفوذ اینترنت پرسرعت و محبوبیت روزافزون تبلت‌ها و گوشی‌های هوشمند، در حال تحول است. امروزه، اینترنت سختی‌ها و چالش‌های آموزش حضوری را به حداقل رسانده و آموزش اینترنتی به یکی از محبوب‌ترین روش‌ها برای کسب دانش و مهارت در سراسر دنیا تبدیل شده است و طبعاً مورد توجه علاقمندان فارسی‌زبان قرار گرفته است.

آموزش برخط، که به آموزش از طریق وب نیز گفته می‌شود، زمان و مکان را درمی‌نوردد، بر کیفیت آموزش می‌افزاید، هزینه‌های رفت‌وآمد و هدررفت وقت را به صفر می‌رساند و تعامل بین مربیان و دانش‌آموختگان را منظم می‌سازد. شیوه‌های آموزش از طریق وب هم متنوع‌اند؛ و منابع آموزش در هر شکلی از جمله متنی، تصویری، صوتی، ویدئویی و... وجود دارند که می‌توان هر یک را به دلخواه انتخاب کرد. می‌توان برخی از دوره‌ها را به‌صورت آموزش از طریق پست الکترونیکی و دوره‌هایی را نیز از طریق فیلم‌های آموزشی اجرا نمود. دوره‌های آموزشی برخط تا آنجا پیش‌رفته است که حتی برخی از دانشگاه‌های معتبر دنیا کلاس‌های درسشان را از این طریق در معرض استفاده عموم قرار می‌دهند. اگر بدانیم که با رشد جمعیت، شرایط فراهم کردن امکانات

است تا بتوانند با تمرکز روی محتوا، ویدئوی آموزشی خود را تولید و منتشر کنند.

وب‌یاد: (webyad.com)

وب‌یاد، به‌عنوان یک بستر یادگیری و آموزش آنلاین ویدئویی، این امکان را فراهم می‌کند تا در کمترین زمان ممکن، هر آنچه را که می‌خواهید آموزش دهید و یاد بگیرید. کافی است بخواهید.

به‌آموز: (behamooz.com)

وب‌سایت به‌آموز از سال ۱۳۹۱ به‌صورت آزمایشی شروع به فعالیت کرد. این وب‌سایت بر مبنای قابلیت‌های عمومی بستر نرم‌افزاری شرکت فناوری اطلاعات وستا بنا شده است و توسعه می‌یابد. هدف به‌آموز، در دسترس قرار دادن مواد آموزشی با کیفیت مناسب برای همه ایرانیان است. ما اعتقاد داریم که هیچ‌کس نباید از کسب علم و دانش و مهارت‌های کاربردی محروم شود؛ و نباید سن و سال یا مکان و موقعیت و امکانات مالی، افرادی را از یاد گرفتن، سازندگی و موفقیت باز دارد. در به‌آموز هر کس می‌تواند یاد بدهد و یاد بگیرد. شما اگر معلم هستید، می‌توانید درس خود را ایجاد کنید و به هزاران نفر یاد بدهید و اگر یادگیرنده هستید،

در این سایت رایگان است.

درسنامه: (darsnameh.com)

درسنامه، یکی دیگر از وب‌سایت‌های آموزشی از راه دور بر مبنای پست الکترونیکی است. کاربران علاقمند می‌توانند با دریافت واحدهای آموزشی این سایت از طریق پست الکترونیکی - بدون مراجعه مستقیم به وب‌سایت درسنامه - درس‌ها را خوانده و در آزمون‌ها شرکت کنند.

سامانه آموزش مجازی قرارگاه فضای مجازی سپاه تهران: (elearning.ghasam.ir)

اولویت اول در قرارگاه فضای مجازی، توجه جدی به بحث آموزش، به‌عنوان رکن اصلی توسعه کمی و کیفی افزایش توان عملیاتی نخبگان فرهنگی و رسانه‌ای سپاه حضرت محمد رسول‌الله(ص) تهران بزرگ است. این مسئله به روشنی در اسناد راهبردی قرارگاه فضای مجازی مورد تأکید قرار گرفته است. این سامانه آموزش مجازی از جدیدترین دستاوردهای علمی و پژوهشی در حوزه محتوا و برنامه‌ریزی آموزشی بهره می‌گیرد.

کائسنا: (iksna.com)

«کائسنا» از سال ۱۳۸۶ با هدف ترویج دانش متن باز، برای ایجاد فرصت یکسان یادگیری و به‌منظور گسترش سطح آگاهی و علم جامعه فارسی‌زبان آغاز به کار نمود. کائسنا فضایی برای یادگیری و تبادل دانش است. کائسنا افرادی را که توانایی و دانش کاربردی در زمینه‌های مشخص دارند، در فرایند تولید همراهی کرده و تیم تولید و تدوین را در کنار آن‌ها قرار می‌دهد. صرف‌نظر از اهداف تجاری تولیدکنندگان محتوا، در کائسنا دغدغه‌های پلتفرم پرداخت، پلتفرم نمایش، هزینه پهنای باند، مارکتینگ، دریافت بازخورد و... برای تولیدکنندگان برطرف شده

در کلاس‌های دلخواهتان شرکت کنید و درباره هزاران موضوع یاد بگیرید.

علاقه‌مند هستند.

یاداپ: (yadup.ir)

این وبسایت به‌منظور فراگیر کردن دانایی و ایجاد فرصت‌های آموزشی برابر از طریق گسترش آموزش مجازی بر پایه فناوری اطلاعات ایجاد شده است. چشم‌انداز این سایت از نظر مسئولان آن، تبدیل شدن به بزرگ‌ترین مرجع آموزش مجازی برای مدرسان و فراگیرندگان تا سال ۱۳۹۶ است.

تیم لرنینگ: (team-learning.ir)

تیم لرنینگ سایتی برای توسعه دانش و فناوری روز دنیا با برترین شیوه‌های آموزشی و فراهم نمودن امکان آموزش تیمی و گروهی به گونه‌ای که افراد در هر جا این امکان را داشته باشند تا تنها با اتصال به اینترنت از جدیدترین محتوای آموزشی روز دنیا بهره‌مند گردند و به‌صورت تیمی تخصص و مهارت خود را ارتقا بخشیده و رفع اشکال نمایند. همچنین جدیدترین مقالات به همراه ترجمه تخصصی آن‌ها در اختیار کاربران قرار داده می‌شود و در انتهای دوره‌های آموزشی، پروژه‌هایی تیمی تعریف می‌شود تا توانایی‌های فعالیت گروهی نیز ارتقا یابد.

پیکسل آموز: (pixelamooz.com)

سایت آموزشی پیکسل آموز در حوزه آموزش رایگان کامپیوتر و موبایل تحت کتب آنلاین، مقالات، فیلم‌های آنلاین و گزیده اخبار تکنولوژی، فقط به زبان فارسی، فعالیت دارد و هرروزه بر محتوای آن افزوده می‌شود.

اپن لرنینگ: (openlearning.ir)

این سایت برگزارکننده دوره‌های کاملاً آنلاین در حوزه‌های متفاوت در قالب الگوریتم‌های آموزشی استاندارد است که با به‌کارگیری سیستم مدیریت یادگیری LMS و کلاس آنلاین قدرت‌مند Adobe Connect در هر زمان و مکان جهت پیشبرد شعار عدالت آموزشی به این کار مبادرت می‌ورزد.

ایران آکادمی: (iran-academy.org)

یکی از دغدغه‌های امروزی افراد جامعه ما، به‌خصوص کارشناسان و مدیران، یادگیری است. اما پاره‌ای از مشکلات جنبی آموزش مانند کمبود زمان، دوری مکان آموزش، وسیله ایاب و ذهاب و... باعث شده تا بسیاری از علاقه‌مندان به آموزش‌های کاربردی دسترسی نداشته باشند. این امر باعث شد در راستای ارتقا و آسان‌سازی آموزش، آن هم به‌صورت کاملاً کاربردی، وبسایت آموزشی «ایران آکادمی» را راه‌اندازی کنیم. تمام تلاش‌های ما در این وبسایت صرف ایجاد محیطی پویا و آموزشی برای تمام کسانی خواهد شد که به یادگیری

با ترکیب کردن فیلم با سایر اجزا در طرح درس، نیاز به تعامل را جبران کنیم و از سایر توانمندی‌های فیلم نیز بهره ببریم.

● **طراحی آموزشی با توجه به تقویت تعامل:** از ابتدا، در طراحی آموزشی فیلم، با برنامه‌ریزی دقیق این محدودیت را قدری جبران کنیم؛ به‌عنوان مثال به‌جای استفاده از یک فیلم طولانی، آن را به چند بخش تقسیم کنیم و هر بخش را با اهداف آموزشی مختلف در آغاز، میان و پایان تدریس نمایش دهیم و آن را با سؤالی پایان دهیم تا تعامل نسبی آموزشی ایجاد شود.

● **راه‌های جدید:** «سایبر دراما» با تغییر بنیادی در روایت و به نوعی حذف روایت شرایط تعاملی تازه‌ای را در امر آموزش ایجاد می‌کند که دست‌کم در شرایط امروز می‌تواند بهترین پیشنهاد قلمداد شود.

پیشنهادهای تازه برای فیلم آموزشی

با نگاهی به تعریف مصوب فیلم آموزشی در سند ویژگی‌های اختصاصی فیلم آموزشی در سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی: «فیلم آموزشی، رسانه‌ای کاربردی است که در راستای تسهیل و تعمیق فرایند یاددهی - یادگیری، دستور بیانی خود را از علوم تربیتی، سینما و علوم ارتباطات دریافت می‌کند.» (گلستان، ۱۳۹۴: ۱)

از این تعریف کلیدواژه‌های مهمی را می‌توان اخذ نمود، اما «رسانه کاربردی» بودن فیلم آموزشی و «بینارشته‌ای» بودن آن باعث می‌شود که فیلم آموزشی به‌عنوان یک هنر مجرد مورد توجه قرار نگیرد، بلکه یک هنر - آموزش است که می‌تواند با توجه به نیاز کاربردی آن، حتی در شکل ارائه نیز دارای تغییر باشد. لذا «فیلم به مثابه فیلم» در اینجا هدف نخواهد بود بلکه «فیلم به مثابه ابزار آموزشی» جلوه‌گر می‌شود. پس می‌توان با جسارت و حمایتی بینارشته‌ای ساختار و بنیاد فیلم آموزشی را مورد بازنگری قرار داد. بسیاری از مفاهیم سنتی مربوط به هنر مانند اثر هنری، هنرمند و مکان و زمان نمایش اکنون در فرایند خلق و تولید دیجیتال مفاهیم ثابت نیستند و جنبه‌هایی قابل انعطاف یافته‌اند. (کامرانی، ۱۳۹۴: ۳۵۳).

دست‌یافت‌های تازه در عصر دیجیتال، فیلم آموزشی را وارد دوره جدیدی نموده است. به تعبیری مبالغه نخواهد بود اگر تاریخچه فیلم آموزشی را به دو بخش، قبل و بعد از دوره دیجیتال، تقسیم کنیم چراکه پس از دوره دیجیتال در روند تولید و بالاخص تکثیر برای خیل عظیم مخاطبان شرایطی

فیلمی نو برای افزایش «تعامل با فراگیر»

با نگاهی به بسته آموزشی بر فراز آسمان

فیلم آموزش، ویژگی‌هایی دارد که سبب می‌شود ارتباطی متفاوت با فراگیر یا دانش‌آموز ایجاد نماید، ارتباطی فراتر از روند معمول تدریس که تسهیل و تعمیق محتوا را در پی دارد. این امر سبب می‌شود که فیلم آموزشی را یکی از اجزای جذاب و مهم بسته آموزشی قلمداد کنیم. شأن شکل‌گیری بسته آموزشی همپوشی اجزای مختلف آن با ویژگی‌های متنوع در راستای تبیین هر چه بهتر مفاهیم آموزشی است. مهم‌ترین محدودیت کاربردی فیلم آموزشی را در «تعامل» با فراگیر یا دانش‌آموز می‌توان جست‌وجو کرد. هر چند که همیشه در فرایند تدریس تعامل با فراگیر لازم و ضروری نیست و کافی است او یک مخاطب به مفهوم عام باشد، اما به جهت نقش و اهمیت تعامل در آموزش باید این محدودیت را مورد مذاقه قرار داد. جهت اعتدال در محدودیت تعامل با فراگیر، در ارتباط با فیلم آموزشی، راه‌هایی را می‌توان پیشنهاد کرد.

● مدیریت بهینه رسانه‌ها در بسته آموزشی: اگر در آموزش یک مفهوم یا موضوع آموزشی خاصی، تعامل نقش به‌سزایی داشته باشد، بهتر است فیلم آموزشی را انتخاب نکنیم بلکه سایر اجزای بسته آموزشی را که در این زمینه توانمند محسوب می‌گردند به خدمت بگیریم.

● **تنوع بخشی به ترکیب رسانه‌ها در بسته آموزشی:**

خود، رشد کرده‌اند... ویژگی «دیجیتال» به زودی ناپدید می‌شود و این هنرمندان را ما در آینده هنرمندان معاصر می‌نامیم. (واندز، ۲۰۰۶: ۱۴) برای «فهم بهتر» هنر رسانه‌ای جدید» نیازمند توجه هم‌زمان به اتفاقات تاریخی سه عرصه تکنولوژی، رسانه و هنر هستیم.» (تقی‌زادگان، ۱۳۹۴: ۱۱۵) هنر رسانه جدید به لحاظ مرز و محدودیت غیرقابل مهار است، اما آنچه مهم است امکانات تازه بیانی است که این هنر می‌تواند در اختیار فیلم آموزشی قرار دهد.

چند رسانگی کامل و امکانات توسعه‌پذیری

امروزه ما در حالی با تصاویر دیجیتالی زندگی می‌کنیم که گویی در «جامعه نمایشگرها» به سر می‌بریم. (شریف‌زاده، ۱۳۹۴: ۱۴۱) در وب می‌توانید یک قطعه موسیقی را در کنار یک قطعه تصویر متحرک قرار دهید، و هم‌زمان متنی را نیز در صفحه داشته باشید. مخاطب می‌تواند به هر کدام از این رسانه‌ها توجه کند و هر کدام را خواست نادیده بگیرد؛ برای مثال تصویر متحرک را بزرگ‌نمایی کند و متن را از صفحه حذف کند. از این‌رو چند رسانگی در وب کامل است، چون هیچ یک از رسانه‌ها، مخل پیام دیگری نیستند. (حسینی گلکار، ۱۳۹۴: ۱۸۸) بلکه تقویت‌کننده یکدیگر و به جای آنکه خطی در امتداد هم قرار گیرند، به صورت عمودی، در پرداخت مفاهیم تعمیق ایجاد می‌کنند. «یک ویژگی و واقعیت قابل فهم در رابطه با هنر دیجیتالی، امکانات بی‌شمار فراهم شده توسط تکنولوژی در این نوع هنر نسبت به هنر معمول است.» (کامرانی، ۱۳۹۴: ۳۵۸) این امکانات بی‌شمار، نگرانی عدم تبدیل مفاهیم از واقعیت را کم می‌کند.

مک لوهان معتقد است از آنجایی که وسایل ارتباط جمعی توسعه حواس آدمی است، پس تصمیم انسان بسته به اینکه کدام یک از حواس خود را توسعه دهد، کلیه خصوصیات فکری و رفتاری او و محیطش را عمیقاً تحت تأثیر قرار می‌دهد و باعث می‌شود که وی درک متفاوتی از هستی پیدا کند. (پستمن، ۱۳۸۲: ۲۵)

طراحی تعاملی

دانش طراحی تعاملی، دانش جدیدی است که عمر آن بر یک دهه بالغ می‌شود. این نوع طراحی نوظهور زوایای متفاوتی از تعامل را به ما نشان می‌دهد. ... این نوع طراحی، رشته‌ای از دیزاین است که بر روی طراحی رفتار بین محصولات، سیستم‌ها و انسان‌ها تأکید دارد. (نورانی، ۱۳۹۴: ۱۳۹۴)

قابل توجه و دست‌یافتنی ایجاد شده است و کمتر بودن چندین برابری هزینه تکثیر یک دی‌وی‌دی نسبت به کتاب، باعث شده است که گران‌ترین رسانه آموزشی دوره آنالوگ به ارزان‌ترین رسانه دوره دیجیتال بدل گردد. اما فرصت‌های ایجاد شده در دوره دیجیتال به این اتفاق‌های مهم بسنده ننموده و امروزه ما را در شرایط توانمندتری در طراحی آموزشی فیلم قرار داده است، که بسیار از تولید و تکثیر بر فرایند آموزش مؤثرتر خواهد بود. «هنر رسانه جدید» در خارج از آموزش و در دیجیتال مورد بحث قرار گرفته است که این فرصتی مغتنم و پیشنهادی تازه برای تألیف فیلم آموزشی به شیوه‌ای نوین است.

هنر رسانه جدید و فیلم آموزشی

دیجیتال در ترکیب با هنر تجارب تازه‌ای ایجاد کرده است. تجاربی که به ظاهر در ابتدا فقط بر ابزار و روند تولید آثار هنری تأثیرگذار بود اما به سرعت بر فرم، زیباشناسی و فرهنگ نیز تأثیر گذارد. «درباره هنر دیجیتال هیچ «یسمی» وجود ندارد. در این عصر، رابطه پر تنش میان هنر و تکنولوژی پدید آمده است. پیشروی بی‌امان جهان به سوی فرهنگ دیجیتالی در روند خود هنر را نیز در بر گرفته است.» (راش، ۱۳۸۹: ۱۹۱)

همان‌قدر که دادائسم واکنشی به صنعتی شدن جنگ و بازتولید مکانیکی متون و تصاویر بود، هنر رسانه‌ای جدید را می‌توان پاسخی به انقلاب تکنولوژی اطلاعات و دیجیتالی شدن اشکال فرهنگی دانست. (تقی‌زادگان، ۱۳۹۴: ۱۳۳) نگاه هنرمندان رسانه‌ای جدید به اینترنت مانند نگاه نسل قبل به ویدیو بود: یک ابزار هنرمندانه در دسترس، که آن‌ها را قادر می‌سازد رابطه تغییر یافته میان تکنولوژی و فرهنگ را کشف کنند. (ترایب و جانا، ۲۰۰۶) هنرمندان هنر دیجیتال با ادبیات دیجیتال، به عنوان بخشی از زندگی

۶) طراحی کاربرمحور نوعی فلسفه طراحی است. در این روند، طراح می‌کوشد تا نیازها، تمایلات و محدودیت‌های انسان‌هایی را که کاربر نهایی محصول هستند با جزئیات کامل مشخص کند و سپس طراحی را متناسب با این اطلاعات ارائه دهد. (بوذری، ۱۳۹۴: ۱۷)

از آنجا که طراحی تعاملی یک مهارت میان‌رشته‌ای است، متخصصان این حوزه باید با علوم گوناگونی آشنایی داشته باشند. (نورانی، ۱۳۹۴: ۷) بسیاری از طراحان نرم‌افزار اکنون کار خود را، نه به مثابه طراح نرم‌افزاری، بلکه به مثابه هنرمند نرم‌افزاری ارائه می‌کنند. تفاوت این دو در این است که طراح معمولاً با حل یک مسئله شروع می‌کند در حالی که هنرمند با سؤالات کلی یا نامتعیّن سروکار دارد که الزاماً ممکن است به جواب نرسد. (وایتاگر، ۲۰۱۳)

روایت تعاملی یا بی‌روایتی

روایت دارای آغاز، میانه و پایان است. دارای ترتیب زمانی قابل تشخیص و معین است. دارای یکپارچگی کلی است و ساختار مشخصی را دربرمی‌گیرد، بین اپیزودهای آن ارتباطی وجود دارد و دارای موضوعی مرکزی است.

در روایت تعاملی این ویژگی‌های ذاتی روایت از بین می‌رود و به نوعی بی‌روایتی جایگزین می‌شود. «در روایت سنتی در پیچه‌ای کوچک برای ورود به جهان داستان به مخاطب نشان داده می‌شود و او پس از ورود در [جهان] داستان و کشف روابط تعیین شده پیش می‌رود... در شیوه سنتی، مؤلف خواننده را در طول متن ساختارمند و هم‌پسته‌اش به پیش می‌برد و در نهایت او را با حسی از تمامیت و پایان‌پذیری پر می‌کند. در روایت‌شناسی، یک متن نیاز به حس قطعیت دارد تا یک روایت به حساب بیاید. (انصاری، ۱۳۸۹: ۶۵)

در این نوع از روایت، این مؤلف نیست که مسیر حرکت خواننده را در طول متن انتخاب می‌کند، بلکه خواننده است که به اختیار خود در مسیرهای مختلف پیش می‌رود. برای درک بهتر نیاز است به متن و فرامتن توجهی دوباره داشته باشیم.

«متن» پدیده‌ای مادی یا فیزیکی، اگرچه متأثر از فضای بیرون یا فضای تعریف‌شده در آن می‌باشد. متن خود مجرد اما متأثر از کل تعریف شده مرتبط است. متن به واسطه حواس مختلف و لایه‌های دیگر معناساز در حال ایجاد تفسیرهای نو می‌باشد. بی‌تردید در شرایط مختلف، لایه‌ای از لایه‌های دیگر اصلی‌تر و در ساخت معنا مؤثرتر می‌گردد

و فرصت تأویل تازه را ایجاد می‌نماید. گاهی لایه‌های به اصطلاح حاشیه‌ای می‌تواند اهمیت تعیین‌کننده‌ای ایجاد کند، که لایه به اصطلاح ثابت‌تر هم معنی خود را از آن دریافت کند. در نگاه برخی معلمان فیلم آموزشی در حکم لایه‌ای فرعی و متأثر و در حاشیه می‌تواند بر متن و دریافت آن و بافت ارتباط تأثیر به‌سزایی گذاشته و فرصت تأویل تازه را ایجاد نماید. در واقع «متن» جهانی است که هم تفسیر می‌شود هم تفسیر می‌کند. رابرت استم معتقد است: «متن و تماشاگر، هیچ یک، ایستا یا وجودی از پیش شکل گرفته نیستند. تماشاگران به متن شکل می‌دهند و از طریق تجربه دیدن فیلم، در درون فرایندی تعاملی و بی‌پایان شکل می‌گیرد. (استم، ۱۳۸۴: ۲۶۵)

در شیوه پیشنهادی جدید متن فیلمی بین مخاطب و فراگیر توأمان شکل می‌گیرد. در واقع فرامتن مخاطب اجازه می‌یابد که در تألیف متن سهم داشته باشد. البته گیتس معتقد است فرامتن عزیزترین عقاید مؤلف را زیر سؤال می‌برد. اما در این نگاه تعاملی تألیف دوسویه و مشارکتی است. البته بی‌شک سهم مخاطب و رسانه یکی نخواهد بود اما این اولین گام‌های تجربه تعاملی مخاطب در شکل‌گیری روایت و متن است. در تقابل سنتی «متن» در برابر «بافت» متن کانون معنا تلقی می‌شود و جایگاه ویژه می‌یابد و بافت صرفاً به حاشیه تبدیل می‌شود. در حالی که هرگاه عنصری از این به اصطلاح «بافت» اعتبار دلالتر پیدا کند، قابلیت متنی می‌یابد و به لایه‌ای از لایه‌های متن تبدیل می‌شود. یعنی چنان لایه‌ای نیز ماهیتاً در همان فرایند دلالی قرار می‌گیرد که دیگر لایه‌های متن قرار دارند، عینیتی فیزیکی دارد، که به واسطه رمزگانی دارای ارزش دالّی شده است. (سجودی، ۱۳۸۸: ۲۱۱)

نگاهی به ساختار بسته آموزشی بر فراز آسمان پایه دهم

در ساختار جدیدی که در مجموعه بر فراز آسمان برای اولین بار تجربه شده است، استفاده از توان رسانه‌های نو و شیوه‌های «روایت نو» مدنظر می‌باشد. این رویکرد «سایبردراما»یی، است که با حذف روایت از فیلم امکان تعامل و دخالت مخاطب در محتوا را بیشتر می‌کند و در آن توجه به شیوه ارائه براساس پرسش‌های متداول (FAQ) مورد نظر می‌باشد. لذا در مجموعه آموزش معلمان، به جای مواجه شدن با یک فیلم معمولی، با قطعاتی موضوعی از فیلم‌ها مواجهیم که هر کدام مستقل‌اند و در عین حال

همگی با هم یک کل نظام‌یافته را ایجاد می‌کنند. این قطعات کوتاه فیلمی براساس موضوعات، به‌صورت چند رسانه‌ای با امکان انتخاب بدون محدودیت در تقدم و تأخر در اختیار معلم قرار می‌گیرد و قدرت مشارکت و انتخاب‌گری مخاطب را بالا می‌برد. لذا برای آموزش معلمان یک نرم‌افزار چندرسانه‌ای طراحی شده است که علاوه بر فیلم‌ها امکان همراهی سایر فایل‌های عکس، فایل صوتی، فایل‌های اسناد و پی‌دی‌اف و... را ممکن ساخته است.

بخش کلیات درس

مباحث مطروحه: مباحث کلی درخصوص برنامه‌درسی، ویژگی‌های رشته و کتاب‌ننگاشت از جمله ضرورت تغییر، ویژگی‌ها، رویکرد، ارتباط با اسناد بالادستی، شبکه مفهومی، کلیات ارزشیابی، معرفی اجزای بسته آموزشی.

بخش درس‌ها (واحدهای یادگیری)

مباحث مطروحه: این بخش بسته به نیاز معلمان و شرایط درس، به فصول یا حتی صفحات کتاب می‌پردازد یا صرفاً اهم نکات مؤثر در تدریس را مورد توجه قرار می‌دهد. **زمان هر قطعه فیلم:** به‌دلیل افزایش تعامل مخاطب، ایجاز در کلام، امکان راحت‌تر پخش در محیط‌های برخط، بهره‌گیری از شیوه FAQ، و... ترجیحاً ۳ تا ۵ دقیقه در نظر گرفته شده است. برای مباحثی که ضرورتاً به زمان بیشتری برای تبیین نیاز دارند هر «عنوان» بحث به چند «زیرعنوان» تقسیم شده است.

بخش نمونه روش تدریس: چند درس به‌صورت مصداقی با حضور دانش‌آموزان، در محیط کلاس، کارگاه یا آزمایشگاه تدریس می‌شود.

بخش مرور: در راستای تقویت شبکه مفهومی، در این بخش گزیده‌ای از نمونه تدریس یا مباحث مطروحه مربوط به پایه‌های قبل، که توجه به آن‌ها اهمیت دارد ارائه شده است.

بخش گنجینه: بخش گنجینه خود به دو بخش کلی تقسیم می‌شود.

الف. گنجینه در راستای برنامه‌درسی

ب. گنجینه در راستای شایستگی‌های پایه معلمی

الف. گنجینه در راستای برنامه‌درسی: منابع بیشتر برای مطالعه، از جمله کتاب، مقاله، سایت و وبلاگ معرفی شده است و نیز عکس‌ها، فیلم‌ها، نقشه، گرافیک، نمونه طرح درس، نمونه سؤال و سایر منابع متنوع مرتبط با درس. **ب. گنجینه در راستای شایستگی‌های پایه معلمی:**

معرفی کتب، مقالات و مباحثی پیرامون روش‌ها و تکنیک‌های معلمی. همچنین معرفی سایر رسانه‌های آموزشی همچون مجلات رشد، معرفی فیلم‌های آموزشی، کتاب‌های گویا، نرم‌افزار، سایت رشد، جشنواره بین‌المللی فیلم رشد و نیز بخش فیلم خانه که گزیده‌ای از فیلم‌های جشنواره رشد را در خود دارد.

آنچه که در این بسته چند رسانه‌ای اهمیت دوچندان دارد، امکان تعامل و انتخاب‌گری مخاطب است. مخاطب مجبور نیست ابتدا تا انتهای فیلم را ببیند. او می‌تواند بخش‌هایی را نبیند و بخش‌هایی را چندین بار ببیند، حذف روایت باعث شده که هر قطعه کوتاه فیلمی خود ذاتاً یک جزء معنادار باشد و در عین حال کل نظام‌یافته‌ای را هم به‌صورت مستتر ایجاد می‌کند.

منابع

۱. انصاری، امین، ۱۳۸۹، مقدمه‌ای بر روایت در «هنر رسانه جدید»، تهران، فراز.
۲. پستمن، نیل، ۱۳۸۲، تکنوپولی: تسلیم فرهنگ به تکنولوژی، مترجم: صادق طباطبایی، تهران، سروش.
۳. تقی‌زادگان، معصومه، ۱۳۹۴، مقاله «تکوین تاریخی هنر رسانه‌ای جدید»، در مجموعه مقالات هنر نرم‌افزاری، تهران، نشر فرهنگستان هنر.
۴. حسینی گلکار، مرتضی، ۱۳۹۴، مقاله «فراادستان: داستان و داستان‌گویی در رسانه وب» در مجموعه مقالات هنر نرم‌افزاری، تهران، نشر فرهنگستان هنر.
۵. راش، مایکل، ۱۳۸۹، رسانه‌های نوین در هنر قرن بیستم، ترجمه بیتا روشنی، تهران، مؤسسه فرهنگی و پژوهشی چاپ و نشر نظر.
۶. شریف‌زاده، محمدرضا، ۱۳۹۴، مقاله «جامعه نمایشگرها...»، در مجموعه مقالات هنر نرم‌افزاری، تهران، نشر فرهنگستان هنر.
۷. کامرانی، بهنام، ۱۳۹۴، مقاله «هنر در جیب: جنبه‌های تازه هنر دیجیتال در هنر موبایلی و تبلتی»، در مجموعه مقالات هنر نرم‌افزاری، تهران، نشر فرهنگستان هنر.
۸. نورانی، سیدمهدی، ۱۳۹۴، «طراحی تعاملی»، (بخش مقدمه) ترجمه و تألیف سیدمهدی بوذری، تهران، انتشارات نظام‌الملک.
9. Tribe, Mark & Jana, Reena (2006) New Media Art Taschen.
10. (<https://wiki.brown.edu/confluence/display/Mark+Tribe/New+Media+Art#NewMediaArt-DefiningNewMediaart>)
11. Wands, Bruce (2006) Art of the Digital Age, New York: Thames & Hedson
12. Whitaker, Amy (2013), Coding is an Art. Software People Should Learn "Art Thinking".

خاص آماده شده و باید به روش خاص هم آموزش داده شود. یعنی در کلاس درس، با استفاده از معلم، و با طراحی و برنامه ریزی قبلی. به عبارت دیگر شکل ارائه خاصی برای آن در نظر گرفته شده که با هدف مورد نظر تناسب داشته باشد. به همین دلیل کتاب نمی تواند مبنای کار ساخت فیلم آموزشی قرار گیرد و اگر چنین شود فیلمی که از کار در خواهد آمد از ویژگی های یک فیلم آموزشی خوب برخوردار نخواهد بود. برای ساخت فیلم آموزشی برای یک پایه یا دوره تحصیلی خاص البته باید به سراغ کتاب رفت ولی به سراغ مفاهیم آن نه مطالب آن؛ زیرا همان گونه که گفته شد این مطالب، تازه اگر به خوبی تهیه و تنظیم شده باشند، برای هدف دیگری شکل گرفته اند و برای ساخت فیلم باید تدبیر دیگری اندیشید. ارزش فیلم آموزشی بسته امکانات و قابلیت های بیانی فیلم است و فیلم ساز برای رسیدن به این قابلیت ها به شیوه ای تأثیرگذار باید ساختار درستی به فیلم ببخشد؛ ساختاری که از رابطه تنگاتنگ بین شکل و محتوا به دست می آید.

هنگام تجزیه و تحلیل هر سیستم باید به سه پرسش اساسی پاسخ داد:

۱. هدف های مطلوب در سیستم کدام هستند؟
۲. چگونه می توان به مؤثرترین شکل ممکن به این هدف ها رسید؟
۳. چگونه مطمئن شویم که به هدف های مطلوب رسیده ایم؟

اگر فعالیتی برای این سه پرسش پاسخ مناسب در پی داشته باشد و در جهت رسیدن به آن ها حرکت کند، بی شک موفق خواهد بود. در مورد ساخت فیلم آموزشی هم می توان این سه پرسش را مبنای کار قرار داد. هدف های مطلوب ما از ساخت یک فیلم آموزشی چیست؟ آیا می خواهیم یک موضوع علمی را آموزش دهیم یا می خواهیم یک گزارش تصویری متحرک از کتاب درسی ارائه دهیم؟ و آیا موضوع علمی مورد نظر ما متناسب با ویژگی های بیانی فیلم هست یا می توان با شیوه ای ساده تر و شاید هم مؤثرتر موضوع مورد نظر را آموزش داد؟

پس اولین گام در ساخت فیلم آموزشی تعیین هدف مطلوب از ساختن فیلم و متعاقب آن دستیابی به مؤثرترین شیوه برای رسیدن به این هدف است.

تولید فیلم آموزشی؛ چرا؟

چرا فیلم آموزشی می سازیم؟

شاید پاسخ به این پرسش بسیار ساده باشد، چیزی شبیه این پاسخ، «خوب برای اینکه چیزی را آموزش دهیم.» و اگر بپرسیم: چرا از فیلم برای آموزش استفاده می کنیم؟ پاسخ احتمالاً چنین خواهد بود، «برای اینکه فیلم رسانه ای است که علاوه بر جلب توجه مخاطب می تواند آموزش هم بدهد.» پاسخ ها کاملاً درست به نظر می رسند. حال سؤال دیگر! اگر بخواهیم به طور مثال یک فیلم آموزشی به منظور آموزش درس علوم بسازیم چه باید بکنیم؟ پاسخ این سؤال هم ساده به نظر می رسد، «به کارشناس این رشته مراجعه می کنیم. البته بهتر است اول به سراغ مؤلف کتاب برویم. به اتفاق او کتاب را مورد تجزیه و تحلیل قرار می دهیم و بعد فیلم نامه ای را براساس اطلاعاتی که به دست آورده ایم می نویسیم. کارشناس هم فیلم نامه را می بیند و تأیید می کند و سپس ما فیلم را می سازیم.» باید گفت که صورت ساده مسئله یا ساخت فیلم آموزشی همین است اما در عمل به همین سادگی نیست. واقعیت این است که مطالب کتاب علوم دقیقاً برای دستیابی به هدفی

اولین گام در ساخت فیلم آموزشی تعیین هدف مطلوب از ساختن فیلم و متعاقب آن دستیابی به مؤثرترین شیوه برای رسیدن به این هدف است

وظیفه هر فیلم‌ساز آموزشی است که در ابتدای کار، این مسئله را به درستی برای سفارش‌دهندگان و کارشناسان، که با آموزش آشنایی دارند ولی شناخت درستی از ویژگی‌ها و ساختار بیانی فیلم ندارند، روشن کند. عمده‌ترین سفارش‌دهنده‌های فیلم آموزشی در کشور مراکز دولتی وابسته به وزارت آموزش و پرورش هستند. طبیعی است که این مراکز مانند همه مراکز دیگر بنا به مقتضیات و قوانین اداری، دلبستگی خاصی به آمار و ارقام و جنبه کمی فعالیت‌های خود، که بیش از جنبه‌های کیفی قابل ارائه است، دارند. به همین دلیل ساخت برنامه‌هایی که از زمان زیادی برخوردار باشند در اولویت قرار می‌گیرد.

معمولاً به سازندگان توصیه می‌شود که فیلم را براساس فلان کتاب درسی بسازند. ولی آیا واقعاً نیازی به این کار هست؟ اگر قرار باشد براساس کتاب فیلمی بسازیم یعنی همان کاری را که به یک شکل

انجام شده به شکلی دیگر تکرار کنیم، آیا وقت و سرمایه خود را به هدر نداده‌ایم؟ فیلم آموزشی نیاز به ساختاری ویژه دارد، ساختاری که در آن شکل و محتوا در جهت نیل به اهداف زیبایی‌شناسی موضوع باشد. از سوی دیگر فیلم آموزشی، جدا از فیلم به مفهوم عام، باید دارای ویژگی‌های دیگری نیز باشد. فیلم‌ساز آموزشی با آگاهی از جنبه‌های زیبایی‌شناسی فیلم، باید به این نوع فیلم به‌عنوان یک رسانه کاربردی نگاه کند و از کارکرد آموزشی آن غافل نشود. در این صورت آموزش و دستیابی به اهداف مورد نظر را در درجه اول اهمیت قرار می‌دهد. خلاصه اینکه، فیلم آموزشی یعنی استفاده از فیلم برای آموزش؛ یعنی استفاده از قابلیت‌ها و ظرافت‌های بیانی فیلم برای یاد دادن مفاهیم به دانش‌آموز که اگر به روش‌های دیگر آموزش داده شوند از میزان تأثیرگذاری کمتری برخوردار خواهند شد. به همین دلیل ساخت فیلم آموزشی به مفهوم درست آن کار بسیار دشواری است. به همین دلیل فیلم‌ساز نه تنها باید با فیلم و زیربوم بیان تصویری آشنا باشد بلکه باید، آموزش و مسائل مربوط به آن را نیز به خوبی بشناسد تا بتواند با تلفیق درست این دو، اثری جذاب و آموزنده خلق کند.

آموزش ساده و سریع گرافیک اطلاع رسان و آموزش

جهان حاضر با انقلابی از داده‌ها روبه‌روست و همه‌جا تلاش می‌شود از طریق اعداد و ارقام و آمارها با زبان «گرافیک اطلاع رسان» این واقعیت‌ها بیان شوند. از گرافیک اطلاع رسان در بسیاری از زمینه‌ها از ارائه اخبار، بازاریابی، کمپین‌های سیاسی، ارتباطات، علوم پزشکی و... تا تبلیغات شخصی و رزومه‌ای استفاده شود. این زبان نه تنها در ارائه اطلاعات به بزرگسالان کارآمد است، بلکه ابزار مؤثری در انتقال اطلاعات به کودکان و افراد کم‌سن و سال‌تر نیز به‌شمار می‌رود.

گرافیک اطلاع رسان در سه دسته، در حوزه آموزش به‌ویژه در کلاس‌های درسی و آموزشی مورد استفاده قرار می‌گیرد و بهره‌گیری از آن در حال افزایش است. این سه دسته عبارتند از: گرافیک اطلاع رسان براساس ماهیت محتوایی: فوری/ خبری و غیرفوری، براساس تأکید عناصر: تصویرمحور (تصویری و آماری) و متن‌محور و براساس نوع نمایش: ایستا، دیجیتالی، اینترنتی/آنلاین، برهم‌کنشی/اینتراکتیو، فیزیکال، ویدئویی، لیزری و نوری و تأتو).

اسپالدینگ، به نقل از دکتر اسمیت، بیان می‌کند که استفاده از شکل در کتاب‌های درسی بسیار مؤثرتر از عکس است و در بسیاری از موارد مستقیم‌تر از متون با دانش‌آموز ارتباط برقرار می‌کند. بر مبنای نظریه‌های رمزگردانی دوگانه، ادراک دیداری و نگهداری پیوسته بر اهمیت استفاده از انواع نگارهای گرافیکی در کتاب‌های درسی تأکید شده است. (کیانی و دیگران، ۱۳۹۰)

در میان انواع نگاره‌ها و عناصر بصری، گرافیک اطلاع رسان از آنجا که اطلاعات پیچیده و تفصیلی درباره یک موضوع را خیلی ساده و سریع به مخاطب منتقل

می‌کند، از ابزار مناسب در حوزه آموزش شمرده می‌شود. گرافیک اطلاع رسان، درک جهان و واقعیت‌های آن را به‌ویژه برای کودکان و دانش‌آموزان سهل‌تر می‌سازد. (تصویر شماره ۱)

بهره‌گیری از گرافیک اطلاع رسان در کتاب‌های درسی و نیز در محیط‌های آموزشی، فرایند آموزش و فهم اطلاعات را تسهیل می‌کند.

بررسی‌ها نشان داده است که دانش‌آموزان، اغلب، در خوانش و درک برخی از گرافیک‌های اطلاع رسان همچون نمودارهای مقطعی، برشی و روندنما و... با مشکل مواجه می‌شوند. لذا لازمه بهره‌گیری مناسب از گرافیک اطلاع رسان، انتخاب یک زبان ساده برای این نوع گرافیک‌ها و نیز آموزش روش خواندن و فهم آن‌ها از همان پایه‌های آغازین تحصیلی (دوره دبستان) است. بهترین ملاک سنجش خوانایی و گویایی گرافیک‌های اطلاع رسان، برخورد و برداشت دانش‌آموزان در مواجهه با این نوع گرافیک‌هاست.

در بسیاری از حوزه‌های تحصیلی همچون تاریخ، جغرافیا، علوم، مطالعات اجتماعی، زمین‌شناسی، زیست‌شناسی و... با استفاده از ابزاری چون خط زمانی (تایم‌لاین)، انواع جداول (از جمله جداول تناوبی) و نمودارها، فلوجارت‌ها، انواع دیگرام‌ها، شجره‌نامه، علائم، نقشک (آیکون)، مقیاس‌ها و...

می‌توان به بیان اطلاعات در قالب گرافیک اطلاع‌رسان اقدام کرد. به‌عنوان مثال در تشریح مباحث تاریخی همچون دوره قاجاریه، استفاده از گرافیک اطلاع‌رسان، درک این دوره را برای دانش‌آموزان تسهیل می‌کند و در عین حال، امکان یادداری و یادآوری اطلاعات این دوره را در آن‌ها افزایش می‌دهد. (تصویر شماره ۲) به هر میزان که دانش‌آموزان در جریان تهیه و تولید گرافیک اطلاع‌رسان مشارکت بیشتری داشته باشند، احتمال یادداری و یادآوری آموزه‌های مرتبط در آنان افزایش پیدا می‌کند.

مزایای بهره‌گیری از گرافیک اطلاع‌رسان در کلاس درس

گرافیک‌های اطلاع‌رسان آمیخته‌ای از دانسته‌ها و ایده‌ها به همراه تصویرسازی و طراحی هستند و آموزش‌دهندگان و روزنامه‌نگاران از آن‌ها برای ماندگار کردن و تسهیل یادگیری مسائل پیچیده استفاده می‌کنند. بازار یابان نیز برای متقاعد کردن و انگیزه‌بخشی آن‌ها را به کار می‌برند. اگر غذای یادگیرندگان نسل پیشین کتاب‌ها بودند، گرافیک‌های اطلاع‌رسان را باید لقمه‌های کوچکی دانست که در صورت انتخاب صحیح، جایگزین آن می‌شوند. بهترین گرافیک‌های اطلاع‌رسان که رنگین و خلاصه هستند، بینشی آنی در

موضوعات چالش‌برانگیز ایجاد می‌کنند. در نتیجه افراد جوان با خلاصه و مرتب بودن داده‌ها جذب مطالب آن می‌شوند و آن را آسان‌تر به‌خاطر سپرده و عمیق‌تر درباره آن فکر می‌کنند. البته، همه گرافیک‌های اطلاع‌رسان از شفافیت لازم برخوردار نیستند و گاه برخی از آن‌ها سردرگم‌کننده و حتی اشتباه برانگیزند. کیفیت هر گرافیک اطلاع‌رسان به واقعیت‌هایی بستگی دارد که بر پایه آن‌ها بنا شده است. این برای والدین و آموزش‌دهندگان، حوزه و روشی جدید در تحصیل است. یادگیرندگان جوان اگر بتوانند گرافیک‌های اطلاع‌رسان قابل اعتمادی را برای کمک به درک بهتر و سریع‌تر مطالب پیدا کنند، سود بیشتری خواهند برد. آن‌ها متوجه خواهند شد که ساختن گرافیک‌های اطلاع‌رسان، یکنواختی تکالیفی مانند گزارش‌ها، پروژه‌های علوم و حتی نبرداری ساده را از بین می‌برد، هر چند ممکن است برخی از دانش‌آموزان به راهنمایی والدین خود برای یادگیری چگونگی استخراج معانی از گرافیک‌های اطلاع‌رسان بدون از دست دادن تمرکز، نیاز داشته باشند. (Jabs, M.A., 2015)

استفاده از گرافیک اطلاع‌رسان در کلاس درس به دانش‌آموز امکان می‌دهد پیش از خواندن مطالب با جزئیات بیشتر، نگاهی کلی به اطلاعات بیندازد. اصولاً برخی از معلمان طرح درس خود را با گرافیک اطلاع‌رسان طراحی و اجرا می‌کنند. گرافیک اطلاع‌رسان برای استخراج ویژگی‌های مهم درس یا دوره به معلمان کمک کرده و به‌همین روش دانش‌آموزان را نیز به خلاصه کردن اطلاعاتی که آموخته‌اند تشویق می‌سازد. افزون‌بر این گرافیک‌های اطلاع‌رسان گیرا، مبتکرانه و قابل اشتراک‌گذاری هستند و می‌توانند ابزار مناسبی برای پیگیری محتوای کلاس باشند به‌طوری که دانش‌آموزان به کمک آن‌ها، یافته‌های خود را ارائه دهند. این زبان، چنان که پیش از این نیز اشاره شد، ابزاری مناسب برای ارزیابی دانش یادگیرندگان است. از دیگر مزایای گرافیک اطلاع‌رسان، بصری‌سازی موفقیت‌ها و دستاوردهای یک مجموعه آموزشی و دانش‌آموزان و عرضه عینی آن در برابر دید معلمان، دانش‌آموزان، والدین و... است. این کار، حس مشارکت و احساس تعلق خاطر به آن مرکز آموزشی را افزایش می‌دهد.

نحوه استفاده از گرافیک اطلاع‌رسان با اهداف آموزشی

درخصوص نحوه استفاده از گرافیک اطلاع‌رسان با اهداف آموزشی، به برخی توصیه‌ها از سوی صاحب‌نظران اقدام

می‌شود.

دیوید و کوپین (2013) پیشنهاد می‌دهند که در ابتدا یک گرافیک اطلاع‌رسان که نمونه خوبی برای شکل‌دهی به فعالیت‌های خواندن و درک مطلب است، انتخاب شود. سپس دانش‌آموزان به صورت گروهی به ارزیابی و تولید گرافیک‌های اطلاع‌رسان برای تمرین اقدام کنند. می‌توان این فعالیت‌ها را بخشی از ارزیابی دوره‌ای دانش‌آموزان در نظر گرفت.

پیرو پیشنهاد دیوید و کوپین، در تصویر شماره ۳، نمونه‌ای از گرافیک اطلاع‌رسان را مشاهده می‌کنید که شما را برای بهره‌گیری از گرافیک‌های اطلاع‌رسان در فعالیت‌های کلاسی راهنمایی می‌کند. در این گرافیک از جملات کوتاه و تصاویر واضح برای آسان‌سازی خواندن و بهره‌وری دانش‌آموزان استفاده شده است.

معلمان می‌توانند از زمان کلاس‌های خود برای نمایش گرافیک‌های اطلاع‌رسان مربوط به موضوع درس استفاده کنند. دانش‌آموزان در فعالیتی گروهی، محتوای گرافیک اطلاع‌رسان را مشاهده و درباره تأثیرگذاری آن در انتقال اطلاعات مهم، هم به صورت شفاهی و هم به صورت بصری، بحث می‌کنند. هدف این فعالیت دوگانه است: یکی اینکه دانش‌آموزان را به تفکر درباره اصول تولید یک گرافیک اطلاع‌رسان خوب ترغیب می‌کند، و دوم این که آن‌ها را در تفکر درباره برتری محتوا با جزئیات بیشتر کمک می‌کند. (Gretter, 2015)

علاوه بر این به ۷ توصیه دیگر در همین خصوص اشاره می‌شود:

- از دانش‌آموزان بخواهید پژوهشی چندرسانه‌ای انجام دهند: از دانش‌آموزان بخواهید پژوهشی انجام دهند. آن‌ها را به استفاده از منابع چندرسانه‌ای متنوع از جمله ویدئو، مقاله و گزارش‌های آماری و همچنین گردآوری داده‌های خود تشویق کنید. چه نتایجی از داده‌ها می‌گیرند؟
- از دانش‌آموزان بخواهید به ارزیابی بصری اقدام کنند: چند نمونه متفاوت از تمپلت‌های گرافیک‌های اطلاع‌رسان را در اختیار دانش‌آموزان قرار دهید و از آن‌ها بپرسید کدام یک برای پژوهش آن‌ها بهتر است و کدام یک برای ارائه داده‌ها بهترند؛ صفحه‌بندی آماری، مقایسه‌ای یا نظرسنجی؟ اطلاعات یک رویداد تاریخی چگونه؟ و یا یک تایم‌لاین یا صفحه‌بندی اطلاعاتی؟
- از دانش‌آموزان بخواهید یک نسخه اولیه گرافیک اطلاع‌رسان بسازند: از آن‌ها بخواهید درباره کارایی طراحی

تصویر شماره ۳: تدریس با استفاده از گرافیک اطلاع‌رسان

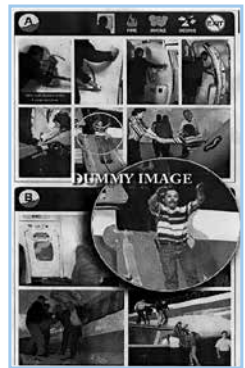
خود فکر کنند. بپرسید چشم‌خوانندگان باید چه مسیری را دنبال کنند؟ چگونه تصاویر و متن را به هم مرتبط می‌کنند؟ از آن‌ها بخواهید طراحی‌های خود را با هم کلاسی‌ها برای انتقادات و نظرات جابه‌جا کنند و بگویند آیا صفحه‌بندی آن‌ها را می‌توان به آسانی درک کرد؟ و آیا از نظر بصری جذاب است؟

● دانش‌آموزان را به تفکر درباره طراحی ترغیب کنید: طیف‌ها و رنگ‌بندی‌ها را به آن‌ها معرفی کنید. ظاهر گرافیک اطلاع‌رسان آن‌ها چگونه محتوا را بازتاب می‌دهد؟ از آن‌ها بخواهید یک رنگ‌بندی انتخاب کنند که لحن اطلاعات ارائه شده را منعکس سازد. کدام گراف‌ها و نمودارها مناسب‌تر هستند؟ چگونه می‌توانند گرافیک اطلاع‌رسان خود را جالب و جذاب کنند؟

● دانش‌آموزان را به استفاده از عناصر تعاملی تشویق کنید: به دانش‌آموزان نشان دهید که چگونه می‌توانند نظرسنجی، ویدئو، لینک‌ها و نمودارها را در گرافیک اطلاع‌رسان خود ادغام و جاسازی کنند. به این ترتیب چگونگی جذاب کردن گرافیک اطلاع‌رسان خود را می‌آموزند که این خود به پرسش‌های پژوهشی بیشتری منجر می‌شود.

● از دانش‌آموزان بخواهید فرایند خود را تحلیل کنند: چالش‌های پیش‌روی آن‌ها در تولید گرافیک اطلاع‌رسان خود چه بود؟ چه اطلاعات نهفته‌ای در این فرایند آشکار شده است؟ چگونه اطلاعاتی را انتخاب و دیگر اطلاعات را حذف کردند؟

● از دانش‌آموزان بخواهید گرافیک‌های اطلاع‌رسان خود را نقد و تحلیل کنند: گرافیک اطلاع‌رسان چه اطلاعاتی را نشان می‌دهد؟ چه چیزی گرافیک اطلاع‌رسان آن‌ها را جالب می‌کند؟ چه چیزی برای گرافیک اطلاع‌رسان آن‌ها مناسب است؟ دانش‌آموزان از کدام اطلاعات دیگر می‌توانند استفاده کنند؟ این تغییرات چگونه می‌تواند موفقیت طراحی آن‌ها را تحت تأثیر

تصویر شماره ۴، گرافیک اطلاع‌رسان اطلاعات پرواز

تصویر شماره ۵، نمونه گرافیک‌های اطلاع‌رسان در کتاب جغرافیای نو برای دوره اول دبیرستان، سال ۱۳۱۶

تصویر شماره ۶، نمونه گرافیک‌های اطلاع‌رسان در کتاب جغرافیای پنجم، سال ۱۳۴۸

قرار دهد؟ ارتقای تفکر چندجانبه به جای تصمیم‌گیری درباره گرافیک اطلاع‌رسان به صورت یک واحد اهمیت زیادی دارد. رنگ، شکل، متن، فونت، فضای سفید، عمق، لایه، تصویر، نمودار، «وجه‌های» یک گرافیک اطلاع‌رسان را تشکیل می‌دهند. چنین تحلیلی را برای دانش‌آموزان ایجاد کنید تا در آنان تفکر تحلیلی درباره چگونگی بیان ایده‌های خود را ایجاد کنید. (McGuire, 2015)

در گرافیک‌های اطلاع‌رسان، با هر هدف آموزشی که مورد استفاده قرار می‌گیرند، به یاد داشتن یک نکته ضروری است و آن اینکه افراد عموماً سعی دارند، شکل‌ها را به ساده‌ترین شکل ممکن تصور کنند. به همین میزان، برای درک و تصور بهتر، نیاز دارند تصاویر را به شکلی ساده شده مورد مشاهده قرار دهند. شاید همیشه واقع‌گرایی در ارائه محتویات تصویری کارآمد باشد؛ اما گاهی تغییر این روش تأثیرگذاری بیشتری ایجاد می‌کند. اگر مخاطب عام باشد و تخصص در موضوع خاصی ندارد، این دیدگاه کارآمدتر است. برای شفاف‌تر شدن بحث، به تصویر شماره ۴ توجه کنید. در تصویر شماره ۴، از برخی عکس‌ها، برای تشریح اطلاعات پرواز استفاده شده است. این عکس‌ها به سبب عدم ساده‌سازی، مفاهیم را دیرتر به مخاطب منتقل می‌کنند، به همین دلیل، برای ساده‌سازی بیشتر آن‌ها از گرافیک اطلاع‌رسان در ساده‌ترین شکل ممکن استفاده شده است تا فرایند درک مطالب و نکات پروازی را تسهیل کند.

کتاب‌های درسی و گرافیک اطلاع‌رسان در ایران

کتاب‌های درسی و آموزشی در جهان و ایران، در راستای ایفای رسالت خود، همواره می‌کوشید از توان گرافیک اطلاع‌رسان بهره بگیرند. بیان ساده و قابل فهم اطلاعات پیچیده، نمایش فرایندها و روندها، تشریح اجزا و جزئیات مباحث تخصصی و عمومی، نمایش موقعیت‌های مختلف مکانی، سیر زمانی و ... از جمله موارد کاربرد گرافیک اطلاع‌رسان در کتاب‌های درسی است. نگاهی به کتاب‌های درسی سال‌های مختلف در ایران، دلیلی بر این مدعاست. تصاویر شماره ۵ تا ۸، تنها برخی از نمونه‌ها در بهره‌گیری از گرافیک اطلاع‌رسان در کتاب‌های درسی سال‌های ۱۳۱۶، ۱۳۴۸، ۱۳۵۴ و ۱۳۹۴ است.

جمع‌بندی

در یک جمع‌بندی کلی می‌توان گفت که گرافیک اطلاع‌رسان و انواع مختلف آن، ابزار مناسبی در خدمت

همچنین از این ابزار می‌توان برای بصری‌سازی موفقیت‌ها و دستاوردهای یک مجموعه آموزشی و دانش‌آموزان آن و عرضه عینی آن در برابر دید معلمان، دانش‌آموزان، والدین و... بهره گرفت، به‌ویژه که با این کار می‌توان حس مشارکت و احساس تعلق خاطر به مرکز آموزشی را افزایش داد.

منابع و مآخذ

1. Gretter, Sarah (2015), Using Infographics for Teaching and Learning, Inside Teaching MSU, <http://commons.grd.msu.edu/index.php/2015/11/using-infographics-for-teaching-and-learning/#.VkImXE8SNmF>
2. Jabs, M.A., Carolyn (February 2015), Infographics for Kids: The New Method of Learning, <http://www.washingtonparent.com/articles/1502/1502-infographics-for-kids-the-method-of-learning.php>
3. McGuire, Sara (September 25, 2015), How To Use Infographics As Multimodal Learning Tools, <https://venngage.com/blog/how-to-use-infographics-as-multimodal-learning-tools/#stat>
4. Matrix, Sidneyeve and Hodson, Jaigris (July 2014), Teaching with Infographics: Practicing New Digital Competencies and Visual Literacies, Journal of Pedagogic Development, Volume 4 Issue 2, Centre for Learning Excellence University of Bedfordshire, <http://www.beds.ac.uk/jpd/volume-4-issue-2/teaching-with-infographics>
5. Schrockguide (n.d.), Infographics as a Creative Assessment, <http://www.schrockguide.net/infographics-as-an-assessment.html>
6. Sam (October 21, 2014), Zombies, Beards and Infographics, <http://www.manfadesign.com/2014/10/21/zombies-beards-and-infographics/>
7. Rogers, Simon (Friday 7 March 2014), Infographics for children: what they can learn from data visualisations, <http://www.theguardian.com/news/datablog/2014/mar/07/infographics-for-children-can-learn-from-data-visualisations>

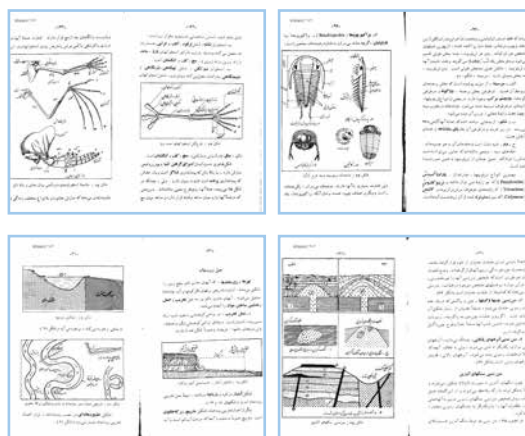
۸. کیانی، مسعود، رستگاپور، حسن و شریف، سیدمصطفی، بررسی نقش

گرافیک در طراحی و آماده‌سازی کتاب‌های درسی دانشگاهی، عیار، شماره

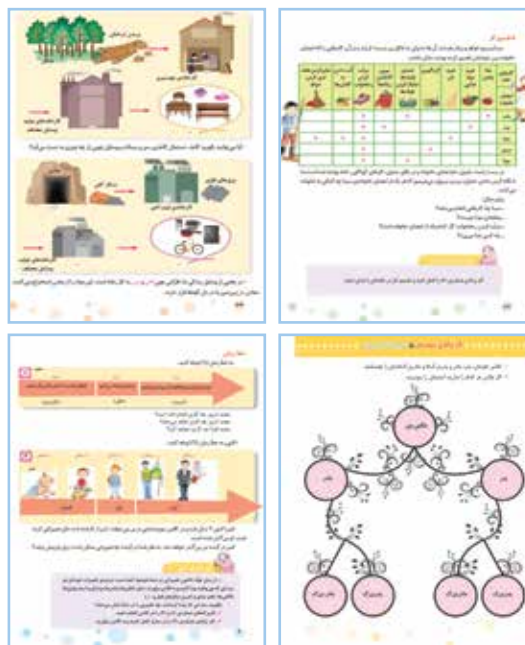
۲۴، بهار و تابستان ۱۳۹۰، ص ۴۶-۶۶

گرافیک اطلاع‌رسان از آنجا که اطلاعات پیچیده و تفصیلی درباره یک موضوع را خیلی ساده و سریع به مخاطب منتقل می‌کند، از ابزار مناسب در حوزه آموزش شمرده می‌شود

آموزش در رده‌های مختلف سنی از خردسالان تا کهن‌سالان است. این نوع گرافیک نه تنها برای انتقال اطلاعات در کتاب‌های درسی و آموزشی بلکه در تفهیم بهتر اطلاعات در محیط‌های آموزشی و نیز در ارزیابی و سنجش دانش یادگیرندگان قابل استفاده است.

تصویر شماره ۷، نمونه گرافیک‌های اطلاع‌رسان در کتاب زمین‌شناسی و تکامل، سال ششم دبیرستان، رشته طبیعی، ۱۳۵۴

تصویر شماره ۸، نمونه گرافیک‌های اطلاع‌رسان در کتاب مطالعات اجتماعی، سوم دبستان، ۱۳۹۴

فصل نامه های رشد در بستر تحول

نگاهی به نقش و کارکرد مجلات رشد
تخصصی در دوره متوسطة جديد

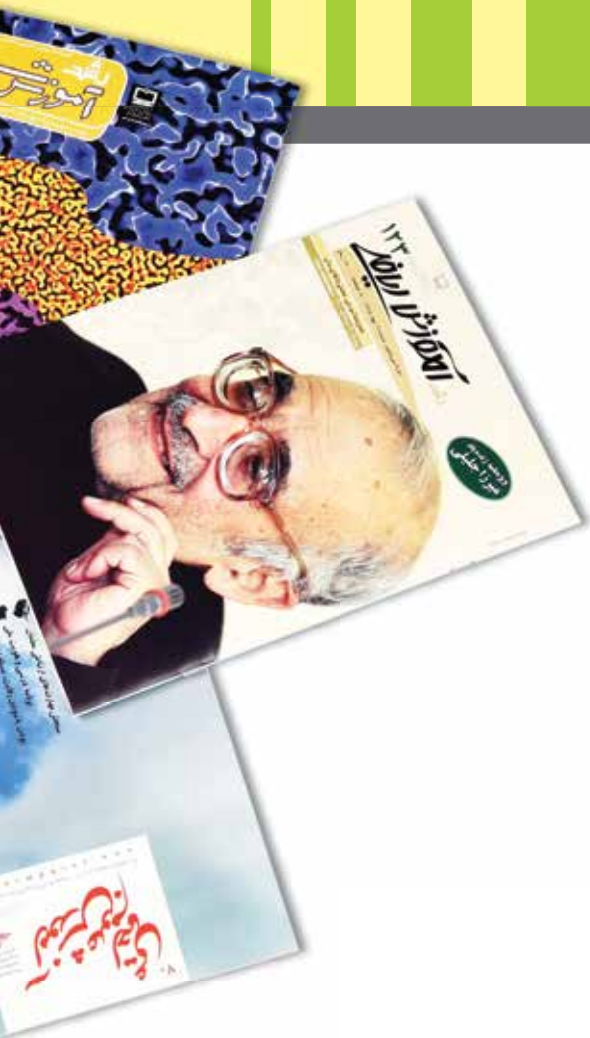
مجلات کمک آموزشی رشد که امروزه به صورت فراگیر در سراسر کشور برای دانش آموزان و معلمان منتشر می شود ، ادامه مجلات « پیک » است که از اواسط دهه چهل شمسی، البته فقط در ۶ عنوان (کودک، نوآموز، دانش آموز، نوجوان، جوان، معلم و خانواده) پا به عرصه گذاشت که خود گامی بزرگ در گسترش سواد و آموزش عمومی، در کنار آموزش های رسمی و کلاسی، بود. با پیروزی انقلاب اسلامی، پس از وقفه ای یکی دو ساله، اولیای امر در وزارت آموزش و پرورش، ضمن تأکید بر تداوم انتشار آن مجلات، البته با نام جدید « رشد » مجله های دیگری نیز بر آن ها افزودند که از آن جمله «مجلات رشد تخصصی» برای دبیران دبیرستان ها در رشته های متنوع علوم پایه ، فنی و حرفه ای و علوم انسانی بود. این کار به ابداع و ابتکار دکتر غلامعلی حداد عادل معاون وزیر و رئیس وقت سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی (۱۳۷۳-۱۳۶۰) با انتشار مجله رشد آموزش ریاضی شروع شد. در سال های بعد عنوان های دیگری نیز بر مجلات افزوده شد تا امروز که تعداد این عناوین به ۱۷ رسیده است.

در خصوص مجلات تخصصی چند نکته قابل امعان نظر است که قبل از ورود به اصل مطلب باید به آن ها اشاره کنیم. نکته اول اینکه تا پیش از مجلات رشد تخصصی، در ایران مجله ای که هدف آن افزایش بنیه علمی معلمان باشد، به جز «مجله ریاضی یکان» که آن را هم شادروان عبدالحسین مصحفی ، به همت خود و نه با امکانات دولتی ، برای معلمان و دانش آموزان منتشر می کرد، مجله ای وجود نداشت؛ اگر هم یکی دو مجله دیگر در زمینه علوم ، تاریخ و جغرافیا، منتشر می شد چندان دوام نیافت. نکته دیگر اینکه، عنوان عمومی مجلات رشد تخصصی « رشد آموزش...» نامگذاری شده بود که تا امروز هم چنان باقی است. تأکید بر کلمه « آموزش» در این نامگذاری، به این دلیل بود که مجلات رشد تخصصی بیش از آن که به اشاعه

نظریه و تئوری صرف در خصوص محتواهای درسی بپردازند باید به امر آموزش توجه کنند؛ چرا که «علم» چیزی است و «آموزش» آن چیزی دیگر؛ البته کاری نداریم که این ایده بسیار مهم تاکنون در عمل تا چه میزان تحقق یافته است؛ و بالاخره نکته سوم: مجلات رشد تخصصی، بر خلاف رندهای عمومی که از همان اول در مرکز و دفتری خاص به نام دفتر انتشارات کمک آموزشی (امروز دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی) تهیه، تولید و منتشر می شدند، در دفتر برنامه ریزی و تألیف کتاب های درسی متمرکز بودند و هر گروه درسی ، محتوای مجله خود را تهیه و تولید می کرد. حسن آن کار این بود که برنامه ریزان و کارشناسان و مؤلفان و گروه های درسی نقش پر رنگ تری، نسبت به امروز، در تولید مجله تخصصی خودشان ایفا می کردند و لذا در آن شرایط بر جنبه آموزشی مجله توجه و تأکید بیشتری وجود داشت. اما در اوایل دهه ۷۰، به علت پاره ای مشکلات فنی، به ویژه که امکانات پیشرفته کنونی چاپ وجود نداشت، تولید این مجلات به دفتر انتشارات کمک آموزشی واگذار شد. از آن پس، بود که رندهای عمومی و تخصصی، به اصطلاح، یک کاسه شدند و تا امروز ادامه یافته اند.

شمار مجلات تخصصی تا سال ۱۳۹۴ به ۱۹ عنوان رسیده بود. اما در پایان آن سال، با حذف دو مجله رشد آموزش زمین شناسی و رشد آموزش قرآن و ادغام هر یک، در مجله ای دیگر (به ترتیب در مجله های رشد آموزش جغرافیا و رشد آموزش معارف) و نیز تبدیل دو مجله رشد برهان ریاضی (دوره اول متوسطه) و رشد برهان ریاضی (دوره دوم متوسطه) از فصل نامه به ماهنامه، در حال حاضر این مجلات در ۱۷ عنوان منتشر می گردند؛ با این نام ها: فیزیک، شیمی، ریاضی، زیست شناسی، معارف اسلامی و قرآن، زبان و ادب فارسی، مشاور مدرسه، مدیریت مدرسه، تاریخ، جغرافیا، علوم اجتماعی، پیش دبستانی (برای مراکز پیش دبستانی) تربیت بدنی، فنی و حرفه ای، هنر زبان های خارجه و جوانه. مجلات تخصصی فصل نامه اند، با این توضیح که در گذشته (تا سال ۱۳۹۴) هر سال در چهار شماره منتشر می شدند ولی اکنون دیگر در تابستان ها منتشر نمی شوند و لذا سه شماره به دست دبیران می رسد.

گفتیم دکتر حداد عادل مبدع و حتی مجری انتشار مجلات رشد آموزشی تخصصی برای دروس دبیرستان بود. ایشان معمولاً در آغاز انتشار هر عنوان جدیدی از این فصل نامه ها مقدمه ای بر آن می نوشت و کلیاتی راجع به اهداف و اصول و کارکرد آن مجله بیان می کرد. برای مثال، در نخستین

شماره مجله رشد جغرافیا (بهار ۱۳۶۴) چنین نوشته است: «این صدها هزار معلمی که برای سربلندی و نجات جامعه خود در روستاهای مهجور و شهرهای دور میهن خود خدمت می‌کنند محتاج جویبار جاری مداومی هستند که آب زلال سرچشمه‌های علم و تجربه را آهسته و پیوسته در دسترس آنان قرار دهد.» وی سپس می‌پرسد: «چه باید کرد تا دبیران و معلمانی که برای کمک به محرومان و مستضعفان جامعه خود به نقاط دور و فاقد امکانات علمی و فرهنگی کافی هجرت کرده‌اند، در غربت آنچه را خوانده‌اند فراموش نکنند...؟» آن‌گاه چون خود در عمل، مجلات آموزشی رشد تخصصی را برای پاسخ‌گویی به این سؤال تأسیس کرده اهداف مشترک آن‌ها را با شرح و تفصیل بر می‌شمارد که ما در اینجا تنها عنوان آن هدف‌ها را می‌آوریم. که به حد کافی گویاست. این هدف‌ها عبارت بودند از:

۱. دانش‌افزایی ۲. آشنایی با روش‌های تدریس ۳. آشنایی با مواد و وسایل کمک‌آموزشی ۴. معرفی نشریات و کتاب ۵. تاریخ علوم ۶. آشنایی با معلمان موفق و با تجربه ۷. آگاهی از مسائل و پرسش‌های نمونه ۸. طرح موضوعات مربوط به آینده هر رشته ۹. آگاهی از تصمیم‌گیری‌ها و بخشنامه‌ها ۱۰. آگاهی از برنامه‌ها و برنامه‌ریزی‌های آینده و اظهارنظر درباره آن‌ها ۱۱. اطلاع از تحقیقات و اخبار مربوط به هر یک از رشته‌های درسی.

اکنون، با یک نگاه اجمالی به هدف‌های ذکر شده در بالا می‌توان گفت که این هدف‌ها، به جز چند مورد که آن هم ناشی از تحول در ارتباطات و رسانه‌ها در سال‌های اخیر است، مثل اهداف شماره ۹ و ۱۰، بقیه هم چنان قابل توجه و معتبرند و می‌توان آن‌ها را چون گذشته سر لوحه تولید محتوا برای مجلات رشد تخصصی دانست.

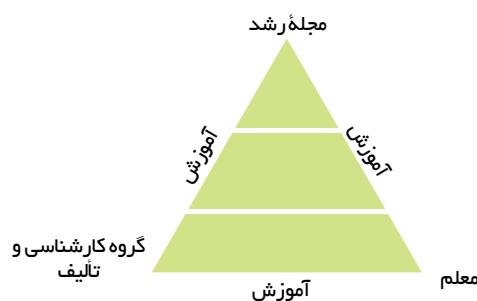
مجلات و دوره جدید

با این تفصیل، به نظر نگارنده، اکنون که در آستانه شروع دوره متوسطه ۲، یعنی دوره دوم دبیرستان قرار داریم و از سال تحصیلی جاری (مهر ۹۵) نخستین سال این دوره آغاز می‌شود، جا دارد نگاهی دوباره به مجلات داشته باشیم و بینیم از امکانات و اقتضائات این نشریات آموزشی، برای غنی‌سازی دوره جدید چگونه و تا چه حد می‌توان استفاده کرد. واقعیت این است که انتشار نشریه و مجله - با فرض اینکه هم‌چون این مجلات، امکانات مالی و مادی تولید و توزیع آن موجود باشد - امری سهل و ممتنع است؛ بدین معنا که می‌توان هر نشریه را با محتوایی تولید کرد

که مغایر اهداف فرض شده برای آن تلقی نشود و مطالب آن، به طور کلی، فاصله‌ای با اصل موضوع نداشته باشد ولی در عین حال چنان نباشد که به نیاز مخاطب خود پاسخ دهد و خواننده تشنه به مطالب تازه و بدیع را سیراب سازد. نگارنده که خود در برهه‌ای، چه در دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی و چه در دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی، ناظر بر انتشار مجلات رشد تخصصی بوده‌ام، از این نگاه، مجلات را همواره یکسان و بر یک روند ندیده و نمی‌بینم. به بیان روشن‌تر، پاره‌ای از مطالب این مجلات گاه چنان عمومی شده یا می‌شوند که دبیر متخصص آن رشته را اصلاً اقناع نمی‌کنند و گاه، برعکس، چنان تخصصی و سنگین می‌شوند که همان دبیر متخصص را که نیازمند ارائه طریق در کار خود و برای درس و کلاس خود است، متحیر می‌سازد که این مطلب در کجای منظومه برنامه درسی وی قرار می‌گیرد. به همین دلیل در طی بیش از سی سال که از انتشار این مجلات می‌گذرد هر مجله شاهد فراز و فرودهایی بوده و لذا به تناوب از اقبال و ادبار

مدرک‌های بالاتر از کارشناسی تا دکترا هستند که بعضی از آن‌ها حتی در دوره ابتدایی خدمت می‌کنند. از سوی دیگر توسعه شبکه‌های اجتماعی کار را به جایی رسانده است که در گوشه و کنار کشور، مشاهده می‌شود آموزگاران، معلمان و دبیران هر رشته با تشکیل گروه‌هایی، خود اقدام به تبادل مشکلات درسی و آموزشی خویش کرده و بدین طریق راه‌حل‌های مناسب را جست‌وجو می‌کنند. جالب توجه است که نمود این رشد و پیشرفت دبیران را در مجلات رشد تخصصی نیز شاهدیم. چنان که با تورق اجمالی مجلات کنونی و مقایسه آن‌ها با مجلات دو دهه پیش می‌توان دریافت که تا چه حد بر معلمان صاحب قلم و نویسندگان افزوده شده است و این نکته‌ای است که نباید مغفول واقع شود. خلاصه کنم. در حال حاضر مشاهده می‌شود که بین محتوای مجلات و برنامه درسی رابطه‌ای تنگاتنگ وجود ندارد؛ یعنی آقا یا خانم دبیری که فلان درس را در مدرسه تدریس می‌کند هنوز نمی‌تواند مجله رشد مربوط به درس یا رشته خود را کاملاً برآمده از همان «برنامه درسی» بداند که کتاب درسی براساس آن تألیف شده است؛ در حالی که اصولاً هدف از انتشار مجلات رشد تخصصی جز این نبوده است. باری، اگر مجلات رشد تخصصی و دفتر تألیف کتاب‌های درسی (گروه درسی) و دبیران یا معلمان دبیرستان را سه رأس یک مثلث بدانیم، تعامل سه ضلع این مثلث فرایند آموزش را تشکیل می‌دهد.

روشن است که «آموزش» در اینجا به معنای اعم این کلمه است و همه مقولات، مفاهیم، نظریه‌ها و هر آن‌چه را که برنامه درسی متکفل آن است شامل می‌شود. اما بارزترین وجه آن، همانا پرداختن به توصیف و تشریح درس‌ها و موضوعات اساسی موجود در کتاب‌های درسی است. به واقع نقدترین چیزی که، و باید، مجلات تخصصی به آن‌ها بپردازند عمدتاً همین عنوان‌ها هستند که به صراحت در کتاب‌های درسی آمده‌اند.

دبیران برخوردار شده است. روشن است که چنین وضعی در مجموع موجب بهره‌وری اندک شده و طبعاً اتلاف نیرو و سرمایه‌های مادی و معنوی را به دنبال دارد. در عین حال نباید از نظر دور داشت که مجلات رشد تخصصی در نوع خود در کشور منحصر به فرد هستند و تاکنون هیچ بدیلی نیافته‌اند و خوشبختانه وزارت آموزش و پرورش هم توانسته است بیش از سه دهه آن‌ها را حفظ کند و تا بدینجا برساند. پس آنچه باقی می‌ماند هماهنگ ساختن آن‌ها با برنامه درسی جدید در آستانه اجرایی شدن «دوره دوم متوسطه» است. این هماهنگ ساختن، نخست به شناسایی وضع موجود و به اصطلاح آسیب‌شناسی نیاز دارد و سپس اقدام به عمل و تغییر و تحول در برنامه‌ها.

به نظر من امکان این تحول نه تنها وجود دارد، بلکه مورد نیاز هم هست. نخست اینکه به برکت توسعه نظام آموزش عالی بعد از انقلاب اسلامی، امروزه مدارس ما دارای معلمان داناتر، تواناتر، منضبط‌تر و مسئولیت‌پذیرتر نسبت به گذشته هستند. بخش قابل توجهی از معلمان امروز دارای

پیشنهادهای

باری، این مقاله در خرداد ماه و زمانی نوشته می شود که هنوز هیچ کتابی از کتاب های پایه دهم (سال اول متوسطه اول) از چاپ خارج نشده است. اما این جانب توانستم فهرست کلی محتوای پاره از کتاب های این پایه را، شامل کتاب های فیزیک، شیمی، ریاضی، زیست شناسی، تاریخ، جغرافی، اجتماعی، فارسی و نیز کتاب علوم و فنون ادبی (رشته علوم انسانی) را به دست آورم و از عناوین درس ها آگاه شوم. لذا اکنون می توانم چشم اندازی از مباحث و موضوعاتی را که دانش آموزان ما در سال آتی (دهم) در کتاب های خود می خوانند در منظر خود داشته باشم.

حال اگر از یک سو پاره ای از این عنوان های درسی را محور نگارش محتوا برای مجلات رشد در هر رشته قرار دهیم و از سوی دیگر به هدف های مجلات که در صفحات پیشین به آن اشاره کردیم، نگاهی بیفکنیم و در ضمن امکان استفاده از آنچه را که طی سال های اخیر در فضای مجازی برای تبادل اطلاعات به وجود آمده است (ایمیل، وبلاگ، فیس بوک، تلگرام و دیگر شبکه های اجتماعی و حتی انواع سخت افزارهای جورواجور و ...) از نظر دور نداریم خواهیم دید که تا چه حد می توان هر یک از موضوعات و عنوان های درسی را به شیوه های بسیار متنوع و جذاب چنان در مجلات گسترش داد که هر معلمی احساس کند مجله رشد را باید به موازات کتاب درسی یکی از ابزارهای کار خود بداند و آن را مطالعه کند. اینک، تنها برای نمونه، پاره ای از عناوین درسی سال دهم را که قرار است در کتاب های سال تحصیلی جدید آورده شود، ملاحظه می کنیم. البته آنچه می آید عیناً در کتاب ها نخواهد آمد، بلکه از نظر مفهوم با موارد حاضر یکسان خواهد بود. بی تردید می توان پیرامون هر یک از این موضوعات و مفاهیم، از دیدگاه های متفاوت مطالب ارزشمندی تهیه و در مجلات تخصصی منتشر کرد.

رشد فیزیک

پایه و شالوده علوم و مهندسی مبتنی بر اندازه گیری است. برخی از ویژگی های مواد در مقیاس های خیلی کوچک (نانو) تغییر می کند. همه گرمای گرفته شده در یک چرخه نمی تواند به کار مکانیکی تبدیل شود.

رشد شیمی

- فرضیه مهیابنگ و نظریه انبساط جهان
- تولید صنعتی آمونیاک و اهمیت آمونیاک در تولید کودهای

شیمیایی

- آثار زیان بار تولید کودهای شیمیایی نیتروژن دار بر محیط زیست

رشد ریاضی

- الگوها و دنباله ها
- نسبت های مثلثاتی در مثلث قائم الزاویه
- احتمال و اندازه گیری شالن

رشد زیست شناسی

- جانداران ترا ریخت
- میکروارگانیسم ها
- الکتروکار دیوگرافی

رشد تاریخ (۱)؛ رشته ادبیات و علوم انسانی

- کرونولوژی یا توالی تاریخی
- تکوین نخستین امپراتوری جهانی (هخامنشیان)
- آیین کشور داری (ایران در عصر باستان)

رشد جغرافیا (کلیه رشته ها)

- رشد طبیعی جمعیت در ایران
- مهاجرپذیری و مهاجر فرستی
- توانمندی های محیطی ایران

رشد علوم اجتماعی

- جهان اجتماعی؛ آنچه با هم پدید می آوریم
- بازتولید هویت اجتماعی
- قدرت

رشد زبان و ادب فارسی

- موسیقی شعر
- سبک شناسی
- تحلیل متن

مجلات رشد به مثابه دیدبان تحول

آخرین سخنی که می توان در این باب گفت، و اگرچه در آخر می آید اهمیتی بنیادین دارد، ایفای نقش مجلات رشد در روند اجرای برنامه تحول در سال های آتی، در دوره متوسطه است. در این خصوص، به ویژه دبیران و کارشناسان متوسطه در استان ها می توانند نقش بسیار مؤثری ایفا کنند و تجربه هایی را که از رهگذر دوره جدیدی که آغاز شده به دست می آورند اعم از تجربه های مثبت یا منفی به صورت مقاله، گزارش و نقد و نظر در اختیار مجلات رشد قرار دهند و از این طریق کارشناسان دفتر تألیف کتب درسی را در بهبود این فرایند و آماده سازی کتاب ها برای سال های آتی و نیز اصلاح کتب موجود یاری دهند.

در فرایند آموزش برای معلم و شاگرد به همراه دارد؛ که در ادامه به آن‌ها اشاره می‌کنیم.

تعریف کلاس معکوس (Flipped Classroom)

کلاس معکوس شکل جدید دیگری از کلاس‌های درسی معمولی است. در این کلاس‌ها فعالیت‌های کلامی، یعنی یادگیری اصلی درس، در خانه و توسط شاگردان انجام می‌شود. شاگردان برای یادگیری محتوای درس در منزل از منابعی که معلم به آن‌ها پیشنهاد می‌کند، مثلاً از ویدیوهای آموزشی، استفاده می‌کنند. این ویدیوها را می‌توانند از سایت‌های اینترنتی بگیرند و یا از هر سیستم آموزش الکترونیکی دیگری تهیه کنند و سپس فعالیت‌هایی را که به‌طور سنتی در خانه انجام می‌شود، مثل انجام تکالیف و فعالیت‌های درسی، در کلاس انجام دهند. در واقع معکوس نامیده‌شدن این کلاس به همین دلیل است. پس کلاس معکوس می‌تواند مکانی برای تعامل با معلم و سایر شاگردان، یادگیری شاگردان از هم و انجام کار عملی به شکل گروهی باشد و از این طریق می‌توان تحرک، نشاط و پویایی کلاس‌های درسی را افزایش داد.

در کلاس معکوس، جای مدرسه و خانه عوض می‌شود. معلم محتوای درسی را با ذکر منابع در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهد و آن‌ها با مطالعه این منابع در منزل، محتوا را یاد گرفته و با حضور بعدی در کلاس به تکالیف عمل می‌کنند. در این راهکار، ساعت درسی در کلاس رسمی مدرسه، صرف این می‌شود که به یادگیری‌های طول هفته و خارج از کلاس دانش‌آموزان سامان داده شود، معلم سؤالات دانش‌آموزان را پاسخ گوید و آن‌ها را آگاه و آماده نماید؛ تکالیفی به آن‌ها بدهد و منابع آموزشی لازم را در اختیارشان گذارد یا به آن‌ها معرفی کند. به نوبه خود دانش‌آموزان هم در طول هفته فرصت دارند فعالیت‌های یادگیری خود را کامل و یافته‌های خود را در کلاس ارائه نمایند و دیگران را نیز در آموخته‌های خود سهیم کنند و این فرایند همچنان ادامه یابد.

مشخصه‌های کلاس معکوس

در کلاس معکوس، نقش اصلی معلم طراحی آموزشی است؛ برای رساندن دانش‌آموزان به هدفی از جنس شایستگی این طراحی زمانی موفق است که چند مشخصه داشته باشد. اول اینکه هدفش دستیابی به

کلاس معکوس در فیزیک پایه دهم

سال‌هاست متخصصان و برنامه‌ریزان درسی کوشیده‌اند و با استفاده از فناوری جدید و مدرن راه‌کارها و روش‌های دگرگون‌کننده‌ای را به منظور بهبود روش تدریس ابداع کرده‌اند. به‌طوری که امروزه از نظر فناوری‌های جدید و قابل دسترس و همچنین از نظر راه‌کارهای آموزشی، فضای جدیدی بر کل دنیا حاکم شده است. در این فضای جدید، حجم زیادی از اطلاعات و آموختنی‌ها وجود دارد که باید در نظام آموزشی به آن پرداخته شود، اما محدودیت‌هایی در این راه وجود دارد. (امانی، ۱۳۹۴). تعامل معلم و شاگرد هنگام تدریس از جمله مواردی است که از نظر متخصصان و برنامه‌ریزان درسی لازمه فضای آموزش و یادگیری است. از این‌رو فیزیک ۱ پایه دهم بر این اساس تألیف شده و متناسب با فضای جدید آموزش و یادگیری است. در این کتاب برای آموزش شاگردان بسته آموزشی تعریف شده است و شاگردان را به سمت فضاهای مختلف آموزشی شامل کتابخانه‌ها، موزه‌های علم و فناوری، نمایشگاه‌ها و خانه‌های علم و ... جهت کنکاش و کاوشگری هدایت می‌کند تا فرایند یادگیری و آموزش مدرسه‌ای تسهیل گردد.

یکی از روش‌های مناسب برای تعامل بیشتر معلم و شاگرد و نیز تعامل شاگردان با یکدیگر، برگزاری کلاس معکوس است. به‌کارگیری این روش مشخصه‌های مثبت زیادی را

معکوس را بر پیشرفت تحصیلی شاگردان تأیید می‌کند. پژوهش‌های زیر از این جمله‌اند. کاپوانی و همکاران (۱۳۹۴)، در پژوهشی کاربردی به بررسی تأثیر کلاس معکوس بر متغیرهای پیشرفت تحصیلی، خودتنظیمی تحصیلی، تعامل گروهی و انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان پرداخته‌اند. جامعه آماری تمام دانش‌آموزان پسر دوره اول متوسطه شهر کرمانشاه به تعداد ۱۱۶۹۶ نفر و با حجم نمونه ۶۰ نفر بودند که دو گروه ۳۰ نفره تحت عنوان گروه آزمایشی و گروه کنترل، با نمونه‌گیری از نوع نظری یا قضاوتی تقسیم شدند. نتایج تجزیه و تحلیل آماری حاکی از آن بود که رویکرد کلاس معکوس بر تمامی متغیرهای وابسته بالا تأثیر مثبت دارد (کاپوانی و همکاران، ۱۳۹۴). اسماعیلی‌فر و همکاران (۱۳۹۴)، نیز در پژوهشی نیمه‌تجربی از نوع پیش‌آزمون و پس‌آزمون با گروه کنترل و با جامعه پژوهش، کلیه دانش‌آموزان دوره ابتدایی شهرستان قائم‌شهر در سال تحصیلی ۹۵-۹۴ به تعداد ۳۸۶۰ نفر را، که در ۱۱۱ کلاس پایه ششم مشغول به تحصیل بودند، به منظور بررسی تأثیر استفاده از روش کلاس معکوس بر میزان احساس تعلق دانش‌آموزان به مدرسه مورد پژوهش قرار دادند. از میان مدارس شرکت‌کننده، یک مدرسه و از آن مدرسه دو کلاس پایه ششم به روش تصادفی ساده به‌عنوان گروه‌های آزمایش

سطوح بالای یادگیری باشد و بچه‌ها را در سطوح پایین یادگیری نگه ندارد. استفاده از روش معکوس برای آموزش درس فیزیک ۱ پایه دهم با همین هدف انجام می‌گیرد. بنابراین باید شاگردان در منزل درس را بیاموزند و یاد بگیرند که چگونه یاد بگیرند آن‌گاه در کلاس فرصت دارند تا درس را با عمق بیشتری دنبال کنند و یادگیری خود را به سطوح بالاتر شناختی برسانند.

در کلاس معکوس دانش‌آموزان نباید تنها به دنبال جمع‌آوری و ارائه اطلاعات باشند. بلکه باید با روش آزمایش و تفکر به دنبال تجزیه و تحلیل و طبقه‌بندی اطلاعات بروند و آن‌ها را ارزیابی کنند. در این روش، معلم نگران کمبود وقت برای تدریس نخواهد بود و شاگردان هرچند بار که لازم باشد درس را در منزل مرور می‌کنند. مشخصه دیگر طراحی خوب این است که دانش‌آموز به نحوی، یافته‌های یادگیری خود را با زندگی روزمره‌اش مرتبط ببیند. او باید بتواند مسیر یادگیری خود را تحلیل کند و آموخته‌ها را در زندگی واقعی خویش به کار گیرد. استفاده از منابع و مواد یادگیری متنوع، تشکیل گروه‌های یادگیرنده و برقراری ارتباط بین آن‌ها، از این جمله است. در کلاس معکوس یک موضوع جزء به جزء تدریس نمی‌شود؛ بلکه فرایندی ایجاد می‌شود که دانش‌آموز بتواند از الف تا ی موضوع را خودش یاد بگیرد. این ایده اصلی کلاس معکوس است و در این روش نقش معلم بسیار کلیدی است، چون اوست که طراحی آموزشی را انجام می‌دهد و برای اجرا فکر می‌کند. معلم دقیقاً باید بداند از کجا شروع کند؟ باید بداند چه فعالیت‌هایی بهتر می‌تواند دانش‌آموز را از نقطه‌ای به نقطه دیگر برساند و پیش‌دانسته‌ها را فراخوان کند. معلم باید مراحل طرح خود را طوری طراحی کند که نه آن‌قدر کوتاه باشد که ناقص تلقی شود و نه آن‌قدر بلند که امکان پیشروی را از دانش‌آموز سلب کند. در واقع، در اینجا معلم مجری طرح نیست، بلکه یک طراح آموزشی است. ضمناً او باید به چند نکته توجه کند. نخست اینکه منابع و مواد آموزشی متعدد و متنوعی را شناسایی کند و در اختیار دانش‌آموزان قرار دهد طوری که در این منابع به تفاوت‌های فردی آن‌ها توجه شده باشد؛ دوم، سطح دانش و اطلاعات خود را افزایش دهد و با سطوح یادگیری آشنا شود تا طراحی او دقیق باشد و دانش‌آموزان را به درستی هدایت کند. در دهه اخیر درباره رویکرد کلاس معکوس، پژوهش‌هایی انجام گرفته که نتایج آن‌ها، نقش مثبت رویکرد کلاس

و گروه کنترل انتخاب شدند. نتایج به دست آمده حاکی از تأثیر روش کلاس معکوس بر احساس تعلق دانش آموزان نسبت به مدرسه بود (اسماعیلی فرو همکاران، ۱۳۹۴).

استفاده از روش کلاس معکوس در فیزیک ۱ پایه دهم

هر قدر فرصت کافی برای بیان مطالب و حل تمرین و رفع اشکال و انجام آزمایش در کلاس درس فیزیک مدارس بیشتر باشد، فرایند آموزش برای معلم و شاگرد آسان تر می گردد (صدرالاشرفی، ۱۳۹۰). با توجه به مشخصه های راهکار تدریس کلاس معکوس، برای تدریس مطالب درسی فیزیک ۱ پایه دهم، این راهکار پیشنهاد می شود. برای نمونه، معلم پس از تدریس فصل اول و آشنا شدن با درک و فهم شاگردان، قبل از شروع فصل دوم کتاب فیزیک (گروه مؤلفان فیزیک ۱ پایه دهم دفتر تألیف، ۱۳۹۵)، از شاگردان می خواهد تا برای جلسه بعد درباره ماده و حالت های آن با توجه به منابع متنوع موجود؛ شامل کتاب ها (منابع کتابخانه ای) و منابع اینترنتی تحقیق نموده و با آمادگی کافی در کلاس شرکت کنند. به این ترتیب شاگردان یک هفته فرصت دارند تا در مورد کلمات کلیدی که معلم مشخص کرده است شامل: ماده، جامد، جامد بلورین، جامد بی شکل، مایع، پخش، گاز، پلاسما، حرکت براونی، ویژگی فیزیکی مواد در مقیاس نانو، نیروی بین مولکولی، کشش سطحی، ترشوندگی و خاصیت موینگی تحقیق نمایند و برای جلسه آینده، یافته های شان را به صورت یادداشت برداری روی کاغذ ارائه دهند. در اینجا هر چند معلم طی شناختی که از شاگردان کلاس در هنگام تدریس فصل اول پیدا کرده است؛ آن ها را ضعیف یا قوی رتبه بندی نماید باید در تعداد کلمات کلیدی محوله بیشتر تأمل کند. کلمات کلیدی پیشنهاد شده توسط معلم (در اینجا)، سیزده صفحه کتاب را شامل می گردد. این روش سرعت تدریس معلم را افزایش می دهد. تجربه نشان داده است که شاگردان برای جلسه بعد مطالب زیادی در این باره پیدا می کنند؛ در جلسه بعدی، ابتدا معلم جدولی دو ستونه و با چند سطر (حدود ۴ سطر) روی تخته رسم می کند و بعد چند کلمه کلیدی جلسه قبل را معادل تعداد سطر ها (در اینجا چهار کلمه) روی تخته یادداشت می نماید و سپس از شاگردان می خواهد تا داوطلبانه در مورد کلمات کلیدی مشخص شده توضیح دهند و آموخته های خود را برای بقیه شاگردان ارائه نمایند. آن گاه معلم از بین

در کلاس معکوس، جای مدرسه و خانه عوض می شود. معلم محتوای درسی را با ذکر منابع در اختیار دانش آموزان قرار می دهد و آن ها با مطالعه این منابع در منزل، محتوا را یاد گرفته و با حضور بعدی در کلاس به تکالیف عمل می کنند

شاگردانی که داوطلب آمدن پای تخته هستند، یک نفر را انتخاب می کند تا اولین کلمه کلیدی یعنی ماده را توضیح دهد و توضیحات خود را به اختصار پای تخته بنویسد. سپس از بقیه شاگردان می خواهد که اگر کسی با مطالعه در منزل درباره ماده نکته دیگری دریافت نموده است آن را بیان کند. اگر نکته مطرح شده مطلب جدیدی به توضیح نوشته شده بر تخته اضافه نماید از آن شاگرد می خواهد تا دریافت خود را روی تخته به نوشته قبلی اضافه و توضیح و تکمیل کند. به این ترتیب مفهوم کلمه کلیدی اول مشخص گردید. همین عمل برای کلمه دوم تکرار می گردد تا سرانجام از بحث و بررسی توسط شاگردان از دانسته هایی که درباره کلمات کلیدی یافته اند؛ مطالب درسی کاملاً شفاف گردد. به این طریق مطالب درسی در کلاس با مشارکت شاگردان تدریس شده و شاگردان در فرایند تدریس نقش فعال داشته اند و در ضمن اعتماد به نفس شان افزایش یافته، استرس و نگرانی آن ها در مورد عدم یادگیری شان از مطالب درسی کاسته شده است. معلم نیز آن ها را هنگام تدریس به این روش، ارزیابی می نماید.

همچنین معلم توسط این راهکار، شاگرد قوی، ضعیف، کمرو و خجالتی را تشخیص می دهد. سپس تمرین ها و فعالیت های مربوط به این بخش از درس، به جای اینکه در منزل حل شود با کمک معلم در کلاس بررسی و پاسخ داده می شود. بقیه فصل نیز به همین ترتیب به تدریج بخش بندی شده و پس از بحث و بررسی توسط شاگردان و با هدایت معلم و به روش کلاس معکوس تدریس می شود. توسط این راهکار، سرعت تدریس نسبت به روش سنتی افزایش می یابد و معلم با تعداد جلسات اضافی مواجه می گردد که می تواند به منظور انجام آزمایش و فعالیت های بیشتر استفاده نماید. به منظور اجرای روش کلاس معکوس، اگر منابع موجود درباره بخشی از مطالب درسی کم باشد؛ لازم است معلم برای آن مبحث، ویدیو و یا پاورپوینت آماده کند تا شاگردان در منزل بتوانند از

منبع معین و درستی بهره گیرند.

نتیجه‌گیری

در تدریس به روش معمول، معلم علی‌رغم صرف وقت زیاد در کلاس درس برای توضیح مفاهیم و حتی برگزاری یک کلاس فعال، هنوز نمی‌داند که دانش‌آموزان قبل از خروج از کلاس مفاهیم را درک کرده‌اند یا خیر؟ پس وقتی دانش‌آموزان مطالب درسی را نیاموخته‌اند، تکالیف منزل را نیز به درستی انجام نمی‌دهند؛ بنابراین دادن تکالیف منزل به دانش‌آموزی که نمی‌تواند آن را انجام دهد کار بیهوده‌ای است. یکی از روش‌ها که کمک می‌کند تا شاگردان مطالب را یاد بگیرند و خودشان در کلاس ارائه دهند؛ کلاس معکوس است، یعنی یادگیری در منزل با کمک و راهنمایی‌های معلم و سپس انجام تکالیف در حضور معلم در کلاس درس. یادداشت‌برداری شاگردان از نکته‌های مهم درسی که در منزل هنگام مطالعه و تحقیق انجام داده‌اند؛ حدود ۳۰ دقیقه هر جلسه به ساعت کلاس اضافه می‌کند. این زمان اضافی به معلم اجازه می‌دهد تا در کلاس درس به‌طور مستقیم با دانش‌آموز بر روی تمرین‌ها و فعالیت‌های آزمایشگاهی کار کند. همچنین معلم در این فرصت زمانی قادر به شناسایی دانش‌آموزان نیازمند به کمک و نیز کسانی خواهد بود که به علت خجالتی بودن اشکالات خود را نمی‌پرسند. درصد زیادی از تکالیف در کلاس درس توسط شاگردان در حضور معلم و با کیفیت یادگیری خوب و عمیق انجام می‌گردد. از طرفی شاگردان با این روش با تعمق بیشتر به واکاوی مطالب درسی می‌پردازند و با تجربه خودیادگیری آشنا می‌شوند که چگونه خودشان بدون نیاز به وجود معلم، مطالب را آموخته‌اند؛ این تجربه می‌تواند در آینده سبب ایجاد صفات بهینه متعددی از جمله یادگیری مادام‌العمر و اعتمادبه‌نفس در شاگردان گردد. اکنون، با استفاده از آنچه گفته شد، پارهای از مهم‌ترین ویژگی‌های کلاس معکوس را بیان می‌کنیم:

- تعامل معلم و شاگرد؛
- تعامل شاگردان با یکدیگر؛
- تحقیق و کنکاش توسط شاگردان در مورد مطالب درسی؛
- تعمق و تفکر در مطالب درسی؛
- تشخیص شاگردان از نظر هوش، اعتمادبه‌نفس و کم‌رویی توسط معلم؛

● استفاده بهینه از وقت کلاس درس؛

● ایجاد اعتمادبه‌نفس در شاگردان؛

● از بین رفتن ترس و استرس ناشی از عدم یادگیری؛

● یادگیری شاگردان توسط خودیادگیری؛

● ارزشیابی شاگردان هنگام تدریس توسط معلم.

راهکار برگزاری کلاس معکوس برای درس فیزیک ۱ پایه دهم همان‌گونه که اشاره شد دارای مشخصه‌های زیادی است که به تعدادی از آن‌ها در بالا اشاره شد. علاوه بر این محاسن، این راهکار سبب تسهیل در فرایند یادگیری مطالب درسی می‌گردد. پیشنهاد می‌شود برای تدریس درس فیزیک ۱ پایه دهم هر معلم در هر مدرسه‌ای حداقل برای چندبخش و در صورت امکان برای تمام کتاب از آن بهره‌مند گردد.

منابع

۱. اسماعیلی‌فر، محمدصادق؛ تقوایی یزدی، مریم و نیاز آذری، کیومرث (۱۳۹۴). «تأثیر رویکرد کلاس معکوس بر احساس تعلق به مدرسه دانش‌آموزان دوره ابتدایی». کنفرانس ملی مطالعات هنر و پژوهش‌های علوم انسانی. تهران.
۲. امانی‌طهرانی، محمود (۱۳۹۴). کلاس معکوس بستری برای خودیادگیری. ویژه‌نامه پنجم و نهم معلم ضمیمه ماه‌نامه آموزش، اطلاع‌رسانی.
۳. شکر باغانی، اشرف‌السادات و صدرالاشرفی، مسعود (۱۳۹۱). آموزش فیزیک (راهبردها، شیوه‌ها و مهارت‌ها). تهران: مؤسسه فرهنگی برهان (انتشارات مدرسه).
۴. صدرالاشرفی، مسعود (۱۳۹۰). ارزشیابی برنامه درسی فیزیک. طرح پژوهشی پایان یافته. تهران: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی.
۵. کاویانی، الهام؛ مصطفایی، سیدمحمد رضا و خاگر، فتانه (۱۳۹۴). بررسی تأثیر رویکرد کلاس معکوس بر پیشرفت تحصیلی، خودتنظیمی تحصیلی، تعامل گروهی و انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان - پژوهش در آموزش. دوره ۵، شماره ۵، زمستان ۱۳۹۴، صفحه ۵-۶.
۶. گروه مؤلفان فیزیک ۱ پایه دهم دفتر تألیف (۱۳۹۵). کتاب درسی فیزیک ۱ دوره دوم متوسطه نظری رشته‌های علوم تجربی و ریاضی فیزیک پایه دهم. سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی.

7. <https://net.educause.edu/ir/library/pdf/eli7081.pdf>.

THINGS YOU SHOULD KNOW ABOUT...Flipped classrooms.(2016).

نهضت یادگیری در کلاس و مدرسه

جمله یادگیری مادام‌العمر است که امروزه دنیای آموزش به آن توجه می‌شود، و این یعنی اینکه یادگیری را پایانی نیست. برای داشتن نسلی توانمند که شایستگی احراز مناصب کلیدی و هدایت مملکت را داشته باشد، نهضت یادگیری باید دارای برنامه‌ریزی اصولی و مبتنی بر علم باشد.

سازگرای اجتماعی، که یکی از آخرین نظریه‌های یادگیری است، یادگیری را نوعی تعامل و همیاری با محیط می‌داند؛ یعنی زمینه و بستر فرهنگی جامعه و نیز تجربه‌های یادگیرنده در آن بسیار اثرگذار است. امروزه دیگر تدریس معلم - محور مقتدرانه پاسخگوی نیازهای دانش‌آموز نیست و باید به فرایند یاددهی - یادگیری مستمر، در تعامل با محیط و شرایط زندگی دانش‌آموزان، روی آورد. یکی از اهداف نهضت یادگیری رسیدن به جامعه یادگیری است که ورود به آن از درگاه الگوهای یاددهی - یادگیری یا به عبارتی تعامل میان معلمان و دانش‌آموزان است. پائلو فریره در کتاب «آموزش ستمدیدگان» بر لزوم تعامل میان یادگیرندگان، یاددهندگان و جامعه در فعالیت‌های یادگیری تأکید دارد و این بدان معناست که دانش‌آموز را نباید ظرفی خالی تلقی کرد که باید صرفاً از معلومات انباشته شود.

اگر می‌خواهیم به نهضت یادگیری در کلاس و مدرسه دامن بزنیم باید کلاس‌ها را از شیوه کنونی خارج کنیم و در این‌باره نیازمند یک الگوی نظری هستیم (امانی طهرانی، ۱۳۹۴). نکته‌ها و گفته‌ها درباره نهضت یادگیری در کلاس و مدرسه مرز و پایانی ندارد. با توجه به معنای «نهضت» که در فرهنگ معین جنبش و حرکت معنی شده است، چنین نهضتی باید مبتنی بر پایه‌های استوار علمی و پژوهشی همراه با تجربیات ناب آموزشی بنا شود تا استمرار و ثبات آن، کلاس و مدرسه را به سرمنزل مقصود برساند. با تأمل در پیشرفت‌های آموزشی کشورهای پیشرو در امر آموزش و پرورش درمی‌یابیم که آن‌ها برای آغاز نمودن هر حرکتی در ارکان متفاوت نظام آموزشی خود از پژوهش‌ها و نتایج تحقیقات دانشگاهی و حتی بازنگاری کارهای انجام شده بهره‌مند می‌شوند. برای پایه‌گذاری نهضت یادگیری به برنامه‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و درازمدت کلان نیاز است. هر برنامه پس از اجرا باید مورد ارزشیابی قرار گیرد تا بتواند به‌عنوان یک برنامه علمی برای مدت معینی در نظام آموزشی جای گیرد.

یادگیری

مفهوم یادگیری گستره نامحدودی پیدا کرده است؛ از

یادگیری در کلاس و مدرسه دارای عناصری است که عبارت‌اند از دانش‌آموز، معلم، محتوای آموزشی، ابزارهای آموزش، محیط‌های یادگیری، حیاط مدرسه، کارکنان، والدین و... ضمن اینکه نباید از انگیزه‌های درونی و عاطفی و تنوع فرهنگ و دیگر لایه‌های پنهان و اثرگذار در یادگیری غفلت کرد.

برای پرورش یادگیرنده موفق و به سرانجام رساندن نهضت یادگیری کلاس و مدرسه باید از مواردی سخن به میان آید که از استلزامات مدارس امروز ماست؛ مواردی مانند یادگیری تاب‌آوری و انعطاف‌پذیری، یادگیری همدردی، یادگیری احترام گذاردن به اقوام و خرده فرهنگ‌ها، یادگیری ماجراجویی‌های علمی، یادگیری مشارکت در کلاس و مدرسه، یادگیری خلاقیت، یادگیری مبتکر بودن، یادگیری مسئولیت‌پذیری، یادگیری بازتاب‌اندن و انعکاس آموخته‌ها، یادگیری با اراده بودن، یادگیری کنجکاوی، یادگیری هدفمندی، یادگیری برنامه‌ریزی، یادگیری تحرک و پویایی و یادگیری فرهنگ استفاده از تکنولوژی و...

برای هدایت و تربیت چنین یادگیرندگانی، نهضت یادگیری، نیازمند معلمانی تربیت‌یافته و با سابقه است. یاددهندگانی که بتوانند در قلمرو عملکرد خود، یعنی کلاس، نقش حاکمی دانا و پیری فرزانه را بازی کنند و رهپویان دانش را به سرمزل مقصود برسانند. بدین ترتیب، معلمانی موفق به این نوع تربیت می‌شوند که دارای اختیار عمل باشند و در محیطی مناسب و بهنجار، از نظر فکری و آموزشی، با آرامش به تعلیم و تربیت بپردازند. مجموعه‌های آموزشی موجود ما، اعم از مهدکودک‌ها، مراکز پیش‌دبستانی، مدارس و دانشگاه‌ها نیازمند تغییرات اساسی و اختیارات برنامه‌ریزی به‌صورت نیمه‌متمرکز هستند تا تحت لوای برنامه ملی با توجه به چالش‌های منطقه‌ای مانند مسائل اقلیمی و فرهنگی قدرت برنامه‌ریزی و انعطاف در برنامه را داشته باشند (موسی‌پور، ۱۳۷۱) و از این طریق نیروهای فکور، خلاق و با مهارت تفکر انتقادی تربیت کنند. نیروهایی که در قرن بیست‌ویکم یادگیری برای دانستن، یادگیری برای انجام دادن، یادگیری برای بودن و یادگیری برای با هم زیستن را الگوی ذهنی و زبانی خود قرار دهند.

کلاس

کلاس‌ها در مدارس عموماً دارای ابزارها و تجهیزات یکسانی

مانند میز، نیمکت، تخته و... هستند که گویا قرار نیست چهره‌ی اصیل آن‌ها دست‌خوش تغییر شود. البته این مهم نیست، زیرا ظاهر کلاس نیست که باید تغییر کند، بلکه روح پویا و بی‌تکرار کلاس است که نیازمند تغییر مداوم است، در غیر این صورت تفاوت فردی معنا پیدا نمی‌کند، خلاقیت ایجاد نمی‌شود و بالندگی متولد نمی‌گردد.

ارکان جاندار، پویا و مولد کلاس، معلم و دانش‌آموز هستند؛ مؤلفه‌هایی که در سرنوشت خود و دیگران سهم انکارناپذیری دارند. در تمامی اندیشه‌های تعلیم و تربیت چه در متون اسلامی و چه در اندیشه‌ها و نظریه‌های غربی، معلم همچون مادری به حساب می‌آید که خردمندیش باعث تعالی و نابخردیش باعث به قهقرا رفتن جامعه خواهد بود. به همین دلیل است که شغل معلمی را به مثابه شغل انبیا برشمردند. پس، برای شروع، حفظ و ادامه نهضت یادگیری نقش معلم ضروری و غیرقابل اغماض است؛ نقشی که در تمام سطوح برنامه‌ریزی نباید نادیده گرفته شود.

این درحالی است که، متأسفانه، اکثر معلمان ما امروزه در برابر «برنامه‌ی درسی مقاوم در برابر معلم»^۱ فاقد قدرت و تصمیم‌گیری هستند و این یعنی معلم مشارکتی در طراحی، اجرا و ارزشیابی برنامه‌ی درسی ندارد (فتحی و اجارگاه، ۱۳۸۳).

با وجود این، مدیران می‌توانند در حد اختیارات خود و قوانین موجود، اقداماتی را، همچون مشارکت دادن معلمان در مدرسه از طریق درس‌پژوهی و اقدام‌پژوهی، تبادل اطلاعات پرورشی و آموزشی با مدارس همجوار انجام دهند و بدین ترتیب فاصله‌ی میان طراحی و اجرای برنامه‌ی درسی را تا حدی بکاهند. لازم به ذکر است که این امر به دلیل نظام آموزشی متمرکزی که سالیان سال بر کشور حاکم بوده به راحتی امکان‌پذیر نیست و هرگونه اقدامی در این خصوص باید از قبل بررسی شود.

یکی دیگر از مواردی که در نهضت یادگیری از اهمیت بسیار برخوردار است بازنگری در روش‌های تدریس و کلاس‌داری معلمان است. نادیده گرفتن علایق، انگیزه‌ها و استعدادهای دانش‌آموزان و معلمان، ناخواسته و ناآگاهانه موجب مدرسه‌گریزی، افت تحصیلی و حتی ترک تحصیل دانش‌آموزان می‌شوند. بنابراین در نهضت یادگیری توجه به معلم، به‌عنوان منتقل‌کننده فرهنگ، همچنین احترام به استقلال حرفه‌ای او در کلاس و مدرسه اهمیت بسزایی دارد. برای موفقیت یک نظام آموزشی معلمان باید نسبت

به شغل خود احساس تعهد کنند و دارای شخصیت مثبت و مهارت‌های میان‌فردی باشند. پس رسیدن به الگوی معلم ذی‌صلاح یکی از مؤلفه‌های مهم نهضت است. در پاره‌ای از پژوهش‌ها، در خصوص نیازسنجی دبیران، آنان اذعان داشته‌اند که در مورد دانش نظری خود نیازی به ارتقای آن ندارند، اما از نظر مهارت‌های فنی و آموزشی همچون آشنایی با روش‌ها و فنون تدریس، افزایش سطح معلومات و کلاس‌داری و مدیریت کلاس، آشنایی با روش‌های ایجاد مطالعه، تحقیق و پژوهش دانش‌آموزی، آشنایی با روش‌های آزمون‌سازی، چگونگی جذب دانش‌آموزان به مسائل دینی و عقیدتی، نحوهٔ پرورش خلاقیت در دانش‌آموزان، آشنایی با روان‌شناسی آموزش و یادگیری و آشنایی با مراحل هفت‌گانه فناوری اطلاعات و... نیاز به تقویت و یادگیری دارند. (عارفی و همکاران، ۱۳۸۹). با آگاهی از چنین ضعف‌هایی در معلمان، آیا بهتر نیست از حجم مطالب و کتاب‌های درسی کاست و به ساعات دانش‌افزایی معلمان، آن هم نه ضمن خدمت بلکه با میل و اشتیاق خودخواسته از طرف آنان، اضافه کرد؟

مدرسه

سازمان یک مدرسه که مدیر در رأس هرم آن قرار دارد، اگرچه مجموعه‌ای کوچک و محلی تلقی می‌گردد، اما حیطة تأثیر آن از تربیت فرد تا تعالی جامعه گسترده است. به جرئت می‌توان گفت که بدون مکتب‌خانه‌های دیروز و مدارس امروز، نهضت یادگیری معنا پیدا نمی‌کند. مدیران، معاونان، مربیان پرورشی، معلمان و حتی خدمتگزار مدرسه در اکوسیستم یادگیری مدرسه، همگی نقش حیاتی و متقابل دارند. اگرچه مدارس در روزهایی از سال تعطیل هستند اما نباید تربیت هرگز تعطیل نمی‌شود و این خود بدین معناست که مدرسه در ذات خود القاکنندهٔ تعلیم و تعلم مادام‌العمر است. مدرسه اولین سازمان رسمی یادگیری در هر جامعه است و لذا مسئولیت آن بسیار خطیرتر از دانشگاه است. مدارس، مولد اصلی و اولیه منابع انسانی هستند. تربیت دانش‌آموزانی توانمند و با انگیزه همراه با مهارت‌های شهروندی نیازمند مدیریتی توانمند و نوآور همراه با اعتمادبه‌نفس و آگاه است. چنین مدیرانی اغلب جو مدرسه را باز نگه می‌دارند و با رفتار صحیح خود موانع و محدودیت‌ها را برای معلمان و برای دانش‌آموزان تبدیل به فرصت‌هایی برای شکوفایی و یادگیری می‌کنند. در مدرسه‌ای که جو سازمانی باز دارد

با چالش‌ها و مسائل، با تدبیر و همراهی مدیر و معلمان برخورد می‌شود و همین امر خود به الگوی برنامه درسی و آموزشی پنهان برای دانش‌آموزان تبدیل می‌گردد. امروزه در برخی از جوامع آموزشی موفق، مدیران برای معلمان کوشا و با انگیزه پروژه‌هایی آموزشی در نظر می‌گیرند تا از توانمندی نیروهای کارآمد و مؤثر برای اهداف آموزشی و پرورشی مدرسه استفادهٔ بهینه به عمل آید. آنان به همین نسبت برای دانش‌آموزان کوشا نیز تکالیف خلاق و تمرینات پیچیده‌تری طراحی می‌کنند. در هر نهضتی پویایی، حرکت، عزم و ارادهٔ طلایه‌داران آن از ضروریات به‌شمار می‌رود، به‌طوری که هرگاه این مؤلفه‌ها نادیده گرفته شوند نهضت دچار ایستایی می‌گردد. نهضت یادگیری باید به‌طور مستمر مورد بازبینی قرار گیرد چرا که ذات و ماهیت آن در گرو بازبینی و نو شدن است و نه در شعار دادن و کهنه شدن.

پینوشت

1. Teacher proof curriculum

منابع

۱. برتراند، راسل. ترجمه دستگردی، وحید (۱۳۹۰) مجله ارمغان.
۲. شمس‌مورکانی، غلامرضا. گریوانی، کلثومه. (۱۳۹۰). رابطه بین جو سازمانی مدارس و توانمندسازی دبیران. دو فصل‌نامه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی. دوره ۴ شماره ۷.
۳. فتحی و اجارگاه، کوروش. (۱۳۸۳). امکان‌سنجی معلمان در مشارکت برنامه‌ریزی درسی. فصل‌نامه نوآوری‌های آموزشی. شماره ۸. تابستان.
۴. فتحی و اجارگاه، کوروش. (۱۳۹۲). فنون تدریس مؤثر. تهران: آبیژ.
۵. مقیمی، سیدمحمد. خنیفر، حسین و همکاران. (۱۳۸۹). مطالعه و بررسی رابطه بین عوامل آموزشی و افت تحصیلی در میان دانش‌آموزان پسر آموزشگاه‌های راهنمایی. دو فصل‌نامه مدیریت و برنامه‌ریزی در آموزش و پرورش. دوره ۳، شماره ۴.
۶. مهرمحمدی، محمود و دیگران. (۱۳۸۱) برنامه درسی: نظرگاه‌ها، رویکردها و چشم‌اندازها. چاپ اول. تهران: به نشر.
۷. موسی‌پور، نعمت‌اله. (۱۳۷۱) بایدها و نبایدها در برنامه درسی ایران. نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

آموزش محیط زیست در پایه دهم

یا «حلقه وار چیزی را در بر گرفتن» است و چون به کار گرفتن این واژه و اصطلاح در زبان فارسی دشوار است، امروزه آن را «محیط زیست» می‌نامیم. غرض از این واژه‌شناسی و ریشه‌شناسی آن است که بگوییم مبدا با دیدن واژه «زیست» به دنبال اصطلاح «محیط زیست» تصور کنیم که محیط زیست موضوعی صرفاً زیست‌شناختی است؛ هر چند برخی موضوع‌های زیست‌شناسی مانند اکولوژی و حیات وحش از بنیادها و پایه‌های محیط زیست به‌شمار می‌روند. بنابراین، مطابق تعریف فوق‌الذکر، همه عواملی که در طول زندگی هر جاندار، حتی در دوران جنینی بر زندگی آن تأثیر می‌گذارند، از پرتوها گرفته تا آلودگی‌ها و داروها، «محیط زیست» آن جاندار را تشکیل می‌دهند. پس، محیط زیست کمتر با خود جاندار سروکار دارد، بلکه چون موضوعی بین‌رشته‌ای است، همه رشته‌های علوم انسانی، علوم تجربی، ریاضی، فنی و غیره باید در آموزش آن دخالت داشته باشند.

آموزش محیط زیست

سازمان علمی فرهنگی ملل متحد «یونسکو» آموزش محیط زیست را این‌گونه تعریف کرده است: «آموزش

آیا توجه کرده‌اید که این روزها بیشتر خبرهای محیط زیستی ناگوار و بدآهنگ‌اند؟ اگر توجه نداشته‌اید می‌توانید از این به بعد توجه کنید و ببینید که خبرهای خوب محیط زیستی بسیار کمیاب‌اند: خرابی زیست‌گاه‌ها، کم‌آبی، آلودگی‌ها، توفان‌های ریزگرد، جنگل‌زدایی، سیل، خشکیدن دریاچه‌ها، نابودی حیات‌وحش، انقراض گونه‌ها و مانند این‌ها. هر یک از این خبرها به تنهایی خبری مهم و وحشتناک است. بنابراین، می‌توان به آسانی حال و روز کسانی را تصور کرد که آگاهانه محیط زیست خود را دوست دارند و نسبت به آن احساس مسئولیت می‌کنند. نخست ببینیم اصطلاح «محیط زیست» از کجا آمده و «محیط» چه ارتباطی با «زیست» دارد. واژه بیگانه Environment، در زبان انگلیسی چند مفهوم نزدیک به هم دارد که مهم‌ترین آن‌ها را فرهنگ واژگان زبان انگلیسی آمریکن هریتیج^۱ چنین خلاصه کرده است: «مجموعه عوامل فیزیکی‌ای که بر رشد، نمو، رفتار یا ماندگاری هر جاندار تأثیر می‌گذارد». اگر بخواهیم ریشه این واژه را هم بشناسیم، باید سراغ زبان فرانسوی کهن و واژه environner برویم. این واژه به‌صورت environ وارد زبان انگلیسی میانه شده و همچنان ماندگار است. به‌نظرم معادل دقیق این واژه بیگانه در فارسی «گرداگرد»،

پیدایش برنامه‌هایی برای آموزش محیط زیست شد که در آن زمان «مطالعات طبیعت^۲» نامیده می‌شد. درس‌های «مطالعات طبیعت» در سراسر سده نوزدهم و سال‌های آغازین سده بیستم تدریس می‌شدند.

پس از فاجعه موسوم به «کاسه غبار^۵» یا به بیان آشناتر، «پدیده ریزگردها» که در دهه‌های ۱۹۲۰ و ۱۹۳۰ ایالات متحده را در می‌نوردیدند، نهضت آموزش محیط زیست ابعاد تازه‌ای پیدا کرد. از آن به بعد، «مطالعات طبیعت» به «آموزش حفاظت از محیط زیست» تغییر نام داد و به روشی علمی‌تر ادامه یافت. در سال ۱۹۶۹ یکی از نخستین مقالات علمی درباره آموزش محیط زیست منتشر شد.^۶ در این مقاله هدف آموزش محیط زیست چنین بیان شده است: هدف آموزش محیط زیست تربیت شهروندانی است که آگاهانه نسبت به محیط زیست فیزیکی و مسائل مربوط به آن احساس مسئولیت می‌کنند، می‌دانند چگونه در حل مسائل آن بکوشند و انگیزه کافی برای آن دارند.^۷ در ۲۲ آوریل ۱۹۷۰ روزی از سال به نام «روز زمین» نام‌گذاری شد و در پی آن، در همان سال، آموزش محیط زیست به برنامه‌های درسی همه دوره‌های تحصیلی برخی از کشورها راه یافت.

گسترش دیدگاه‌های طرفداران محیط زیست باعث شد که آموزش محیط زیست از مرزهای جغرافیایی کشورها پافراتر بگذارد و جهانی شود. آموزش بین‌المللی محیط زیست پس از کنفرانس یونسکو تحت عنوان «محیط زیست انسان» (۱۹۷۲)، استکهلم سوئد) رسمیت یافت. در آن کنفرانس اعلام شد که آموزش محیط زیست باید به عنوان ابزاری برای حل مسائل جهانی محیط زیست مورد استفاده قرار گیرد.^۸

«منشور بلگراد» محصول کارگاهی بین‌المللی درباره آموزش محیط زیست بود که از ۱۳ تا ۲۲ اکتبر سال ۱۹۷۵ در بلگراد (پایتخت یوگسلاوی سابق و صربستان کنونی) برگزار شد. این منشور که خطاب به شهروندان نوشته شده بود، بر پایه قطعنامه استکهلم بنا نهاده شد و دارای اهداف و راهنمایی‌های عملی در زمینه برنامه‌های محیط زیست بود.

در کنفرانس دیگر یونسکو که از ۱۴ تا ۲۴ اکتبر ۱۹۷۷ در تفلیس برگزار شد، قطعنامه‌ای که مکمل قطعنامه استکهلم و منشور بلگراد بود، به اتفاق آرا به تصویب رسید. در بخشی از این قطعنامه آمده بود: «به اتفاق آرا یادآوری می‌کنیم که آموزش محیط زیست برای حفاظت

محیط زیست فرایندی است که دانش، آگاهی، مهارت‌ها، نگرش‌ها، انگیزه‌ها و تجربه‌های لازم برای حل مسئله مسائل محیط زیستی را در شهروندان ایجاد و یا تقویت می‌کند.» (یونسکو، قطعنامه تفلیس، ۱۹۷۸).

موضوع نوین با رشته‌های باستانی

اگرچه آموزش محیط زیست موضوع نسبتاً جدیدی است، باید اذعان کرد که همواره در فرهنگ بشری وجود داشته است؛ به طوری که می‌توان در برخی از تفکرات و عملکردهای انسانی دوران باستان نیز آثار و رگه‌هایی درباره آموزش محیط زیست و پاسداری از آن یافت. اما ریشه‌های آنچه را که آموزش محیط زیست به شیوه امروزی می‌دانیم، باید در نخستین سال‌های قرن هجدهم میلادی جست‌وجو کنیم. در آغاز قرن هجدهم «ژان ژاک روسو»، متفکر سوئسی برای نخستین بار در کتاب معروف خود «امیل» بر اهمیت آموزش محیط زیست تأکید کرد. تأثیر این نوشته به گونه‌ای بود که چند دهه بعد از آن، «لویی آگاسیز^۳» طبیعی‌دان سوئسی و کاشف عصر یخبندان، با الهام از افکار روسو پیشنهاد کرد که بهتر است دانشجویان به جای کتاب خواندن به مطالعه طبیعت بپردازند. این پیشنهاد سرانجام منجر به

تفکر انتقادی، مهارت‌های حل مسئله و تصمیم‌گیری شهروندان کمک کنیم.

رویکردهای آموزش محیط زیست

نخستین رویکرد آموزش محیط زیست، آموزش مستقل آن با برنامه‌ای جامع و منسجم است. درچنین برنامه‌ای کتاب یا کتاب‌هایی، به‌طور مستقل با هدف آموزش محیط زیست، تألیف می‌شود و در برنامه هفتگی نیز درسی به نام محیط زیست وجود دارد. این رویکرد برخی از کشورها نیز هست.

رویکرد دوم رویکرد بین‌رشته‌ای است، به این معنی که مفاهیم محیط زیستی بین دروس دیگر توزیع می‌شود و هر درس به فراخور موضوع، کم یا بیش مفاهیم، موضوع‌ها یا مشکلات محیط زیستی را مورد بحث قرار می‌دهد. به‌نظر می‌رسد رویکرد آموزش محیط زیست در کشور ما آمیزه‌ای از دو رویکرد فوق‌الذکر باشد. به این معنی که در پایه دهم رویکرد بین‌رشته‌ای و در پایه یازدهم رویکرد مستقل وجود دارد.

محیط زیست در کتاب‌های درسی پایه دهم

بد نیست ابتدا به آموزش محیط زیست در برنامه‌ها و کتاب‌های درسی جدیدالتألیف پایه دهم نظری بیندازیم تا ببینیم آیا این برنامه‌ها سهم خود را در آموزش محیط زیست ادا کرده‌اند؟ کمیت و کیفیت محتوای آن‌ها از نظر آموزش محیط زیست چگونه است؟ و چشم‌انداز برنامه‌های درسی پایه‌های بالاتر به چه ترتیب خواهد بود. لازم است توضیح دهم اکنون که این نوشته را می‌نویسم بیستم خرداد ماه ۱۳۹۵ است و هنوز هیچ یک از کتاب‌های درسی پایه دهم (برای سال تحصیلی ۱۳۹۵-۱۳۹۶) منتشر نشده است. تنها منابع موجود برای بررسی، برگه‌هایی شامل خلاصه‌ای از سرفصل‌های گروه‌های درسی و نیز نسخه‌هایی دیجیتالی از فصل‌های مختلف کتاب‌هاست که برای آشنا کردن معلمان و غیره با ساختار کتاب روی وب‌گاه دفتر تألیف کتاب‌های درسی وجود دارند و البته، هیچ‌کدام هنوز قابل استناد نیستند؛ چون در وب‌گاه دفتر تألیف کتاب‌های درسی این نوشته را درباره این کتاب‌ها می‌خواهیم: «به اطلاع همکاران، صاحب‌نظران و دبیران گرامی می‌رساند نگاشت اولیه (غیر قابل استناد) کتاب‌های پایه اول دوره متوسطه دوم (دهم) جهت آشنایی بیشتر همکاران با ساختار کتاب،

و بهبود محیط زیست جهانی و نیز توسعه سالم و متوازن جوامع انسانی لازم است».

آموزش محیط زیست فقط انتقال دانش و آگاه‌سازی نیست

آموزش محیط زیست فرایندی است که نه تنها سبب افزایش آگاهی شهروندان در زمینه محیط زیست، بلکه با تقویت مهارت‌های ذهنی و عملی، موجب افزایش توانمندی آنان در حل مسائل محیط زیستی نیز می‌شود. بنابراین، هدف آموزش محیط زیست نه فقط انتقال دانش یا آگاهی‌رسانی به شهروندان است، بلکه همچنین تربیت شهروندانی است که نسبت به محیط زیست درک عمیق دارند، مسائل محیط زیستی را درک و در حل این مسائل با احساس مسئولیت مشارکت می‌کنند.

بنابراین، آگاهی، هوشیاری، حساسیت و احساس مسئولیت نسبت به محیط زیست و چالش‌های آن، تلاش عملی برای رفع مشکلات و افزایش کیفیت آن، ایجاد یا تقویت مهارت‌های شناسایی و کمک به حل چالش‌های محیط زیستی و حضور فعال در فعالیت‌هایی که باعث حل مسائل محیط زیست می‌شود، از نتایج آموزش محیط زیست‌اند.

آموزش محیط زیست به شهروندان می‌آموزد که هنگام بررسی مسائل محیط زیستی، عمیقاً به آن نگاه کنند، جوانب مختلف مسئله را در نظر داشته باشند، آن را در تصویری بزرگ و جامع ببینند و با روش‌های تفکر انتقادی بسنجند و در حل آن تلاش کنند.

بنابراین، اگر با هدف آموزش محیط زیست فقط به ذکر خبرهایی خوب و بد از محیط زیست پردازیم، کار مهمی انجام نداده‌ایم و اهداف را محقق نکرده‌ایم. اگر در آموزش محیط زیست صرفاً به انتشار اخبار و اطلاع‌رسانی درباره محیط زیست و انتقال و انتشار واقعیت‌ها و عقاید درباره محیط زیست اکتفا کنیم، نخواهیم توانست به پرورش

اگر در آموزش محیط زیست صرفاً به انتشار اخبار و اطلاع‌رسانی درباره محیط زیست و انتقال و انتشار واقعیت‌ها و عقاید درباره محیط زیست اکتفا کنیم، نخواهیم توانست به پرورش تفکر انتقادی، مهارت‌های حل مسئله و تصمیم‌گیری شهروندان کمک کنیم

کتاب‌ها به‌نظر می‌رسد در کتاب‌های دیگر، مانند تاریخ، علوم اجتماعی و جامعه‌شناسی، ریاضی و آمار، فارسی و علوم و فنون ادبی بحثی محیط زیستی پیش نیامده باشد.

چشم‌انداز پایه‌های بالاتر

به‌نظرم لازم است یک سال صبر کنیم تا از محتوای کتاب محیط زیست پایه یازدهم، که قرار است در سال آینده تألیف شود، آگاه شویم، آنگاه خواهیم دید آیا این کتاب خواهد توانست کمبود همه یا بیشتر مباحث محیط زیستی، مانند نظریه‌های محیط زیستی، آمایش سرزمین، توسعه پایدار، اخلاق محیط زیست، اکولوژی، قوانین و اصول و قواعد محیط زیست را جبران کند و شهروندانی آگاه، توانا و مسئول تربیت نماید!

فعلاً چشم امید دوست‌داران محیط زیست به چنین کتابی دوخته شده است تا شاید جبران مافات کند و جای خالی برنامه‌ای منسجم درباره محیط زیست را در برنامه‌های درسی کشورمان پر نماید. انتظار می‌رود دیگر درس‌های دوره دوم متوسطه، همچون زیست‌شناسی، با توجه ویژه به موضوع بوم‌شناسی و دیگر موضوع‌های علوم تجربی و انسانی نیز به کمک بشتابند و به غنای آموزش محیط زیست در کشورمان بیفزایند. انشاء...

پینوشت‌ها

1. American Heritage® Dictionary of the English Language, Fifth Edition. Copyright © 2011 by Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company. Published by Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company.
2. Jean-Jacques Rousseau
3. Louis Agassiz
4. nature study
5. Dust Bowl
6. Swan, J.A. (1969). "The Challenge of environmental education". Phi Delta Kappan 51:26-28.
7. Stapp, W.B., et al. (1969). The Concept of Environmental Education. Journal of Environmental Education, 1(1), 30-31.
8. <http://www.unep.org/Documents/multilingual/Default.asp?DocumentID=97&ArticleID=1503>

در دسترس عموم قرار می‌گیرد. لازم به‌ذکر است که این کتاب‌ها نسخه نهایی نمی‌باشند و به دلیل احتمال تغییرات، به هیچ‌وجه قابل استناد نیستند.

بنابر آنچه که گفتم به‌طور خلاصه نتایج معلوم شد، رویکرد آموزش محیط زیست در پایه دهم بین‌رشته‌ای است. علاوه بر این، بررسی کتاب‌های درسی این پایه به شرح زیر می‌باشد. هیچ‌یک از کتاب‌های درسی این پایه تحصیلی با دید یا رویکرد مستقل محیط زیستی تألیف نشده است. در نتیجه، رنگ و بوی آموزش منسجم و هدفمند محیط زیست در هیچ‌کدام مشاهده نمی‌کنیم. نخست به سراغ کتاب زیست‌شناسی پایه دهم می‌رویم و مشاهده می‌کنیم این کتاب در مجموع و به‌طور کلی به موضوع‌های خالص و پایه‌ای زیست‌شناسی پرداخته است و چون هنوز در پایه دهم از آموزش موضوع مشترک زیست‌شناسی و محیط زیست، یعنی اکولوژی خبری نیست، بیشتر مطالب و موضوع‌های آن محیط زیستی نیستند. البته باید متذکر شد که چند تصویر و کادر در این کتاب وجود دارد که با دیدگاه محیط زیستی تألیف شده‌اند.

کتاب فیزیک هم همین‌طور است؛ اما کتاب شیمی که حائز جایزه محیط زیست از سوی سازمان حفاظت محیط زیست است، نکات بیشتری در رابطه با آموزش محیط زیست در بر دارد. زیرا در فصل دوم این کتاب ذکری از باران‌های اسیدی و آثار آن‌ها بر زمین رفته است، سپس اندکی درباره آلودگی هوا و گازهای گلخانه‌ای مانند کربن‌دی‌اکسید و اثر گلخانه‌ای آمده، آنگاه به لایه اوزون و تمرین‌هایی از جمله درباره توسعه پایدار پرداخته شده است. فصل سوم کتاب نیز درباره آب است و به ارزش‌های آب و کمبودهای آن اشاره‌ای دارد.

کتاب جغرافیا هم در بسیاری از فصل‌ها مباحثی درباره محیط پیرامون مطرح کرده است. اساساً تعریف جغرافیا، در این کتاب تعریفی محیط زیستی است: «جغرافیا علم بررسی رابطه متقابل انسان و محیط به منظور بهبود زندگی بشر است.» اگر چه مباحث این کتاب موجب شناخت بیشتر دانش‌آموزان با محیط زندگی می‌شود و موضوع‌هایی مانند جغرافیای طبیعی ایران، ناهمواری‌های ایران، آب و هوای ایران، منابع آب ایران، ویژگی‌های جمعیتی ایران، تقسیمات کشوری ایران و سکونت‌گاه‌ها در این کتاب مطرح شده است. دریاچه ارومیه و مشکلات آن نیز یکی از مباحث فصل پنجم کتاب است. به جز این

کلیه زیرنظام‌ها در تحقق اهداف تربیت و همسویی و هماهنگی با جهت‌گیری‌ها و فعالیت‌های زیرنظام برنامه درسی در ابعاد و مؤلفه‌های اصلی و فرعی آن است (مبانی نظری، ص ۳۸۷). ایجاد و بهبود موقعیت‌های جدید برای معلمین در جهت تحقق هویت شخصی و حرفه‌ای یکی از تأکیدات مهم اسناد تحولی است که جلوه بارز این امر در آموزش‌های حین خدمت معلمین جلوه می‌کند.

شروع تغییر نظام آموزشی در دفتر تألیف کتاب‌های درسی در سال ۱۳۸۹ با شعار «همسوسازی برنامه‌های دفتر با برنامه درسی ملی» بود؛ اما پس از تصویب این برنامه در شورای عالی آموزش و پرورش و ابلاغ آن برای اجرا در تاریخ ۱۳۹۱/۱۲/۲۸، که همه دست‌اندرکاران وزارت آموزش و پرورش - به ویژه سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی و دفاتر تألیف کتاب‌های درسی - قانوناً موظف به اجرای سند تحول و برنامه درسی ملی شدند، همه گروه‌های دفتر تألیف (هم‌زمان با تغییر کتاب‌ها) برای عملیاتی نمودن سند و برنامه، کار تهیه و تدوین اهداف کلان دوره‌ها و حوزه‌های یادگیری را به انجام رساندند. گروه تربیت معلم دفتر از سال ۱۳۸۹ که کتاب‌های پایه اول ابتدایی برای همسو شدن با برنامه درسی ملی جدیدالتألیف شد، هر سال و بر اساس برنامه‌ها و کتاب‌های نو نگاشت، برنامه ویژه‌ای برای آموزش مدرسان کشوری و معلمان استان‌ها و مناطق تهیه می‌کند. این برنامه‌ها با همکاری بخش‌های ذیربط وزارت متبوع به اجرا گذاشته می‌شود.

شورای عالی آموزش و پرورش در جلسه شماره ۹۲۶ خود در تاریخ ۱۳۹۴/۱۲/۱۰ جدول مواد و ساعات تدریس هفتگی دوره دوم متوسطه را تصویب و برای اجرا به وزارت متبوع ارسال کرد. بر این اساس، گروه‌های دفتر تألیف کتاب‌های درسی، اقدام به تدوین کتاب بر مبنای جدول ارسالی کردند. همچنین، در این جدول ۸ برنامه جدید وجود دارد که در سه سال دوره دوم متوسطه اجرا خواهد شد. برای پایه دهم ۲۴ عنوان کتاب و برنامه در رشته‌های نظری و عمومی و همچنین بیش از ۱۲۰ عنوان کتاب در رشته‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش تألیف شده است.

همکاران عزیز در مدارس توجه دارند که برنامه‌ریزی و اجرای دوره‌های آموزش برای این حجم از کتاب و بیش از دویست هزار همکار معلم و کادر اجرایی مدارس (که عهده‌دار اجرای برنامه ویژه مدرسه هستند) کاری سخت، پیچیده و مستلزم صرف زمان زیادی می‌باشد.

آموزش معلمان

سند تحول بنیادین آموزش و پرورش بر نقش معلم (مربی) به عنوان هدایت‌کننده و اسوای امین و بصیر در فرآیند تعلیم و تربیت تأکید دارد. از منظر سند تحول، معلم مؤثرترین عنصر در تحقق مأموریت‌های نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی است (بیانیه ارزش‌ها، بند ۷). همچنین برنامه درسی ملی، در بند ۴-۲ علاوه بر این که معلم را راهبر فرایند یاددهی - یادگیری می‌داند، برای ایفای این نقش و خلق فرصت‌های تربیتی و آموزشی، مسئولیت تطبیق، تدوین، اجرا و ارزشیابی برنامه‌های درسی و تربیتی را به عهده او قرار داده است (همان بند). در اصول ناظر بر برنامه‌های درسی و تربیتی برای معلم نقش مرجعیت قائل شده (بند ۳-۴) و برنامه‌های درسی را موظف به فراهم ساختن زمینه‌های ارتقای صلاحیت‌های اعتقادی، اخلاقی، حرفه‌ای و تخصصی نموده است. (همان بند).

بر اساس مبانی نظری سند تحول، آموزش ضمن خدمت باید به صورت نظام‌مند و با هدف بهبود مستمر شایستگی‌های عمومی و حرفه‌ای مربیان برنامه‌ریزی شود (مبانی نظری، ص ۱۳۹۰) علاوه بر وظیفه مصرّح در قانون وزارت آموزش و پرورش (بند ۹ ماده ۱۰)، یکی از وظایف زیرنظام تربیت معلم و تأمین منابع انسانی، مشارکت با

مرکز آموزش ضمن خدمت مقرر شد دوره‌های آموزش معلمان به شکل تلفیقی (آموزش حضوری و غیرحضوری) انجام پذیرد. لذا همکاران محترم نسبت به شرکت در هر دو دوره اشاره شده جهت تکمیل فرایند آموزش عنایت ویژه‌ای داشته باشند. گروه‌های درسی دفاتر تألیف از ابتدای اجرای سند تحول بنیادین و زیرنظام‌های آن، همه فعالیت‌ها و برنامه‌های خویش را در راستای آن اسناد تهیه و اجرا نمودند و با همکاری همه دست‌اندرکاران عرصه تعلیم و تربیت به‌ویژه معلمان گرامی بخشی از تحول را عملی کردند. در این فرایند آموزش نیروی انسانی و همراه ساختن برنامه‌ریزان و مجریان بیش از پیش ضرورت دارد تا با تبیین گزینه‌های گوناگون تولیدات آموزشی توسط مؤلفان شاهد کمترین فاصله بین برنامه‌های قصد شده اجرا شده و کسب شده باشیم.

منابع

۱. سند تحول بنیادین آموزش و پرورش
۲. مبانی نظری سند تحول بنیادین آموزش و پرورش
۳. سند برنامه درسی ملی
۴. بخشنامه شماره ۴۰۰/۳۲۴۲۵ مورخه ۱۳۹۵/۳/۳ معاونت آموزش متوسطه وزارت متبوع

برنامه‌ریزان امر آموزش ضمن خدمت در دفتر تألیف، با عنایت به شرایط خاص کشور، آموزش و پرورش، همکاران معلم و کادر اجرایی مدارس و فرصت محدود آموزش، و جهت بهره‌وری بیشتر چند سیاست را در این زمینه مدنظر قرار داده‌اند:

الف. در آموزش، به دوره‌های حضوری محدود و کوتاه بسنده نمی‌شود، بلکه شرکت مؤلفان در جلسات هم‌اندیشی معلمان در مناطق و استان‌ها، تکمیل‌کننده دوره‌های حضوری می‌باشد که جریان آموزش و ارتباط مؤلفین و معلمان را بهبود می‌بخشد؛

ب. برای کتاب‌هایی همانند فارسی ۱، نگارش ۱، عربی، تعلیمات دینی و... که توسط یک گروه درسی تدوین و تألیف شده است و توسط یک معلم باید تدریس شود، در جدول ساعات دوره‌های آموزش ضمن خدمت یک دوره تعریف شده تا مدرس اعزام شده در فرصت مقرر هم از ارتباط و انسجام مطالب و هم از وجوه تشابه و تمایز کتاب‌های مزبور بهره بیشتر برد و با اطلاعات کافی و وافی به آموزش معلمان محل خدمت خویش بپردازد.

ج. تأکید به فیلم‌های آموزشی «بر فراز آسمان» به‌عنوان یکی از مواد آموزش معلمان در بسته آموزشی

د. با توجه به تصمیمات اتخاذ شده در آخرین جلسات

شورای عالی آموزش و پرورش و جدول دروس مصوب به شمار می آید.

۲ فلسفه وجودی، ضرورت، چیستی و وجوه مفید برنامه ویژه مدرسه چیست؟

برنامه ویژه مدرسه فرصتی را فراهم می کند که مدیریت های مدارس در مقام «برنامه ریز درسی» برای بخش معینی از زمان آموزش رسمی قرار گیرند، و این خود زمینه های زیر را رشد و پرورش می دهد:

الف. نزدیک شدن آموزش ها به نیازهای عینی و خواست های دانش آموزان و والدین آنها؛

ب. بهره گیری و استفاده از موقعیت های منطقه ای در آموزش و احیای فرصت های قابل استفاده در فضای یادگیری؛

پ. رشد دادن و ارتقا بخشیدن به سطح مدیریت و کارکنان مدرسه از سطح مجری صرف برنامه های درسی به سطح طراح و سازمان دهنده برنامه درسی؛

ت. فراهم ساختن فضای انتخاب برای دانش آموزان و ایجاد زمینه برای توجه به جنبه انفرادی آموزش؛

ث. به میدان فراخواندن والدین - به ویژه والدین مشارکت جو و توانمندتر - در پیشنهاد دادن موضوع، طراحی برنامه، سازماندهی و اجرا، و ارزشیابی برنامه و پشتیبانی از آن در همه مراحل که موجب می شود آنها بیشتر احساس مؤثر و مفید بودن بنمایند؛

ج. ارتقای نگاه به مدرسه و تلقی مدرسه به منزله «محور توسعه محله و شاخص بالندگی آن» یعنی محله برای مدرسه، مدرسه برای محله.

۳ چشم انداز مدرسه مجری و حامی برنامه ویژه مدرسه چیست؟

چنین مدرسه ای علاوه بر ارائه برنامه درسی رسمی و متمرکز، برای طول سال تحصیلی خود برنامه ریزی درسی ویژه ای را تدارک می بیند و در این زمینه سعی می کند که محیط یادگیری غنی تر، رشد دهنده تر و مفیدتری را برای دانش آموزان خود فراهم سازد. مدیر چنین مدرسه ای، برنامه درسی در سطح مدرسه را یک فرصت فکوره، همراه با آزادی عمل می داند که مجالی را برای بروز توانمندی ها و خلاقیت های نهفته و در نتیجه رضایتمندی بیشتر خود او، همکارانش، دانش آموزان و اولیای ایشان فراهم می سازد، نه اینکه بار اضافه ای بر دوش او نهاده شده است و او باید علاوه بر کارهای عادی با دلتنگی و اجبار، لااقل به صورت صوری

۲۵ پرسش و پاسخ درباره برنامه ویژه مدرسه

به منظور تحقق شیوه نامه اجرایی راهکار ۵-۵ سند تحول بنیادین و ۲-۱۳ برنامه درسی ملی

۱ برنامه ویژه مدرسه، و به عبارت دیگر برنامه درسی سطح مدرسه، به چه معناست و چه ایده کلی را مطرح می کند؟

برنامه ویژه مدرسه، در مقام اجرا، به مدرسه (مدیریت و شورای مدرسه) اختیار می دهد که برای زمانی معینی از برنامه درسی رسمی مدرسه - که هم اکنون مجموعاً ۵۰ تا ۱۰۰ ساعت در سال تعیین شده است - طبق ضوابط و چارچوبی معین، درس ها یا فعالیت های جدیدی را برنامه ریزی کند و خود آن را برای دانش آموزان مدرسه به اجرا در آورد.

ایده کلی این برنامه لزوم بودن دو سطح برنامه درسی در مدرسه می باشد. یکی برنامه درسی اصلی که متمرکز است و در سطح کشور مسئولیت رشد و پرورش عام دانش آموزان را بر عهده دارد. و بیش از ۹۵ درصد ساعات آموزش را به خود اختصاص می دهد. دوم برنامه درسی سطح مدرسه که امکان ویژه سازی آموزش را بر اساس نیازسنجی داخلی مدرسه و سنجش امکانات بالفعل و بالقوه آن در محیط اجتماعی مدرسه فراهم می سازد.

برنامه ویژه مدرسه گرچه جزء برنامه درسی مشترک ملی نیست اما به طور مطلق اختیاری نیست، یعنی در حد ساعات تعیین شده جزء الزامات نظام آموزشی و مصوبات

آن را انجام دهد.

۴ برنامه ویژه مدرسه چه چیز نیست؟

این برنامه مطلقاً به معنای برگزاری کلاس‌هایی برای ترمیم یا تقویت دروس هفتگی، یعنی اجرای کلاس‌های کمک آموزشی و کمک درسی، حل تمرین، رفع اشکال، تیزهوشان، آموزش زبان خارجی، آمادگی برای امتحانات نهایی و المپیادهای علمی، کنکور و مشابه آن نیست. همچنین اجرای برنامه‌های جشنواره‌ای عمومی مانند جشنواره‌های ورزشی و هنری را به سختی می‌توان به عنوان برنامه درسی ویژه مدرسه تلقی نمود.

برنامه‌های مناسبی و تبلیغی را نیز، فقط هنگامی که دارای برنامه و بار آموزشی قصد شده و معین باشند، می‌توان به عنوان برنامه ویژه مدرسه در نظر گرفت. مسابقاتی مانند مشاعره، مسابقات آزمایشگاهی، سرود، عکاسی و نمایش فقط هنگامی قابل ارائه در برنامه ویژه مدرسه هستند که دارای جلسات آموزشی نیز باشند.

۵ آیا چنین برنامه‌ای در ایران یا کشورهای دیگر جهان سابقه دارد؟

در کشورهای مختلف جهان طیف گسترده‌ای از برنامه‌های درسی، از تمرکز کامل تا کاملاً غیر متمرکز وجود دارد. در کشورهای دارای نظام کاملاً متمرکز، هم برنامه درسی و هم مواد آموزشی از جمله کتاب درسی به‌طور کامل در اختیار مدارس قرار می‌گیرند و معلمان، حداکثر تنها در مقام اجرا، می‌توانند در مقام مجری فکور ایفای نقش نمایند. البته در بعضی از این کشورها، تنها برنامه درسی به مدارس ابلاغ می‌شود و تدارک مواد آموزش بر عهده معلمان است. این تدارک گاهی از طریق انتخاب کتاب‌های تولید شده توسط ناشران و گاهی از طریق تولید مستقیم مواد آموزشی توسط معلمان انجام می‌شود.

در کشورهای دارای نظام غیر متمرکز نه برنامه درسی خاصی به مدارس ارسال می‌شود و نه مواد آموزشی خاصی در اختیار آن‌ها قرار می‌گیرد. بلکه شورای مدرسه و معلمان هستند که تدارک محتوای یادگیری را به‌طور کامل برعهده دارند.

اما در بیشتر کشورهای جهان ترکیبی از دو نوع برنامه درسی متمرکز و غیرمتمرکز دیده می‌شود. در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (بند ۵-۵) و برنامه درسی ملی ایران (ماده ۱۳) نیز چنین الگویی ارائه شده است.

لازم به ذکر است که، در مقام عمل، بسیاری از مدارس

غیردولتی و بعضی از مدارس دولتی کشورمان تجربه‌ای طولانی در برنامه‌های ویژه مدرسه را در کارنامه خود دارند. این برنامه‌ها معمولاً با عناوینی مانند پروژه‌های علمی و آموزشی، سمینارهای ارائه فعالیت‌های پژوهشی، نمایشگاه‌های هنری، کلاس‌های ویژه و فوق برنامه به اجرا در می‌آیند.

۶ زمینه‌های محتوایی برای ارائه برنامه ویژه مدرسه وجود دارد و چه نوع برنامه‌هایی قابلیت ارائه دارد؟

به‌طور کلی هر برنامه‌ای که در رشد دانش‌آموزان در ساحت‌های شش‌گانه رشد و تربیت، یعنی رشد اعتقادی و دینی و اخلاقی، رشد علمی و فناورانه، رشد سیاسی و اجتماعی، رشد هنری و زیبایی‌شناسانه، رشد زیستی و بدنی، و رشد اقتصادی و حرفه‌ای و معیشتی دانش‌آموزان مؤثر واقع شود، امکان ورود به برنامه ویژه مدرسه را دارد. به عبارت عملیاتی‌تر، برنامه‌های هم‌راستا و حامی حوزه‌های تربیت و یادگیری یازده‌گانه برنامه درسی ملی، یعنی حوزه دینی، قرآن و عربی، حوزه علوم تجربی، حوزه فرهنگ و هنر، و ... می‌توانند زمینه طراحی و ارائه برنامه ویژه مدرسه قرار بگیرند.

بر این اساس، تنوع بسیاری، هم در موضوع برنامه‌ها، هم در انتخاب قالب و چگونگی اجرای آن‌ها، و هم در عوض، رسانه‌های یادگیری و مواد آموزشی به وجود می‌آید. موضوعاتی مانند آموزش یک هنر، یک حرفه، یک موضوع علمی، یک مهارت، یک آیین و سنت محلی، یک مبحث اعتقادی، یک ویژگی محلی و منطقه‌ای، یک دوره تاریخی، یک مکتب فکری یا سیاسی یا اجتماعی، یک رشته ورزشی، یک مسئله زیست‌محیطی، یک معضل اجتماعی، یک میراث فرهنگی و ... می‌توانند بستر یادگیری جدید، مفید، کاربردی و جذابی را فراهم کنند.

از نظر نحوه عمل یا اجرا هم گستره وسیعی از فعالیت وجود دارد؛ از یک بازدید یک ساعته تا یک کارگاه عملی یک ساله، از یک کلاس معمولی تا یک فعالیت پروژه‌ای تمام عیار، از یک ارائه مستقیم تا یک کار پژوهشی دانش‌آموزی، از یک فعالیت انفرادی تا یک کارگروهی سازمان‌دهی شده.

به لحاظ رسانه‌های یادگیری و مواد آموزشی نیز با تنوع فراوانی روبه‌رو هستیم. نه تنها استفاده از شیوه‌ها و امکانات اولیه آموزش مانند کتاب، جزوه و حتی محتوای شفاهی همچنان مورد تأیید و تأکید است. بلکه استفاده از

امکانات نو پدید مانند نمایش فیلم و استفاده از محیط‌های چندرسانه‌ای نیز در اختیار طراحان دوره‌ها قرار دارد.

۷ برنامه درسی ویژه، در سطح مدرسه شامل چه عوامل و عناصری می‌شود؟

الف. عنوان برنامه و توصیف کلیت آن؛

ب. هدف برنامه؛

پ. محتوای برنامه؛

ت. حجم زمانی و چگونگی زمان‌بندی اجرا؛

ث. گروه مخاطبان و نحوه انتخاب، اندازه گروه؛

ج. نحوه برگزاری، اعم از کلاس، کارگاه، پروژه، سمینار، بازدید، کار عملی و ...؛

چ. مواد و رسانه‌های یادگیری؛

ح. فضا، امکانات، ابزارها و وسایل و تجهیزات مورد نیاز؛

خ. مجری یا مجریان برنامه؛

س. عملکرد مورد انتظار پس از اجرای برنامه و نحوه ارزشیابی؛

ش. نحوه ارتباط و اتصال برنامه به حوزه‌های تربیت و یادگیری برنامه درسی ملی و مأموریت و اهداف دوره تحصیلی (و ارتباط و انسجام با دروس دوره تحصیلی در صورت وجود)

۸ چه راه‌هایی برای ارتقای کیفیت برنامه ویژه وجود دارد؟

الف. انتخاب موضوعات مفید و برآمده از خواست‌سنجی و نیازسنجی دانش‌آموزان و خانواده‌ها، به‌طوری که مرتبط با زندگی واقعی آن‌ها باشد؛

ب. استفاده از امکانات محلی اعم از منابع انسانی، منابع مادی و ...؛

پ. برگزاری فعالانه و خلاقانه برنامه در عمل؛

ت. داشتن برون‌داد یا محتوای مفید و قابل توجه؛

ث. تلفیق رشته‌ها و موضوعات با یکدیگر و به ویژه توجه به وجود وجه هنری برنامه‌های ارائه شده؛

ج. به‌کارگیری سازوکارهای مؤثر در ترغیب معلمان به مشارکت جدی در برنامه.

۹ نحوه اختصاص زمان برای اجرای برنامه ویژه مدرسه چگونه است؟

تخصیص ۵۰ تا ۱۰۰ ساعت آموزش برنامه ویژه برای هر مدرسه، از اختیارات مدرسه است و توسط مدیریت مدرسه برنامه‌ریزی و اجرا می‌شود.

براساس مصوبه ماده ۱۳ برنامه درسی ملی، مجموع ساعت‌های درس دوره دوم متوسطه نظری، در هر سال، برابر ۱۲۹۵ ساعت است که در قالب ۳۷ هفته و هر هفته ۳۵ ساعت برنامه‌ریزی می‌شود. این حجم برای شاخه‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش تا ۴۰ ساعت در هفته قابل افزایش است. ۳۷ هفته موردنظر همه هفته‌های سال تحصیلی را، از اول مهرماه تا آخر خرداد (به‌جز دو هفته تعطیلات نوروزی) در برمی‌گیرد، و از این میان، چون به‌طور معمول تقریباً ۶ هفته از این زمان صرف امتحانات نیم‌سال اول و دوم می‌شود، در مجموع حدود ۳۱ هفته آموزشی فعال باقی می‌ماند. بر این اساس، برنامه‌ریزان و مؤلفان کتاب‌های درسی، کتاب‌ها را به گونه‌ای طراحی کرده‌اند که آموزش هر درس در حدود ۲۸ هفته به پایان برسد. با این حساب حدود ۳ هفته، برابر با حدود ۱۰۰ ساعت، برای سازماندهی برنامه ویژه مدرسه باقی می‌ماند.

بدین ترتیب مدرسه می‌تواند ساعات برنامه ویژه مدرسه را نیز در ضمن برنامه هفتگی، سامان دهد. مدرسه همچنین آزادی عمل دارد که در طراحی برنامه خود، بخشی از برنامه ویژه مدرسه را در ساعات غیررسمی، مانند بعدازظهر روزهای عادی، روزهای پنجشنبه و جمعه و حتی تعطیلات برگزار نماید. به‌طوری که مجموع ساعات این برنامه از ۱۰۰ ساعت تجاوز ننماید.

۱۰ انتخاب عنوان‌ها و سازماندهی محتوای برنامه ویژه چگونه و توسط چه کسی صورت خواهد گرفت؟

انتخاب عناوین برنامه‌های ارائه شده، و نیز هدف، محتوا و سرفصل‌های هر برنامه را شورای مدرسه با هدایت و مسئولیت مدیر مدرسه انجام می‌دهد.

بدیهی است هر یک از معلمان یا اولیا یا افراد حقیقی و متخصص بیرونی و نیز مؤسسات حقوقی دولتی و غیردولتی می‌توانند پیشنهاددهنده اجرای یک برنامه آموزشی در مدرسه باشند، اما تصمیم‌گیری نهایی با شورای مدرسه است. شورای مدرسه همچنین می‌تواند نسبت به سفارش طراحی و اجرای برنامه‌های خاص مورد نظر خود به افراد ذیصلاح اقدام نماید.

۱۱ تأیید و اجرای برنامه ویژه برعهده کیست؟

تأیید برنامه‌ها و مسئولیت رعایت چارچوب‌های مصوب و ابلاغی برعهده مدیر مدرسه به عنوان رییس شورای

مدرسه است و او باید تنها پس از اجرا گزارش کار را به اطلاع مسئولان ذیربط در اداره آموزش و پرورش برساند.

۱۲. بایدها و خطوط قرمز این برنامه چیست؟

الف. رعایت سیاست‌های مصوب نظام در عرصه‌های فرهنگی و توجه به ارزش‌های دینی، انقلابی و اخلاقی؛
ب. پرهیز از برنامه‌هایی که می‌توانند حساسیت برانگیز و حاشیه‌زا باشند؛
پ. کلاس‌های تقویتی دروس رسمی به مثابه برنامه ویژه مدرسه تلقی نشود.

۱۳. مدیریت تأمین منابع مالی و پشتیبانی، امور اجرایی، نیروی انسانی و ... برعهده کدام بخش است؟

دوره‌های ویژه مدرسه با مدیریت و اختیارات داخلی مدرسه سازماندهی و اجرا می‌شود. در این راستا مدیر مدرسه با همراهی انجمن اولیا و مربیان باید کار را به گونه‌ای دنبال نماید که در شرایط خاص آن مدرسه قابلیت اجرا داشته باشد.

در مدارس فاقد امکانات مالی باید بر روی طراحی و اجرای برنامه‌های کم‌هزینه یا بی‌هزینه متمرکز شد، که از جمله استفاده از معلمان علاقه‌مند برای آموزش و دیگر افراد داوطلب برای تهیه امکانات است. خلق امکانات یکی از ملاک‌های توانمندی و کارآیی مدیریت محسوب می‌شود. روشن است که کارآیی یک سیستم امری مطلق نیست و با توجه به شرایط و امکانات سنجیده می‌شود.

۱۴. ویژگی‌ها و صلاحیت‌های معلم در برنامه ویژه چیست؟

همه کسانی که در طراحی و اجرای برنامه ویژه مدرسه مشارکت دارند باید از صلاحیت‌های عمومی، تخصصی و اخلاقی معلمی برخوردار باشند. تشخیص این موضوع بر عهده مدیر مدرسه است.

۱۵. ارزشیابی پیشرفت تحصیلی و کارنامه پایانی

نوبت اول و دوم در این برنامه چه جایگاهی دارد؟
عناوین فعالیت‌های انجام شده توسط هر دانش‌آموز، همراه با ثبت چگونگی عملکرد او (در مقیاس کیفی و کمی) در کارنامه جداگانه‌ای تنظیم می‌شود و خلاصه آن، به ترتیبی که معین خواهد شد، در ذیل عنوان درسی «برنامه ویژه مدرسه» در کارنامه دانش‌آموز ثبت خواهد شد.

۱۶. نظارت، ارزشیابی عملکرد، پایش، تشویق و تقدیر و ... چگونه و توسط چه کسانی صورت خواهد گرفت؟

نظارت، ارزشیابی عملکرد و تشویق و تقدیر از طراحان و مجریان برنامه و نیز حامیان و دانش‌آموزان در توسط مدیر مدرسه انجام می‌شود. و همین کار در مورد مدیران و شوراهای مدارس توسط اداره آموزش و پرورش مربوط، براساس کیفیت گزارش ارائه شده توسط مدرسه، و تحت عناوینی مانند «طرح تعالی مدیریت مدرسه» و مانند آن، از سطح منطقه تا سطح ملی، انجام می‌شود.
این نظارت باید قاعده‌ای برای اشاعه ایده‌ها و تجربیات در سطح ملی منجر شود.

۱۷. نحوه مشارکت انجمن اولیا و مربیان و نیز هر یک از اولیای دانش‌آموزان در این برنامه چگونه است؟

اولیای دانش‌آموزان و جامعه خیرین حامی مدرسه می‌توانند در مقام پیشنهاددهنده، ارائه کننده، دستیار اجرایی، حامی و پشتیبان و تأمین کننده منابع مادی و مالی و فراهم کردن امکانات ایفای نقش نمایند. در این صورت اجرای فعالیت‌های برنامه ویژه مدرسه از قوت فوق‌العاده‌ای برخوردار می‌شود. اولیای دانش‌آموزان نیز در مقام پیشنهاد دهنده می‌توانند موضوعات مورد نظر خود را از طریق انجمن مدرسه به مدیریت و شورای مدرسه اعلام نمایند. و حتی اگر افراد مناسبی را به عنوان مدرس می‌شناسند معرفی کنند.

۱۸. وظایف قانونی معاونت‌های وزارت آموزش و پرورش در خصوص برنامه ویژه چیست؟

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وظیفه طراحی چارچوب فکری برنامه ویژه مدرسه را بر عهده دارد. معاونت آموزشی مسئول پایش و مراقبت از اجرای برنامه است و نقش اصلی را برعهده دارد. آموزش مدیران و معاونان مدارس وظیفه مرکز نیروی انسانی وزارت است که با همکاری سازمان پژوهش و معاونت آموزش متوسطه انجام می‌شود. معاونت پرورشی نیز با بسیج کردن نیروهای خود و تغذیه فکری ایشان و به کارگیری تجربه انباشته خود در برنامه‌ریزی و اجرای فعالیت‌ها باید نقش مؤثر خود را ایفا نماید.

۱۹. امکانات و محدودیت‌های اجرای برنامه چیست؟ مهم‌ترین امکان این برنامه، آزادی عمل مدرسه در طراحی

و اجرای برنامه ویژه مورد نظر خود براساس نیازسنجی، خواست‌سنجی و سنجش امکانات خود است. این موضوع زمینه رشد مدرسه را در اموری چون طراحی، سازماندهی و اجرای برنامه درسی ویژه فراهم می‌سازد و تمامی امکانات بالقوه مدرسه را در بستر فرهنگی اجتماعی آن به میدان عمل فرا می‌خواند از یک سو توان دانش‌آموزان، خانواده‌ها، فارغ‌التحصیلان پیشین مدرسه و منابع انسانی شایسته محلی و از سوی دیگر امکانات و تجهیزات و موقعیت‌های قابل استفاده محلی، و همچنین بستر فرهنگی، آداب و رسوم و هنرها و میراث فرهنگی منطقه همگی از امکانات و سرمایه‌های اجرای برنامه ویژه مدرسه به شمار می‌آیند. خواست، همراهی و پشتیبانی اولیا نیز عنصری حیاتی‌بخش در این عرصه محسوب می‌شود.

مهم‌ترین محدودیت در اجرای این برنامه، وجود نگاه حداقلی به کارکرد مدرسه و رضایت دادن به کمترین انتظارات از عملکرد مدرسه از سوی اداره‌کنندگان نظام آموزشی اعم از سیاست‌گذاران کلان تا مدیریت مدرسه است. نادیده گرفتن ظرفیت‌ها و تمرکز صرف بر روی بخش تجویزی برنامه‌های درسی و تأکید بر آموزش‌های آزمون‌مدار به طور جدی به حذف برنامه درسی ویژه مدرسه می‌انجامد. علاوه بر آن محرومیت‌ها و محدودیت‌های شدید مادی و مالی و فقر فرهنگی بستر اجتماعی مدرسه می‌تواند دست مسئولان مدرسه را در اجرائی کردن برنامه‌ها ببندد. احساس نیاز نکردن دانش‌آموزان و اولیا و مربیان به این برنامه‌ها عامل اصلی نادیده گرفته شدن برنامه یا اجرای صوری و ظاهری آن به شمار می‌آید.

۲۵ برای نمونه، تقویم اجرای سالانه مدرسه برای اجرای برنامه ویژه مدرسه چگونه است؟

جدول تقویم زمان‌بندی شده اجرا شامل عنوان‌های زیر است که می‌تواند هر یک ستونی را در جدول به خود اختصاص دهد. تاریخ اجرا، عنوان برنامه، پایه‌های تحصیلی، مسئول اجرا، محل برگزاری، تعداد جلسات.

۲۱ پروژه به چه معناست و یادگیری پروژه محور چه مشخصاتی دارد؟

پروژه فعالیتی است به قدر کافی پیچیده، زمان‌بر، دارای ماهیتی چند بعدی و تلفیقی (ابعاد، متغیرها، عوامل مؤثر و رشته‌های دخیل متعدد) و دارای ابهام که معمولاً منجر به

یک تولید مشهود یا عینی قابل ارائه می‌شود. یادگیری پروژه محور اصولاً پژوهش محور و از نوع کاوشگری است که بر جنبه‌های تحقیق آزمایشی (Investigation) بیش از جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها (Research) تأکید می‌کند. این نوع یادگیری نیازمند به کارگیری مهارت‌های مختلف فرایندی از جمله مشاهده، بازدید، جمع‌آوری اطلاعات، طراحی تحقیق، کنترل متغیرها، به کارگیری ابزار، اندازه‌گیری، تحلیل تفسیر یافته‌ها و پیش‌بینی و فرضیه‌سازی است. شروع یادگیری پروژه‌ای از انتخاب موضوع یا مسئله آغاز می‌شود و معمولاً به صورت گروهی و تیمی در گروه‌های کوچک سه تا پنج نفره انجام می‌گیرد. انجام بعضی از فعالیت‌های پروژه‌ای نیازمند وجود افراد مشاور یا راهنماست، در حالی که بسیاری از فعالیت‌ها بدون نیاز به استاد راهنما و صرفاً از طریق دریافت راهنمایی‌های کلی قابل انجام است. این راهنمایی‌ها در کتاب‌های موجود در بازار آمده است و در سایت‌های معتبر نیز وجود دارد. هر یادگیری پروژه‌ای دستاوردی دارد که باید ارائه شود. این ارائه معمولاً در مراسم نمایشگاهی در مدرسه با دعوت از خانواده‌ها و مدعوین انجام می‌شود.

۲۲ نمونه‌ای از پروژه‌های قابل انجام در دوره دوم متوسطه چیست؟

ساخت یک وسیله، ثبت یک اختراع، به کارگیری روش علمی در حل یک مسئله، طراحی و انجام یک آزمایش، کارهای رباتیک، طراحی سازه، تولید یک محصول، نمونه‌سازی،...

۲۳ سمینار به چه معناست؟

سمینار عرصه نمایش و نشان دادن حاصل تلاش دانش‌آموزان در فعالیت‌های مبتنی بر پژوهش از نوع مطالعاتی (Research) است. هر گاه دانش‌آموزی به تنهایی یا با همکاری گروهی از دوستانش درباره موضوعی به مطالعه، گردآوری، دسته‌بندی و تحلیل اطلاعات بپردازد و یافته‌های خود را در قالبی منسجم، آگاهی‌بخش و نظام‌مند ارائه کند سمینار شکل گرفته است. به کارگیری خلاقیت شخصی و بهره‌گیری به جا و بیشینه از رشته‌های هنری، رسانه‌های جدید فناوری ارتباطات و فضای چندرسانه‌ای بر مؤثر بودن ارائه می‌افزاید. عرضه کردن محصول کار یا فعالیت در رشد و پرورش شخصیت هر دانش‌آموز نقشی

توصیه‌های لازم به مدیران مدارس

در خصوص اجرای درست برنامه‌ها به
منظور تحقق یافتن اهداف پیش‌بینی شده

اولین توصیه به مدیران مدارس این است که از فرصت ۱۰ تا ۲۰ درصد زمان اختصاص یافته به خودشان حداکثر استفاده را ببرند. محتوای بعضی از دروس مثل هنر، تاریخ، جغرافیا و ... را می‌توان به موضوعات بومی و محلی اختصاص داد. در اینجا مدیران باید کمک کنند و شرایط اجرا را برای معلمان فراهم نمایند.

توصیه دوم این است که حتماً از بسته‌های پشتیبان استفاده کنند. برای هر کتاب درسی، در سال تحصیلی ۹۵-۹۶، بسته‌های آموزشی و نرم‌افزارهایی پیش‌بینی شده است که امید می‌رود معلمان از آن‌ها همراه کتاب درسی به‌عنوان پشتیبان از کلاس درس استفاده کنند. از آن جمله باید به فیلم‌های آموزشی معلمان؛ نرم‌افزارهای آموزشی؛ کتاب کار و کتاب راهنمای معلم اشاره کرد.

ضمن اینکه به دبیران توصیه می‌شود از سایت رشد WWW.ROSHE.IR بازدید کنند بعضی برنامه‌ها و فیلم‌های سه تا پنج دقیقه‌ای نیز، به‌عنوان پشتیبان از کلاس، روی سایت بارگذاری شده است تا در کلاس‌های درس فضا و محیط شادابی برای حضور و مشارکت جدی دانش‌آموزان در فرایند یاددهی - یادگیری فراهم شود.

توصیه جدی دیگر به همه همکاران در سراسر کشور این است که حتماً به جدول، عنوان و ساعات دروس عنایت ویژه داشته باشند. برای هر درس شأن و جایگاه خاص خودش را قائل شوند و آن را در زمان و ساعتی که مشخص و تعیین شده است، تدریس کنند. نباید به بهانه کاهش ساعت، یک درسی را فدای درس دیگر کنند، زیرا هر درس برای خودش فلسفه وجودی دارد. در نهایت به رعایت تک‌زنگ ۵۰ دقیقه در اجرای زمان آموزش توجه ویژه نمایند.

بی‌بدیل دارد، از این رو تنها به عنوان یک روش به آن نگاه نمی‌شود بلکه وجه هدفی آن نیز بسیار مهم است. یعنی پاره‌ای از اهداف مرتبط با رشد دانش‌آموز در زمینه خودباوری و اعتمادبه‌نفس جز از این طریق میسر نمی‌شود. در سمینار نه تنها طیف وسیعی از روش‌ها به کار می‌رود بلکه در عرصه مخاطبان نیز، طیفی گسترده، از یک همکلاسی گرفته تا مخاطبان جهانی - از خرد تا کلان - را در برمی‌گیرد. از نظر زمان نیز همین گستردگی وجود دارد، چرا که بسیاری از ارائه‌ها اساساً به‌صورت غیر حضوری و غیرشفاهی از طریق تولیدات مکتوب (مانند گزارش، اینفوگراف، مقاله، قطعه ادبی و ...) و غیر مکتوب (مانند فیلم، قطعه صوتی، نماهنگ یا کلیپ، قطعات نمایشی و ...) انجام می‌شود. در سمینار گاهی فقط یک نفر ایفای نقش می‌کند و گاهی خود به عرصه کار گروهی تبدیل می‌گردد.

۲۴ نمونه‌های مناسب برای کارهای منجر به برگزاری سمینار کدام است؟

فعالیت‌های تحقیقی در عرصه‌هایی مانند:

شعر و ادب فارسی، دوره یا رویداد تاریخی، پاسخ به سؤالات و شبهات دینی، موضوعات علمی و مرزهای دانش، نوآوری‌های فناوری‌ها، مشاغل، مکاتب فکری یا اجتماعی یا سیاسی، رشته‌های هنری، مشاهیر و بزرگان، مسائل اجتماعی و مشکلات انسانی، محیط زیست، بهداشت و تندرستی، مسائل جهان امروز، میراث فرهنگی، فرهنگ و تمدن اسلام و ایران، تربیت بدنی و رشته‌های ورزشی، گذشته حال و آینده تمدن‌ها و کشورهای جهان، مفاهیم و موضوعات اقتصادی، صنعت، گردشگری، کشاورزی، خدمات و ...

۲۵ برای اشاعه و ترویج این برنامه چه می‌توان کرد؟

مهم‌ترین روش اشاعه ایجاد فضایی برای کمک فکری مدارس به یکدیگر در اجرای این برنامه است. به عبارت دیگر، در صورت ایجاد ارتباط بین مدیران و شوراهای مدارس هم‌جوار و همفکری و تبادل تجربیات بین آن‌ها می‌توان الگویی را برای اشاعه و ترویج برنامه ویژه مدرسه و زمینه‌سازی برای ایجاد شبکه‌ای مجازی برای اشتراک گذاشتن ایده‌ها، برنامه‌ها و محتواهای تولید شده، امکانات و آمادگی‌ها به وجود آورد.

مدیران مثبت‌اندیش، راهبران تحول!

گراف‌سازی نیستند. به عقل و خرد جمعی بها می‌دهند؛ یعنی مشارکت‌پذیرند. برای اثبات خود نفی دیگران نمی‌کنند. نمی‌گویند خودشان همه‌چیز را می‌دانند، بلکه معتقدند «همه چیز را همگان دانند». در عقل دیگران شریک می‌شوند و به همه حُسن ظن دارند. بر این باورند که برای انجام هر کاری یک روش بهتر نیز وجود دارد. آنچه برایشان مهم است هم‌پایانی است نه هم‌روشی؛ یعنی روش کار خودشان را بهترین نمی‌دانند. معتقدند که برای رسیدن به یک هدف و مقصود راه‌های متفاوت و مختلفی وجود دارد.

با این مقدمه، در پی آنم تا نیم‌نگاهی کوتاه اما عمیق، به فرایند اجرای تحول بنیادین و مشکلات فراروی آن در آموزش و پرورش به‌ویژه مدارس داشته باشیم و چراغ‌هایی را در این مسیر روشن کنم؛ چراغ‌هایی از جنس بلور یا نور مهربانی، همدلی و همبستگی. به این امید که روندگان راه تعالی نظام تعلیم و تربیت در کشور با بصیرت بیشتری گام بردارند.

جایی که ایستاده‌ایم چه می‌بینیم!

چندی است که به‌عنوان پژوهشگر انجام وظیفه می‌کنم.

مدیران مثبت‌اندیش، راهبران تحول‌اند؛ صبور، انتقادپذیر، منعطف، مسئله‌شناس و شنونده خوبی هستند؛ نگاه جامع و عمیق دارند. در عین داشتن نگاه عمیق و پیرامونی، نگاه مستقیم نیز دارند. داشته‌ها را بیشتر از نداشته‌ها می‌بینند. کل‌نگرند اما جزءنگر نیز هستند. بیش از توجه به درونداها به فرآیندها دل بسته‌اند. اصلاح فرایند و بهبود مستمر کیفیت دغدغه ذهن‌شان است. همه چیز را در پول و امکانات و وسایل نمی‌دانند. معتقدند مهم‌تر از پول فکر است و منظورشان از فکر تفکر و تعقل و اصلاح روش‌ها و فرآیندها و استفاده بهینه از منابع انسانی، منابع اطلاعاتی و نرم‌افزارهاست.

مدیران مثبت‌اندیش با واژه «نمی‌توانم» بیگانه‌اند. اعتمادبه‌نفس دارند و با تدبیر و دوراندیشی خاص خود احساس مسئولیت فردی و جمعی را بهای ویژه می‌دهند. در پی «بها» هستند نه «بهانه» حرف‌هایی چون سیستم خراب است، دوره و زمانه بد شده، نخواستنه است، قسمت نبوده و... را بهانه قرار نمی‌دهند و فرافکنی نمی‌کنند. مسئولیت کارهای کرده و نکرده‌شان را می‌پذیرند. توجیه‌گر امور نیستند. به نارسایی در عملکرد و بازده کار خویش اعتراف دارند. آمارساز و کمی‌گرا و اهل جدول و

جایگزین درون‌دادمداری خواهد شد که اولاً، حداقل منابع مالی و امکانات و اختیارات فراهم بوده و قوانین و مقررات زاید نداشته باشیم؛ ثانیاً مدیران و رهبران آموزشی، آموزش‌ها و مهارت‌های لازم را، در زمینه تکنیک‌ها و فنون مدیریت کیفیت جامع و رهبری تحولی، کسب کرده و قادر به مسئله‌یابی، حل مسئله و کشف فرصت‌ها باشند. چراکه هر «تحولی، در صدد ایجاد ارزش نو برای موقعیت‌های آتی است». اکنون کمبود منابع مالی، مدارس را به قدری در تنگنا قرار داده که مانع آن‌ها در پذیرش استدلال و منطق فرایندمداری شده است.

۳ معلمان مدارس، به‌رغم علاقه و ذوقی که دارند، فاقد قابلیت و شایستگی حرفه‌ای لازم برای این تحول هستند. آن‌ها برای ادامه وضع موجود تربیت شده‌اند لذا توانایی‌های آنان چندان منطبق بر تازه‌های علمی و روش‌های جدید نیست. البته حساب جمعی از معلمان خلاق و کار آشنا با خیل عظیم معلمان کشور جداست. آموزش‌هایی که معلمان تاکنون دریافت کرده‌اند ناکافی و برای همه یکسان نبوده و عده‌ای هنوز نیازمند و مشتاق آموزش‌اند. آموزش مستمر معلمان برای کسب شایستگی‌ها و تربیت قابلیت‌های لازم یک «ضرورت» است.

۴ معیشت معلمان، به‌ویژه معلمان مرد، و منزلت اجتماعی و اقتصادی آنان که در اسناد تحولی گفته شده و باید به آن مبادرت شود جایز خالی است و ما هنوز در این زمینه قادر به ارائه طرحی مشخص (که البته بار مالی آن قابل تأمل است) نبوده‌ایم تا بدین وسیله امیدی در دل معلمان ایجاد شود.

۵ نظام جدید ارزشیابی فرایندی پیشرفت تحصیلی هنوز به درستی جایگاه خود را نیافته است. این در حالی است که ارزشیابی تحصیلی از مهم‌ترین و اصلی‌ترین فرایندها در امر «تحول» است و نقش کلیدی دارد و اگر اصلاح

دور و نزدیک، با سرد و گرم‌های پیش روی اجرای نظام تحول بنیادین آشنا هستیم. شاهد زحمات دست‌اندرکاران اجرا، که در حد امکان و توان‌شان می‌کوشند، هستیم. نارسایی‌هایی به چشم می‌خورد که علت‌ها و دلایلی دارد. با دقت در این عوامل می‌توان ناکامی‌های تغییرات متعدد و اصلاح ساختار نظام آموزشی کشور را مشاهده کرد:

۱ تحول، زمینه‌ها و الزاماتی دارد از قبیل نگرش، برنامه‌ریزی، هدایت و رهبری، سخت‌کوشی و منابع مادی، مالی. از این میان نگرش سهم بیشتری دارد که متأسفانه الزامات آن فراهم نشده است. به‌عنوان مثال، اهالی مدرسه با مبانی نظری تحول آشنا نیستند و لذا قادر به استدلال و تشریح آن نزد یکدیگر به‌ویژه والدین نمی‌باشند. برخی نیز ضرورتی به فهم آن نمی‌بینند و سریع می‌خواهند به اجرا دست بزنند و همین یک نقطه ضعف بزرگ است.

۲ یکی از نکات اصلی در مدیریت و راهبری تحول، لزوم توجه به رویکرد فرایندمداری است. محصول خوب دست‌آورد فرایند خوب است. به‌رغم سرمایه‌گذاری در ورودی‌های نظام آموزشی، اگر فرایند اصلاح شده و مطلوبی نداشته باشیم، منابع موجود به منافع تبدیل نخواهند شد. بلکه هدر خواهند رفت. البته زمانی رویکرد فرایندمداری

مدیران مثبت‌اندیش با واژه «نمی‌توانم» بیگانه‌اند. اعتماد به نفس دارند و با تدبیر و دوراندیشی خاص خود احساس مسئولیت فردی و جمعی را بهای ویژه می‌دهند. در پی «بها» هستند نه «بهانه» حرف‌هایی چون سیستم خراب است، دوره و زمانه بد شده، نخواستار است، قسمت نبوده و... را بهانه قرار نمی‌دهند و فرافکنی نمی‌کنند

و... خودشان احساس نیاز و ضرورت کردند که به داد تحول در آموزش و پرورش برسند و برای این منظور اقداماتی کرده‌اند!

بهبتر است چگونه ببینیم؟

۱ مثبت‌اندیش باشیم. برخی از ما شبیه شخصیت معروف کارتن گالیور هستیم. همان که همیشه ذکر زبان‌ش است: «دیگه کارمون تمومه؛ می‌دونم!» البته مثبت‌اندیشی متفاوت از ساده‌اندیشی است. آدم مثبت‌اندیش دارای اعتمادبه‌نفس، امیدوار، صادق، صریح و منعطف است. محیط پیرامون خود را از دریچه بدبینی نمی‌نگرد و محصول مطلوب، حاصل نگرش و نگاه مثبت است.

۲ بر «داشته‌ها» یمان تکیه کنیم. داشته‌ها، نیروهای جلو برنده‌ای هستند که در صورت تقویت می‌توانند بر نیروهای بازدارنده غلبه کنند. ما اکنون آنقدر «داشته» (فکر، نیرو، مواد، پول و...) داریم که به کمک آن‌ها بتوانیم زندگی شخصی و سازمانی‌مان را بهتر از آنچه هست مدیریت و رهبری کنیم. آنچه نداریم یا از آن غافلیم توان و شایستگی استفاده از این «داشته‌ها» است.

۳ انتقادپذیر و شنونده باشیم. تصور می‌کنیم همه چیز را می‌دانیم، در حالی که به گفته بوعلی سینا «همه چیز را همگان دانند». سخن که می‌گوییم خود را شنونده نمی‌پنداریم. به مقامی که می‌رسیم خیال می‌کنیم عقل‌مان زیاد شده است، غافل از اینکه اختیار و مسئولیت‌مان زیاد شده است. از این‌رو هیچ‌کس و هیچ حرفی را قبول نداریم، از احدی مشورت نمی‌پذیریم و با احدی مشورت نمی‌کنیم. تنها نظر کسانی را می‌پذیریم که خود را مشاور ما قرار می‌دهند و یا زبان به چالوسی و تملق می‌کشایند.

۴ نگاه جامع و مستقیم داشته باشیم و بین خطوط را هم ببینیم. از کودکی به ما گفته‌اند که در حین دوچرخه‌سواری به پاهایت نگاه نکن؛ سعی کن دور را ببینی تا دوچرخه‌سوار خوبی شوی! در رانندگی با اتومبیل هم همین‌طور، علاوه بر جلو، به اطراف و عقب نیز توجه داشته باش. اما امروز که مدیر و رهبر یک سازمان بزرگ شده‌ایم چی؟

۵ اندیشه‌ها و روش‌های ناکارآمد را کنار بگذاریم. همه ما وقتی کالایی را خرید می‌کنیم اول از هر چیز تاریخ

تعریف شود بسیاری از مؤلفه‌ها و عناصر را با ارتقای کیفی خود ارتقا خواهد داد.

۶ ما با شعار «بسته آموزشی» به جای کتاب درسی وارد مدارس شدیم اما آنچه هنوز در مدارس اصل است همان «کتاب درسی» است و ابزارهای دیگر با نارسایی در محتوا، روش‌ها و توزیع و فهم درست مواجه است.

۷ از نظر تجهیزات و فضای کالبدی آموزشی (در قالب ساختار ۳-۳-۶) با مشکلات و نارسایی‌هایی مواجه هستیم. بدیهی است برای اجرای ساختار ۳-۳-۳ این تنگنا مضاعف خواهد بود. «همه چیز در ظاهر آرام است اما در دلش طوفان است».

۸ در راستای تحول بنیادین «پژوهش محور شدن و براساس یافته‌های پژوهشی و علمی تصمیم گرفتن» ضروری‌تر از گذشته است، لکن نارسایی‌ها و بلاتکلیفی‌های موجود بر سر راه پژوهش و پژوهشگاه در حال فزونی است و ادامه وضعیت موجود چالش‌برانگیز و دشوار به‌نظر می‌رسد.

۹ کاملاً پذیرفتنی است که نظام آموزش و پرورش در اجرای طرح تحول بنیادین با چالش‌هایی روبه‌رو باشد ولی همه دوست دارند این کار با موفقیت انجام گیرد. باید بپذیریم که تازه اول راهیم و سال‌ها طول خواهد کشید تا به میوه ناب تحول بنیادی دست یابیم. عجلاتاً آنچه اکنون نیاز جدی است تربیت و آموزش مدیران مدارس و متعهد شدن مدیران ارشد به اجرای نقشه راه سند تحول بنیادین است.

۱۰ از لزوم همبستگی ملی در رأس و کلان دستگاه‌های فرهنگی، علمی و اجرایی که بگذریم، به سطوح میانی و اجرایی می‌رسیم که جای اراده و عزم استانی و منطقه‌ای (شورای استان، شورای آموزش و پرورش، توانایی و امکانات محلی) خالی است. به‌عنوان مثال هنوز در حسرت دورهم نشستن مدیران و مسئولان شهرها و شهرستان‌ها به میزبانی و احساس مسئولیت و دغدغه استانداران مانده‌ایم. علاقه‌مندیم بشنویم که استاندار فلان استان، فرمانداران، بخشداران، ائمه جمعه و جماعات، تجار، نمایندگان مردم

آدم مثبت‌اندیش دارای اعتمادبه‌نفس، امیدوار، صادق، صریح و منعطف است. محیط پیرامون خود را از دریچه بدبینی نمی‌نگرد و محصول مطلوب، حاصل نگرش و نگاه مثبت است

به جای اقناع آنان باشیم. زیرا اصرار بی جهت ما در قانع کردن دیگران (آن هم در مقام مافوق) نوعی تحمیل است و نیروهای مخالف را به نیروهای منافق، ریاکار و متملق تبدیل می کند.

۱۳ به مأموریت مان بیندیشیم و گرفتار حاشیه ها نشویم. به مأموریت خود در سازمان و نیز به فلسفه وجودی سازمانی که مدیریت آن را برعهده داریم بیندیشیم. در سازمان آتش نشانی، که فلسفه وجودی اش اطفای حریق است، از مدیر و مأموران آن جز فرو نشانیدن حریق انتظاری نیست. آیا از نظام آموزش و پرورش و مدیران آن جز تعلیم و تربیت و مدیریت تحول (در شرایط کنونی) مأموریت مهم تری متصور است؟ لذا پرهیز از حاشیه ها و سیاست بازی ها و اهتمام ویژه برای بسیج عمومی همه نیروها و تبدیل رهبری تحول در آموزش و پرورش به یک «گفتمان» و تبدیل آن به «هدف اجتماعی» از حداقل انتظارات است.

حسن پایان

«ناکازونه» افسر ارشد جنگ جهانی دوم و نخست وزیر برجسته ژاپن با طولانی ترین دوره صدارت در ژاپن، می گوید: ما ژاپن امروز را در فرایند یک رقابت نفس گیر ساخته ایم. هر وقت دلتنگ می شوم، جمله معروفی زمزمه می کنم که حسن ختام میمونی است: «یاد آن روستائیان ژاپنی به خیر، آنانی که برای نجات خویش از فقر و فلاکت، تصمیم گرفتند آنچه را که برایشان مانده بود بفروشند و برای روستاهایشان مدرسه بسازند!» این گونه است که از التیام کاسته می شود.

انقضای مصرف آن را می بینیم. حال چرا در کار بزرگ اداره یک سازمان به اندیشه ها و روش های ناکارآمدمان وقتی نمی گذاریم. آن ها را کنار بگذاریم و طرح های نو دراندازیم. به قول معروف اگر شکست عوضش نکن، اگر تا به حال شکسته حالا وقت آن است که بشکنی و عوضش کنی، این گونه است که یک قدم به جلو برمی داری!

۶ از زاویه دیگران هم ببینیم. ذهن مان را عادت داده ایم تا پیوسته از دریچه خود به دیگران بنگریم و به اصطلاح از ظن خود یارش شویم. اینجاست که در قضاوت های مان دچار خودبینی می شویم. از خود فاصله بگیریم و قدری از زاویه نگاه دیگران خودمان را ارزیابی کنیم.

۷ احساس مسئولیت پذیری مان را افزایش دهیم. اینکه می گوییم: خدا نخواست، اگر خدا کند درست می شود، قسمت نشد، سیستم خراب است، دیگران نگذاشتند و... درست؛ اما «خودت» چی؟! نباید همه چیز را گردن دیگران بیندازیم؟ اندکی هم خودمان را بازخواست کنیم. **۸** فرایندمدار باشیم. نتیجه محصول فرایند است نه ورودی. چنانچه ورودی را فربه کنیم ولی به فرایند نپردازیم، بافته هایمان رشته می شود. به اصطلاح اگر پس از کاشت، داشت را فراموش کنیم، برداشت مناسب و مفیدی نخواهیم داشت. لذا بهتر است «تفریق موانع را به تزییق منابع ترجیح داده» و در اصلاح و بهسازی فرایندها برنامه ریزی کنیم.

۹ از خود و رفتارهای خود شروع کنیم. انتظار نداشته باشیم دیگران حرف های مان را بشنوند ولی رفتارهایمان را نادیده بگیرند. نگرش افراد با رفتارهای ما جابه جا می شود. هرگز چیزی را که نپسندیدیم به دست نخواهیم آورد! لذا به آنچه می گوییم عمل کنیم.

۱۰ به جای سخت کار کردن زیبا کار کنیم. زیاد کار کردن با درست کار کردن متفاوت است. بسیاری از مدیران تا پاسی از شب کار می کنند، یا بهتر است بگوییم مشغول به نظر می رسند. تصور می کنند همه زمان را باید به کار کردن اختصاص دهند. کمتر فکر می کنند، زمانی را برای عبادت، تفریح، استراحت، خانواده، مطالعه و... پیش بینی نمی کنند. نتیجه اش جز تندرستی، عصبانیت، غرور و خودبینی، انتظار بی جا و کیش شخصیت نیست.

۱۱ به مهار کردن مقاومت بیندیشیم نه از بین بردن آن. همیشه عده ای هستند که در مقابل ایده ها و برنامه های مان مقاومت می کنند. این اتفاق ها را کاملاً بدیهی بدانیم، برای نظرات آنان ارزش قائل شویم و سعی در توافق با آنان

مدرسه فقط امکانات سخت‌افزاری مانند ساختمان، حیاط مدرسه، سالن، اتاق‌ها، وسایل کمک‌آموزشی، آزمایشگاه، کارگاه و غیره فراهم شود، اما برنامه مناسب، روش صحیح و محتوای ارزشمند وجود نداشته باشد نظام آموزشی هیچ بهره و بازدهی نخواهد داشت. برعکس نیز، اگر به فرایند سیستم زیاد توجه شود اما امکانات سخت‌افزاری که پشتیبان سیستم مدرسه می‌باشند، تأمین نشود، نظام آموزشی چندان در کار خود توفیقی نخواهد داشت. به عقیده روان‌شناسان بسیاری از عوامل، حتی میزان اکسیژن هوا، نور، رنگ و وضعیت فیزیکی، شکل و ابعاد کلاس در یادگیری مؤثرند. بنابراین در مرحله اول داشتن برنامه، توجه به روش‌های تدریس، ارزشیابی مستمر، تقویت مدیریت، رضایت دانش‌آموزان و توسعه یادگیری، و در مرحله دوم توجه به پشتیبانی و تأمین امکانات مالی و فیزیکی در بهره‌وری مدرسه مهم و ضروری است. براساس چنین زمینه‌ای می‌توان برنامه تعالی مدیریت مدرسه را مطرح کرد.

طرح تعالی مدیریت مدرسه

بهبود مستمر فرآیندها

طرح تعالی مدیریت مدرسه چیست؟

این طرح، نوعی ساختار مدیریتی است که با تکیه بر اصول و مفاهیم اساسی تعلیم و تربیت و به‌کارگیری مدیریت کیفیت جامع و سیستم خودارزیابی، موجبات پیشرفت و بهسازی مدرسه را فراهم می‌سازد و آموزش و پرورش را بیش از پیش به پاسخ‌گویی بیشتر و توجه به نیازهای جامعه سوق خواهد داد. بدین ترتیب تمامی فرآیندهای مدیریت در مسیر تحول قرار می‌گیرد و تفکر «بهبود مستمر» به‌عنوان یک اصل و ارزش در مدارس نهادینه می‌شود.

برنامه تعالی مدیریت مدرسه سعی دارد با تکیه بر سند تحول بنیادین و نگاهی تعالی‌بخش، مدرسه‌محور، مشارکت‌جو و کیفیت‌مدار، ضمن تمرکز بر فرآیندهای مدیریتی، شرایطی را فراهم آورد تا کلیه اشخاص مؤثر در مدیریت مدرسه با نگاهی تیزبین و نقاد، به‌طور پیوسته، عملکرد مدرسه خود را نسبت به نقشه راه یا برنامه عملیاتی و هدف‌های قصد شده بسنجد. هم‌چنین به منظور جلوگیری از هرگونه اتلاف وقت، با تشخیص خطاها و شکاف‌های عملکردی، راه‌های بهبود را شناسایی کنند و با برنامه‌ریزی مناسب راهکارهایی بیابند تا از این طریق کیفیت مدیریت مدرسه را ارتقا بخشیده و افزایش بهره‌وری را ممکن سازند.

با رشد و پیشرفت تکنولوژی و فناوری اطلاعات و ارتباطات، جامعه انسانی دگرگون و به سرعت دچار تغییر می‌شود و این تغییر خودبه‌خود نیازهای جدیدی را نیز به‌وجود می‌آورد. دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت باید هم‌زمان با این تغییرات برنامه‌ریزی نمایند و به ابزارها روش‌های مناسب و نوین آموزشی و پرورشی مجهز شوند که از آن جمله وسایل و امکانات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری است. البته دیدگاه‌های افراد صاحب‌نظر در این زمینه متفاوت است. عده‌ای در مدیریت آموزش و پرورش امکانات سخت‌افزاری را مهم‌تر قلمداد می‌کنند و معتقدند که اگر ظرفیت‌های ورودی مدرسه از قبیل تجهیزات و منابع مالی، و پولی افزایش یابد می‌توان همه تنگناها و مشکلات مدرسه را حل کرد. عده دیگری برعکس بر این باورند که گرچه منابع مالی و تجهیزات حائز اهمیت و مؤثر هستند اما باید بیشتر به فرایند سیستم توجه شود. این گروه عواملی چون تدریس، مدیریت، ارزشیابی، محتوا و روش‌ها را به‌عنوان امکانات نرم‌افزاری مؤثرتر می‌دانند.

به‌نظر ما هر دو دیدگاه فوق در جای خود اهمیت بسیار دارد و هیچ‌یک را نباید فرو گذاشت. شک نیست که برای پیشبرد امور و بهبود بخشیدن به مدیریت مدرسه باید به همه امکانات و روش‌ها توجه نمود؛ چرا که اگر در مدیریت

- توسعه مشارکت دانش آموزان در اداره مدرسه؛
- سلامت، تربیت بدنی، پیشگیری و ایمنی؛
- فعالیت‌های مکمل، فوق برنامه و پرورشی؛
- برقراری نظام رشد آفرین انگیزشی؛
- مدیریت امور اجرایی و اداری؛
- خلاقیت و نوآوری.

نمونه‌ای از شیوه اجرای طرح مدیریت تعالی در دوره متوسطه دوم

برای اجرای طرح تعالی مدیریت مدرسه، دبیرستان نمونه دولتی شهید باهنر منطقه ۱۵ تهران، تیمی از اعضای شورای مدرسه تشکیل داد و برنامه یکساله‌ای را در دو گام طراحی و اجرا کرد؛ به شرح زیر:

گام اول: تعیین وضع موجود و آسیب‌شناسی مدرسه، با پاسخ‌دادن به سؤالات زیر:

- ۱ مهم‌ترین دغدغه مدرسه در سال تحصیلی ۹۴-۹۵ چیست؟
- ۲ فوری‌ترین نیازهای آموزشی و پرورشی دبیران چیست؟
- ۳ اثربخش‌ترین برنامه‌های توانمندسازی (سخنرانی، کارگاه آموزشی، جشنواره، شبکه ارتباطی، شامل وبلاگ، کانال، اینترنت و...، نمایشگاه دستاوردها) که می‌تواند مدرسه را تعالی بخشد کدام است؟

اهداف برنامه مدیریت تعالی مدرسه

- دستیابی به استانداردهای آموزشی و مدیریتی؛
- ارتقای کیفیت آموزشی و پرورشی؛
- نهادینه‌سازی نگاه تعالی‌بخش به فرآیندهای مدیریتی؛
- ایجاد وفاق سازمانی از طریق توسعه فرهنگ کار گروهی؛
- ترویج و تقویت خودارزیابی در راستای بهبود و تعالی عملکرد مدیریت؛
- بهبود بخشیدن به عملکرد از طریق انگیزه مدیران و دیگر کارکنان؛
- راهبری و مدیریت مدرسه، براساس توسعه و تقویت مشارکت کارکنان، دانش‌آموزان و اولیا.

محورهای کلیدی برنامه تعالی مدیریت مدرسه

- در اجرای برنامه تعالی مدیریت مدرسه ۱۰ محور کلیدی از اهمیت اساسی برخوردار است:
- تدوین برنامه عمل؛
- توسعه توانمندی‌ها و مشارکت دانش‌آموزان در اداره مدرسه؛
- توسعه مشارکت اولیا و نهادهای اجتماعی در امور مدرسه؛
- استقرار نظام یاددهی - یادگیری؛

۴ مؤثرترین عامل در توانمندسازی دبیران، در فرآیند یاددهی- یادگیری، چیست؟

۵ مهم‌ترین آسیب‌های موجود در بخش‌های دانش‌آموز، برنامه‌درسی، معلم، و روش‌های تدریس، فضا، تجهیزات، رسانه‌ها و اولیای دانش‌آموزان و... چه آسیب‌هایی است؟
۶ در راستای تقویت و توسعه فرهنگ تربیتی و مشارکت حداکثری دانش‌آموزان در فعالیت‌های پرورشی مدرسه چه راهکارهایی می‌توان پیشنهاد نمود؟

گام دوم

تیم مدرسه، برای رسیدن به وضع مطلوب چشم‌اندازی حداقل ۵ ساله را تعریف نمود که ویژگی آن مشارکت و یاری سایر افراد بود. پس جهت آشنایی کلیه عوامل (دبیران، دانش‌آموزان و اولیا) با طرح، اطلاعاتی را با عنوان «مضامین کلیدی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش» در اختیار آنان قرار دادند. هم‌چنین تیم مجری طرح با بستن میثاق‌نامه‌ای با دبیران، دانش‌آموزان و اولیا و نیز تعیین شعاری برای سال تحصیلی آن‌ها را ترغیب نمود تا همگی با انگیزه و حس مسئولیت بیشتری در مسیر مدیریت تعالی مدرسه گام بردارد. استراتژی مدرسه ارتقای آموزش در تمامی رشته‌ها و پایه‌ها خصوصاً پایه دهم (ارتقای میانگین تراز کنکور و در نظر گرفتن امتحانات نهایی - المپیادها و...) بود و با در نظر گرفتن وضع موجود، وضع مطلوب به‌صورت کمی مشخص گردید. در امور پرورشی ارتقای مهارت‌های زندگی و اجتماعی دانش‌آموزان و ارتقای ارزش‌های دینی و تبیین آن تعیین گردید. بر این اساس برنامه عمل مدرسه طراحی و برنامه‌ریزی شد.

اقدامات صورت گرفته برای رشد کمی و کیفی بعد آموزشی مدرسه

۱ تشکیل گروه‌های پژوهشی از بین دبیران با هدف

اگر در مدیریت مدرسه فقط امکانات سخت‌افزاری مانند ساختمان، حیاط مدرسه، سالن، اتاق‌ها، وسایل کمک‌آموزشی، آزمایشگاه، کارگاه و غیره فراهم شود، اما برنامه مناسب، روش صحیح و محتوای ارزشمند وجود نداشته باشد نظام آموزشی هیچ بهره و بازدهی نخواهد داشت

برقراری نظام انگیزشی؛

۲ ترغیب دبیران به اقدام پژوهی، جشنواره برتر تدریس، مسابقات علمی و فرهنگی و...؛

۳ شرایط بازدید دبیران از مراکز علمی (پژوهش‌سرای ابن‌سینا و...؛

۴ افزایش بهره‌وری شورای دبیران از طریق:

● برقراری کارگاه آموزشی با موضوع «یاددهی - یادگیری، فرآیند تدریس، طرح درس و اقدام پژوهی» با هدف ارتقای شایستگی‌های علمی و مهارتی دبیران و بالا بردن بهره‌وری مدرسه با کمک اساتید مجرب؛

● طرح مسائل چالش‌برانگیز در شورای دبیران؛

● ارائه مقالات علمی از هر گروه درسی با موضوعات:

الف: روش‌های اثربخش در تدریس؛

ب: چگونگی ارتقای کیفیت آموزش؛

ج: چگونگی مشارکت دانش‌آموزان در فرایند تدریس و مدرسه؛

● بیان تجربیات ارزنده دبیران (حداقل ۲ نفر) در هر شورا با هدف انتقال تجربیات و احساس ارزشمندی برای دبیران؛

● اجرای مسابقات متعدد مانند: کتابخوانی، آزمون از سند تحول بنیادین آموزش و پرورش با هدف ارتقای آگاهی و توانایی دبیران؛

● زمینه‌سازی جهت اجرای طرح همتا به منظور استقرار نظام یاددهی - یادگیری و ارتقای توانایی و مهارت‌های دبیران؛

● دریافت طرح درس دبیران و هماهنگی با مشاوران جهت پیگیری مشکلات رفتاری دانش‌آموزان؛

● تشکیل کلاس‌هایی جهت آشنایی دبیران با فناوری‌های نوین (کلاس یادگیری الکترونیکی و کار با تخته هوشمند و...؛

● برگزاری کلاس‌های ضمن خدمت با موضوعات زیر:

۱ چگونگی برقراری روابط میان فردی و بین فردی با هدف اجرای ارتباط مؤثر؛

۲ چگونگی کار گروهی؛

۳ اخلاق اسلامی؛

● تشویق و تقدیر از دبیران فعال، اعم از آموزشی و پرورشی (هدایا، تشویق‌نامه، نصب اسامی افراد در تابلو)؛

۴ تهیه تقویم اجرایی یک‌ساله جهت اطلاع دبیران؛

۵ جمع‌آوری و مستند نمودن کلیه فعالیت‌های دبیران در طول سال؛

- ۶ فعال کردن گروه‌های درسی و ایجاد زمینه جهت تعامل دبیران هم رشته؛
- ۷ تشکیل گروه‌های پژوهشی دانش‌آموزان و معرفی طرح‌های پژوهشی با کمک دبیران؛
- ۸ برگزاری اردو و بازدیدهای علمی از مراکز مختلف: پژوهش‌سرای ابن‌سینا، گنبد مینا، نمایشگاه رویان جهت ترغیب آنان به مطالعه و پژوهش؛
- ۹ استفاده دانش‌آموزان از امکانات پژوهش‌سرای منطقه جهت آمادگی آنان به شرکت در جشنواره‌ها و مسابقات؛
- ۱۰ مساعدت دانش‌آموزان در اجرای پروژه‌های علمی خود با هدف ارتقای سطح علمی دانش‌آموزان و افزایش اعتمادبه‌نفس در آنان؛
- ۱۱ تهیه نشریه داخلی با موضوعات آموزشی و پرورشی؛
- ۱۲ اجرای مشاوره تحصیلی دانش‌آموزان:
- تهیه دفاتر برنامه درسی و مطالعاتی جهت پایه دهم و بررسی آن توسط مشاور؛
- استخراج میانگین دروس در تمامی رشته‌ها و پایه‌ها در سال تحصیلی گذشته و بیان انتظاراتی که از دبیران وجود دارد؛
- دریافت نمرات ماهانه دانش‌آموزان و اطلاع‌رسانی به اولیا و تهیه لیست دانش‌آموزان نیازمند پیگیری آموزشی در طرح امداد آموزشی و همیار معلم؛
- طرح برنامه مطالعاتی جهت دانش‌آموزان در ایام خاص مانند: عید نوروز - هفته پایانی هر نیم‌سال و ماه‌های منتهی به کنکور سراسری؛
- فراهم نمودن زمینه‌های لازم جهت شرکت دانش‌آموزان در المپیاد علمی؛
- برگزاری کلاس‌های فوق‌برنامه و کنکور از تابستان سال تحصیلی و طول سال؛
- استفاده از جزوات و کتب‌های کمک‌آموزشی به‌عنوان مکمل درسی؛
- آموزش دانش‌آموزان جهت مطالعه صحیح و درست هر درس مانند چگونه فیزیک بخوانیم؛
- برگزاری آزمون صبحگاه در پایه چهارم (۴ آزمون در هفته) و پایه سوم (۳ آزمون در هفته) در ۶ ماهه اول سال تحصیلی؛
- برگزاری آزمون‌های مرآت (پایه دوم) قلم‌چی (سوم و چهارم) و بررسی وضعیت و جایگاه علمی در بین مدارس خاص شرکت‌کننده در آزمون‌ها؛
- در پایه چهارم نیز مشاوره‌های فردی با برنامه درسی

- فردی مورد توجه بوده و شرکت در آزمون‌ها یا پیگیری ترازهای آن و مقایسه با گذشته صورت می‌گیرد.
- برگزاری همایش علمی و کلاس‌های رفع اشکال در اردیبهشت و خرداد جهت پایه چهارم؛
 - ۱۳ تشویق دانش‌آموزان براساس معیارهای تشویقی مصوب در تیم برنامه‌ریز مانند: تشویق‌های مادی، ذکر نام آنان در سایت و تابلو دیجیتالی، لوح تقدیر و اردو؛
 - ۱۴ تهیه جداول مقایسه‌ای از فعالیت‌های مدرسه از سال ۹۲ تاکنون در زمینه‌های نتایج کنکور، رتبه نهایی، جشنواره خوارزمی، المپیادها و مسابقات فرهنگی و هنری و تحلیل نتایج و ارزیابی عملکرد در طول سال و نیز پایان سال جهت برنامه‌ریزی آینده؛
 - ۱۵ دعوت از کارشناسان جهت آشنا نمودن دانش‌آموزان با موضوعات تندخوانی، هم‌خوانی، کارگاه حل مسئله، جرئت‌ورزی، آشنایی با ارزش‌های دینی و اخلاقی و انواع شخصیت دانش‌آموزان (درون‌گرا یا برون‌گرا)؛
 - ۱۶ اجرای المپیاد ورزشی و شرکت در مسابقات درون‌مدرسه‌ای و منطقه‌ای به منظور توسعه سلامت و بهداشت و تربیت‌بدنی دانش‌آموزان؛
 - ۱۷ تجهیز فضای آموزشی نظیر آزمایشگاه، کتابخانه، سایت و کلاس‌های هوشمند و تلاش جهت شاداب‌سازی محیط آموزشی؛
 - ۱۸ برگزاری نمایشگاهی از دست‌سازها و تولید محتوا و تحقیقات دانش‌آموزان در هفته معلم و دهه فجر.

اقدامات انجام شده در راستای رشد تربیتی دانش‌آموزان

- ۱ اهمیت دادن به نماز و جایگاه آن:
- الف. اقامه نماز با استفاده از امام جماعت روحانی
- ب. بیان احکام و اجرای مسابقه در بین نماز ظهر و عصر
- ۲ ترغیب دانش‌آموزان به مسابقاتی چون درس‌هایی از قرآن، احکام، قرائت، حفظ قرآن، ترتیل و نهج‌البلاغه، صحیفه سجاده
- ۳ برگزاری اردوی راهیان نور
- ۴ اجرای برنامه در فعالیت‌های ملی و مذهبی و ایام‌الله
- ۵ اجرای برنامه صبحگاهی با محتوای پیام‌های تربیتی، دعای عهد، ورزش و...
- ۶ مشارکت دانش‌آموزان در امور مدرسه همچون رنگ‌آمیزی جداول، کشیدن صفحه شطرنج در کف حیاط و اجرای طرح مدام با هدف توسعه توانمندی و مشارکت

حجم کتاب درسی به سوی تحول کلاس درس

بسیاری از معلمان و دانش آموزان درباره حجم کتاب‌های درسی و تناسب آن با ساعات درس معتقدند که حجم کتاب‌های درسی زیاد است. در مقاله زیر، ضمن تحلیل بعضی از علل مؤثر بر وجود چنین احساسی در مخاطبان، نکاتی برای بهبود مدیریت زمان آموزشی ارائه شده است.

۱. طول سال تحصیلی چقدر است؟

اگرچه طبق برنامه درسی ملی، سال تحصیلی از اول مهرماه هر سال شروع می‌شود و تا پایان شهریور سال بعد، به طول می‌انجامد. اما همگی می‌دانیم بخش آموزش رسمی معمولاً حداکثر تا آخر خردادماه پایان می‌پذیرد. بدین ترتیب یک سال تحصیلی شامل حداکثر ۳۷ هفته فعالیت آموزشی است. در عین حال، چون تعدادی از هفته‌های سال تحصیلی هفته‌های فعال کاری نیستند و مثلاً از اوایل خرداد کلاس‌های درسی تشکیل نمی‌شود. از این‌روست که مؤلفان کتاب‌های درسی، عموماً، مطالب کتاب‌ها را برای ۲۸ هفته طراحی می‌کنند.

۲. هنگامی که گفته می‌شود یک درس دارای دو یا سه یا چهار زنگ در هفته است، منظور از زنگ

چیست؟

در نظام آموزشی ما، طبق مصوبات شورای عالی آموزش و پرورش، زنگ یعنی یک بازه زمانی پنجاه دقیقه‌ای که به دنبال آن، ده دقیقه زنگ تفریح است و روی هم شصت دقیقه را تشکیل می‌دهد. این پنجاه دقیقه یک فرصت یادگیری مستقل است؛ اما هنگامی که در بعضی از مدارس، دو زنگ را به هم می‌چسبانند و آن را به یک زنگ صد دقیقه‌ای تبدیل می‌کنند و در عمل آن را به زنگی هفتاد، هشتاد دقیقه‌ای کاهش می‌دهند؛ در عمل، نیمی از موقعیت‌های یادگیری کلاس را از بین می‌برند. تحقیقات نشان می‌دهد که دانش آموزان از نظر ذهنی و روانی نمی‌توانند بیش از ۲۵ دقیقه تمرکز داشته باشند. بنابراین، هنگامی که زنگ‌ها تجمیع می‌شود در واقع فرصت‌های

زنگ یعنی یک بازه زمانی پنجاه دقیقه‌ای که
به دنبال آن، ده دقیقه زنگ تفریح است و
روی هم شصت دقیقه را تشکیل می‌دهد.
این پنجاه دقیقه یک فرصت یادگیری مستقل
است

نکته‌های سوم و چهارم شاید برای معلمان کاربردی‌تر
باشند.

۳. **شتاب تدریس:** شتاب تدریس از موضوعاتی است که
اختیار آن در دست معلم است. همه معلمان یک طراحی
آموزشی دقیق، جدی و زمان‌بندی شده ندارند که مثلاً
مشخص باشد در سه دقیقه اول کلاس می‌خواهند چه
کاری را انجام دهند و ده دقیقه بعد را به چه کاری اختصاص
می‌دهند. در واقع، هرگونه طراحی آن‌ها به تجربه زیسته
آن‌ها از کلاس درس برمی‌گردد نه به شیوه‌های علمی و
توصیه شده. در نتیجه، عموماً معلم وارد کلاس می‌شود در
حالی که یک زمان‌بندی خیلی دقیق و جدی برای خود
ندارد. در این حالت، خیلی مواقع پیش می‌آید که فرایند
کار در طول زمان از دست او در می‌رود و احساس می‌کند
که وقت کم آورده است. یکی از نکته‌های بسیار مهمی
که در این باب وجود دارد، این است که مؤلف کتاب باید
کاری بکند که با توجه به فرایندی که گفته شد، آنچه
لزوماً باید در کلاس درس روی دهد اتفاق بیفتد، و آن
نقشی است که دانش‌آموز، به عنوان مسئول یادگیری، به
عهده دارد و باید در بیرون از کلاس درس انجام دهد. معلم
نیز باید کاملاً به این نقش توجه کند. در یک طراحی
آموزشی مناسب که با شتاب مناسب همراه است، همه
فعالیت‌های کلاس قابل پیش‌بینی است و تلاش می‌شود
برای تمام فعالیت‌ها، بازه‌های زمانی متناسب با آن در نظر
گرفته شود.

در این باره نگارنده خاطره‌ای دارد که نقل آن مفید
است: روزی در یک کلاس درس، معلمی را دیدم که به
دانش‌آموزان املا می‌گفت و این کار را به شیوه‌ی خلاقانه‌ای
انجام می‌داد. بدین ترتیب که دانش‌آموزان را به هشت
گروه تقسیم کرده و آن‌ها را در هشت نیمکت سه تایی
نشاند. او برای دانش‌آموزانی که در نیمکت اول بودند،
پنج لغت را تعیین کرد و آن‌ها باید در مشورت با هم
به یک جمله می‌رسیدند و آن را می‌نوشتند و به بقیه

یادگیری تقلیل می‌یابد. دلیل این تجمیع آن است که
مدرسه‌ها تمایل دارند در یک زمان کوتاه، از صبح تا ظهر،
کل زمان آموزش را پوشش بدهند تا دانش‌آموزان زودتر
مدرسه را ترک کنند؛ در حالی که مثل بیشتر کشورهای
جهان، می‌توان زمان آموزشی طولانی‌تری داشت، طوری
که دانش‌آموزان حتی تغذیه مختصری را هم در مدرسه
بخورند. در شرایط کنونی، باز هم تأکید بر این است که
تا حد امکان، کلاس‌ها در همان پنجاه دقیقه، به علاوه ده
دقیقه زنگ تفریح، برگزار شود. به نظر می‌رسد اگر یک
کلاس در چهل دقیقه اجرا شود، بهتر از این است که دو
زنگ را به هم بچسبانند تا صد دقیقه شود. در واقع دو بازه
زمانی مستقل چهل دقیقه‌ای راندمان و بازه بالاتری از یک
کلاس پیوسته صد دقیقه‌ای دارد.

۴. **کلاس وارون:** وقتی به کتاب، به موضوع درس و به سناریوی یادگیری به گونه‌ای نگاه می‌کنید، که می‌بایست فرایند صفر تا صد آن، باید در کلاس درس با محوریت معلم پیموده شود خود را با مشکل بزرگی روبه‌رو کرده‌اید. اما، به گونه دیگری هم می‌توان به این موضوع نگاه کرد. یعنی معلم می‌تواند قاعده بازی را عوض کند و به مفهومی به نام کلاس وارون برسد. برای آشنایی با این مفهوم، می‌توان در فضای شبکه جهانی اطلاعات، واژه کلاس وارون یا کلاس معکوس (Flipped Classroom) را جست‌وجو کرد و به دنیایی از اطلاعات در این‌باره رسید.*

* به‌طور بسیار خلاصه، کلاس وارون یا کلاس معکوس، متوجه به فرصت‌های یادگیری خارج از کلاس با اعطای مسئولیت یادگیری به دانش‌آموزان است. در چنین رویکردی، یادگیری در کلاس درس سازمان‌دهی می‌شود و بخش عمده‌ای از آن با استفاده از متون تعیین شده و منابع یادگیری معین در خارج از کلاس توسط دانش‌آموز آموخته می‌شود و نتایج و برونادهای یادگیری به کلاس گزارش می‌شود. (ارائه یا Presentation)

می‌گفتند تا آن را بنویسند. سپس گروه دوم باید همین کار را انجام می‌داد. در مجموع این جلسه، تنها به پنج گروه نوبت رسید و وقتی زنگ خورد بچه‌های کلاس املائی فقط با پنج جمله را نوشته بودند.

نکته‌ای که معلم به آن دقت نمی‌کرد این بود که وقتی گروهی داشتند جمله‌ای را می‌ساختند، بقیه بیکار بودند و خیلی سروصدا می‌کردند. پس بهتر بود معلم به جای اینکه این کلمات را جداگانه به هر گروه بدهد، آن‌ها را به‌صورت هم‌زمان به همه گروه‌ها می‌داد تا هم جمله‌های بیشتری ساخته می‌شد و هم از شلوغی کلاس پیشگیری می‌کرد. در واقع، معلم به این نکته توجه نداشت که کار گروهی هم باید دارای سرعت کافی باشد. متأسفانه خیلی وقت‌ها در کلاس‌ها رویه‌ای در پیش گرفته می‌شود که از سرعت کار می‌کاهد.

اما نقطه مقابل این کلاس، کلاسی دیگری بود که در آن، معلم پایه اول دبستان به بچه‌ها املا می‌گفت. او قبلاً با صدای خود املا را با سرعت مناسب و با تکرار معین و قانونمند ضبط کرده بود. وی قبل از پخش صدای خود به دانش‌آموزان گفت: بچه‌ها! به جای اینکه من خودم به شما دیکته بگویم، صدایم را در اینجا پخش می‌کنم و شما با شنیدن شروع کنید دیکته را بنویسید. بدین ترتیب، هنگامی که صدای معلم پخش می‌شد، او فرصت می‌کرد به تک‌تک دانش‌آموزان رسیدگی کند و متوجه شود که آیا آن‌ها قواعد قلم به دست گرفتن را رعایت می‌کنند، آیا سرعت کافی دارند و آیا به‌طور کلی مشکلی دارند یا نه. به عبارت دیگر فرصتی برایش فراهم می‌شد که به‌طور انفرادی فعالیت دانش‌آموزان را مشاهده کند. در این دو خاطره، در واقع، هر دو روش، روش خوبی است، اما در روش دوم، زمان آموزش و قواعد استفاده بهینه از زمان یادگیری در کلاس، بهتر رعایت شده است.

یادگیری در کلاس درس سازمان‌دهی می‌شود و بخش عمده‌ای از آن با استفاده از متون تعیین شده و منابع یادگیری معین در خارج از کلاس توسط دانش‌آموز آموخته می‌شود و نتایج و برونادهای یادگیری به کلاس گزارش می‌شود. (ارائه یا Presentation)